

Metka Furlan

NOVI
ETIMOLOŠKI SLOVAR
SLOVENSKEGA JEZIKA

Poskusni zvezek

NOVI ETIMOLOŠKI SLOVAR SLOVENSKEGA JEZIKA
POSKUSNI ZVEZEK

Metka Furlan
Novi etimološki slovar slovenskega jezika
Poskusni zvezek

© 2013, Založba ZRC, ZRC SAZU

<i>Recenzenta</i>	Alenka Šivic-Dular Goran Filipi
<i>Oblikovanje platnic</i> <i>Prelom</i>	Brane Vidmar Simon Atelšek
<i>Izdajatelj</i> <i>Zanj</i>	Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU Marko Snoj
<i>Založnik</i> <i>Zanj</i> <i>Glavni urednik</i>	Založba ZRC, ZRC SAZU Oto Luthar Aleš Pogačnik
<i>Tisk</i> <i>Naklada</i>	Cicero, Begunje, d. o. o. 300 izvodov

Knjiga je izšla s podporo Javne agencije za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije.

Besedilo je bilo pripravljeno z vnašalnim sistemom ZRCola (<http://ZRCola.zrc-sazu.si>), ki ga je na Znanstvenoraziskovalnem centru SAZU v Ljubljani (<http://www.zrc-sazu.si>) razvil dr. Peter Weiss.

CIP - Kataložni zapis o publikaciji
Narodna in univerzitetna knjižnica, Ljubljana

811.163.6'373.6

FURLAN, Metka, 1955-
Novi etimološki slovar slovenskega jezika : poskusni zvezek /
Metka Furlan. - Ljubljana : Založba ZRC, ZRC SAZU, 2013

ISBN 978-961-254-665-6
271004160

Digitalna različica (pdf) je pod pogoji licence CC BY-NC-ND 4.0 prosto dostopna:
<https://doi.org/10.3986/9789612546656>

Metka Furlan

**NOVI ETIMOLOŠKI SLOVAR
SLOVENSKEGA JEZIKA**

Poskusni zvezek

Ljubljana 2013

*Očitno je tisti, ki je prvi dal poimenovanja,
dajal takšna poimenovanja, kakršne so bile po
njegovem mnenju stvari, kot sva rekla, mar ne?*
(Platon, Kratil 436b)

VSEBINA

PREDGOVOR	9
1 ETIMOLOGIJA SLOVENSKEGA JEZIKA PO ETIMOLOŠKEM SLOVARJU SLOVENSKEGA JEZIKA	11
1.1 Novi etimološki slovar slovenskega jezika ali revizija <i>Etimološkega slovarja slovenskega jezika?</i>	15
1.2 Novi etimološki slovar slovenskega jezika	15
2 ETIMOLOGIJA	19
2.1 Tridelnost etimološkega postopka	20
2.1.1 Besede so poimenovanja pars pro toto	22
2.1.2 Sodobni leksikalni pomen in z etimološkim nastankom leksema določeni sém	22
2.1.3 Za etimologijo besede je prvo vodilo njen formalni del	23
2.2 Etimologija – porajajoča se znanstvena disciplina v Evropi	24
2.2.1 Etimologija – porajajoča se znanstvena disciplina v slovanskem svetu	25
2.2.2 Etimologija – sinteza med evropskim ciljem in staroindijskim postopkom ...	25
3 ETIMOLOGIJA SLOVENSKEGA JEZIKA – RAZVOJ SLOVENSKE ETIMOLOŠKE MISLI	27
3.1 Etimologija slovenskega jezika do 18. stoletja	27
3.1.1 Adam Bohorič	27
3.1.2 Alasia da Sommaripa	27
3.1.3 Janez Vajkard Valvasor	27
3.2 Etimologija slovenskega jezika v 18. stoletju	28
3.2.1 Janez Ž. V. Popovič in Pohlinov <i>Glossarium Slavicum</i>	28
3.3 Etimologija slovenskega jezika v 19. stoletju	30
3.3.1 Urban Jarnik – etimolog slovenskega jezika na porajajoči se znanstveni podlagi	31
3.3.1.1 Jarnikov <i>Versuch eines Etymologikons der Slowenischen Mundart in Inner-Oesterreich</i>	32

3.3.1.2	Jarnikovo gnezdenje slovenskega izraznega fonda	33
3.3.1.3	Jarnikova metoda gnezdenja slovenskega izraznega fonda	37
3.3.1.4	Jarnikovo vključevanje lastnoimenskega gradiva v slovar	38
3.3.1.5	Jarnikove etimologije	38
3.3.2	Miklošičev <i>Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen</i> – slovensko besedje v slovanskem kontekstu	39
3.3.2.1	Temeljna raziskovalna enota etimologije je beseda in ne koren	44
3.4	Etimologija slovenskega jezika v 20. stoletju	46
3.4.1	Fran Ramovš in Akademijin projekt <i>Etimološki slovar slovenskega jezika</i>	46
3.4.2	Koštičlov <i>Slovenski etimološki besednjak</i>	48
3.4.3	Ramovšev in Koštičlov koncept etimološkega slovarja slovenskega jezika	50
3.4.4	France Bezljaj – koncept <i>Etimološkega slovarja slovenskega jezika</i>	53
3.4.5	Etimologija slovenskega jezika	59
4	ZASNOVA NOVEGA ETIMOLOŠKEGA SLOVARJA SLOVENSKEGA JEZIKA	61
4.1	Kvantitativni izziv: katero gradivo jezika naj bo deležno etimološke razlage	63
4.1.1	Lastnoimenski fond v funkciji dodatnega pojasnjevalca občnega	65
4.1.1.1	Lastna imena v lastnoimenskem gnezdu – primeri	65
4.1.1.2	Lastna imena kot geselske iztočnice – primeri	66
4.2	Kvalitativni izziv: katero vsebino v slovarju predstaviti	66
4.3	Formalni leksikografski izziv	67
4.3.1	Genetična povezanost besedja kot leksikografski izziv	67
4.3.1.1	Sodobna besedna družina, diahrona besedna družina in etimologem	69
4.3.1.2	Diahrona besedna družina in etimologem	69
4.3.1.3	Leksikografski vzorec en geselski članek = en etimološki problem = en etimologem	71
4.3.1.4	Različna informativnost geselskih člankov	73
4.3.1.5	Diahrona besedna družina	75
4.3.1.5.1	Diahrona besedna družina PISATI v slovenščini	79
4.3.1.5.2	Diahrona besedna družina RDETI v slovenščini	85
4.3.1.5.3	Sheme nekaterih slovenskih diahronih besednih družin različnega izvora	88
5	GESELSKI ČLANEK	91
5.1	Enote geselskega članka	91
5.1.1	Razmejitevni znaki • in ♦ ter ⇔	91
5.1.2	Kazalčni geselski članki	92

5.2 Geselska iztočnica	92
5.2.1 Onaglašenost geselske iztočnice	92
5.2.2 Enakoglasne geselske iztočnice	95
5.3 Obravnava geselske iztočnice v ESSJ	95
5.4 Ponazarjalno knjižno in narečno gradivo	95
5.5 Knjižne in narečne tvorjenke	96
5.6 Historični zapisi tvorjenk	97
5.7 Historični zapisi iztočničnega leksema	97
5.8 Lastnoimensko gnezdo	98
5.9 Praslovenska ali izhodiščna slovenska oblika iztočničnega leksema	98
5.10 Ločnica •	102
5.11 Primerjalno slovansko gradivo s (pra-)slovansko rekonstrukcijo ali leksikalna predloga jezika dajalca	103
5.12 Ločnica ♦	104
5.13 Praslovansko jezikovno gradivo kot indoevropska dediščina ali slovansko jezikovno gradivo tujega izvora z leksikalno predlogo jezika dajalca	104
5.14 Etimološka razlaga	105
5.15 Besednodružinski podatek	106
5.16 Usmerjevalniki	107
5.17 Primer fonetičnega geselskega članka	108
5.18 Primer besedotvornega geselskega članka	108
5.19 Primer fonetično-besedotvornega geselskega članka	109
5.20 Primer etimološkega geselskega članka	109
5.21 Primer etimološko-besednodružinskega geselskega članka	109
 POSKUSNI GESELSKI ČLANKI	 111
 VIRI IN LITERATURA	 175
KRAJŠAVE	193
SIMBOLI	199
BESEDNO KAZALO	201
STVARNO KAZALO	213
KAZALO OSEB	217

PREDGOVOR

Po dokončanju Bezlajevega *Etimološkega slovarja slovenskega jezika* leta 2007 je v slovenskem znanstvenem prostoru na področju temeljnih in sistematičnih etimoloških raziskav nastala praznina, ki bi jo bilo treba čim prej odpraviti, saj se z njo vedno bolj večja verjetnost raziskovalnega kolapsa in tvega znanstvena ter kulturna podhranjenost etimološkega védenja. Temeljni namen monografije je zato teoretično in praktično odgovoriti na vprašanje, kako v okviru sodobnega stanja raziskav v etimološki stroki in širše, v diahronem jezikoslovju nasploh, oblikovati sodoben znanstveno zasnovan etimološki slovar slovenskega jezika, ki bi čim bolj jasno, nazorno in argumentirano prikazoval življenje in nastanek slovenskih besed, njihovo etimologijo.

Ker je formalno leksikografsko vprašanje v tesni odvisnosti od razumevanja, kaj etimologija je oziroma kaj je njen temeljni cilj in na katera vprašanja o razvoju besedja mora odgovoriti, če želi zadostiti potrebi po znanstveni argumentiranosti, je najprej prikazan razvoj etimologije iz večšine ugibanja v posebno znanstveno disciplino v Evropi, ki je na začetku 19. stoletja prek del Josefa Dobrovskega prodrla tudi na slovenska tla. Sledi prikaz razvoja slovenske etimološke misli, ki jo zrcalijo etimološki slovarji od Marka Pohlina prek Urbana Jarnika, Franca Miklošiča, nedokončanega Koštiálovega do Bezlajevega *Etimološkega slovarja slovenskega jezika*. V analizi se zasleduje kvalitativna rast naše etimologije, da bi se prepoznalo, katere vidike etimološkega prikazovanja, ki so danes še aktualni, so posamezni avtorji že aplicirali in bi jih bilo smiselno nadgrajene treba upoštevati pri zasnovi novega etimološkega slovarja.

Pri pripravi zasnove je bila posebna pozornost namenjena v etimološkem slovaropisju dokaj zapostavljenemu prikazovanju medsebojne genetične povezanosti besedja. V delu se zato razlikuje med terminoma diahrona besedna družina in etimologem, v geselskih člankih pa je uvedena nova, posebej označena enota diahroni besednodružinski podatek. Zasnovo slovarja je usmerjala težnja po čim lažji in hitrejši najdljivosti obravnavanega besedja, zato so geselski članki glede informativnosti fonetični, besedotvorni, fonetično-besedotvorni, etimološki in etimološko-besednodružinski. Analiza razlag slovenskega besedja različnega izvora in različne etimološke starosti je pokazala, da je podatke, ki ponazarjajo življenjsko pot in etimološki nastanek leksema, mogoče razvrstiti v zaporedje 13 enot. Delo zaključujejo geselski članki, v katerih je ponazorjena predhodno predstavljena in vsebinsko utemeljena leksikografska rešitev.

Monografija temelji na več kot dvajsetletnih praktičnih izkušnjah pri soustvarjanju Bezlajevega *Etimološkega slovarja slovenskega jezika* in aktualizaciji ter nadgradnji dela mojih objav iz preteklih let, v katerih sem se že dotikala posameznih teoretičnih vprašanj s področja etimologije in etimološkega slovaropisja. Nekatere predstavljene leksikografske

rešitve so spodbudili laiki in tudi nelaiki, ki so se name pogosto obračali z vprašanji, ker v Bezlajevem slovarju iskane slovenske besede niso našli, a bi jo lahko.

Pri končnem oblikovanju besedila so mi bili dobrodošli komentari obeh recenzentov prof. dr. Alenke Šivic-Dular in akad. prof. dr. Gorana Filipija. Obema se za pripravljenost prevzeti to nalogo iskreno zahvaljujem.

Za nasvete in pomoč pri korigiranju besedila sem hvaležna inštitutskim sodelavcem dr. Silvu Torkarju, dr. Karmen Kenda-Jež in dr. Petru Weissu.

Za vse morebitne šibkosti in pomanjkljivosti v besedilu sem odgovorna sama.

Metka Furlan

1 ETIMOLOGIJA SLOVENSKEGA JEZIKA PO ETIMOLOŠKEM SLOVARJU SLOVENSKEGA JEZIKA

Ko je leta 2005 izšla četrta knjiga Bezlajevega *Etimološkega slovarja slovenskega jezika* (Š–Ž), je bilo vsebinsko¹ zaključeno delo, ki ga je idejni oče slovenističnih projektov Fran Ramovš po ustanovitvi slovenske Akademije znanosti in umetnosti leta 1938 uvrstil med prioritete temeljne naloge slovenskega jezikoslovja. Pot od deklarativnega akta, da Slovenci potrebujemo znanstveno izdajo etimološkega slovarja slovenskega jezika, do vsebinske izvedbe je bila tako kot pri vseh nacionalno pomembnih in temeljnih znanstvenih delih dolga, saj je med izidom prve knjige slovarja leta 1976 in četrte preteklo polnih 29 let, od ideje do njene realizacije, ko je peta knjiga s Kazali izšla leta 2007, pa skoraj sedem desetletij.

Uresničitev Akademijinega projekta *Etimološki slovar slovenskega jezika*² ni bila le dolgotrajna in zaznamovana s prilagoditvijo prvotnega Ramovševega v slovenistično analizo usmerjenega koncepta Bezlajevemu, ki je bil glede na stanje slovenističnih raziskav v 60-ih letih prejšnjega stoletja bolj realen, zaradi precej širše, slovanske in indoevropske perspektive prikazovanja etimološkega nastanka slovenske leksike pa tudi bolj informativen in v stroki širše uporaben, ampak je bila uresničitev projekta zaznamovana tudi z zamenjavo treh generacij,³ pri čemer je zadnja, ki je delo zaključila, že s težavo lovila ravnotežje med predstavljanjem etimologije slovenske leksike po Bezlajevem konceptu in predstavljanjem, ki sta ga ob razvoju etimološke in komparativistične znanosti nasploh narekovala vedno boljša slovenistična raziskanost naše leksike in tudi njena vedno bolj popolna historična in dialektološka evidenca.

Težje gre iz ust bolj grenka ugotovitev, da je na odmik od Bezlajevega koncepta – ta se najbolj pristno odraža v prvih dveh knjigah etimološkega slovarja – vplivalo tudi spoznanje o izredno slabem in žal tudi vedno bolj pojemajočem védenju o razvojnih zakonitostih jezika tudi v vrstah jezikoslovcev. Tudi zaradi tega se je v tretji in četrta knjigi etimološkega slovarja pogosto odločalo za občutno večjo količino veznega teksta, kot ga je v veri, da bo jezikoslovna edukacija med uporabniki etimološkega slovarja slovenskega jezika vedno boljša in ne slabša, predvideval prvi avtor slovarja akademik France Bezlaj.

Skladno s tem spoznanjem je odmik od Bezlajevega koncepta v tretji in četrta knjigi slovarja opazen tudi pri občutno bolj pogostem eksplicitnem navajanju jezikoslovnih ar-

¹ Leta 2007 je izšla še zadnja, peta knjiga s kazali, ki omogočajo najdljivost besedja po vseh jezikih, katerih gradivo je bilo navedeno v prvih štirih knjigah.

² Delo na 1349 straneh (I: 235 str.; II: 265 str.; III: 355 str.; IV: 494 str.) vsebuje skupno 9728 geselskih člankov, ki so po posameznih knjigah razporejeni takole: I: 2229; II: 2328; III: 2275; IV: 2896.

³ Tu mislim na generacijo, ki jo predstavlja Fran Ramovš, na generacijo, ki jo predstavlja France Bezlaj, in na tretjo generacijo, tj. Marka Snoja in Metko Furlan, ki je sprva delovala pod Bezlajevim okriljem, po njegovi smrti leta 1993 pa je delo samostojno dokončala.

gumentov za jezikovne pojave, ki jih implicira povezovanje oziroma primerjanje medsebojno sorodnega besedja. Odmik od Bezlajevega koncepta je v tretji in četrti knjigi opazen tudi zaradi precej manj gnezdnno urejenih geselskih člankov.⁴ Težnja, da se v enem geselskem članku razloži le leksem z ožjo in v sodobnem času lahko prepoznavno besedno družino, na eni strani omogoča boljšo najdljivost v slovarju in njegovo boljšo preglednost in zato tudi uporabnost, na drugi strani »bolj izolirana« obravnava besedja sledi sodobnim načelom prikazovanja posameznih etimoloških razlag, da en leksem kot morfo-semantična enota predstavlja en etimološki problem ne glede na to, ali je v razvojnem smislu soroden z drugim, v morfemskem in/ali semantičnem oziru različnim.

V prvi knjigi slovarja je v geslu *bédro*⁵ n 'femur' brez komentarja o pomenskem razvoju naveden izsamostalniški glagol *bedriti se* s pomenom 'šepati', v četrti knjigi pa je etimološkemu vprašanju, kdaj in kako se je v tej besedni družini pojavil oz. razvil pomen 'šepati', posvečeno samostojno geslo *zbedren* adj 'šepast', ker je analiza pokazala, da je bil ta izsamostalniški glagol ob pridevniku *zbedren*, izvornem preteklem trpnem deležniku **ībz-bedr'-enb*,⁶ v slovenščini bolj živ, kot ga je nakazovala njegova omemba s.v. *bédro*, saj (za sedaj?) dva historična vira iz 18. stoletja posredujeta tudi njegov dovršni par *zbedriti se* (Pohlin, Gutsman) < **ībz-bedriti se*, poleg tega je bil enak glagol v istem pomenu v rabi tudi v hrvaščini, prim. *bèdriti se*, *bèdrīm se* 'šepati' (Mikalja, Della Bella, Belostenec, Stulić – ARj).⁷ To so podatki, ki s širše slovanske perspektive kažejo na obstoj arealno sicer ozke, a samostojne besedne družine, ki jo je v izsamostalniškemu glagolu na *-iti* sprožil pomenski razvoj, ker se je glagol verjetno uporabljal za označevanje šepavosti, ki je najbolj opazna prav po neenakomernem pomikanju beder.

V prvi knjigi slovarja je npr. v geslu *govédo* n 'bos' takoj za geselsko besedo brez komentarja naveden le na Krasu znan istopomenski leksem *góvo*, ki ga kot samostalnik srednjega spola sporoča že Pleteršnikov slovar.⁸ Bezlaj je s sopostavitvijo leksemov *góvo* in *govédo* nakazal, da sta ti enakopomenski besedi medsebojno sorodni in da moreta biti v besedotvornem razmerju, ki v geslu ostaja neartikulirano. Gnezdna uvrstitev *góvo* v besedno družino *govédo* < psl. **gouǵdo* je sicer s širše (pra-)slovanske perspektive sprejemljiva, s stališča informativnosti slovarja pa ne, ker ostaja samostalnik kot izjemna oblikotvorno-besedotvorna slovanska redkost⁹ preveč skrit, da bi bil nanj ustrezno pozoren izkušen etimolog, kaj šele laik.

Prav zato je bila v tretji, še bolj pa v četrti knjigi slovarja, takim dragocenim posebno-stim slovenske leksike posvečena posebna pozornost in so bile nekatere že izpostavljene v

⁴ Sintagma *gnezdnno urejeni geselski članek* pomeni, da je v geselskem članku obravnavano besedje, ki v diahronem pogledu sicer spada v isto besedno družino in na ravni semantike vsebuje več semantemov.

⁵ V ESSJ: I prikazano kot *bédro*.

⁶ Namesto v slovanski etimologiji tradicionalno uporabljanih znakov *v* in *j* pri pra-slovanskih in tudi še praslavenskih ter starejših izhodiščnoslovenskih rekonstrukcijah uporabljam znaka *u* in *i*.

⁷ Ker je pridevnik *zbedren* izpričan že v Kastelec-Vorenčevemu slovarju (1680–1710): *ībèdren* 'claudus, hrom, krulou, šhepafst, krumpafst', je Breznikova ocena, da naj bi ta besedna družina v slovenščino prišla prek Pohlina, ki naj bi glagol *bedriti se* (pri njem poleg *bèdrīm se* 'hinken' tudi *bèdraft* 'krum-fūbig') vzel iz Belostenčevega slovarja (Breznik, Razprave ZDHV 3, 1926, 146–147), pretirana.

⁸ V ESSJ: I je leksem naveden brez podatka o slovničnem spolu.

⁹ V leksemu *góvo* se namreč ohranja psl. samostalnik **gouǵ* m 'bos', ki je predstavljal besedotvorno podstavo za splošnoslovanski leksem **gouǵ-do* n 'bos' (Furlan, Annales 15/2, 2005, 408; ista, SED 2007, 425s.; ista, Ètimologija 2006–2008, 2010, 220ss.).

samostojnih geselskih člankih. Samostalnik *svilod* m 'sviloprejka', stari vršilec dejanja na **-dv* < pide. **-d^hH₁-o-s*,¹⁰ je še skrit v geselskem članku *svīla* f 'sericum', glagol *zasopsti* 'uspavati' (17. stoletje – Kastelec-Vorenc) z edinim glede tvorjenosti primarne glagolske osnove popolnim besedotvornim ustreznikom v br. *sópci*, *sopú* 'spati' še skrit v geselskem članku *sopíti* 'uspavati', v četrti knjigi pa so že v posebnih geselskih člankih izpostavljeni korensko sorodni glagoli *zasipíti* 'zaspati', *zaspívati* 'večkrat zaspati' in *spajati* 'spati', četudi so vsi trije glede tvorjenosti osnove za izhodiščno praslovansko stanje v besedni družini **svpāti* 'dormire' = sln. *spāti* manj povedni, kot pa *zasopsti* 'uspavati'.¹¹

Slovenci smo z ESSJ – ne zadnji med slovanskimi narodi – dobili enega od pomembnih stebrov svoje kulturne identitete in temeljno jezikoslovno delo s področja diahronega jezikoslovja. Ta akt nam nikakor ne dovoljuje zaspati na lastnih lovorikah. Zmotno bi bilo razmišljanje, da je z dokončanjem prvega in edinega znanstvenega etimološkega slovarja slovenskega jezika naša domača, slovenska etimologija izčrpano delovno območje in da zato delo na tem področju ni več potrebno in lahko zamre ali pa je dovolj, da se izvaja paberkovalno. Daleč od tega. Z dokončanjem etimološkega slovarja je bil sklenjen prvi, izredno pomemben krog sistematičnega etimološkega raziskovanja slovenske leksike. Z njim je bil ustvarjen pomemben vir številnih in raznovrstnih podatkov in razlag o obstoju, razvoju, izvoru in nastanku naše leksike.

Kontinuirano in sistematično etimološko raziskovanje slovenskega jezika je potrebno predvsem zaradi dveh temeljnih vzrokov. Na eni strani zaradi nacionalnega pomena takšnega slovarja, ki zahteva, da se tak steber nacionalne kulturne identitete stalno izboljšuje, nadgrajuje (ne pa samo ohranja) in dopolnjuje, enako kot bi se stalno morale nadgrajevati in dopolnjevati nacionalne zgodovine, nacionalni slovarji standardnega jezika, pravopisi ipd. Na drugi strani zaradi samega jezikoslovnega pomena slovarja kot takega, ker njegovo kontinuirano nadgradnjo in dopolnjevanje samoumevno pričakujeta domača in tuja ne le jezikoslovna znanost.¹²

Pri diahronem preučevanju slovenskega jezika ima etimologija še poseben položaj zaradi svoje naloge, da pojasnjuje pomenski in formalni razvoj besedja od nastanka v bližnji, oddaljeni ali zelo oddaljeni preteklosti, tj. od njegovega rojstva do sodobnosti. Besedja namreč ne preučuje le skozi ozko prizmo ene jezikoslovne ravnine ali celo samo enega jezikoslovnega problema niti ne v okviru enega jezikovnega sistema ali njenega dela, ampak celostno. Skladno s tako nalogo vsakokratna etimološka analiza združi in sistematizira raznovrstne jezikovne in jezikoslovne podatke, ki so koristni tudi pri drugih specialnih preučevanjih slovenskega jezika, npr. lingvogenetskem, dialektološkem, jezikovnozgodovinskem, imenoslovnem, knjižnojezikovnem, pravopisnem, pravorečnem itd. Hkrati so isti podatki uporabni tudi pri preučevanjih vseh tistih številnih živih in že mrtvih jezikov ali njihovih razvojnih stopenj, s katerimi je slovenščina kot slovanski in indoevropski jezik genetično neposredno povezana, pa tudi s tistimi, s katerimi je povezana

¹⁰ Razlago o prvotni zloženki, ki jo sprejemam v Furlan, JZ 18/2, 2012, 96, je v članku *K zloženkam z d-*, korena *dhē* prvi podal Koštiál v ČJKZ 4, 1924, 120.

¹¹ O psl. **sop-lī sopěšb* 'spati' Furlan, SR 36/1, 1988, 101ss.

¹² Preveliki premori so pri nacionalno pomembnih temeljnih delih lahko zelo usodni, saj se z raziskovalno praznino večja verjetnost raziskovalnega kolapsa in s tem tvega kulturna in znanstvena podhranjenost. Tako stanje pa ne vodi naprej. Pomislimo samo, kako nestrpno se že pričakuje, kdaj bomo dobili slovar, ki bo lahko nadomestil stari SSKJ.

posredno, ker se v njej kot adstratna ali substratna jezikovna prvina ohranja izposojeno besedje iz jezikov, s katerimi je slovenščina še vedno ali je bila v neposrednem jezikovnem stiku.¹³ Ker so taki jeziki številni, je razumljivo, da so etimološke analize slovenskega izraznega fonda lahko bogat vir jezikoslovnih informacij tudi za jezikoslovja številnih drugih jezikov.

Zagotavljanje stalnega dotoka novih podatkov s področja slovenske etimologije je strokovna nuja, ki jo zaradi potrebe po skladnem razvoju etimologije in jezikoslovja nasploh pričakujeta domača in tuja znanost. Taki potrebi se lahko zadosti le s kontinuiranim in sistematičnim, neprimerno manj pa s paberkovalnim etimološkim preučevanjem slovenske leksike.

Odkar je France Bezlaj sredi 60-ih let prejšnjega stoletja, potem ko je po Ramovševi smrti leta 1952 prevzel odgovornost za izdelavo znanstveno zasnovanega etimološkega slovarja slovenskega jezika,¹⁴ začel s sistematičnim izdelovanjem gesel za slovar in je prva knjiga (A–J) izšla leta 1976,¹⁵ druga (K–O) leta 1982, tretja (P–S) leta 1995¹⁶ že po njegovi smrti 1993., četrta (Š–Ž) pa 10 let kasneje, tj. leta 2005, se je na področju etimoloških raziskav doma in po svetu dognalo marsikaj novega. To pa zahteva sistematično revizijo etimološkega vedenja tudi o naši, slovenski leksiki. Vsak nov jezikoslovni podatek, ki je bil glede evidence ali interpretacije podan za slovenščino ali kateri drugi jezik, ki je z njo genetično neposredno ali posredno povezan ali ki je oziroma je bil z njo v jezikovnem stiku, je namreč po naravi raziskovalnega objekta, tj. besede, lahko bistven za boljše razlago predhistoričnega življenja naše leksike. In obratno.

Samo slovanska etimologija se je od druge polovice prejšnjega stoletja, ko je France Bezlaj dorekel vsebinske in leksikografske temelje za ESSJ, obogatila z več etimološkimi slovarji ter z množico etimoloških monografij in etimoloških člankov. Vzporedno s tem se ni izpopolnjevala le evidenca slovenske sodobne standardne, narečne in historične leksike, ampak tudi evidenca drugih slovanskih nacionalnih standardnih, narečnih in historičnih leksik. Vedno širšo in zato vedno bolj zanesljivo raziskovalno perspektivo danes omogoča tudi vedno boljša raziskanost drugih, tudi neslovanskih indoevropskih jezikov.

Vsak nacionalni leksikon ima kot unikatni razvojni rezultat svoje specifičnosti, ki segajo na vse jezikoslovne ravnine, ob njih poteze, ki so skupne z genetično sorodnimi drugimi nacionalnimi leksikoni in prav tako segajo na vse jezikoslovne ravnine. Prav zato je kvalitativna rast etimološke in komparativistične znanosti v veliki meri odvisna od vzajemne nadgradnje nacionalnih leksikonov. Če slovenska etimološka znanost ne želi zavirati razvoja etimološke in komparativistične znanosti drugod, mora zato v etimološko in komparativistično zakladnico znanja nepretrgoma in sistematično sporočati novosti s svojega področja.

¹³ Tu mislim na *stične izposojenke*, ki so v slovenščino spontano prodirale na prostoru stika med slovenščino in adstratnim jezikom dajalcem. Termin *nestična izposojenka* implicira izposojeno iz jezika dajalca, ki z jezikom prejemnikom ni v prostorskem stiku. V sodobnem času smo v slovenščini pričeli številnim nestičnim izposojenkam iz angleško govorečih okolij.

¹⁴ Pri pripravljalnih delih za slovar, sprva kot honorarni ekscerptor, je France Bezlaj začel sodelovati že kmalu, leta 1941.

¹⁵ Od vseh petih knjig je bila ponatisnjena le prva kmalu po izidu in nosi letnico 1977.

¹⁶ Pred izidom četrte knjige ESSJ je leta 1997 izšel Slovenski etimološki slovar Marka Snoja (Druga izdaja slovarja je izšla leta 2003.). Delo ni vključeno v mojo analizo razvoja slovenske etimološke misli.

1.1 Novi etimološki slovar slovenskega jezika ali revizija *Etimološkega slovarja slovenskega jezika*?

Ko je akademiku Francetu Bezlaju po dolgotrajnih naporih tudi zaradi borbe z ne-naklonjeno vodstveno strukturo, ki je bolj birokratsko kot vsebinsko ocenjevala kadrovske podhranjenost Etimološko-onomastične sekcije¹⁷ Inštituta za slovenski jezik, končno uspelo, da se je njegova etimološka delavnica okrepila z mladimi močmi, in je bil leta 1981 tik pred izidom druge knjige slovarja k sodelovanju povabljen Marko Snoj, takoj po izidu druge knjige slovarja, tj. leta 1983, pa Metka Furlan, je med delovnimi odmori in kasneje, ko ni mogel več delati, ker so ga telesne moči že vidno izdajale, večkrat omenjal, da bi bili prva in druga knjiga etimološkega slovarja potrebni nove izdaje, češ da pred tiskom nista bili zadostno korigirani in da zato predvsem druga knjiga vsebuje vrsto mučnih napak. Te večkrat izražene želje prav iz pietete do Bezlajeve osebnosti in njegovega dela ter same etimološke znanosti ne bi bilo smiselno uresničiti.

France Bezlaj nikakor ni bil avtor enoznačnega pisanja, ampak se njegova dela, tudi geselski članki v ESSJ, berejo večplastno, tudi med vrsticami. To je bila in bo ostala nesporna kvaliteta mojstrov v svoji stroki, ki znajo pisati za danes in za bližnji ter daljni jutri. Vedno znova brati njegova besedila pomeni vedno znova odkrivati novo sporočilo istega besedila. Asociativnost Bezlajevih besedil je ob ustreznih bralcih lahko izredno visoka. Če bi France Bezlaj lahko sam povedal, kaj, kako in do katere mere želi ESSJ popraviti, bi bila njegova želja morda še uresničljiva. Ker bi v njegovo pisanje brez preciznih navodil morali posegati drugi, ki bi lahko zmanjšali ali celo izničili večplastno sporočilnost besedila, bi tak poseg nedvomno pomenil škodo avtorju in stroki sami. Ker se ve, da kvalitetna dela v stroki nikoli ne zastarijo, ampak so kvečjemu za krajši ali daljši čas pomaknjena na obrobje znanstvenega zanimanja in čakajo na ustreznega bralca, ki bo iz njih sposoben prepoznati in črpati gradivo, vzorce ali ideje za nova znanstvena spoznanja, je prav, da se Bezlajev ESSJ kljub stvarnim napakam, ki jih resda ni malo, a jih lahko opazimo tudi v tretji in četrti knjigi tudi izpod peresa, ki ni bilo Bezlajevo, kot dokument svoje dobe ohrani nespremenjen v rabo nadaljnjim rodovom.

1.2 Novi etimološki slovar slovenskega jezika

Ko sem se po dokončanem delu za ESSJ z etimologijo slovenskega jezika vsaj za nekaj časa lahko začela ukvarjati le z vsebinskega vidika in ne tako kot prejšnjih dobrih 20 let tudi z leksikografskega, se je samo potrdilo že predvideno: Slovenščina samo v svoji pristni domači narečni ali danes marsikje le še polnarečni govorici premore še veliko besedja,

- a) ki v ESSJ ni bilo upoštevano;
- b) ki je bilo v ESSJ že upoštevano, a ga danes lahko bolje predstavimo vsaj z večjim slovenskim arealom, tj. z boljšo slovensko evidenco;

¹⁷ Etimološko-onomastična sekcija je bila kot samostojna enota tedaj še Inštituta za slovenski jezik (pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti v Ljubljani) ustanovljena leta 1958, ko je bilo vodenje etimološkega in imenoslovnega inštitutskega raziskovanja zaupano dr. Francetu Bezlaju, ki se je zlasti od leta 1950 dalje intenzivno ukvarjal s pripravljalnimi deli za etimološki slovar slovenskega jezika in s slovenskim imenoslovjem.

- c) ki ga lahko postavimo v boljši ali širši komparativni kontekst;
- d) ki ga lahko bolje etimološko razložimo.

Naj ponazorim. Šele leta 2005 je bil po zaslugi tenkočutnega ušesa dialektologinje Rade Cossutta lahko objavljen podatek, da v dveh istrskih krajih poljskemu maku rečejo *'ardra 'roža* (SDLA-SI: I, 134). Dokler besede ne opazi komparativist etimolog, ostaja sicer pomemben dokument o sinhroni raznolikosti naše leksike. Ugotovitev, da pridevnik *'ardra* v fitonimu nastopa v pomenu 'rdeč', je za etimologa prava poslastica, saj pokaže, da se je stari praindoevropski pridevnik za pomen 'rdeč', ki so ga poznali tudi stari Indijci, stari Grki, Latinci in Toharci, med Slovani pa je bil prepoznan le še v ruščini in hrvaščini, pri nas ohranil do današnjih dni.

Tretja knjiga ESSJ vsebuje geslo *posanica* 'kozarec'. Besedo naglasno neoznačeno kot prekmursko prinaša le Pleteršnikov slovar in še vedno nima znanega ustreznika v katerem drugem jeziku. Ponovno potrditev tega prekmurskega leksema najdemo v Mukičevem slovarju iz leta 2005, kjer se za Porabje omenja *pósanca* 'kozarec'. Mukičev podatek potrjuje verodostojnost Pleteršnikovega, z naglasnim podatkom pa je za etimološko raziskavo bolj informativen.

Že je bilo omenjeno, da v prvi knjigi ESSJ France Bezljaj v geslu *govedo* navaja istopomensko kraško besedo *góvo*, v Istri pa jo je v dveh krajih slišala Rada Cossutta kot *γo'vę* n 'žival (kot glava živine)' (Cossutta 2002: 248). V *góvo*, ki je samo fonetična varianta *γo'vę*, je bilo tudi ob pomoči komparativnega beloruskega gradiva mogoče prepoznati manjkajoči člen med pide. samostalnikom **g^oou-* 'krava/bik' in slovanskim **gouędъ* oz. **gouędo*, tj. praslovanski samostalnik **gouę*. V nadaljevanju taka analiza omogoča razložiti le v Istri znano *γo'vânã* f 'goveji oz. kravji iztrebek' (Istra) in le v Prekmurju evidentirani pridevnik *govénski* 'goveji' in iz njega izvedeno *govenšček* m 'goveji iztrebek'. Najdba tega slovenskega gradiva je toliko bolj pomembna, ker so nekateri starejši avtorji, Erich Berneker, naš Ivan Koštiál in André Vaillant, ugotavljali, da med pide. izhodiščno besedo **g^oou-* in psl. **gouędo* manjka prav tak vmesni člen.

Ko so kolegi dialektologi pripravljali prvi zvezek SLA, so večkrat omenili, da ne vedo, kam in kako z rezijanskim hapaxom legomenon *lopa* 'dekle', ki je bil izpričan v več rezijanskih krajih. Izkazalo se je, da se je beseda v izhodni slovenščini verjetno glasila **hlapa* in da je feminativ k psl. samostalniku **holpъ*, ki je prvotno označeval za delo že doraslega fanta in šele nato hlapca, slugo ipd.

Mojemu očetu se je kot spomin na mlada leta v besednjak prikradel glagol *poletkati se koga/česa* pf 'rešiti se'. Glagol predstavlja kalk po n. *sich entledigen* 'znebiti se', srvn. *entlędigen* 'osvoboditi se spon, vezi', ki smo ga ustvarili kar z izposojenko *lędik* iz srvn. *lędic* adj 'neporočen, samski, prost, neoviran, nezavezan'.

Splošno je znano, da sta *žnįdar* 'krojač' in *šnįjder/šnįjdar* 'isto' v slovenščini nesočasni nemški izposojenki, prezrto pa je ostalo, da slovenščina premore tudi fonetično različico *žnęjder* 'krojač', ki je k nam prišla iz srvn. bav. diftongizirane predloge **sneidære*, ko smo že imeli izposojenko *žnįdar*, *šnįjder* pa še ne. To je droben, a pomemben podatek, ki pomaga pojasniti nemške izposojenke z enakim diftongom.

Samo v enem našem viru, v Kastelec-Vorenčevem slovarju, zasledimo, da glagol *podpisati* pomeni 'podorati, prašiti'. To kaže, da se je glagol tako kot *črtati* < psl. **čьrtati* uporabljal v poljedelski terminologiji in da bi se pri nas sled o njem lahko ohranjala tudi

v kakšnem mikrotoponimu. Za sedaj zanesljivi onomastični znak v slovenščini še ni bil najden, podoben glagol pa ima kašubščina, kjer *pisahac* (< **pis-ka-ti*) pomeni 'plitvo orati, površno rahljati zemljo'.

Ko se na mejniku postavlja vprašanje, kako naprej, se ob množici še nerazloženega in novega odgovor ponuja sam. Začeti bi bilo treba novi krog temeljnega etimološkega raziskovanja slovenskega jezika. Nameri, ki jo sicer marsikdo pozdravlja – tudi tuji etimologi, ki se zavedajo problemske povezanosti slovanskih nacionalnih etimologij – hitro sledi streznitveni trenutek. Kakšni so realni pogoji za ta novi krog? Ali so danes v edini inštituciji, Etimološko-onomastični sekciji, ki je bila kot enota Inštituta za slovenski jezik ustanovljena zato, da bi etimološke in imenoslovne raziskave potekale stalno in sistematično, izpolnjeni pogoji, da bi se tako etimološko delo lahko začelo in brez premora izvajalo? Žal se odgovor glasi ne. V nezavidljivem položaju, ko je samo zaradi slabe finančne podpore glede nastanitve mladega kadra in pridobitve prepotrebne strokovno-tehnične opreme bolj črna kot ne, se zdi smiselno, da se – v upanju na temeljnemu etimološkemu delu bolj naklonjene čase – pripravi vsaj leksikografske napotke za novi krog etimoloških raziskav.

2 ETIMOLOGIJA

Etimologija je razmeroma mlada znanstvena veda, ki se je v evropskem jezikoslovju kot posebna znanstvena disciplina diahronnega jezikoslovja s svojima temeljnima metodama, primerjalno metodo in metodo rekonstrukcije, ter dokazovalnim postopkom začela oblikovati šele v prvi polovici 19. stoletja, vzporedno z nastankom in razvojem indoevropskega primerjalnega jezikoslovja, svoj razcvet pa doživela šele v 20. stoletju.

Kot vrsta primarne radovednosti, ko se človek sprašuje, zakaj se temu reče tako in ne drugače oziroma zakaj določena pojavnost nosi prav to ime (Furlan, 30. SSJLK, 1994, 7), pa je v Evropi starejša. Zapis o tovrstnem spraševanju in odgovarjanju, kakršen koli namen so tedaj taka razglabljanja imela,¹⁸ najdemo že v antiki pri starih Grkih, ko se Platon (427–347 pr. n. št.)¹⁹ v Kratilu sprašuje o resničnem pomenu besed in Sokratu polaga v usta številna bolj ali manj fantastična razglabljanja o številnih grških besedah, kot je npr. tole o samostalniku ἄνθρωπος²⁰ m 'človek, moč':

»Takole. To poimenovanje – »človek« <ἄνθρωπος> – pomeni, da druga živa bitja o tem, kar vidijo, nič ne razmišljajo, niti tega ponovno ne preiščujejo <ἀναλογίζεσθαι> in zrejo <ἀναθρεῖν>, človek pa, hkrati s tem, da zagleda – se pravi, vidi <ὄψομαι> tudi znova zre <ἀναθρεῖν> in misli to, kar vidi <ὄψομαι>. Zato so človeka edinega od živih bitij pravilno imenovali <ἄνθρωπος>, ker ponovno zre, kar je videl <ἀναθρήσκει ὄψομαι>. (Kratil 399c)²¹

Grško besedo ἐτυμολογία f je evropski kulturni prostor prek Rimljanov – ti so jo glede na razumevanje pomena grške predloge prevajali oziroma razlagali npr. z *disciplina verborum originis* (Varro 116–27 pr. n. št.), *ide est, verbum ex verbo, veriloquium* (Cicero 106–43 pr. n. št.) oziroma *originatio* (Kvintilijan ok. 35–95 n. št.) – postopno, šele v 20. stoletju osvojil za ime te nove znanstvene discipline.²² Prvič se je beseda pojavila pri stoiku

¹⁸ K temu prim. »Kratil je divje ironičen, povsem »neresen« dialog« (Kocijančič, Platon: II, 847).

¹⁹ Še starejši so etimološki viri staroindijske tradicije iz časa pred gramatikom Pāṇinijem, ko najbolj verjetni avtor Yāska (približno 5. ali 6. stoletje pr. n. št.) izdela Nirukte (iz sti. *nir-uk-ta-* adj 'izrečen, izgovorjen' ← *nir* 'naprej, ven' + *vac-* 'govoriti'), eno od šestih vedang, pomagal pri branju Ved, kjer so podane številne razlage, kako so besede nastale in kaj pomenijo, npr. da je pridevnik *dūrghā-* 'dolga' tvorjen iz glagola *drāgh-* 'podaljšati', da je samostalnik *varṇa-* 'barva' tvorjen iz *vr-* 'pokriti' itd. (Sarup 1967).

²⁰ Etimologija te grške besede še danes ni zadovoljivo pojasnjena. Pri najpogostejše navajanem izvajanju iz osnove ἄνθρω- v ἄνθρω m, g ἄνθρωός 'mož, moški' predstavlja najšibkejšo točko fonetično razhajanje med dejansko osnovo ἄνθρω- s fonemom θ in predpostavljeno prvotno ἄνθρω- z drugačnim fonemom, tj. z δ.

²¹ V prevodu G. Kocijančiča.

²² Preden se je termin ustalil za označevanje nove znanstvene discipline, se v evropskem kulturnem prostoru pod vplivom rabe termina *etimologia* pri latinskih gramatikih uporablja v pomenu 'oblikotvorje in besedotvorje' (Knobloch 1986: 850). To se odraža tudi pri nas, v latinsko napisani Bohoričevi slovnici slovenskega jezika (1584) in njenih treh predelavah iz 18. stoletja. Na začetku 19. stoletja Jernej

Hrizipu²³ (ok. 279–206 pr. n. št.) in je Grkom kot izglagolski samostalnik iz ἔτυμο-λογία ‘iskati pravi, resnični pomen’ (← ἔτυμος adj ‘pravi, resničen’) pomenila iskanje pravega, resničnega pomena besede. Skladno s sodobnimi predstavami o svetu in pojmovanjem o njem je spraševanje o pravem, resničnem besednem pomenu zamenjalo spraševanje o prvotnem besednem pomenu, ki se lahko pojasni šele, ko je prepoznan etimon,²⁴ najstarejša beseda ali njen del (praviloma koren), ki omogoča etimologijo leksema (npr. etimon sln. *kordiālen* ‘prisrčen, ljubezniv’ je lat. *cor* n, g *dis* ‘srce’, etimon lat. *cor* pa tako kot tudi sln. *srcē* ali n. *Herz* ‘srce’ pide. korenski samostalnik **k’erd-* ‘središče, sredina; srce’ itd.).

2.1 Tridelnost etimološkega postopka

Danes termin *etimologija* pomeni kar troje, saj se z njim ne označuje le posebna jezikoslovna disciplina in ne le jezikoslovni postopek, katerega cilj je etimološko pojasnjeni leksem, ampak pomeni tudi rezultat etimološkega postopka, ko se sprašujemo, kakšno etimologijo tale beseda ima. Etimološki postopek je praviloma tridelen in sestavljen iz

- a) sinhrono predstavitev leksema, ki se ga želi etimologično razložiti;
- b) diahrono pojasnitve leksema, ki jezikoslovno argumentirano pokaže njegov razvoj oziroma zgodovino in ugotovi jezik/jezikovno stopnjo, v katerem je kot morfo-semantična enota nastal in v katerem obstaja realna možnost njegove etimološke razlage;
- c) etimološke razlage, ki sodobni leksikalni pomen²⁵ pojasni s prvotnim in ob tem odkrije miselni vzorec, ki je človeka spodbudil, da je realijo²⁶ poimenoval prav s tem in ne s katerim drugim leksemom.

Kopitar v nemško napisani slovnici slovenskega jezika (1808) n. *Etymologie* še uporabi za oznako poglavja o oblikotvorju in besedotvorju besed, Matej Cigale pa v slovarju iz leta 1860 n. *Etymologie* prevaja s slovenskima ustreznikoma *etimologija* in *izpeljevanje (besed)*, *Etymolog* z *etimolog* in *izpeljevalec (besed)*, *etymologisch* z *etimologijski*, *besedosloven*, *besedoznansk*, *etymologisieren* pa z *etimologozirati* in *izpeljevati besede*. Toda 20 let kasneje isti avtor n. *Ethymologie* prevaja le z *etimologija* (z oznako, da je beseda grškega izvora) in obrazložitvijo, da je to *izvajanje ali izsledovanje besed* (Cigale 1880). V Pleteršnikovem slovarju s konca 19. stoletja je *etimologija* ‘nauk o postanju besed’ (v SSKJ vsebinsko aktualizirano v ‘veda o zgodovini besed, posebno njihovega izvora in pomena; razlaga izvora besed’), ob Cigaletovem pridevniku *etimologijski* ‘k etimologiji spadajoč’ pa je uveden nov *etimološki*.

V pomenu ‘oblikoslovno in besedotvorno pregibanje besed’ je bila sln. beseda *etimologija* za lat. *etimologia* uporabljena še v Ahačič, JZ 15/1–2, 2009, 19–41.

²³ Povzeto po Knobloch 1986: 850s.

²⁴ O terminu Knobloch 1986: 857s. V slovenskem jezikoslovju raba tega termina – tako kot v drugih jezikoslovljih – ni pogosta. Razlaga njenega pomena v slovenščini ni standardizirana, kot je razvidno iz predstavitev *ĕtimon* ‘najstarejša besedna oblika, iz katere se lahko izvaja kaka beseda’ (SSKJ), *etimón* ‘po izvoru pravi pomen besede, etimološko izhodišče besede, tudi koren’ (Toporišič 1992), *ĕtimon* ‘najstarejša besedna oblika’ (SP 2001).

²⁵ Ker je to pomen, s katerim so leksemi predstavljeni v razlagalnih slovarjih, bi ga lahko označili tudi s *slovarski pomen*. Na ravni semantike je *leksikalni pomen* isto kot *semem*.

²⁶ Etimološki termin *realija* se uporablja za označevanje snovne in nesnovne pojavnosti sveta.

Etimologija je kot etimološka razlaga vedno rezultat pomenske analize, ki je lahko opravljena bodisi na podlagi

- a) ugotavljanja razlike med leksemovim sodobnim in starejšim, prvotnejšim pomenom, ki je lahko tudi izpričan (npr. sodobno knjiž. *pokâl* m 'lepo oblikovana posoda kot priznanje pri športnih prireditvah' (SSKJ) proti v 18. stoletju v Gutsmanovem slovarju izpričanemu *pokal* 'kozarec, čaša');
- b) besedotvorne analize leksema, s katero se najprej ugotovita pomen in funkcija posameznih morfemov, nato pa se stvarni pomen korena in funkcija drugih nekončnih morfemov seštejeta v strukturalni pomen in ob poznavanju realije = poimenovanega pojasni motivacija, ki je spodbudila nastanek leksikalnega pomena (npr. *svilod* m 'sviloprejka' < *'tisti, ki dela svilo', ker gosjenica tega nočnega metulja izloča svilene niti, iz katerih se naredi zapredek).

Čeprav je besedotvorje pri etimoloških razlagah pogosto ključnega pomena, etimologije z njim ne bi smeli enačiti,²⁷ ker je prepoznavanje besedotvornih vzorcev le eden izmed pomembnejših delov etimološkega postopka. Številni novi leksemi namreč ne nastajajo z (formalnim) besedotvorjem, ampak le s pomenskimi razvoji, npr. hrv. dial. *kànica* f 'mavrica' ← *kànica* 'pas'.

Ko ugotovljena zgodovina in predzgodovina pridevnika *stâr* m, f *stâra* pokazeta, da je bil v slovenščino prek psl. **stârŭ* adj 'senex' tako kot formalno enako lit. *stóras* 'debel, krepek; zajeten, močan' in snord. *stórr* 'velik' podedovan iz praindoevropsčine, nam obstoj praindoevropske izglagolske pripone *-*ro*- s pasivno oziroma rezultativno funkcijo²⁸ in pide. aoristnega korena **steH₂*- 'postaviti' dopušča besedotvorno analizo pridevnika v **stéH₂-ro*- in sklep o njegovem pomenu *'postavljen' in ne o morebitnem *'stoječ'.²⁹

Ker je končni cilj etimologije pojasnitev sodobnega leksikalnega pomena s prejšnjim, prvotnejšim in prepoznanje poimenovalnega vzorca v jezikovni sredini, v kateri je beseda nastala, je razumljivo, da ostaja beseda predmet etimoloških raziskav toliko časa, dokler zanesljivega odgovora na ti dve temeljni vprašanji ni, četudi sta njena zgodovina in predzgodovina prepoznani celo do potankosti.

Iz pomenskega razmerja 'star' : *'postavljen' je mogoče na podlagi ugotovljene starosti slovenskega pridevnika *stâr* sklepati, da je bil pomen 'star' v slovenščino podedovan in

²⁷ O etimologiji kot delu besedotvorja Thieme, LuE 1980: 492. Kritično do trditve Furlan, SR 38, 1990, 363ss.

²⁸ K prvotni pasivni oziroma rezultativni funkciji pide. glagolske pripone *-*ro*- prim. psl. **pòstrŭ* adj 'versicolor' < pide. **pik'-ró-s* 'takšen, ki je posledica glagolskega dejanja vrezati' > gr. *πικρός* adj 'režoč, bodeč, oster'. Aktivni pomen grškega pridevnika proti pasivnemu slovanskega, ki ga potrjuje tudi izvorno enak, a kasneje premetu podvržen staroindijski pridevnik *śilpá*- 'pisan' (Mayrhofer: II, 640), je zato verjetno sekundaren, nastal iz prvotnega pasivnega oz. rezultativnega 'vrezan, zarezan', ker so vrezani oz. zarezani predmeti praviloma ostri, bodejo ipd. Razlago o prvotno pasivni oz. rezultativni funkciji te praindoevropske glagolske pripone je mogoče utemeljevati tudi na podlagi dejstva, da je pomen 'versicolor' izpričan v dveh različnih jezikovnih skupinah (slovanski jeziki + stara indijščina), aktivni pomen 'režoč ipd.' pa je le grški.

²⁹ Tako aktivno funkcijo pripone implicira Koštiálova etimološka razlaga pridevnika *star* v njegovem rokopisnem SEB, češ da je prvotno označeval tistega, ki od slabosti stoji nepremično, na miru.

da je pridevnik enak pomen imel že na praslovanski jezikovni stopnji. Ker sorodno indoevropsko gradivo, kot sta omenjena lit. *stóras* ‘debel, krepek; zajeten, močan’ in stnord. *stórr* ‘velik’, morda tudi sti. *sthirá-* ‘čvrst, trden’,³⁰ enakega leksikalnega pomena ne izpričuje, je v pridevniku do leksikalizacije v ‘star’ verjetno prišlo v jezikovnem sistemu, ki ga že smemo označiti z epitetom *slovanski*. Slovani so kvaliteto ‘star’, ki se je prvotno – izgleda – nanašala le na človeka, verjetno povezovali s stanjem, ko se je odrasel človek kot družbeno bitje že čvrsto postavil na noge oziroma je že vstopil v družbeno življenjsko okolje in je imel v njem že stalno aktivno vlogo.

Ker je bil starejši pridevnik za označevanje priletnosti, starosti živih bitij **uētъxъ* ‘star’ = stlit. *vētušas* ‘star’, ki vsebuje z etimološkim nastankom določeni sém³¹ ‘leto’ (prim. het. *uitt-* c ‘leto’ < pide. **uet-* ‘isto’), na širšem slovanskem območju zamenjan s pridevnikom **stárъ*, je verjetno, da se je inovacija s položajno zamenjavo leksemov **uētъxъ* ‘star’ → **stárъ* ‘star’ zgodila, ker so Slovani z neologizmom **stárъ* verjetno želeli izpostaviti, da kvaliteta ‘star’ ne označuje človeka, ki že ima svoja leta in je zato star oz. prileten, ampak človeka, ki si je že pridobil aktivno vlogo/aktivni položaj v družbi in ni več *otrok* (← sln. *od-reči* << psl. **ot-ret’i*), tj. tisti, ki se mu odreka pravica govora (Bezljaj ESSJ: II, 262) oz. ki še nima pravice izraziti svojega mnenja.

2.1.1 Besede so poimenovanja pars pro toto

Etimologija odkriva pomembno značilnost poimenovanj. Realija je z enim leksemom vedno označena le po eni od njenih številnih lastnosti, ker so leksemi praviloma poimenovanja pars pro toto.³² Tak poimenovalni vzorec je v indoevropski jezikovni družini univerzalen. Uspešna etimološka analiza enega poimenovanja zato vedno odkrije samo eno od značilnosti, drobec pojavnosti, ki jo je realija imela, ko je poimenovanje zanj nastalo. Za etimologijo so besede nosilke sporočil, v katerih so ohranjene človekove misli in predstave o svetu preteklih dob.

2.1.2 Sodobni leksikalni pomen in z etimološkim nastankom leksema določeni sém

Sodobni leksikalni pomeni lahko pri etimološki analizi predstavljajo svojevrstno past. Dokler beseda nima zanesljive etimologije, mora etimolog posamezne séme, ki tvorijo sodobni leksikalni pomen, upoštevati enakovredno. Šele ugotovljena etimologija pa pokaže, da za etimološko razlago besede vsi sémi sodobnega leksikalnega pomena niso enako relevantni in da jih je večina zavajajočih, ker so sekundarni, le eden pa je lahko tisti, ki je besedi lasten od njenega etimološkega nastanka dalje. Še več. Z etimološkim nastankom določeni sém je iz pomenskega polja besede lahko popolnoma izrinjen.

³⁰ Pri etimološki razlagi splošnoslovanskega pridevnika **starъ* ‘senex’ pogosto navedena staroindijska beseda je lahko fonetično razvita tudi iz **st₁H₁-ó-s* (in ne **st₁H₂-ró-s*, kot implicira povezava s psl. **starъ*) in je zato lahko sorodna z gr. *στειρός* ‘odrevenel, otrpel, trden’ < **st₁H₁-uo-s*, kot izpostavlja Mayrhofer: II, 767.

³¹ Tj. najmanjša enota pomena, ki tvori leksikalni pomen oziroma na ravni semantike semem.

³² V tem smislu so zloženke izjema in jih je treba uvrstiti v posebno kategorijo poimenovanj z dvema z etimološkim nastankom določenima sémoma.

To dejstvo ponazarja na primer do sedaj najbolj verjetna etimologija splošnoslovanške besede **pъsъ* m 'canis' < pide. **pik'-ó-s* (*k'(u)uǫón*) 'pisan pes',³³ ki pojasnjuje, da je poimenovanje za psa nastalo iz besedne zveze s pomenom 'pisan pes', da je samostalnik nastal po substantivizaciji pridevnika s pomenom 'pisan' in da je do terminologizacije v generično ime za psa moralo priti najkasneje v zgodnjem praslovanskem obdobju. To pomeni, da se je v tej slovanski besedi za psa z etimološkim nastankom določeni sém 'pisan' popolnoma izgubil, kar se odraža tudi v sodobni predstavitvi pomena besede *pēs* v SSKJ, ki se glasi 'domača žival za čuvanje doma, za lov'.

Šele etimologija lahko odgovori na vprašanje:

- kateri od sémov pomena je bil besedi določen z njenim etimološkim nastankom;
- o relativni kronologiji nastanka posameznih sémov pomenskega polja leksema;
- kateri od sémov, ki jih je v pomenskem polju pokazala analiza zgodovine in predzgodovine leksema, so motivirani jezikovno in kateri zunajjezikovno.

2.1.3 Za etimologijo besede je prvo vodilo njen formalni del

Spoznanje, da je z etimološkim nastankom besede določeni sém lahko popolnoma izrinjen iz njenega pomenskega polja, napeljuje k nadaljnjemu za etimološke raziskave pomembnemu dejstvu: Za etimologijo besede je ključno vodilo njen formalni = izrazni del, pomenski del in realija, na katero se nanaša, pa sta pri iskanju najbolj ustreznega besedotvornega ali le pomenskega predhodnika = etimona, ki etimološko razlago sploh omogoča, nujna in obvezna usmerjevalca.

Ugotovitev, da ključ do zanesljive etimologije prinaša dosledno upoštevanje izraznega dela besede, tj. njenih fonemskih, prozodičnih, oblikotvornih in besedotvornih karakteristik, izpostavlja, da je pomenski del besede izredno variabilna in nepredvidljiva ter pogosto nejezikovno motivirana značilnost.³⁴

Iz rabe praslovanskega samostalnika **uědro* n, ki ima z etimološkim nastankom določen sém 'voda' (pide. **uědr-ó-m* 'takšen, ki ima vodo/ki je v zvezi z vodo' ← **ued-r/n-* n 'voda', prim. het. *uātar* n, g *uitenaš*),³⁵ je razvidno, da realija, s katero se refleks **uědro* označuje, nima nobene zveze z vodo. Ko je v **uědro* prevladal sekundarni pomen 'poso-

³³ Furlan, JZ 9/2, 2003, 36. Za pregled drugih, manj verjetnih razlag prim. Bezljaj ESSJ: III, 27; ESJS: 12, 741s.

³⁴ Prav zato se v diahronem jezikoslovju govori o fonetičnih razvojnih zakonitostih, o pomenskih razvojnih zakonitostih pa ne, čeprav so predvsem v zadnjih desetletjih številne pomenoslovne študije, vezane na konkretno jezikovno gradivo, do sedaj odstrle že vrsto vzorcev pomenskih razvojev. Njihova predvidljivost je pri diahrono gledano enem leksemu ali eni besedni družini zato dandanes sicer precej večja, kot je bila v preteklosti, a še vedno – menim – na ravni tipologije pomenskih razvojev. Ugotovljeni pomenski razvoj se namreč v okviru ene besedne družine lahko razvije, v okviru druge pa ne. Potrebo po slovarju pomenskih razvojev v slovanski etimologiji je sredi 60-ih let izpostavila Havlová, MEP: 11s. Naj v zvezi s postopno realizacijo te pomembne naloge slovanske etimologije opozorim na monografijo Vlajić-Popović 2002, ki z vidika pomenskih razvojev obravnava glagole udarjanja v srbskem jeziku, in monografijo Jakubowicz 2010, ki je posvečena stratifikaciji pomenskih razvojev v slovanskih pridevniki.

O vlogi pomenoslovja pri etimoloških raziskavah z nakazano tezo, da je pojavljanje pomenskih razvojev v posameznih besednih družinah »zakonitostni« pojav, Šivic-Dular, 16. SSJLK, 1980: 65ss.

³⁵ Na vrddhi v tej besedi je v slovanski etimologiji prvi opozoril Machek 1968: 681.

da', se je leksem lahko začel uporabljati tudi za označevanje posod, v katere se vode ne daje, kot ponazarjajo rabe npr. v hrv. *Uze jedno vidro mlika* (18. stoletje – ARj), *Šaljite dvisto vidar mlika* (17. stoletje – ARj), slš. dial. *Vedro malin dakodi ženi predávali aj po osem korún* (Orlovský 1982), sln. *vedro* 'posoda, s katero se kamenci mečejo, kadar se ima ena reč izvoliti' (17. stoletje – Kastelec-Vorenc), tj. po Cigaletu 1860 *kockavnik* 'Würfelbecher'.³⁶

Nasprotno je izrazni del besede vedno le jezikovno motiviran, četudi so ga preoblikovali nesistemi in zato neprimerno manj predvidljivi ali celo nepredvidljivi jezikovni dejavniki, kot so asimilacija, disimilacija, analogija, ljudska etimologija, ekspresivnost, onomatopejskost itd.³⁷

2.2 Etimologija – porajajoča se znanstvena disciplina v Evropi

V drugi polovici 18. stoletja je Johann Christoph Adelung (1732–1806) že podal merila o stopnji medjezikovne sorodnosti,³⁸ za njim je William Jones (1746–1794) zaradi ugotavljanih podobnosti med staro indijščino in grščino ter latinščino menil, da izhajajo ti jeziki – tudi germanski, keltski in stara perzijsčina – iz skupnega vira, ki verjetno ne obstaja več (Arens 1955: 128). Na takih ugotavljanjih so se na začetku 19. stoletja z delom *Undersøgelse om det gamle Nordiske eller Islandske Sprogs Oprindelse*³⁹ (napisano 1814, izdano 1818) Danca Rasmusa Christiana Raska (1787–1832)⁴⁰ in z delom *Über das Konjugationssystem der Sanskritsprache in Vergleichung mit jenem der griechischen, lateinischen, persischen und germanischen Sprache*⁴¹ iz leta 1816 Nemca Franza Boppa (1791–1867) postavili temelji indoevropskemu primerjalnemu jezikoslovju. Ugotavljanje podobnosti med posameznimi evropskimi jeziki na eni strani in staro indijščino na drugi je pripeljalo do spoznanja, da imajo ti jeziki v slovnični strukturi in besednem zakladu precej skupnih jezikovnih značilnosti, primerjanje posameznih morfemov, leksemov in oblik iz teh jezikov pa je privedlo do ugotavljanja o razvojnih zakonitostih jezika. Rodila se je rekonstrukcija, zmožnost, da se na podlagi primerjave izpričanega medsebojno sorodnega jezikovnega gradiva in upoštevanja pravil fonetičnega razvoja sklepa o popolnoma enakih leksemih, oblikah in morfemih v različnih sorodnih jezikih. Rekonstrukcija je omogočila sklepanje o starejših neizpričanih jezikovnih elementih in starejših neizpričanih jezikovnih stopnjah. Primerjalna metoda in prepoznane razvojne zakonitosti jezika pa niso več dopuščale ugibanja in povezovanja vsega z vsem.

³⁶ Za podatek o tej besedi iz Cigaletovega slovarja se zahvaljujem kolegu dr. Petru Weissu.

³⁷ O spremenjenem vzorcu, ko prvo vodilo pri etimoloških analizah besed zaradi različno motiviranega iztirjenja fonemskega sestava v besedi postane pomenski del, Furlan, TESDL 2012: 79ss.

³⁸ Razmeroma natančna merila o stopnji jezikovne sorodnosti so temeljila na ujemanju besednih korenov, oblikotvornih in besedotvornih sufiksov (Arens 1955: 130ss).

³⁹ V nemškem prevodu *Untersuchung über den Ursprung der alten nordischen oder isländischen Sprache*, v slovenskem pa *Raziskava o izvoru starega nordijskega oziroma islandskega jezika*.

⁴⁰ Rask v delu primerja staro nordijsčino z grščino, latinščino, armenščino in letščino, ne pa s staro indijščino.

⁴¹ Tj. *O spregatvenem sistemu sanskrita v primerjavi s tistim v grškem, latinskem, perzijskem in germanškem jeziku*.

Že pred rojstnim letom indoevropskega primerjalnega jezikoslovja 1816. je v prizadevanjih evropskega jezikoslovja opaziti težnjo, ki presega nazore o besedi kot sklopu glasovnih elementov, ki jih je mogoče razdeliti le na zloge ali glasove. Pogosta ugotavljanja o medsebojni genetični povezanosti nekaterih jezikov, ki so se začela artikulirati z vedno bolj natančnimi jezikovnimi merili v drugi polovici 18. stoletja in jih je 19. stoletje na znanstveni podlagi tudi dokazalo, so utrdila spoznanje o skupnih morfemih sorodnih jezikov. Vse to je spodbudilo nastajanje del, ki naj bi na take skupne značilnosti jezikov tudi pokazala. August Ludwig von Schlötzer (1735–1809) je z *Allgemeine Nordische Geschichte*⁴² iz leta 1772 navdušil našega Blaža Kumerdeja (1738–1805) za slovansko primerjalno slovnico (Kidrič 1930: 23).

2.2.1 Etimologija – porajajoča se znanstvena disciplina v slovanskem svetu

Friedrich Karl Fulda (1724–1788) je leta 1772 izdal svojo *Sammlung und Abstammung germanischer Würzelwörter*⁴³ in za podobno delo na slovanskem gradivu navdušil Josefa Dobrovskega (1753–1829; Kidrič 1930: 164), ki je leta 1813 v *Entwurf zu einem allgemeinen Etymologikon der slawischen Sprachen*⁴⁴ podal navodila za sestavo slovarja nove dobe, ki naj besedje slovanskega jezika pokaže glede na njegovo medsebojno sorodnost. S ponazarjanjem metode, ki tako ugotavljanje omogoča, je Dobrovský pokazal na vrsto slovanskih in še starejših besedotvornih vzorcev (npr. *ry* : *row*; *ky* : *kow*; *pokoj* : *poči-ju*; *reku* : *rok*; *pnu* : *pona*; *past'* : *padu*; *mast'* : *mazati*; *rjeka* : *rjeju*; *da-r* : *da-ti*; *po* : *pod*; *za* : *zad*; *basň* : *ba*; *pjesň* : *pje* itd.) ter na vrsto besednih ustreznikov v drugih indoevropskih jezikih (npr. *rjeju* : gr. ῥέω; *obuti*, *izuti* : lat. *exuo*, *induo*; *jest'* : gr. εστυ, lat. *est*; *nos* : lat. *nasus*; *dom* : lat. *domus*; *sol* : lat. *sal*; *luč* : lat. *lux*; *owca* : lat. *ovis*; *more* : lat. *mare*; *sjemja* : lat. *semen*; *wdowa* : lat. *vidua* itd.⁴⁵). Ob ugotavljanju, da je slovanščina v zgradbi in v posameznih tvorbah v marsičem podobna litovščini in latinščini in da se njeni številni koreni pojavljajo tudi v germanščini in grščini, v armenščini ter stari indijsščini, je Dobrovský izpostavil, da so Slovani take besede z drugimi narodi podedovali od istega prednika (Dobrovský 1813: 64, 85s.). Skupaj s člankom *Wie und mit welcher Vorsicht soll man die Würzelwörter und Stammsylben aus den vorhandenen Wörterbüchern aufsuchen und sammeln*,⁴⁶ ki je leta 1814 na straneh 27–54 izšel v prvi številki revije *Slovanka*, je Dobrovský slovanskim nacionalnim jezikoslovcem predstavil koncept novodobnega slovarja, ki je vključeval celo navodilo za razvrščanje besedja glede na vzglasne foneme. Njegova gramatična metoda etimologiziranja, ki je domišljajskemu povezovanju dotedanje etimologije v precejšnji meri zožila manevrski prostor, ni utrla poti le bodočim komparativističnim raziskavam slovanskih jezikov, ampak tudi slovanski etimologiji.

2.2.2 Etimologija – sinteza med evropskim ciljem in staroindijskim postopkom

Pred 19. stoletjem evropska etimologija še ni uporabljala funkcionalnega segmentiranja, tj. morfemiziranja besed in je bila popolnoma odvisna od avtorjeve intuicije ter nje-

⁴² Tj. *Splošna nordijska zgodovina*.

⁴³ Tj. *Zbirka in izvor germanskih korenskih besed*.

⁴⁴ Tj. *Osnutek za splošni etimologikon slovanskih jezikov*.

⁴⁵ Gradivo iz tega dela Dobrovskega navajam brez popravkov in neaktualizirano.

⁴⁶ Tj. *Kako in s kakšno previdnostjo je treba iz obstoječih slovarjev iskati in zbirati korense besede in osnovne zloge*.

govega poznavanja izhodiščnega in drugih jezikov. Bila je izrazito subjektivno opravilo. Bistveno vlogo pri uspešnosti takega etimologiziranja je imela zato starost jezikovnega gradiva. Neprimerno več možnosti za uspešno etimologijo je bilo torej pri mlajših leksemih, kjer jo lahko vodi že jezikovni občutek o povezanosti leksema s sorodnim izpričanim. Etimologijo so kot večšino ugibanja do 19. stoletja poleg boljšega ali slabšega jezikoslovčevega čuta za povezovanje besed ob besednem pomenu lahko s pridom usmerjala oblikotvorna in besedotvorna opažanja opisne slovnice.

Sodobna etimologija temelji na sintezi med bistvom oziroma ciljem, ki ima evropske temelje, in metodo, ki temelji na funkcionalni analizi staroindijskega gramatika Pāṇinija (Thieme, LuE 1980: 490ss.). Spraševanje o prvotnem besednem pomenu je bilo kot znanost lahko utemeljeno šele, ko so se odgovori o prvotnih besednih pomenih v Evropi začeli podajati na podlagi funkcionalne analize besede in ko so ugotavljanja o različni starosti besedja izoblikovala spoznanja, da lahko funkcionalna besedna analiza na vprašanje o besednem prvotnem pomenu z neprimerno večjo zanesljivostjo odgovori šele potem, ko je bila z metodami primerjalnega jezikoslovja ugotovljena starost besede in s tem prepoznan jezikovni sistem, v katerem je beseda nastala. Prav zato je znanstvena etimologija veda diahronega jezikoslovja in tak jezikoslovni postopek, s katerim se najprej ugotovi starost besede, šele nato pa se njen nastanek glede forme in pomena tudi razloži.

3 ETIMOLOGIJA SLOVENSKEGA JEZIKA – RAZVOJ SLOVENSKE ETIMOLOŠKE MISLI

3.1 Etimologija slovenskega jezika do 18. stoletja

V slovenskem kulturnem prostoru se prvi poskusi etimoloških razlag, ki se deloma že nanašajo na slovenski leksikalni fond, pojavljajo v začetnem obdobju slovenske tiskane besede.

Prvo etimološko razlago, ki se tiče našega etničnega prostora, je v *Knjigi resničnih zgodb* (1343) zapisal opat Janez II. Vetrinjski za toponim *Klagenfurt*,⁴⁷ nemško ime Celovca, ko ga v pasusu *oppidum quod Querimonie-vadus, alio nomine Chlagenfurt dicitur* pojasni, da je to *Querimonie-vadus*, tj. 'brod tolažbe/objokovanja'.⁴⁸

3.1.1 Adam Bohorič

Adam Bohorič je v *Zimskih uricah* (1584) v etimološke razlage tujejezičnega gradiva večkrat pritegnil slovenske besede. Tako npr. za ime *Poloni* 'Poljaki' pravi, da ga je treba povezati s slovenskim *pojele* 'polje' (Bohorič 1584: 16).

3.1.2 Alasia da Sommaripa

Na začetku 17. stoletja zasledimo drobne etimološke razlage v Alasijevem *Italijansko-slovenskem slovarju* iz leta 1607. Niso sicer delo Slovenca in bolj kot težnjo po etimološki razlagi odražajo tujčevo željo, da bi razumel poimenovalne vzorce v naših besedah.

Tako Alasia da Sommaripa (1578–1626) besedo *božič* = it. *natale* zmotno razlaga, da v etimološkem smislu pomeni isto kot lat. *paupertas* 'uboštvo, siromaštvo' (65a), ker je menil, da se v imenu praznika ohranja narečni pridevnik *bog* 'ubog', ki ga je zapisal tudi v besedilu Kesanje (*Ieft boghe grešnic* (108a) 'jaz, ubogi grešnik'). Več sreče ima pri razlagi besed *četrtak* in *petek*, kjer pravilno ugotavlja, da obe besedi dan v tednu označujeta s števnikom, ki ponazarja zaporedje dneva v tednu, pa tudi z razlago, da slovenska beseda *tamnizza* = it. *prigione* 'zapor' v etimološkem smislu pomeni isto kot lat. *obscuritas* 'tema'.

3.1.3 Janez Vajkard Valvasor

Etimoloških opazk, ki bi se nanašale na slovensko apelativno besedje, Janez Vajkard Valvasor (1641–1693) v *Die Ehre dess Herzogthums Crain*⁴⁹ (1689) praviloma ne navaja, ampak se praviloma nanašajo na lastnoimensko gradivo, npr. izvajanje tpn *Postojna* iz ornitonima *postōjna* f 'Falco ossifragus' (Radics, LMS 1877, 316). To obsežno delo je za etimologijo slovenskega jezika izredno pomembno tudi zato, ker je v njem Valvasor

⁴⁷ Omenja že Bezljaj 2003: I, 263 (= 1964).

⁴⁸ Za mesto iz *Liber certarum historiarum* (v kritični izdaji Fedorja Schneiderja iz leta 1909), kjer se razlaga nahaja, se zahvaljujem gospodu doc. dr. Janezu Mlinarju.

⁴⁹ Tj. *Slava vojvodine Kranjske*.

zapisal številno slovensko apelativno in lastnoimensko gradivo, ki bi – če bi bilo sistematično ekscerpirano – lahko močno izpopolnilo védenje o historični izpričanosti našega izraznega fonda.⁵⁰ Žal delo verjetno prav zaradi svoje obsežnosti v tem oziru še ni bilo analizirano, čeprav bi bilo smiselno in zelo dobrodošlo.⁵¹

3.2 Etimologija slovenskega jezika v 18. stoletju

3.2.1 Janez Ž. V. Popovič in Pohlinov *Glossarium Slavicum*

V 18. stoletju sta slovensko etimologijo zaznamovala Janez Žiga Valentin Popovič (1705–1774)⁵² in pater Marko Pohlin (1735–1801). Prvi je v rokopisni ostalini, ki se danes pod signaturo Ms 423 hrani v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani, zapustil gradivo s 480 vpisi v obliki slovarskih člankov, ki je v strokovni literaturi znano pod naslovom *Specimen Vocabularii Vindo-Carniolici*.⁵³ Večina slovarskih člankov vsebuje tedanjemu času skladne etimološke opazke, ki jih je Marko Pohlin tako kot tudi iz Popovičevega tiskanega dela *Untersuchungen vom Meere*⁵⁴ (1750) povzel v svoj *Glossarium Slavicum. In supplementum ad primam partem Dictionarii Carnolici*⁵⁵ (1792). Delo z več kot 2000 geselskimi članki predstavlja prvi poskus etimološkega slovarja slovenskega jezika.⁵⁶ Kljub odklonilni oznaki Dobrovskega⁵⁷ je za etimološko raziskovanje slovenskega

⁵⁰ Valvasorjevo delo ob številnih zapisih slovenskega narečnega toponomastičnega fonda vsebuje tudi sicer manj številne zapise apelativnega. Naj opozorim le na en sam primer, ki do sedaj ni imel znane historične zabeležbe. To je primorska beseda *škavec* m, g *vca* 'patoka' (prim. zbrano narečno gradivo v Furlan ESSJ: IV, 53), ki jo kot *Scavez* Valvasor omenja v 3. knjigi na str. 352.

⁵¹ Odkar imamo prevod tega dela (Janez Vajkard Valvasor, *Čast in slava vojvodine Kranjske I–V*, Ljubljana 2009–2013: Zavod Dežela Kranjska), obstaja upanje, da bi bila ta vrzel lahko izpopolnjena. Leta 1901 v Ljubljani izdano podrobno stvarno oz. vsebinsko kazalo z naslovom *Repertorium zu J. W. Freiherrn von Valvasors »Die Ehre des Herzogthums Krain« (1689)* in s podnaslovom *Enthaltend ein alphabetisches Namens-, Orts- und Sachregister und in Anhang eine Inhaltsübersicht*, ki ga je izdelal Oskar Grätz, namreč kljub temeljitosti ni popolno.

⁵² O Popoviču kot zgodnjem slovanskem primerjalnem jezikoslovcu in etimologu Leeming, SJ/SLS 3, 2001, 91ss.

⁵³ V novejšem času je bil na podlagi analize tega rokopisa in njegovega dela *Vocabula Austriaca et Stiriaca* ter ugotovitve, da se za to zbirko naslov *Specimen Vocabularii Vindo-Carniolici* prvič pojavi v Pohlinovi bibliografiji, predlagan novi naslov *Glossarium Vindicum* (Reutner-Weiss, Popovič 2007: 9–10).

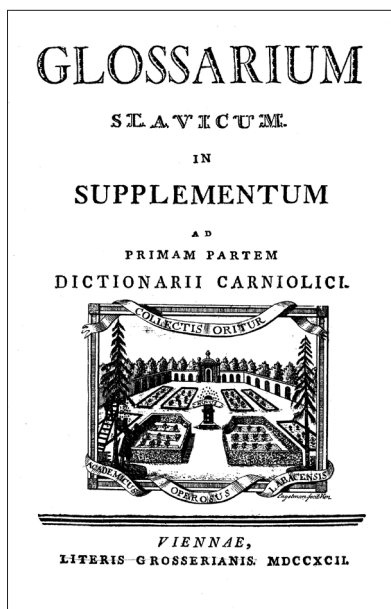
⁵⁴ Tj. *Raziskave morja*.

⁵⁵ Tj. *Slovenski slovar. Dopnilo k prvemu delu Kranjskega slovarja*.

⁵⁶ Bezljaj 2003: I, 263 (= 1964) ga označuje kot »prvi poskus etimološkega slovarja pri Slovanih«, v katerem »najdemo že nekaj presenetljivih metodičnih prijemov«. Toda tradicija etimologije češkega jezika je še starejša, saj za prvi poskus etimološkega slovarja češkega jezika predznanstvene dobe velja že leta 1537 v Basileji izdano delo *Lexicum symphonum quo quatuor linguarum Europae familiarum, Graecae scilicet, Latinae, Germanicae ac Sclavinicae concordia consonantique indicatur* avtorja Zigmunda Hrubega (1497–1554), imenovanega Gelenius (Večerka 2006: 21). Slovar, ki je v prepisu dostopen v reviji LF/FPh 131/1–2, 2008, 105–169, pa v 16. stoletju ni edini poskus etimološkega slovarja češkega jezika (prim. Večerka 2006: 20ss.). Za posredovanje podatkov se zahvaljujem kolegici dr. Iloni Janyškovi.

⁵⁷ V članku *Schlözers Classification der slawischen Dialecte, mit Anmerkungen und Zusätze* (166–195), ki je izšel leta 1814 v Slovanki, je Dobrovský na strani 185 slovar označil, da je popolnoma neuporaben. Dobrovskega kritiko je kot mnenje vodilne avtoritete v slavistiki ponovil Šafařík 1864: 68.

besedja pomembno, ker sistematično v slovarski obliki odraža stanje etimoloških raziskav in razumevanje etimologije na koncu 18. stoletja in ker je marsikatero slovensko besedo že postavilo v ustrezen raziskovalni okvir.⁵⁸

Slika 1: Naslovna stran Pohlmanovega *Glossarium Slavicum*

Medtem ko je Popovič v *Untersuchungen vom Meere* na str. 304 samostalnik *potica* povezoval z glagolom *potiti* 'znojiti', češ da takšno razlago upravičuje mastni nadev, ki med peko uhaja iz potice,⁵⁹ se je Pohlmann odločil drugače, ko je že nakazal smer, ki jo je kasneje potrdila in jezikoslovno dodatno argumentirala znanstvena etimologija. Ob iztočnici *potiza* [potica] Pohlmann pove, da ponekod na Kranjskem še pravijo *potiza* [poŭtica], ker se razvlečeno testo oblikuje z zvijanjem.

Tudi številna druga Pohlmanova etimološka pojasnila, kot so *pagadûr ab Italico pagare*; *pajshtuva a germ. Badstube*; *petelin a pojem, infinitivum pejtî*; *patoka ex præpositione po, & tôzhem* itd., so še danes sprejemljiva.

Danes bi jih etimolog, da bi zadostil zahtevi po znanstveni argumentiranosti, podkrepil z jezikoslovnimi argumenti.

⁵⁸ Prvo objektivno mnenje o tem Pohlmanovem slovarju je podal šele Breznik v članku *Popovičev Specimen vocabularii Vindocarniolicum ter Pohlmanni Glossarium Slavicum*, objavljenem v ČJKZ 5, 1927, 91ss. O tem Pohlmanovem delu prim. tudi Bezlaj 2003: I, 616–617 (= 1981).

⁵⁹ Za opozorilo na to Popovičevo etimologijo se zahvaljujem kolegu dr. Petru Weissu. V svojem rokopisnem slovarju je Popovič le zapisal, da istemu pecivu Moravci pravijo *baba* in ga polnijo z makom in slivami, na Štajerskem pa z orehi, smetano, medom, slanino itd. (Popovič 2007: 52). Navaja same nejezikoslovne podatke o realiji, ki posredujejo, s katerimi nadevi se je potica izdelovala, o etimologiji same besede *potica* pa ne povedo nič. Pred tem je o pripravi potice na Kranjskem poročal že Valvasor, podrobneje v 7. knjigi na str. 472 (*Potiza*), omenjena je tudi v 3. knjigi na str. 351 (*Potizen*). V 30. SSJLK, 1994: 10 sem pomotoma Popovičevo etimološko povezavo besede *potica* s *potiti* pripisala Valvasorju.

Etimološke dokumente preteklih dob je treba brati benevolentno in v njih ločiti zrnje od plev ter z nadgradnjo nadaljevati pri tistem, kar se ocenjuje, da je dobro, drugo pa pustiti in ohranjati kot dokument časa, saj nas zgodovina znanosti uči, da nikoli nič ne zastari, da ni nič za odpad, ampak le čaka na ugoden trenutek, na pravega avtorja, ki bi v starem besedilu lahko odkril tudi le drobec, pomemben pri spodbudi za nadaljnjo rast etimološke (ali katere druge) stroke.

Etimologija je bila do 19. stoletja še lahko večšina ugibanja, ki je domišljiji dopuščala prosto pot, saj so edine zanesljive usmerjevalce do etimološke razlage ob avtorjevem jezikovnem občutku za povezovanje besed ob besednem pomenu predstavljala znanja opisne slovnice. Na njih temeljijo npr. Popovičeve še danes sprejemljive povezave besede *bistru* v zvezi *bistru teče* 'es fließet schnell' s korenem v zemljepisnem imenu *Bistrice*,⁶⁰ samostalnika *bolezn* s pridevnikom *boun*, *bouna*, *bounu* 'bolan' in glagolom *bolí* 'dolet', pridevnika *raini* 'beatus' z *rai* 'paradisus' ali

Pohlinove prav tako sprejemljive povezave med *pôjam se* in *podim se*, *prerok* in *režhem*, *sosed* in *sedim*, *pravda* in *prov*. Še domišljijiske in zato danes nesprejemljive so Pohlinove povezave med *slôn* 'elephas' in *slonim* 'sloneti', izvajanje glagola *forim* [zorim] iz predloga *is* [iz] in glagola *orim* v pomenu 'zoreti', ki v slovenščini celo ne obstaja, ipd.

3.3 Etimologija slovenskega jezika v 19. stoletju

Kot pri drugih evropskih narodih je 19. stoletje tudi pri Slovencih v znamenju razcveta etimološke znanosti. Ob tem ni nepomembno, da ima pri nas etimološko raziskovanje temelje že v 18. stoletju in da se je etimologija 19. stoletja lahko oprla na domačo dediščino, jo skladno z dosežki 19. stoletja preverila, dopolnila in oblikovala v novo, višjo kvaliteto.⁶¹

Slika 2: Stran iz Pohlinovega *Glossarium Slavicum*

⁶⁰ Pri tej povezavi Popovič še nadalje sklepa, da je beseda *bistrice* označevala majhno reko s plitvinami, ki jo je bilo mogoče prebroditi in kjer je voda hitreje tekla.

⁶¹ K temu prim. Bezljajev prispevek *Slovenski delež v razvoju etimologije 19. stoletja* iz leta 1981, ki je bil ponovno objavljen v 2003: I, 616ss.

3.3.1 Urban Jarnik – etimolog slovenskega jezika na porajajoči se znanstveni podlagi

Z etimološkim raziskovanjem na bolj eksaktni ravni se je v 19. stoletju spoprijel Urban Jarnik (1784–1844), ki je tako kot vrsta njegovih sodobnikov vneto spremljal delo tedanje slavistične avtoritete Josefa Dobrovskega (Kidrič 1930: zlasti 133ss.). Jarnik je Dobrovskega Entwurf imel v rokah že v letu izida in je bil prek Jerneja Kopitarja (1780–1844) z delom Dobrovskega dobro seznanjen (Kidrič 1930: 128, 149). V svoji knjižici *Kleine Sammlung solcher altslavischen Wörter, welche im heutigen windischen Dialecte noch kräftig fortleben. Ein Beitrag zur Kenntniß der alten hochslovenischen Büchersprache*⁶² iz leta 1822 je celo s točnim naslovom in številom strani oznanil izid Dobrovskega *Institutiones linguae Slavicae dialecti veteris quae quum apud Russos, Serbos aliosque ritus Graeci, tum apud Dalmatas glagolitas ritus Latini Slavos in libris sacris obtinet*,⁶³ ki so istega leta na Dunaju tudi izšle. Kopitarju je ob predaji rokopisa *Kleine Sammlung* celo potožil, da bi bil boljši, če bi imel v roki Dobrovskega gramatiko in njene recenzije (Kidrič 1930: 149). Ko je 10 let kasneje Jarnik izdal svoj *Versuch eines Etymologikons der Slowenischen Mundart in Inner-Oesterreich*⁶⁴ (1832), ki nam danes predstavlja prvi in edini etimološki slovar slovenskega jezika 19. stoletja, narejen na tedaj porajajoči se znanstveni podlagi, Dobrovskega med navedenimi viri ne omenja. O razlogu, zakaj poleg Franca Serafina Metelka (1789–1860), Petra Dajnka (1787–1873), Marka Pohlina in Ožbalta Gutsmana (1725–1790) nikoli ne omenja Dobrovskega, ki je nedvomno odločilno vplival na podobo njegovega etimološkega slovarja, lahko le ugibamo. Domneva, da je Jarnik želel navesti le avtorje del, iz katerih je črpal slovensko gradivo, bi bila možna in v skladu z gnezdnou urejenimi slovarji 19. stoletja, saj je enak princip dobrih petdeset let kasneje v svojem etimološkem slovarju slovanskih jezikov uporabil tudi Franc Miklošič (1813–1891). Vendar se Jarnik tega principa ni dosledno držal, ker na nekaterih mestih v slovarju citati implicirajo tudi obrazložitev,⁶⁵ v uvodu pa celo pove, da je besedne korene v slovarju razvrstil po sorodnosti glasov in da je takšno razvrščanje uporabil že Metelko v svoji slovnici (Jarnik 1832: V).

Jarnik je v etimološki slovar vključil približno 24000 slovenskih besed,⁶⁶ Dobrovský jih v *Institutiones* navaja okoli 260, Metelkov seznam o strukturi slovenskih besed jih v slovnici na slabih trinajstih straneh prinaša nekaj več kot 1000 (Metelko 1825: 22ss.), kar zgovorno kaže na Jarnikov osebni prispevek pri prepoznavanju slovenskih besednih korenov in razvrščanju slovenskega besedja v ustrezne besedne družine.

⁶² Tj. *Kratka zbirka tistih staroslovanskih besed, ki so v današnjem slovenskem narečju še močno žive. Prispevek k poznavanju starega slovenskega knjižnega jezika.*

⁶³ Tj. *Nauk starega narečja slovanskega jezika, ki ga najdemo v svetih knjigah tako pri Rusih, Srbih in drugih narodih grškega obreda kot tudi pri dalmatinskih glagolskih Slovanih latinskega obreda.* Za pomoč pri prevodu se zahvaljujem kolegu dr. Kozmi Ahačiču. Pod zvezo *grškega obreda oz. latinskega obreda* je mišljena delitev Slovanov na pravoslavne oz. katoliške kristjane.

⁶⁴ Tj. *Poskus etimološkega slovarja slovenskega narečja v notranji Avstriji.*

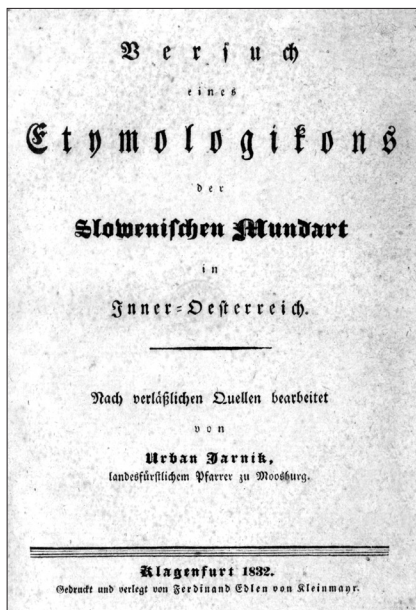
⁶⁵ Npr. pod geselsko osnovo *dup-* Jarnik za leksemom *topír* opozarja na Metelka (Jarnik 1832: 99).

⁶⁶ Slovar je nastal na Kleinmayrjevo pobudo in naj bi nadomestil razprodani Gutsmanov *Deutsch-windisches Wörterbuch mit einer Sammlung der verdeutschten windischen Stammwörter, und einiger vorzüglichern abstammenden Wörter* (1789) (= *Nemško-slovenski slovar z zbirko po nemško razloženih slovenskih besed in nekaterih posebnih tvorjenk*).

3.3.1.1 Jarnikov *Versuch eines Etymologikons der Slowenischen Mundart in Inner-Oesterreich*

Jarnikov *Versuch* je pri nas prva sinteza, v kateri je etimologija že obogatena s prvimi dognanji, ki so se izkristalizirala v nadaljnjih desetletjih 19. stoletja in iz katerih se je razvila znanstvena etimologija.⁶⁷

V naslovu svojega etimološkega slovarja je Jarnik uporabil besedo *poskus* = n. *Versuch*, v uvodu pa pove, da je njegov slovar prvi in zato nepopolni poskus etimološkega slovarja (Jarnik o.c.: VI⁶⁸). Takšne oznake kažejo, da je novo metodo etimološkega raziskovanja po vzorcu tedanje usmeritve želel v slovensko etimologijo uvesti previdno. Iz uvoda je tudi razvidno, da mu, kot pravi »zgoščen slovar korenov slovenskega narečja«, ki »besede /.../ prinaša etimološko razvrščene«, pomeni pripravo za primerjavo z drugimi sorodnimi jeziki (Jarnik o.c.: III). S tem in z opozorilom, da tako koristno tendenco, tj. primerjavo medsebojno sorodnih jezikov, opaža pri novih filologih, ki so posebno pozorni na vse jezike, se Jarnik razkriva kot dober poznavalec novih teženj v tedanjem jezikoslovju. Njegova pripomba, da so v zadnjem desetletju izšla klasična dela, iz katerih se je mnogo naučil, in dejstvo, da je namesto dotedanje klasične abecedne razvrstitve besedja izbral razvrstitev po njihovih korenih, ki jih je razporedil po fonetični sorodnosti glasov,⁶⁹ kar za laičnega uporabnika kljub dodanemu kazalu »besednih korenov, razvrščenih običajnem alfabetu« ni bilo priročno, kažeta, da je Jarnikov etimološki slovar – tako kot petdeset let kasneje Miklošičev – skrbno načrtovano delo, s katerim je Jarnik slovensko jezikovno gradivo po novi metodi raziskovanja besedja želel predstaviti tedanji slavistični in drugi etimološki javnosti. Presoja o Jarnikovi znanstveni ambiciji utemeljuje tudi njegova obrazložitev, da se je za razvrstitev besedja po osnovah odločil, ker ni hotel, da bi se slovenske osnove v klasični abecedni razvrstitvi porazgubile (Jarnik o.c.: V).

Slika 3: Naslovna stran Jarnikovega *Versuch*

⁶⁷ O Jarnikovem *Versuch* prim. Šivic-Dular, 15. SSJLK, 1979: 108ss.; Bezljaj 2003: I, 617–618 (= 1981); Furlan, 30. SSJLK, 1994, 12ss.

⁶⁸ V navedbi citata je mišljena prva od dveh strani, ki sta v slovarju paginirani s VI. Tiskarski škrat jo je namesto s pričakovanim številom IV označil s VI.

⁶⁹ Na strani VI Jarnik 1832 navaja zaporedje črk, po katerem je razvrstil korene: samoglasniki: I. 1) a, o, u, e, i, 2) ja, je, ju; soglasniki: II. v (f), b, p, m, III. n, l, r; IV. d, t, V. s, sh; f, fh, (hzh); z, zh, VI. g, h, k.

3.3.1.2 Jarnikovo gnezdenje slovenskega izraznega fonda

Jarnik se je analize slovenskega besedja po korenih ali – kot sam še pravi – po osnovnih zlogih lotil po metodi, ki jo je Dobrovský pokazal v svojih treh omenjenih delih. Na razpolago je imel tudi Metelkovo slovnico *Lehrgebäude der Slowenischen Sprache im Königreiche Illyrien und in den benachbarten Provinzen. Nach dem Lehrgebäude der böhm. Sprache des Hrn. Abbé Dobrowsky*⁷⁰ (1825), kjer je Dobrovskega teorija o luščenju korenov kot nosilcev stvarnega besednega pomena predstavljena teoretično in praktično v strnjem seznamu z več kot 1000 slovenskimi besedami. Jarniku je ta aplikacija teorije Dobrovskega na slovenskem gradivu gotovo služila za osnovo, vendar ji je dodal veliko drugega gradiva, iz katerega je izluščil marsikateri novi »osnovni zlog«, npr. *aj-* v *aj-z* 'vrh'⁷¹ (28),⁷² tj. [ajc], *up-* v *up-ati* (28), *ol-* v *olej* 'pivo', *olovnik* 'pivovar', *olovar* 'pivovar' (29) itd.

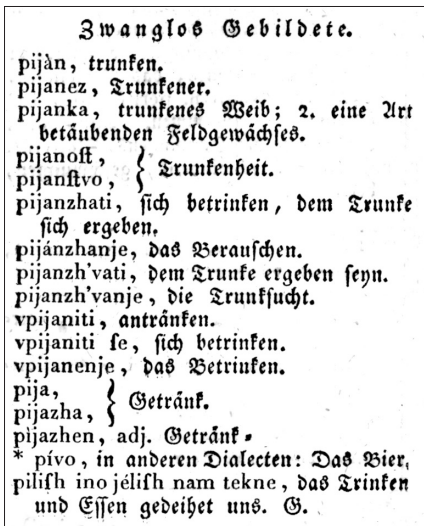
Izluščene osnovne zloge je Jarnik razvrstil v tri razrede glede na fonemsko zgradbo osnovnih zlogov, kar se v številu razredov in strukturi osnovnih zlogov (1. razred: (C) $V = a, o, u, vi, ba$ itd.; 2. razred: (C)VC = *aj, uj, or, jaz, bab* itd.; 3. razred: (C)VCC = *osm, iskr, verg* oz. CCV(C) = *vlad, vlag, vlek* itd.) ujema s številom razredov in strukturo osnovnih zlogov Dobrovskega v *Institutiones*. V Jarnikovem tretjem razredu, za katerega pravi, da vsebuje osnovne zloge s tremi ali več osnovnimi glasovi, je najti enozložne osnove in tudi dvo- ter večzložne (*abor, oreh, govor, rakita, besed* itd.), kar kaže, da je tako kot Dobrovský v *Institutiones* v zadnji razred uvrstil tudi tisto jezikovno gradivo, ki ga ni mogel uvrstiti v prva dva. Zanimivo je, da je Metelko ravnal drugače in osnove, ki jih po principu ugotavljanja besednih osnovnih zlogov ni mogel izluščiti do enozložnosti, uvrstil v posebno skupino in jih poimenoval dvozložne korenske besede (npr. *oreh, javor, besed* itd.), drugače kot Jarnik pa je osnovne zloge z več kot eno zvezo dveh soglasnikov (npr. *strok, tresk* itd.) uvrstil v posebno skupino in jih namesto s terminom *osnovni zlog* označil z *besedni koren*.

Pod posamezni zlog, ki v slovarju predstavlja geselsko iztočnico, Jarnik razporeja vse tiste slovenske besede, ki ga po njegovem mnenju vsebujejo. Tu se je Jarnik lahko zgledoval po vzorcu geselskega članka Dobrovskega, kjer je zagovarjal načelo razporejanja besed po besedotvorni strukturi osnov (npr. geselska iztočnica *či*, nato ustrezni sedanjik *čiju*, nato ustrezni nedoločnik *kojiti*, nato sledi osnovni zlog s predpono *po-* *počiju, pokoj* in *pokojiti* itd. – Dobrovský, *Slovanka* 1, 1814, 51s.). Vendar je Jarnik ta predlagani vzorec izpopolnil. Zgradbo geselskega članka je podredil temu, ali je osnovni zlog izluščil iz pretežno glagolskih ali iz pretežno imenskih tvorb. Opazil je torej že, da so dvojnega izvora.

⁷⁰ Tj. *Nauk o slovenskem jeziku v Ilirskem kraljestvu in sosednjih provincah. Po nauku češkega jezika g. patra Dobrowskega*.

⁷¹ Kot vir za to pri njem glede besedne družine osamljeno besedo Jarnik 1832: 28 navaja Gutsmanov slovar, kjer najdemo *aiz* 'Gipfel' (Gutsman), kar je v njem tako kot v Pohlinozem slovarju *ajz*, a m 'Höhe, Gipfel; ambo' prav tako osamljeno. Kasneje je besedo v svojem slovarju zabeležil Janežič: *ajec, jca* m Hügel, Spitze (Janežič 1851). Iz tega vira jo je povzel in kot romansko izposojenko razložil Kelemina, SR 8, 1955, 85. Bezlaj jo je v ESSJ: I, 2 obravnaval v umetno onaglašeni geselski iztočnici *ájec*, kjer pa Jarnikova domneva, da bi beseda lahko vsebovala isti koren kot sln. *jájce* n 'ovum', kot popolnoma nesprejemljiva ni navedena. Izvor in etimologija te besede še danes nista zadovoljivo pojasnjena.

⁷² Število v oklepaju označuje stran iz Jarnikovega Versuch, od koder je vzeto pred njim navedeno gradivo.

Slika 4: Del strani iz Jarnikovega Versuch

Pri glagolskih osnovnih zlogih je besedje razvrstil tako, da je najprej navedel dovršne glagole in glagolnike iz dovršnih glagolskih osnov, nato nedovršne glagole in njihove glagolnike, nato šele imenske tvorjenke, ki naj bi vsebovale isti osnovni zlog.

Jarnikov prikaz glagolskega korena *vi-* 'viti' v slovenščini:⁷³

Vi-ti, vi-l, vi-jem winden, drehen; po-vi-ti; f-po-vi-ti; na-vi-ti; do-vi-ti; sa-vi-ti; saviti se; s-vi-ti, svi-l, s-vi-jem, s-vi-nem, nil, niti, je roko svinil fi; ob-ví-ti; od-vi-ti; iz-vi-ti; pre-vi-ti; per-vi-ti; pod-vi-ti; pred-ví-ti; ras-vi-ti. Verbalia perfect.:⁷⁴ vi-t-je; po-vi-t-je; spovitje; navitje; dovitje; savitje; svitje; obvitje; odvitje; isvitje; previtje; pervitje; podvitje; predvitje; rasvitje. Verba imperfectiva:⁷⁵ vi-jati, vijal, vijam; povijati; navijati; dovijati; savijati; s-vijati; obvijati; isvijati; previjati; pervijati; podvijati; predvijati; rasvijati. Verbalia imperf.:⁷⁶ vijenje, vijanje; povijenje; navijenje; do-vijenje; savijenje; svijenje; obvijenje; odvijenje; isvijenje; previjenje; pervijenje; podvijenje; predvijenje; rasvijenje. Zwanglos Gebildete:⁷⁷ vi-t-el die Weberfpule; vi-t-ra das Reis, vimen, M.; vi-n-k der Umweg, der Umkreis. Vgl. das altfl. vinu (vi-nem), welches ft. vi-ju, (vi-jem) gebraucht wird.; ovink Umfchweif, G.; povijazha eine art Wurfspife in das Netzfell eingewickelt. D. Potitzen.; potíza ft. povitiza, Flade, Potitzen; povoj Fatsche; povojzhizh dim.; povojak Blumenstrauß, G.; povojnik Turban, G.; savit adj. eingewickelt; verschroben; savitnost Verschrobenheit; s-vi-t-ek der Tragkranz, G.; s-vi-t-ice pl. Unterziehhofen, G.; svijázha Lift, Falschheit; f-vi-ba die Baumweide, G.; f-vi-b-ov-je coll. eine Menge Baumweiden; f-vi-n'-c das Blei, von f-vi-nem (f-vi-jem); fvinzhen adj. von Blei; fo-voj das Kienholz, D. (Jarnik 1832: 5–6)

⁷³ V prepisu tega geselskega članka so izpuščeni pomeni, ki jih Jarnik navaja ob glagolih in glagolnikih, ne pa tudi pri imenskih tvorjenkah, ki vsebujejo koren *vi-*. V originalu so slovenske besede – drugače kot v prepisu – postavljene druga za drugo. Okrajšave v geselskem članku pomenijo: *M.* = Murko, *altfl.* = starocerkvenoslovansko, *G.* = Gutsman, *D.* = Dajenko, *ft.* = namesto, *dim.* = manjšalnica, *pl.* = množina, *coll.* = zbirni samostalnik, *adj.* = pridevnik.

⁷⁴ Tj. Glagolniki iz dovršnih glagolov.

⁷⁵ Tj. Nedovršni glagoli.

⁷⁶ Tj. Glagolniki iz nedovršnih glagolov.

⁷⁷ Tj. Jasne tvorjenke.

V geselskem članku *vi-* je s sodobnega zornega kota bolj kot prvi del geselskega članka z morfemiziranimi glagoli in glagolniki zanimiv njegov drugi del, v katerem predstavlja imenske tvorjenke in iz katerega je razvidno, da je bil pri identifikaciji korena *vi-* v imenskih tvorbah le deloma uspešen.

Jarnik je sicer pravilno ugotovil, da se ta koren ohranja npr. v *vi-t-el*, *vi-t-ra*, *vi-n-k*, *ovink*, *povijača*, *potica* (tu celo pove, da se je samostalnik razvil iz *povitica*), *zavit*, *zavitnost*, *z-vi-t-ek*, *s-vi-t-ice* in *zvijáča* ter da se ta *vi-* v *povoj*, *povojčič*, *povojak*, *povojnik* in *so-voj* pojavlja v drugačni fonetični realizaciji, tj. kot *voj-*.

Manj pa je bil uspešen, ko je tej besedni družini priključil tudi *s-ví-ba* s *s-vi-b-ov-je* in *s-vi-n'-c* s *svinčen*, saj je danes bolj verjetno, da je samostalnik *svíba* zaradi identifikacije psl. glagola **suǐb-ti* treba morfemizirati v *svib-a* (Furlan ESSJ: IV, 44, 83), v *svíneč*⁷⁸ je zaradi sorodnosti z lit. *švīnas* 'svinec' in let. *svins* 'isto'⁷⁹ star pide. koren **k'ueǐ-* 'svetiti'⁸⁰ treba prepoznati v zaporedju *svi-* in zato samostalnik morfemizirati v *svi-n-ec*.

Jarnikov prikaz imenskega korena *star-* 'star':

Star, a, o adj. *alt*, d. i. *lebensalt*
 ftarati fe, am se *altern*; **forgen*
 poftarati fe *alt werden*
 seftarati fe *alt werden*
 ftáranje *das Altern*, **Sorgen*
 poftáranje *das Altern*, *Altwerden*
 seftáranje *das Altern*, *Altwerden*
 oftáréti *veraltern*
 oftárènje *das Veraltern*
 ftarez *alter*, *betagter Mann*
 ftárej⁸¹ *alter*, *betagter Mann*
 ftarzhik *Greis*
 ftaróft *Lebensalter*, *die Zeit des Alters*
 ftaróftvo *Lebensalter*, *die Zeit des Alters*
 ftarina *altes Ding*
 ftarizhen, na, no adj. *alternd*
 oftárél, a, o adj. *betagt*
 poftarn, a, o adj. *ältlich*
 preftar, a, o *adj uralt*
 preftároft hohes Alter (Jarnik 1832: 207–208)

Iz predstavljenega geselskega članka je razvidno, da je Jarnik pod koren *star-* vključil besede, od katerih bi še danes večina prestala kritično preverjanje. V slovanski etimologiji pa konsenzualno še ni rešeno vprašanje, ali vse naštete besede vsebujejo isti koren. Iz

⁷⁸ Enako korensko povezavo kot pri Jarniku najdemo že pri Pohlínu 1792: *svinz* a *vinem*; *quia flexibile est metallum*.

⁷⁹ Oba baltska ustreznika je prvi navedel Miklošič 1886: 331, pred tem isti 1862–1865: 826 omenja le litovskega.

⁸⁰ Z dentalom podaljšaní pide. koren **k'ueǐ-*, tj. **k'ueǐ-t-* 'svetliti' se ohranja npr. v slovenskem *svítati* (*se*), *svět*, hrv. in srb. *svànuti* 'zdaniti se' < psl. **sūbntŋti* itd.

⁸¹ Eden od dveh vzglasnih soglasnikov je odveč. Tiskarska napaka!

Jarnikove navedbe z zvezdico⁸² označenih pomenov ‘sorgen’ in ‘Sorge’ ob glagolu *starati se* in samostalniku *staranje* je razvidno, da je v to slovensko besedno družino vključil tudi redko slovensko gradivo v pomenu ‘skrbeti’ oz. ‘skrb’. Čeprav je v sodobni slovanski etimološki literaturi mnenje, ali je psl. glagol **stǎrati se* ‘skrbeti, truditi se ipd.’ (znan v sln., hrv., srb., blg., r., ukr., p. in č., v č. tudi *starost* f ‘skrb’) treba povezati s pridevnikom **stǎrb* ‘vetus’ ali pa bi ga bilo treba obravnavati kot posebno slovansko besedno družino, pri katerem glagolska podstava **stor-ti* za iterativ **stǎrati se* v slovanskem gradivu še ni bila evidentirana, še vedno deljeno, se tehtanje argumentov – po mojem mnenju – bolj nagiba v prid drugi rešitvi, ker zanjo govori tudi eksterno neslovansko gradivo, kot je let. *starîgs* adj ‘prizadeven’, lit. *starinti* kavz ‘težko in nerodno delati, težko vleči’ itd. (Furlan ESSJ: III, 312).⁸³

Za ocenjevanje Jarnika etimologa je podatek iz tega geselskega članka o povezovanju pomenov ‘star’ in ‘skrb, skrbeti’ pomemben, saj odraža, da je bil Jarnik pozoren na pomen-ske razvoje v besedni družini.

Razporejanje besedja pod osnovne zloge od Jarnika ni zahtevalo le prepoznavanja oblikotvornih in predvsem besedotvornih vzorcev, ampak tudi etimologiziranje. Ker je bila za gnezdo urejene slovarje 19. stoletja značilna minimalna raba veznega teksta, se Jarnikove etimološke razlage praviloma skrivajo v razvrstitvi besedja.

Prav razvrstitev besede pod osnovo nakazuje, iz katerega prvotnega pomena naj bi se leksikalni pomen razvil. Jarnik je npr. ime ptiča *stričoka* ‘štiglic’ navedel pod osnovo *ost-er* (157–158), ker je želel povedati, da je ptič poimenovan po osatu, saj so liščkova najpogostejša hrana prav semena iz rodu *Carduus*.⁸⁴ Samostalnik *vidra* ‘lutra’ je navedel pod osnovo *vòd-* ‘voda’ (40) in s tem povedal, da je žival tako poimenovana, ker je v zvezi z vodo oziroma živi v vodi ipd.

Jarnik etimologijo glede končnega cilja razume v klasičnem smislu odkrivanja prvotnih besednih pomenov in motivacij za nastanek (sodobnih) leksikalnih pomenov. O tem se lahko prepričamo iz uvrstitve samostalnika *medved* ‘ursus’ pod osnovo *jéd-*, njegove morfemizacije v *med-v-éd* in razlage, da je to etimološko ‘Honigfresser’ (34), tj. ‘kdor jé med = jedec medu’. Vendar Jarnik etimologijo razume tudi kot razvrščanje besedja pod skupne osnove, kar je v skladu s smernicami njegovega časa. Uporaba pridevnika etimološki v kontekstu razvrščanja besedja po skupnih osnovah in v kontekstu razlaganja prvotnih besednih pomenov ne odraža le njegovega razumevanja etimologije, ki je še danes sprejemljivo, ampak je lahko tudi znak zavednega ali nezavednega spoznanja, da je etimologija postopek, pri katerem je etimološko združevanje slovenskega besedja po njihovih skupnih osnovah le del tega postopka, osvetljevanje teh osnov s sorodnim neslovenskim gradivom pa naslednji del in tako dalje.

V uvodu je Jarnik zapisal, da naj bi njegov etimološki slovar pripravil pot za primerjavo slovenskih osnov z drugimi sorodnimi osnovami. Redka eksplicitna opozorila v osrednjem delu slovarja, s katerimi izpostavlja, da je npr. osnova *jun-* (v *jun-ak*, *jun-akov* itd.) sorodna z n. *jung* in lat. *juvenis*, *jun-ior* (32), da je osnovo *ig-* (v *ig-o*, *pod-iž* itd.) mogoče primerjati z lat. *jug-um* ‘jarem’ (34), da je samostalnik *vidra*, kar postavlja pod sloven-

⁸² Zvezdica Jarniku služi za označevanje tistega jezikovnega gradiva, ki je bilo v njegovem času občuteno kot zastarelo (Jarnik 1832: VI).

⁸³ Prim. še Borys 2005: 575, kjer se omenja le druga etimološka razlaga.

⁸⁴ O sln. ftn **ostric* ‘Carduus’ prim. Furlan ESSJ: III, 329, 330.

sko osnovo *vòd-* ‘voda’, treba primerjati z gr. *hydra* in da slovansko *vod-a* in gr. *hyd-or* spadata k enemu in istemu korenu (40), kažejo, da je Jarnik sprejel tedanja spoznanja o genetični povezanosti slovanskih jezikov z drugimi evropskimi in metodo preučevanja njihove medsebojne sorodnosti ter se ob tem najbrž tudi že vsaj deloma zavedal, da njegov etimološki slovar lahko uspešno etimološko pojasni le tisto slovensko besedje, ki se da etimološko pojasniti s slovenskim jezikovnim gradivom, ker je nastalo šele v slovenskem jezikovnem sistemu.

3.3.1.3 Jarnikova metoda gnezdenja slovenskega izraznega fonda

Osnove, pod katere, kot pravi, etimološko razvršča slovensko besedje, Jarnik lušči pretežno s sinhrono segmentacijo gradiva in jih praviloma fonetično ne rekonstruira. Toda že nekatera opozorila v slovarju, kjer ob slovenskem gradivu navaja tudi češko, poljsko, rusko, cerkvenoslovansko in srbsko, kažejo, da je metodo eksterne rekonstrukcije kot preverjalno sredstvo diahronnega jezikoslovja pri luščenju osnov že uporabljal.

Osnovo *mar-* v *maroga* je namreč lahko izluščil le na podlagi poznavanja ruskega glagola *marat* ‘mazati, packati’, ki ga v geselskem članku *mar-* tudi navaja (63).

Presenetljiva je sicer po Dobrovskem povzeta in še danes aktualna opomba pri osnovi *-u-*, ki jo je on tako kot že Metelko 1825: 22 izluščil z morfemizacijo *ob-u-ti*, *ob-u-l*, *ob-u-jem*, *ob-u-ti se*, *pre-b-u-ti* (iz *preobuti*) ... *ob-u-t-je* itd. Izluščenje te osnove je Jarnik utemeljil s pripisom, da je to ista osnova kot *-u-* v lat. *in-d-u-o*, *ex-u-o* (Dobrovský 1813: 56; Jarnik 1832: 1).

Prav tako se mu zdi pomembno, da v slovenskem etimološkem slovarju v geselskem članku *i-* ‘iti’ upošteva opozorilo Dobrovega, da je ta osnovni zlog isti kot v lat. *i-tum*, *i-tu*, *i-re* (Dobrovský 1813: 30; Jarnik 1832: 2).

Upravičenost osnove *usm-*, pod katero združuje besedje *usinje* ‘das Leder’, *usnjar* ‘der Lederer’, *usinjast* ‘v. Leder’,⁸⁵ podkrepi s pripisom, da je takšna osnova cerkvenoslovanska, pri besedi *usnjar* pa pripomni, da se je ustrezna starejša oblika glasila *usmar* (157).

Zadnje opozorilo kaže, da je Jarnik že fonetično rekonstruiral. Ne navede pa gradiva, ki ga je privedlo do fonetične rekonstrukcije osnove *alk-* iz *lák-ota*, *lakotáti*, *slakotati*, *lakotánje* (17), do osnove *tvrd-* za slovensko *trd* (191). Pri osnovi *srb-* v *srb-éti*, *posrbéti* itd. le pripomni, da ta stoji namesto *svrbéti* (203). Slovenski besedi v oklepaju za njo pripiše obliko, ki je od slovenske različna v tem, da namesto slovenskega *i* vsebuje *y*, tj. *jeri*, npr. *vidra* (*wydra*); *vis-ok* (*vysok*) (40, 45).

Vse kaže, da je Jarnik slovansko primerjalno gradivo pri luščenju osnov iz slovenskega gradiva poznal in uporabljal v precej večji meri, kot ga je v slovarju navedel. Takšno ravnanje je bilo namreč v skladu s konceptom njegovega etimološkega slovarja, ki naj predstavi le slovensko gradivo. Verjetno ga je k sicer redkim fonetičnim rekonstrukcijam zaneslo poznavanje slovanskih ustreznikov ali vsaj sorodnih besed in da te interpretacije presegajo njegov koncept o izrazito sinhroni predstavitvi osnovnih zlogov, tj. korenov slovenskega besedja.

⁸⁵ Tj. ‘von Leder’ = ‘iz usnja, usnjen’.

3.3.1.4 Jarnikovo vključevanje lastnoimenskega gradiva v slovar

Pomembna in za svoj čas jasnovidna je bila Jarnikova odločitev, da v etimološki slovar spada tudi lastnoimensko gradivo (Šivic-Dular, 15. SSJLK, 1979: 113s.). Njegova onomastična etimologija je tako kot apelativna sicer še v povojih, a je kot zgodovinski dokument upoštevanja vredna.

Nekatere od njegovih etimologij so kot korenške še danes sprejemljive. Pod osnovo *re-* v *reka* 'Fluß, Bach' omenja tpn *Réka* 'Fiume' in tpn *Poréče v' Porečahi*, ki da je topografsko poimenovanje⁸⁶ na Koroškem in se po nemško glasi *Pörtschach* (15). Pod osnovo *val-* v *val-íti* 'wälzen' itd. navaja »*Pré-val-e, pl. top. B. Preulitz*« (37).

Pri številnih zemljepisnih imenih pa je pomensko motivacijo zanemaril, ko npr. pod osnovo *aj-*, ki jo prepozna iz *aj-c* 'vrh', navede tpn *Ajevica*,⁸⁷ ki da označuje močvirnato območje (28), ko pove, da beseda *vetrnica* 'Windrose' nastopa tudi kot topografsko poimenovanje vasi (7) ali da *vin-ica* 'Weinbirn', tj. 'hruška moštarica', nastopa tudi kot topografsko poimenovanje (36).

3.3.1.5 Jarnikove etimologije

Jarnikov etimološki slovar danes ni le dokument, prek katerega je mogoče ugotavljati, kako je metoda porajajočega se indoevropskega primerjalnega jezikoslovja prek Dobrovskega prodrla na slovenska tla, in ni le dokument o razvojni stopnji slovenskega etimološkega raziskovanja, tudi ne samo dokument o Jarnikovi izvorni aplikaciji fonetične rekonstrukcije, ampak je tudi neizogibno etimologovo čtivo. Marsikatero njegove etimološke razvrstitve in etimološke razlage so namreč še danes aktualne.

Naj navedem njegovo segmentacijo sln. *sovďj m, g sovója* 'grča' na *so-voj* in uvrstitev pod osnovo *vi-* 'viti' (6),⁸⁸ uvrstitev imena *Némeč* pod osnovo *nem* (77),⁸⁹ uvrstitev kulinaričnega termina *potica* pod osnov *vi-* 'viti' in razlago, da je nastala iz *povitica* (7), sicer zadržano, a izraženo mnenje, da samostalnik *déte* spada k *dojiti* (103) itd.

V slovarju se najde tudi marsikaj, kar kritike ni vzdržalo. Ob že omenjenih *sviba* in *svinec* naj izpostavim njegovo vključitev besede *peč* v pomenu 'skala, pečina' v geselski članek *pesk* 'Sand' in razlago, da se je prvotno glasila *pešč* (181).

Besedo *srajca* f 'indusum' Jarnik morfemizira na *s-ra-j-ca*, v etimološkem smislu razloži kot 'Schweisskleid' = sln. 'prepoteno oblačilo' in izvaja iz *sraga* '(potna) kaplja', kar morfemizira v *s-ra-ga*. To naj bi bilo skrajšano (kontrahirano?) iz *s-re-ja-ga* in vsebovalo osnovo *ré-* 'teči', ki jo je prepoznal tudi v *réka, réčan* itd. (15).⁹⁰ K izvajanju *s-ra-j-ca* iz *s-ra-ga* je Jarnika verjetno napeljala pri njem zabeležena narečna oblika *s-ré-j-šče* (15) s samoglasnikom *-e-*, verjetno pa tudi domneva, da slednja oblika v primerjavi s *s-ra-j-ca* odraža primarnejšo.

⁸⁶ Termin predstavlja prevod Jarnikovega *topographische Benennung*.

⁸⁷ Tako kot pri večini drugih imen tudi tu Jarnik ne podaja natančne lokacije toponima, kar otežuje preverjanje ustreznosti razlag.

⁸⁸ Prim. sodobni etimološki prikaz te besede v Furlan ESSJ: III, 295.

⁸⁹ Prim. sodobni etimološki prikaz te besede v Snoj ESSJ: II, 219.

⁹⁰ Na enako povezavo naletimo tudi v Jarnikovi rokopisni ostalini, ki jo Nacionalna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani vodi pod signaturo Ms 336. Tam Jarnik govori o obliki *srajšče*, ki naj bi – verjetno prek sln. dial. palatalizirane variante **srajšče* – nastala iz **sragišče*.

Ta zapleteni, danes v stroki preživeli etimološki poskus odkriva, da je Jarnik sledil zahtevam tedanje etimologije, ki je v nasprotju z etimologijo kot večino ugibanja iz prejšnjih stoletij stremela k čim boljši jezikoslovni argumentiranosti. Njegova etimologija besede *srajca* namreč kaže, da je povezavo s *sraga* utemeljeval s fonetične, besedotvorne in pomenske plati. Žal se mu je pri tem etimološkem poskusu iz evidence izmuznila povezava s csl. *sračica* 'indusum', ki jo je navedel že Dobrovský v *Institutiones*: 155 in na katero je verjetno pozabil, saj jo omenja že v svoji *Kleine Sammlung*. Spomin na to cerkvenoslovansko besedo bi mu bil namreč gotovo znak, da leksema etimološko ni mogoče pojasniti znotraj slovenskega jezikovnega sistema.

Zanimiv in posrečen je njegov poskus etimološke razlage *beseda*, za katero pravi, da je verjetno nastala iz zastarele *bezsed* 'nicht sitzend, ungesessen' = sln. 'ki ne sedi, ki ni sedel' (1). Še toliko bolj, če vemo, da se enaka besedotvorna analiza **bez-sěda* ob sicer drugačni interpretaciji prvotnega pomena (najpogosteje 'sedenje zunaj',⁹¹ kar nakazuje, da se je leksem prvotno verjetno uporabljal za označevanje ljudskega zbora na prostem) brez omembe Jarnikovega vira kot aktualna in tudi kot najbolj ali bolj verjetna navaja v številnih kasnejših slovanskih etimoloških slovarjih, tudi v takih, kot je nastajajoči srbski, ki nosi že letnico 21. stoletja.⁹² Četudi ni bilo mogoče ugotoviti, ali se besedotvorna analiza **bez-sěda* prvič pojavi pri Jarniku in ali jo je morda povzel iz katerega še neevidentiranega starejšega vira,⁹³ navedba sama zgovorno ponazarja, da je bil Jarnik kljub spodrsrljajem upoštevanja vreden etimolog svojega časa.

Jarnik je v poskusu etimološke razvrstitve slovenskega besedja po osnovah nedvomno presegel v uvodu slovarja artikulirani koncept. S podajanjem fonetičnih rekonstrukcij, s katerimi je presegel Dobrovskega kontrastivno primerjanje sorodnega gradiva iz posameznih slovanskih jezikov, je na svojstven način vstopil v diahronijo, tako z navajanjem slovanskih in indoevropskih ustreznikov kot tudi s povezovanjem posameznih izluščenih osnov (npr. osnove *slan* s *sol* – 201) pa je tudi že nakazal smer nadaljnega etimološkega raziskovanja.

3.3.2 Miklošičev *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen* – slovensko besedje v slovanskem kontekstu

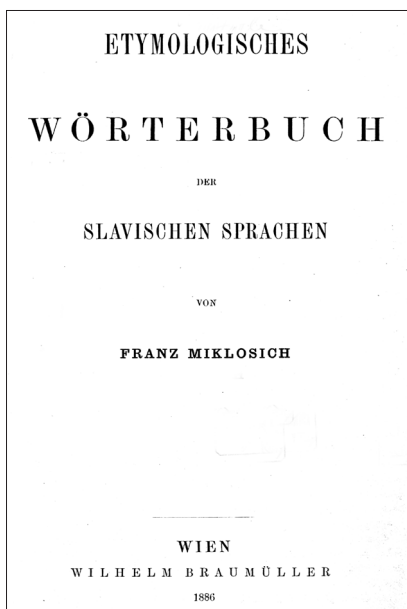
Dobrih petdeset let po izidu Jarnikovega etimološkega slovarja je Franc Miklošič leta 1886 izdal *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*.⁹⁴ V njem lahko vidimo ureničitev tistega, kar je Jarnik napovedal kot stopnjo, ki naj bi sledila njegovemu raziskovanju slovenskega besedja. V Miklošičevem slovarju, ki je tako kot Jarnikov urejen gnezdo, je slovensko besedje primerjano z drugim slovanskim, iz celotnega slovanskega gradiva pa rekonstruira skoraj 6100 skupnih slovanskih osnov in besed. Tako kot gradivo drugih slovanskih jezikov mu tudi slovensko služi za prikazovanje in utrjevanje medsebojne sorodnosti slovanskega gradiva in za njegovo združevanje v posamezne slovanske besedne družine.

⁹¹ Pomen **bez-* 'zunaj, iz' ob širše izpričanem 'sine' se v ERSJ: 3, 177 identificira v zvezah, kot sta srb. *bez sebe učiniti* 'raditi kao van sebe, očajno' in č. *je bez sebe* 'ni pri zavesti'.

⁹² Prim. Berneker: 52; Vasmer: I, 160; Machek 1968: 52; Skok: I, 140; BER: I, 44; Bezljaj ESSJ: I, 18; SP: 1, 216 (tu kot malo verjetno); ĚSSJa: 1, 211–213 (tudi tu kot malo verjetno); Schuster-Šewc: 34; ESJS: 59; ERSJ: 3, 178. Miklošič 1886: 11 etimologije za praslovanski leksem **besěda* ne navaja.

⁹³ V Dobrovskega *Institutiones* te razlage nisem zasledila.

⁹⁴ Tj. *Etimološki slovar slovanskih jezikov*.

Slika 5: Naslovna stran Miklošičevega *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*

V uvodu je Miklošič podobno kot pred desetletji Jarnik povedal, da je njegov slovar prvi poskus, ki naj etimološko razloži slovanski leksikon (Miklošič 1886: II). Sintagma etimološko razložiti pomeni Miklošiču isto kot Jarniku etimološko razvrstiti. Če je namreč Jarnik pod izluščenimi osnovnimi zlogi navedel vse tisto slovensko gradivo, ki je po njegovi analizi tak zlog vsebovalo, je Miklošič podobno delo opravil na širšem slovanskem gradivu. Razlika je le v tem, da sta svoje delo opravila na kronološko različnih jezikovnih stopnjah, Jarnik na slovenski, Miklošič pa na slovanski. Podobno kot Jarniku tudi Miklošiču za etimološko razlago besede največkrat zadošča njena uvrstitev pod osnovo, tj. njena priključitev k slovanski besedni družini. Miklošič v skladu s konceptom gnezdnih urejenih etimoloških slovarjev vezni tekst uporabi redko. Med njegovimi redkimi etimološkimi pojasnili, ki odražajo, da Miklošič tako kot Jarnik etimologijo glede končnega cilja razume v klasičnem smislu odkrivanja prvotnih besednih pomenov, naj omenim njegov pripis *eig. honigesser*⁹⁵ ob csl. *medvěď* 'ursus', za katerim Miklošič navede še besedje iz drugih slovanskih jezikov, tudi slovenščine (Miklošič 1886: 186).⁹⁶ Enako etimološko razlago je za ustrezni slovenski leksem podal že Jarnik, ki ga Miklošič ne citira, čeprav je v svoj slovar sprejel marsikatero njegovo etimološko razlago = etimološko razvrstitev.

Podobno kot Jarnik je tudi Miklošič slovensko besedo *potica* ob *povitica* in *povijača* (vse predstavljeno s pomenom 'art kuchen' = sln. 'vrsta kolača') brez razlage navedel pod osnovo *vi-* 'viti' (Miklošič 1886: 389), temeljna razlika pa je, da je bila osnova *vi-* pri Jarniku prepoznana na podlagi slovenskega gradiva, pri Miklošiču pa je enakoglasna osnova *vi-* slovanska, ker jo potrjujejo tudi drugi slovanski jeziki. Pod isto slovansko osnovo *vi-*

⁹⁵ Tj. 'verjetno jedec medu'.

⁹⁶ Ta splošnoslovanska beseda je v Miklošičevem slovarju kot podgeslo navedena v geselskem članku *medŭ* 'mel'.

navaja tudi sln. besedi *vitra* in *vitel* (Miklošič 1886: 389), pri čemer ob slovenskem *vitel* ne navaja le sorodnih ustreznikov v drugih slovanskih jezikih, in sicer v stari cerkveni slovanščini (*vitlv*⁹⁷), srbsčini (*vitao*) in bolgarščini (tam *vitlo*), ampak tudi ustreznik v lit. *vītu*las.⁹⁸ Enako opozorilo o sorodnem besednem ustrezniku zunaj slovanskega jezikovnega območja imata tudi slovenski samostalnik *vitva* (po Miklošiču tudi v p. *witwa*) in glagol *viti* (ob njem navaja še stsl. *viti*, blg. *vija*, srb. *viti*, č. *víti*, p. *vič*, gl. *vič*, dl. *viš*, ukr. *vyty*, r. *vitb*), in sicer prvi v stpr. *witwo*, drugi pa v lit. *vīti* in let. *vīt*.

Ko je Miklošič pokazal, da je slovenska osnova *vi-* 'viti' slovanska in da ima svoje sorodne ustreznike tudi v neslovanskih indoevropskih jezikih, je jasno izpostavil zgodovinskost slovenske leksike, da je leksikon jezika vedno razvojni rezultat različnih preteklih dob in da so posamezni leksemi glede časa nastanka zato tudi različno stari.

V istem geselskem članku med slovenskim besedjem tik za glagolom *viti* brez komentarja navaja tudi slovensko *vujati* 'weifen' = sln. 'motati, navijati'. Njegova sopostavitev *vujati* ob *viti* pove, da vsebujeta oba glagola isti koren in da se je samoglasnik *u* korena *vu-* v *vujati* moral fonetično razviti iz ijevskega. V formalnem smislu je torej enak sln. *vijati*.

Kasneje je glagol *vujati* v svoj slovar na podlagi Murkovega⁹⁹ in Valjavčevega prekmurskega gradiva¹⁰⁰ uvrstil Pleteršnik, ki je s ponazorilom »*vujati* ... nam. *uvijati*« nakazal, da naj bi fonetični razvoj slovenskega korenskega samoglasnika *i* v prekmurski *u* sprožilo vzglasno zaporedje *uvi-*, zaradi česar je bil glagol podvržen enakemu fonetičnemu razvoju kot pkm. glagoli tipa *bùjti*, *bùjen* ← sln. *u-biti*, *u-bijem*, *mújvati*, *muven* ← sln. *u-mivati* itd. Skoraj sto let za Miklošičevim zapisom je bilo ta glagol v Prekmurju še mogoče slišati, kot je razvidno iz beltinške govorice, kjer *vùjati an* še vedno pomeni 'viti, motati (prejo s predena¹⁰¹ na klobko)' (Novak 1985: 125; isti 1996: 171), v Porabju pa je pomen nekoliko modificiran in specializiran na označevanje človekovega obnašanja: *vùjati an* 'majati se, obotavljati se, cincati' (Mukič 2005: 414).¹⁰²

Navedba glagola *vujati* v geselskem članku *vi-* je samo ena od številnih, ki odraža Miklošičevo spoznanje, da je za etimologijo slovanskih jezikov narečna leksika vsaj enako pomembna kot standardna in da je zato v etimološki slovar slovanskih jezikov treba vključiti tudi narečno gradivo posameznih slovanskih jezikov. V tem smislu slovar še dandanes ni samo pomemben nepogrešljiv etimološki vir,¹⁰³ ampak tudi pomemben narečni vir.

⁹⁷ Dejansko mlajše, cerkvenoslovansko.

⁹⁸ Vsebinsko podobno opozorilo o medsebojni sorodnosti teh slovanskih besed najdemo s.v. *vitlv* že v njegovem *Lexicon Palaeoslovenico-Graeco-Latinum*, ki s številnimi podobnimi opozorili tudi v drugih geselskih člankih predstavlja predpripravo na kasnejši etimološki slovar slovanskih jezikov.

⁹⁹ Murko 1833¹: 735: *vùjati*, *am* '(Garn) abwinden, abweifen; (eine bieglame Ruthe) drehen', *vùjaniza* 'das Flechtreis, die Wiede', *vùjanje* 'das Abweifen des Garnes; das Drehen einer bieglamen Ruthe'. Prim. še v novejšem času stpkm. *vùjati am* 'viti, navijati' (Novak 2006: 860).

¹⁰⁰ Valjavec 1883: 14: *mačka z repom vuja*.

¹⁰¹ Pkm. *prèdeno* pomeni 'napredena preja, navita na motovilo' (Novak 1996: 110).

¹⁰² Ker se v prekmurščini izvorni samoglasnik *i* levo in desno od *v* labializira (npr. sln. *gvišno* : pkm. *gvišno*), kot je ugotavljal Ramovš 1935: 187, in ker disimilacija pkm. *ùj* v *uj* ni dokazana, bi bilo fonetično razlago tega prekmurskega glagola v ESSJ: IV 369 treba zamenjati z bolj zanesljivo.

¹⁰³ Bezljaj je leta 1964 o njem zapisal: »To je edini etimološki slovar iz prejšnjega stoletja, ki v njem še vedno povečini vse drži in ga še danes s pridom uporabljamo. Seveda navaja neslovansko gradivo

abolko: *asl.* ablъko, jablъko *apfel*.
 ablаnъ, jablanъ *apfelbaum (aus abolnъ)*.
nsl. jabelko, jabolko, jabolka. *jablan. b.*
 ablъka, jablъka. *kr.* jabelko. *s.* ja-
 buka. *jablan populus pyramidalis.* *č.* ja-
 blo, jablko. *jabloň.* *p.* jablko. *jabloň.*
polab. joblŭn. *os. ns.* jabluko. *jabtoň.*
klr. jablŭko. *jablŭn,* *jabtoňa.* *wr.* jabko.
r. jablŭko. *jablonъ.* — *preuss.* woble. wo-
 balne. *lit.* obŭlas, obelis. *lett.* ābols.
ahd. apful. *ir.* abull. *Das wort ist frem-*
den ursprungs. Man denkt an Abella in
Campanien und meint aus malum abella-
num habe ir. abull usw. ebenso hervorgehen
können wie pfirsich aus malum persicum.
abota *nsl.* *fatuus marc.* — *Vergl. ahd.*
apah *verkehrt, das dem slav. opaкъ urver-*
wandt ist.

Slika 6: *Del strani iz Miklošičevega*
Etymologisches Wörterbuch der
slavischen Sprachen

Miklošičev geselski članek s slovanskim glagolskim korenem *vi-*:¹⁰⁴

vi- (wohl *vī-*) 1.: *asl.* *viti, vija winden, -vivati. izviti (raķa) ēžartāθda. izviti* je slovesъ *gewundene rede. vitъ res torta. pavitъ wohl 'vitis'. vitlъ machina: vergl. lit. vītulas. Durch steig. povoj fascia.*
nsl. *viti. vujati weifen. ovijanec rankende fisole. viva, gōž (trta), ki veže gredelj in kolca. vitva gerte. vitla handgriff bei der walze. vitra flechtreis: iz viter se pletejo canje Ukrain. vitek biegsam. vitel weberspule. povitica, potica, povijača art kuchen. vitica ring. vijoglavka wendehals. zavojek. zanjik umweg. obojek fusslappen: obojek. b. vija vb. -vivam vb. vitlo schraube, hahn (am fasse). vit schlank: vita jela mil. 47. navoj fussfetzen. povoj wickel. s. viti. vijati. Vergl. vivati se sich putzen. vinuti wedeln. vit, vitak biegsam. vita jela schlanke tenne. vitica hārlocke. vitao haspel. vitlati schwingen. svici die sehnen des hausens. vijugati se sich schlängeln. voj schicht. obojak. zavoj. svoj wendung. č. viti. vinouti. povidlo salse. obinadlo leinwand zum einwickeln. obojek halsband. podvoj cardo: vergl. bi-. p. wič. witwa salix viminalis. witka weidenruth. powoj. podvoj cardo. Vergl. wicina art flussboot in Litauen. os. vič winden. vič winde, gicht. ns. viš winden. viš sumpfgas. svitk flachsbund. klr. vyty. ovyjadla art spulen. vjunok bärwinde. povytyča, pautyča windling. Vergl. vjun schlammbeisser. vōj zaunschichte. pavydlo, povydla. wr. viľovodzič für r. voditъ izvilinami*

samo tam, kjer je nedvomno, največkrat se zadovolji le z istovetnimi litavskimi tvorbami. A četudi bi bil brez etimologij, bi bil to še vedno vzoren slovar praslovanskega izraznega fonda. Slavistika ni potrebovala drugega in drugačnega do zadnjih let, ko se poleg množice etimoloških slovarjev posameznih slovanskih jezikov pojavljajo tudi prvi načrti praslovanskih slovarjev« (Bezljaj 2003: II, 1181). Pri omembi praslovanskih slovarjev Bezljaj misli na tedaj načrtovana etimološka slovarja praslovanske leksike, tj. *Ėtimologičeskij slovar' slavjanskih jazykov* in *Słownik prasłowiański*, ki sta začela izhajati leta 1974. O pomenu Miklošičevega etimološkega slovarja za slovensko in slovansko etimologijo Šivic-Dular, 27. SSJLK, 1991: 29ss.; Kurkina, Zb Miklošič 1992: 317ss., o prezrtih etimoloških rešitvah v njem, ki kažejo, da je bil v etimološki stroki vendarle še premalo upoštevan Furlan o.c.: 329ss.

¹⁰⁴ Geselski članek je podan v zvestem prepisu po originalu. Za sodobni konvencionalni zapis psl. fonemov *ъ* in *ь* Miklošič uporablja znak za kratki *ŭ* oziroma znak za kratki *ĩ*, kar je s fonetičnega zornega kota gotovo bolj ustrezno. Okrajšave v geselskem članku pomenijo: *asl.* = starocerkvenoslovansko, *vergl.* = primerjaj, *lit.* = litovsko, *steig.* = stopnjevanje, tj. prevoj, *nsl.* = slovensko, *Ukrain.* = Nemaničevo gradivo, tj. hrvaško, *b.* = bolgarsko, *vb.* = glagol, *mil.* = Miladinovci, *Вългарски* narodni pĕsni, *s.* = srbsko, *č.* = češko, *p.* = poljsko, *os.* = gornjelужиško, *ns.* = dolnjelужиško, *klr.* = ukrajinsko, *wr.* = belorusko, *r.* = rusko, *magy.* = madžarsko, *ung.* = prekmursko, *preuss.* = staroprusko, *lett.* = letonsko.

r. вѣтъ. vĭtĕpъ *art peitsche. izvilina krümmung. povitucha wöchnerin. svitokъ. povilica flachsseide. vъjunъ rolle: vergl. vъjunъ schlammbeisser. vĭtъ rittersporn. povoj niederkunft. navoj. vyvichnutъ verrenken. – magy. pólya, póla fascia ist nsl. povijalo ung. vitla vimen. preuss. witwo weidenbaum. lit. vĭti, apvĭnis hopfen. vĭtinĕ art flussboot. lett. vĭt, vijū. (Miklošič 1886: 389–390)*

V zadnjem delu geselskega članka, v katerem Miklošič navaja sorodno neslovansko gradivo, je citirano le gradivo iz baltske skupine: *preuss. witwo weidenbaum. lit. vĭti, apvĭnis hopfen. vĭtinĕ art flussboot. lett. vĭt, vijū*. Pred tem je precej več tovrstnega gradiva zapisal v svojem *Lexicon Palaeoslovenico-Graeco-Latinum*, ki velja tudi za delovno predstopnjo čez dve desetletji izdelanega EWSS:¹⁰⁵

БИТИ, ВИЖ, ВИКШИ vb. ἐλίσσειν circumvolvere – власы krmč.-mih. nsl. vitra holzlege dain. 104. vita reis zum korbflechten vitica annulus. scr. vē viere vitikā ligamen vētras rohr gr. ἴτρος schildrand itĕa salix lat. viere, vitex, vitis, ahd. wit reisig wĭda salix lit. vĭti; vĭtis weidengerte goth. vidan, vĭndan curt. I, 593. (Miklošič 1862–1865: 65)

Za neslovansko gradivo, ki ga Miklošič tu citira po delu *Gründzuge der griechischen Etymologie*¹⁰⁶ (Leipzig, 1858–1862) Georga Curtiusa (1820–1885) in ga kasneje v njegovem etimološkem slovarju ni, je verjetno ugotovil, da ne spada med ožje indoevropske sorodnike (npr. gotsko gradivo). Zakaj preostalega sorodnega ne najdemo ponovno citiranega v EWSS? Zakaj omenja le sorodno baltsko gradivo? Odgovor na to vprašanje verjetno tiči v Miklošičevi previdnosti, saj je tudi iz drugih geselskih člankov v EWSS opaziti, da so navedbe neslovanskega gradiva bolj skope. Tako npr. v *Lexicon s.v. besĕda* še navaja staroindijsko gradivo, v EWSS pa ne več.

Miklošičev geselski članek s (pra-)slovanskim pridevnikom *starъ*:¹⁰⁷

starŭ I.: **asl.** starъ *alt. starъсь. starosta der alte. starĕjšina. nsl. star. b. star. starec. starosvat. starosvatec. starojka. kr. star. staregov adj. patris. s. star. starješina. Man merke od stracev in einem älteren denkmal. ĉ. starý. starosty plur. eltern; starostové die altvordern. p. stary. starosta ältester. staraĉ sieĉ sich bemühen. starunek ängstliches sorgen, mit d. suffix. staranie. polab. stor. os. stary. staroba alter. staraĉ sorge machen. ns. stary. starĕjše eltern. staraš se sorgen. klr. staryj. starucha. starušok. r. staryj. staršina. starosta dorfältester. starucha. – rm. stĕruĭ sich bemühen. stĕruince. lit. storas dick. storavoti sich bemühen. stĭras starr. storonĕ fleiss. storasta. lett. starigs strebsam. stārāsta. ai. sthira starr. starŭ stammt von sta: vergl. s. staman für alt: stamna čeljad alte leute. (Miklošič 1886: 320)*

Primerjava med Jarnikovim geselskim člankom s slovenskim korenem *star-* in Miklošičevim s slovanskim korenem *star-* kaže, da je Miklošič tako kot pred njim Jarnik sklepal, da sta pomena 'star' in 'skrb, skrbeti' enakozvočne slovanske osnove **star-* posledica pomenskega

¹⁰⁵ Okrajšave v geselskem članku pomenijo: *ahd.* = starovisokonemško, *curt.* = Georg Curtius, *Grundzüge der griechischen Etymologie I–II*, *dain.* = Dajnko, *goth.* = gotsko, *gr.* = grško, *krmč.-mih.* = Krmčija-Mihanovič, *lat.* = latinsko, *lit.* = litovsko, *nsl.* = slovensko, *scr.* = staroindijsko, *vb.* = glagol.

¹⁰⁶ Tj. *Osnove grške etimologije*.

¹⁰⁷ Geselski članek predstavlja zvesti prepis Miklošičevega. Okrajšave v njem pomenijo: *ai.* = staroindijsko, *asl.* = praslavansko, *b.* = bolgarsko, *ĉ.* = češko, *d.* = nemško, *klr.* = ukrajinsko, *kr.* = hrvaško, *lett.* = letonsko, *lit.* = litovsko, *ns.* = dolnjelužiško, *nsl.* = slovensko, *os.* = gornjelužiško, *p.* = poljsko, *plur.* = množina, *polab.* = polabsko, *r.* = rusko, *rm.* = romunsko, *s.* = srbsko.

razvoja, le da Miklošič to pomensko povezavo utemeljuje tudi z neslovanskim gradivom, ko ob lit. *storas* 'debel' navaja tudi lit. *storavoti* 'truditi se, prizadevati si' in *stīras* 'tog, trd', ob let. *starigs* 'prizadeven' tudi sti. *sthira* 'tog, trd' in istočasno tudi pove, da pridevnik **starb* izvira iz slovanskega korena *sta*. Nadaljnje analize so sicer pokazale, da vse pri Miklošiču našeto gradivo iz fonetičnih razlogov ne more biti medsebojno sorodno. Tako je npr. *storavoti* 'truditi se, prizadevati si' v litovščini izposojenka iz poljščine, prim. p. *starować* (Fraenkel: II, 913), lit. *stīras* 'tog, trd' je bolj utemeljeno povezovati z lit. *stērti*, *stērstū* 'otrpniti (od mraza), tog oz. trd postati' (Fraenkel l.c.) in ne more predstavljati tvorbe iz pida. korena **steH₂-* 'stati' itd.

3.3.2.1 Temeljna raziskovalna enota etimologije je beseda in ne koren

Jarnik je iz slovenskega besedja luščil enozložne osnove, vendar mu kljub že uporabljeni metodi eksterne rekonstrukcije na vsem gradivu tega ni uspelo opraviti (npr. *rakita*, *govor*, *besed-*), tako da se je kot pred njim Dobrovský moral zadovoljiti s tem, da njegov tretji razred glede strukture osnov ni bil enoten.

Pri Miklošiču se kot geselske iztočnice pojavljajo osnove (npr. *melz-*, *ber-*, *tel-*, *var-*, *vi-* itd.) in tudi leksemi (npr. *solb* 'sol', *mazēžb* 'madež', *snēgb* 'sneg', *sokolb* 'sokol', *sormb* 'sram' itd.).

Formalna dvojnost geselskih iztočnic pri Miklošiču pa ni odraz morebitnega neuspelega ugotavljanja skupnih slovanskih osnov. Rekonstruirano besedje v vlogi geselskih iztočnic kaže na namen pokazati na skupno slovansko besedje in ne na skupne slovanske osnove. S tem je Miklošič presegel dotedanje izrazito morfemiziranje besedja v slavistiki in pokazal, da morata primerjalno jezikoslovje in etimologija obravnavati zgodovino in predzgodovino besed ter da so njene funkcionalne sestavine = morfemi predmet analize zato, da njihova obravnava prispeva k bolj natančni razlagi besede kot temeljne sporočilne enote jezika. Miklošiču namreč osnove kot geselske iztočnice niso sredstvo, s katerim bi ponazoril rezultat svoje raziskave, ampak sredstvo za prikazovanje slovanskih besednih družin, v katerih člani odražajo različne prevojnne stopnje (npr. osnova *vi-* s prevojnno stopnjo *voj-*)¹⁰⁸ ali različne besedotvorne postopke (npr. pod osnovo *pek-* izpostavi še štiri rekonstruirane slovanske besede *pekēlī*, *pečurka*, *pektī* in *opoka*)¹⁰⁹.

Z vrnitvijo k besedi kot temeljni enoti etimološkega raziskovanja je Miklošič že nakazal smer etimološkega raziskovanja slovanskega gradiva, ki se je pri obravnavi skupnega slovanskega leksikona in tudi posameznih slovanskih uresničevalo v naslednjem stoletju. S pogostim navajanjem enako ali podobno tvorjenih leksemov iz drugih indoevropskih jezikov je neprimerno bolj sistematično kot pred njim Jarnik slavistiki in tudi indoevropistiki že pokazal na gradivo, ki naj bo vključeno v nadaljnje raziskovanje nastanka slovanskega besedja (npr. *solb* /.../ lit. *sāls* /.../ gr. ἄλς, γ ἄλός, lat. *sal*; *noštb* /.../ lit. *naktis*, lett. *nakts*, ai. *nakti* ... – Miklošič 1886: 314, 217).

Miklošičev prispevek k etimološkemu raziskovanju slovenskega besedja ni le kvantitativen, ampak predvsem kvalitativen. Pri njem je slovansko jezikovno gradivo med seboj še vedno pretežno kontrastivno primerjano, iz posameznih primerjav pa ob dobrem poznavanju

¹⁰⁸ Miklošič namesto termina *prevoj* = n. *Ablaut* uporablja še termin *stopnjevanje*, ker po njegovem mnenju Grimmov termin *Ablaut* o funkciji glasovne spremembe ne pove nič (Miklošič 1886: V).

¹⁰⁹ Miklošičeve rekonstrukcije glede prikazovanja posameznih fonemov niso aktualizirane in tudi ne popravljene, prim. *pečurka* namesto sodobne **pečurka*.

nju tedanjih indoeuropeističnih dosežkov rekonstruira plast skupnega slovanskega besedja. Aplikacija obeh metod primerjalnega jezikoslovja ga je pripeljala do tega, da marsikatere Jarnikove pretežno na sinhroni analizi podane etimološke razlage v slovar ni mogel več sprejeti. V njem so zato ostale le tiste Jarnikove etimološke razlage, ki so uspešno prestale Miklošičevo sistematično preverjanje. Z Miklošičevim etimološkim slovarjem je bil sklenjen krog, ki je izpostavil zgodovinskost slovenske leksike in ob uporabi primerjalne metode dal trdne osnove za nadaljnjo kvalitativno rast etimologije slovenskega jezika.

Treba je izpostaviti tudi osrednji metodološki napotek, ki ga je v primerjalno in etimološko raziskovanje slovanskega besedja s svojim etimološkim slovarjem uvedel prav Miklošič. Z upoštevanjem in navajanjem jezikovnega gradiva iz vseh slovanskih jezikov je namreč pokazal, da so tako za rekonstrukcijo praslavanskega jezikovnega sistema kot besedja enako pomembni in odločilni prav vsi slovanski jeziki s svojimi narečji vred. In če je več kot dvajset let kasneje v žal nedokončanem etimološkem slovarju slovanskih jezikov Ericha Bernekerja (1874–1937) *Slavisches etymologisches Wörterbuch*¹¹⁰ (A–моръ, 1908–1913) to spoznanje uporabljeno bolj odločno, ni to nič drugega kot skrbno aplicirana metoda, ki jo je v slavistiko uvedel Miklošič. Žal se relevantnost tega metodološkega napotka pri posameznih slavistih etimologih uzavešča in udejanja razmeroma počasi tudi še krepko v 20. stoletje, ko se posamezni slovanski etimološki slovarji – če omenim le obsežni *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I–IV* (1971–1974) Petra Skoka (1881–1956)¹¹¹ – pišejo z navajanjem minimalne količine slovanskih besednih ustreznikov kljub temu, da je Reinhold Trautmann (1883–1951) v *Baltisch-slavisches Wörterbuch* (1923) zbral veliko količino slovanskih besed s popolnimi ustrezniki v baltski skupini in s tem še bolj utrdil védenje o predzgodovinski povezanosti slovanskih in drugih neslovanskih indoevropskih besed.

Najprej Miklošičev etimološki slovar slovanskih jezikov in kasneje nedokončani Bernekerjev ter še mlajši Trautmannov so v slavistiki nedvomno predstavljali močno spodbudo in dovolj kakovostno metodološko in vsebinsko predlogo za nastajanje slovanskih nacionalnih etimoloških slovarjev na novi znanstveni podlagi. Pionirsko delo na tem področju sega še v 19. stoletje, ko je Nikolaj Vasiljevič Gorjajev izdal svoj *Opyt sravnitel'nogo ètimologičeskogo slovarja literaturnogo ruskogo jazyka* (1892),¹¹² temu pa so v 20. stoletju sledili še drugi slovanski nacionalni slovarji, npr. poljski *Słownik etymologiczny języka polskiego* (1927) Aleksandra Brücknerja (1856–1939), bolgarski *Ètimologičeski i pravopisen rečnik na bŭlgarskija knižoven ezik* (1941) Stefana Mladenova (1888–1963), ruski *Russisches etymologisches Wörterbuch I–III* (1950–1958)¹¹³ Maksa Vasmerja (1886–1962), češko-slovaški *Ètymologický slovník jazyka českého a slovenského* (1957) Václava Machka (1894–1965).

¹¹⁰ Tj. *Slovanski etimološki slovar*.

¹¹¹ Slovar je izšel posthumno pod uredništvom Mirka Deanovića in Ljudevita Jonkeja, besedilo pa je za tisk pripravil Valentin Putanec.

¹¹² Druga izdaja slovarja, ki mi je edina dostopna, je izšla leta 1896 z naslovom *Sravnitel'nyj ètimologičeskij slovar' ruskogo jazyka*.

¹¹³ V ruščino je slovar prevedel in posamezna jasno označena dopolnila dodal Oleg Nikolajevič Trubačov (1930–2002). Prva izdaja prevoda *Ètimologičeskij slovar' ruskogo jazyka (I–IV)* je izšla 1964–1973.

3.4 Etimologija slovenskega jezika v 20. stoletju

Čeprav smo v 19. in 20. stoletju Slovenci imeli vrsto odličnih jezikoslovcev komparativistov in etimologov – med njimi naj izpostavim starejšo generacijo Oroslava Čafa (1814–1874), Frana Levstika (1831–1887),¹¹⁴ Gregorja Kreka (1840–1905),¹¹⁵ Stanislava Škrabca (1844–1918), Karla Štreklja (1859–1912), Matija Murka (1861–1952) in Vatroslava Oblaka (1864–1896) – so razmere za možnost sistematičnih del za etimološki slovar slovenskega jezika na novi, vsebinsko in metodološko izpopolnjeni znanstveni podlagi primerjalnega jezikoslovja nastopile razmeroma pozno, ko je bila leta 1938 ustanovljena slovenska Akademija znanosti in umetnosti.

3.4.1 Fran Ramovš in Akademijin projekt *Etimološki slovar slovenskega jezika*

Fran Ramovš (1890–1952) je že ob ustanovitvi Akademije med njene temeljne slovenistične načrte uvrstil tudi izdelavo etimološkega slovarja slovenskega jezika in že v prvi knjigi Akademijinega letopisa iz leta 1943 na sedmih straneh (352–359) predstavil temeljne obrise načrtovanega slovarja.

čebúla f. in **čěbul**, **čebùl** m. „die Zwiebel“; prvotni vir je lat. *cepulla*, ki se je razširilo po vsi srednji Evropi; tako tudi svn. *zibolle*, *zwibolle* (*zibel*, *zebulle*, *zwifel*), ki je naslonjeno na domače *Bolle* „Knollen“; slov. *č*, *u*, *-la* in tudi akcentuacija govore za to, da je slov. *čebula* iz starega furlanskega *čebòla* (sedanje furl. *cevòle*) g. Štrekelj, O Levč. pravopisu 95; Ramovš HG. II. 58; Šturm ČJKZ. VI. 49, op. 1.

čediti, *čeden*, *čednost* „putzen; sauber, sittsam; Tugend“; Mikl. EW 32 s. *čerda* 1 dvomi o pravilnosti zveze s *črěda*, *črěditi*, ker govore tudi tam, kjer *čr* v *č*, brez *-r-*; Berneker s. *čędo* se zaradi češ. *čadský* „lep, hraber“ in *čad* „deček, mladenič“, *čada* „deklica“ bliža vezavi s *čędo* „otrok“, *čędb* „ljudstvo“; prim. še csl. *nečędъskъ*, „brez zaroda; siroten, zanikrn; grd (?)“; *čeden* pomeni sprva „mladosten, krepak, čil“; tudi *čěh* m. „deček od 10–15 let“, „pastir“ spada sem in je hipokoristična tvorba.

Slika 7: Del strani iz Ramovševega koncepta za *Etimološki slovar slovenskega jezika*

Iz njegove predstavitve, ki obsega tudi 20 poskusnih geselskih člankov *bógovec*, *čebúla*, *čediti*, *dvanajstlja*, *jětika*, *mávroh*, *môrati*, *nemškúta*, *nobédan*, *ponúdigá*, *presúčnica*, *skeděnj*, *srajca*, *stárši*, *tábor*, *testenína*, *zál*, *zolj*, *žélič* in *žélo*,¹¹⁶ je razvidno, da je mislil na slovar, v katerem bi bil glavni delež »namenjen slovenskemu razvoju in njegovemu pojmovanju« (Ramovš 1943: 354) in ki naj bi bil etimološki »v toliko, kolikor to zahteva splošna oblikovna

¹¹⁴ Ko je Fran Erjavec (1834–1887) v tretjem nadaljevanju članka *Iz pótné torbe* v LMS 1880, 221 zapisal: »Kakor uže v letopisu 1879. leta, takó je tudi letos moj prijatelj premnoge besede razbistril z jezikoslovno védnostjo. Z menój vred mu bode vsak zahválen o nauku, katerega nam podaje v svojem tolmáči, a dovršeno océniti ga more samó strokovnják«, je mislil na svojega prijatelja Frana Levstika (SBL: 1, 168, 658).

¹¹⁵ O njem v novejšem času Šivic-Dular, *Traditiones* 32/2, 2006, 129–137.

¹¹⁶ Prepis geselskih iztočnic je glede znakov narejen zvesto po Ramovševem originalu. Pri njihovem predstavljanju že razmerje med zapisoma *bógovec* in *nobédan* odraža neenotnost. Tudi onaglašenost geselskih iztočnic ni dosledno izvedena, npr. *čediti*, *srajca*.

povezanost in pojmovno sorodstvo; pretežno pa bodi slovensko zgodovinski in naj ugotavlja to, kar so besede na tleh slovenskega razvoja doživljale, kako so se oblikovno in pomensko razvijale, od kod so prihajale, zakaj so postale last našega jezika, kdaj so se udomačile, kje so se širile, skratka kako so besede v slovenski sredini živele« (Ramovš 1943: l.c.).

Ramovš je v konceptu »znanstveno utemeljene in dognane knjige, ki naj poda rast in propast besednega zaklada« (Ramovš 1943: l.c.) tudi že jasno povedal, katero besedje naj bi etimološki slovar slovenskega jezika obravnaval, in sicer »Kar je slovenščina podedovala iz praslovanske dobe, kar je dobivala v svoji novi domovini v Alpah, na Krasu in v Primorju ter v ravnini pod Blatnim jezerom, kar so različni tokovi, sproženi po teh ali onih zgodovinskih dogodkih prinašali na uho Slovincem, ki so nove pojme in besede sprejeli in jih uvrstili v svoje jezikovno bogastvo, vse to spada v tak slovar. Tudi v novejši dobi, ko je že tiskana beseda pričela oblikovati in bogatiti slovenski knjižni jezik in ko so tuji jezikovni vzorci sprožili nove tvorbe najrazličnejše kakovosti, so prihajale k nam besede ali so pri nas nastajale kot tvorbe posameznikov, se udomačile in postale neoddvajljiva svojina slov. jezika« (Ramovš 1943: 352). Menil pa je, da se »izrazi strokovnih jezikov in besede prav mladega porekla, ki izpričujejo civilizacijsko in kulturno povezanost vseh narodov v Evropi in so dobile pri nas samo domačemu jezikovnemu ustroju prilagodeno obliko, /.../ v tem slovarju ne upoštevajo« (Ramovš 1943: 353s.).

Izpostaviti je treba tudi njegovo mnenje, da je »Povsod /.../ treba dati še posebno pažnjo pomenskemu razvoju«, saj »besede /.../ ni/so/ le skupina glasov, ne samo oblika, marveč celo v prvi vrsti obleka pojma« (Ramovš 1943: 353).

V zvezi s pripravo Akademijinega *Etimološkega slovarja slovenskega jezika* je bila leta 1942 ustanovljena posebna komisija v sestavi Rajka Nahtigala (predsednik), Frana Ramovša (tajnik), Antona Breznika in Ivana Grafenauerja. Dela so sprva potekala gladko, saj se že v poročilu generalnega sekretarja za glavno skupščino Slovenske akademije znanosti in umetnosti dne 11. avgusta 1944 lahko prebere, da je bilo »Za slovenski etimološki slovar /.../ doslej ekscerpiranih 84 knjig /.../ skupaj nad 2000 listkov« in da so se v komisiji odločili za obravnavo besed tujega izvora, in sicer gotskega, bavarskega in furlanskega.¹¹⁷ Dela v nadaljevanju niso potekala po načrtih. Verjetno zaradi požara, ki je januarja leta 1944 zajel čitalnico Narodne in univerzitetne knjižnice v Ljubljani, kjer so se izvajala dela za Akademijin etimološki slovar,¹¹⁸ morda pa tudi zaradi Ramovševe pre-zaposlenosti in bližajoče se bolezni. *Etimološki slovar slovenskega jezika* po Ramovševi zamisli ni bil nikoli realiziran.

Tudi iz Ramovševih ponazoritvenih geselskih člankov, kot sta npr. *srajca* in *stárši*.¹¹⁹

¹¹⁷ Podatek je iz zapisnika seje Prezidijske Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani z dne 19. januarja 1946 (Hrani Biblioteka SAZU v Ljubljani), iz katerega je razvidno, da je bil za obravnavo besedja gotskega izvora zadolžen Ramovš, bavarskega Jakob Kelemina (1882–1957), furlanskega pa Matej Šmalc (1888–1960), sicer prevajalec, esejist in literarni kritik.

¹¹⁸ V zapisniku seje Predsedništva Slovenske akademije znanosti in umetnosti v akademskem letu 1943–44 z dne 23. marca 1944 (Hrani Biblioteka SAZU v Ljubljani) lahko preberemo, da je zgorelo »800 listkov z ekscerpti, citati, navodili itd., t. j. ogrodge za zgodovino 800 slovenskih besed«.

¹¹⁹ Okrajšave v geselskih člankih pomenijo: *agsaš.* = anglosaško, *anal.* = analoški, *Bogorodickij Dial. zam.* VI = V. A. Bogorodickij, Dialektologičeskija zamětki VI, Kazan 1905, *češ.* = češko, *Dalm.* = Dalmatin, *dat.* = dajalnik, *f.* = ženski spol, *gen.* = rodilnik, *gl.* = glej, *Hip. Dict.* = Hipolit, Dictionarium trilingue ex tribus nobilissimis Europae linguis compositum, *instr.* = orodnik, *komp.* = primernik, *Küzsm.* = Küzmič, *LF* = Listy filologické a pedagogické. Praha, *m.* = moški spol, *Meg.* = Megiser,

srajca, -e f. »das Hemd«; stcsl. *sraka* vestis, *sračica*, rus. *copoka*, prim. še stnord. *serkr*, agsaš. *serce*, Miklo. Lex. s. v., gl. Niederle, Slov. starožit. odd. kult. I. 4461. *Sraka* še v Reziji, dem. pravilno *sračica* in z anal. -k-: *srakica* Rez., Pkm., Trub., Kūzm. Pri Dalm. Meg. že *srajca*. Škrabec JS I. 588 si razlaga *srajca* iz *sračica* po nekakšni disimilaciji č-c : i-c, Bogorodickij Dial. zam. VI. 24 pa iz *sračca*; *srajca* pa je starejše kot mod. vok. red. (gl. Dalm.); *sračica* v *srajčica* (Hip. Dict. I. 593) s prehodnim -j- (Ramovš, HG. II. § 88) in po razmerju *ptičica* : *ptica* je nastalo *srájca* (HG. II. 289). (Ramovš 1943: 357)

stárši, -ev m. pl. »die Eltern« je prvotni komp. (*stárêj̃še* z redukcijo *ê* v *i* in asimilacijo *ij* v *i*; v 16. stol. *stáriši*), ki se je sčasoma substantiviral in s tem prevzel tudi samostalniško sklanjjo; do konca 17. stol. beremo še gen. *stariših*, dat. -im, instr. -imi; pri Hip. *stariših* poleg *starišov*, dat. *starišam*, pri Rog. že gen. *starišev* (prim. *mlajši*, -ih in -ev »jünger Christi« v 16. stol.); drugi slovanski jeziki imajo za »parentes« izvedenke od *rod-* (roditelji, rodiče); *stariši* je nastalo po nem. *Eltern*, ki je tudi komp. k *alt* (razvoj komp. v subst. s pomenom »parentes« je znan samo zap. germanščini), enako niž. sorb. *starejšé*, dočim polabsko *stóre* iz *stari-ji* pomensko bližje srbhr. in češ. *otcove* »parentes« gl. Hujer, LF. 48. (Ramovš 1943: 357)

je razvidno, da bi slovar »čim bolj podajal vso slovenistično razvojno dokumentacijo iz raznega fonda« (Bezlaj 1963: 4), bil bi pa manj primerjalno usmerjen, ker bi se pri tistih besedah, »ki so potekale iz praslovanščine in so že raztolmačene pri Miklošiču in Bernerkerju« (Ramovš 1943: 352), na etimološka slovarja obeh omenjenih avtorjev tudi oslanjal oz. navezoval. To pomeni, da po Ramovševi zamisli realizirani etimološki slovar slovenskega jezika ne bi sistematično navajal vseh podatkov o življenju in nastanku slovenskih besed, ampak bi bilo za poznavanje njihovih starejših neslovenskih razvojnih stopenj treba poseči po drugih delih.

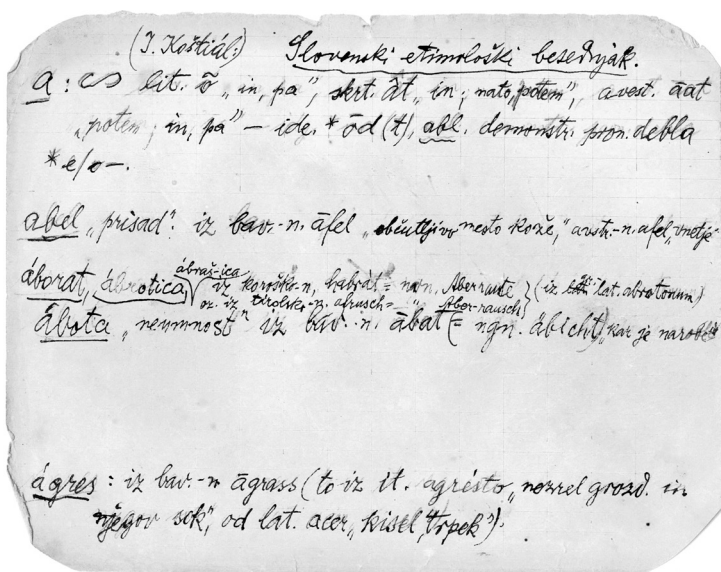
V tem smislu etimološki slovar slovenskega jezika ne bi bil samostojno delo, v katerem bi uporabnik izvedel vse, kar je etimološka stroka do svojega časa dognala o razvoju in nastanku besede, ki je kot podedovana ali izposojena postala del slovenskega jezika in v njem tudi (vsaj nekaj časa) živel.

3.4.2 Koštiálov Slovenski etimološki besednjak

Precej drugačno podobo o zamisli etimološkega slovarja slovenskega jezika, kot je bila Ramovševa, odraža gradivo, ki ga je gimnazijski profesor Ivan Koštiál (1877–1949) zapustil v rokopisu in je v slovenski jezikoslovni znanosti precej neznano, ker se njegovi bogati rokopisni ostalini v Narodni in univerzitetni knjižnici v Ljubljani ni posvečalo zaslužene pozornosti.¹²⁰

Miklo. Lex. = Miklošič, Lexicon Palaeoslovenico-Graeco-Latinum, mod. vok. red. = moderna vokalna redukcija, nem. = nemško, Niederle, Slov. starožit. odd. kult. I. = Niederle, Slovanske starožitnosti. Oddíl kulturní, niž. sorb. = dolnjelužiško, Pkm. = Prekmurje, pl. = množina, prim. = primerjaj, Ramovš, HG. = Ramovš, Historična gramatika, Rez. = Rezija, Rog. = Rogerij, rus. = rusko, s. v. = v geslu, srbhr. = srbohrvaško, stcsl. = starocerkvenoslovansko, stnord. = staronordijsko, stol. = stoletje, subst. = samostalnik, Škrabec JS = Škrabec, Jezikoslovni spisi I–II, Ljubljana 1916–1921, Trub. = Trubar, zap. = zahodno.

¹²⁰ Prim. predstavitev in analizo kartotečnega gradiva SEB v Furlan, JZ 18/2, 2012, 11ss.

Slika 8: Prvi listek Koštiálove kartoteke Slovenski etimološki besednjak

Že iz dveh tam hranjenih rokopisov,¹²¹ ki ju je Koštiál naslovil s *Slovenski etimološki slovarček od »a« do »krik« in (zadaj) od macelj do morka (po Bernekerju)*¹²² in s *Slovenski etimološki besednjak* (= SEB),¹²³ je razvidno, da se je Koštiál vsaj od leta 1919 dalje in tudi še po letu 1943, ko je pri slovenski Akademiji znanosti in umetnosti izšel Ramovšev članek o konceptu znanstveno zasnovanega etimološkega slovarja slovenskega jezika, sistematično posvečal tudi slovenski etimologiji in da je v te namene najprej v zvezku *Slovenski etimološki slovarček* selektivno ekscerpiral slovensko besedje iz Bernekerjevega etimološkega slovarja slovanskih jezikov, nato pa je v abecedno urejeni kartoteki SEB zapisoval in dopisoval zelo različne podatke za krepko več kot 3000 slovenskih besed.¹²⁴ Kartoteka odraža večletno resno pripravljalo delo za znanstveno zasnovan etimološki slovar slovenskega jezika, ki ga je Koštiál nadaljeval kljub Akademijinemu projektu, h kateremu ni bil povabljen.¹²⁵ Ta Koštiálova etimološka dejavnost je ostala popolnoma neznana, saj je v svoji bogati publicistični beri¹²⁶ sam nikoli ni omenil.

¹²¹ Oba se hranita pod inventarno številko 21/85.

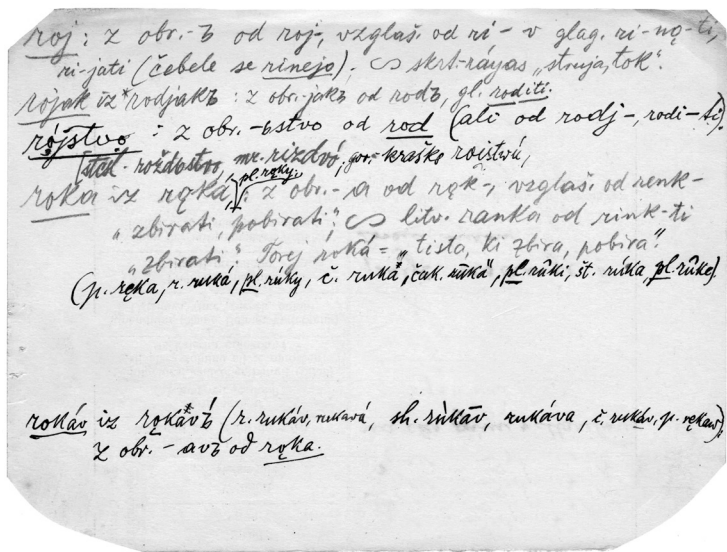
¹²² Gre za zvezek formata A 5.

¹²³ Gre za kartoteko s 760 listi pretežno približnega formata A 5.

¹²⁴ Število je podano na podlagi ocene, da vsak kartotečni list vsebuje povprečno po pet geselskih besed.

¹²⁵ Vzrok oz. vzroki, zakaj Koštiál ni bil povabljen k sodelovanju pri Akademijinem projektu, ostaja/ostajajo neznan/neznani, ker podatkov v zvezi s tem vprašanjem preprosto ni (prim. Furlan, JZ 18/2, 2012, 13s.).

¹²⁶ Njegova najbolj popolna bibliografija je bila objavljena v Samec, JZ 18/2, 2012, 95ss.

Slika 9: Listek iz Koštiálove kartoteke Slovenski etimološki besednjak s prvim geslom roj

3.4.3 Ramovšev in Koštiálov koncept etimološkega slovarja slovenskega jezika

Iz analize Ramovševega koncepta z 20 ponazoritvenimi geselskimi članki in analize Koštiálovega SEB je očitno, da sta imela Ramovš in Koštiál glede koncepta etimološkega slovarja slovenskega jezika dokaj različni mnenji. Iz podatkov, ki se pojavljajo v posameznih geselskih člankih v izdelavi, a še niso sistemsko aplicirani pri vseh geslih, ker gre pač za torzo, je mogoče izluščiti, da bi Koštiálov etimološki slovar slovenskega jezika določale naslednje sestavine:

- etimološko bi bila obravnavana knjižna in narečna apelativna leksika, pri čemer bi bili posebej kot geselske besede izpostavljeni tudi neologizmi in izposojenke iz slovanskih jezikov; lastnoimensko gradivo ne bi bilo predmet niti analize niti argumentiranja;
- geselska iztočnica bi bila praviloma onaglašena; vse geselske iztočnice bi bile verjetno tudi slovnično in pomensko predstavljene;
- en geselski članek bi bil praviloma namenjen etimologiji enega leksema, na medsebojno genetično povezanost besedja pa bi kazala vsebinska opozorila v njem, kazalna gesla in opozorilnik *glej*;
- način in globina jezikoslovne obravnave in predstavitve bi bila odvisna od dolgotnosti življenja posamezne morfo-semantične enote = leksema; domači leksemi slovanskega in indoevropskega izvora bi bili z onaglašeni rekonstrukcijami (prvotna slovenska, praslovanska, praindoevropska), navajanjem sorodnih ustreznikov (bližnjih slovanskih jezikov in daljnih indoevropskih) in besedotvorne analize privedeni do stopnje, kjer so kot morfo-semantične enote nastali in kjer zato obstaja realna možnost argumentirane etimološke razlage;

- e) historično gradivo bi bilo v posamezna gesla vključeno smiselno;
- f) narečno gradivo bi bilo v posamezna gesla vključeno smiselno;
- g) obvezna sestavina geselskega članka bi bila besedotvorna analiza, prek katere bi bila eksplicitno podana tudi etimološka razlaga;
- h) strokovna literatura bi bila navedena, a njena pogostnost ni razvidna.

Nekaj izbranih zgledov geselskih člankov v izdelavi iz Koštiálovega SEB:¹²⁷

bankovec: skoval Vodnik († 1819)

beljakovina: skov. Novice 1859 iz beljak, to iz bel + obr. -jak

bolnišnica (ustv. Ravnikar med 1815 in 1817)

bréza iz bréza, to iz *beřza ~¹²⁸ litv. béržas, skrt. bhūrǵas, stgn. bircha; prvotni pomen »svetlo (lesketajoče) drevo«, idg. *bherǵ- [štok. bréza, r. бeрéза, č. bříza, p. brzoza, dluz. brjaza, gluž. bréza, polab. bréza]

céřta iz cěřta: z obr. -ta od cěř- ~ litv. kaisz-ti »gladiti, likati, drgniti« – torej sprva »zglajena pot« (št. cěřta)

číl (okoli Raščice čəy) iz čilъ: z obr. -lъ od (po)čiti, -čijem, torej = spočít.

kapus »ohrovť«: izp. iz srgn. kappŭz (to iz it. capuccio)

ličinka (r.): z obr. -ina + -ьka od lice

listina iz č. (listъ + -ina)

livada shrv., iz gr. λιβάδα

ljubav shrv. iz ljubý, gen. ljubíve: z obr. -y od ljubъ

médved iz medvédъ »medojedec«: z obr. -ъ od medъ in korena éd-, ki tiči v jesti, jem. Evfemija (tabu). [č. nedvéd, p. niedźwiedz]

mīš iz myšъ to iz *mūchis ~ stgn. mūs, lat. mūs, gr. μŭς, skrt. muš-. Koren mus »ugrabití, ukrastí, uropatí«; torej dobesečno »tatica«. [č. myš, sh. mīš]

mišica iz myšica, dim. od myšъ »miš« (gibajoča se mišica je slična miši, prim. gr. μŭς, lat. musculus, stgn. mūs, skrt. muška »žensko spolovilo«)

osa iz *opsa ~ lit. vapsā »obad«, lat. vespa (iz uospa), stgn. wafsa, stbret. guohi, idg. *uōbsā; prvotno morda »tkalka« (zaradi gnezda). ide. *uōbsā »osa« od *uebh- »tkati« (gr. ὕφαίνω, stvn. wēban, skrt. ūṛṇa-vābhis »pajek«, stvn. waba »sat«)

pljúča iz *pljuťja, to iz *plutja: z obr. -tje od plu-ti. Pljuča so nazvana po neznatni specifični teži, ki je vzrok, da plavajo (»plujejo«) po površju vode. [Stesl. plu- in pljušta, gluž. plu- in plu-co, st.-r. pljuča, p. pluca, sh. plūča, č. plíce] lit. plaučiai (ou), gr. πλεῦμων (eu). Slov. plju- iz idg. *pleu-, sl. plū- iz idg. pl(?)¹²⁹u- (vzглаš.), lat. pulmo iz *pelu-mōn- V tolm. dial. pluka.

ranjki je pokvarjeno iz rajnik: z obr. -ьнъ in -ikъ od raj. Prvotni pomen: »bivajoč v raju«.

snáha iz snəhā (starejše *sněsā) ~ skrt. snušā, lat. nurus (iz *snusos), gr. νυός (iz *snūsós), stgn.

¹²⁷ Okrajšave v Koštiálovih geselskih člankih pomenijo: *alb.* = albansko, *blg.* = bolgarsko, *caus.* = vzročni glagol, *csl.* = cerkvenoslovansko, *č.* = češko, *dim.* = manjšalnica, *dluž.* = dolnjelužiško, *gen.* = roditeljski, *gl.* = glej, *gluž.* = gornjelužiško, *got.* = gotsko, *gr.* = grško, *idg.* = praindoevropsko, *it.* = italijansko, *izp.* = izposojeno, *lat.* = latinsko, *lit.* = litovsko, *litv.* = litovsko, *lot.* = letonsko, *ngn.* = novovisokonemško, *obr.* = obrazilo, *p.* = poljsko, *polab.* = polabsko, *r.* = rusko, *sh.* = srbohrvaško, *shrv.* = srbohrvaško, *skov.* = skoval, *skrt.* = staroindijsko, *sl.* = slovansko, *slov.* = slovansko, *srgn.* = srednjevisokonemško, *srvr.* = srednjeirsko, *st.-r.* = starorusko, *stbret.* = starobretonsko, *stcsl.* = starocerkvenoslovansko, *stč.* = staročeško, *stgn.* = starovisokonemško, *stpr.* = staroprusko, *stvn.* = starovisokonemško, *št.* = štokavsko, *štok.* = štokavsko, *tolm. dial.* = tolminsko narečno, *ustv.* = ustvaril, *vzглаš.* = prevojen.

¹²⁸ Ta znak Koštiál uporablja, ko začne navajati sorodno jezikovno gradivo iz neslovanskih indoevropskih jezikov.

¹²⁹ Z (?) je označena nečitljiva črka, verjetno *ǫ*, tj. *plǫu-.

snur[a] (iz *snusā*). sh. *snāha*, r. *снохá*. – Trubar je še govoril *snāhà*. Pod vplivom besede *tášča* se je razvila oblika *snāha*.

I. star iz *stárġ*: morda z obr. -ġ od *sta-* v *sta-ti*, *sta-nq*, *sta-jati*, *sta-nġ*, *po-sta-va*; prvotni pomen bi bil »kdor stoji na miru, nepremično« (od slabosti) ~ ngn. *starr*, skrt. *sthira* »trden«, gr. *στερεός* »trd«, litv. *stóras* »debel«?¹³⁰

vohati [csl. *qhati*, blg. *váhav* »dišeč«, p. *wąchać*] iz *qhati*, to iz **qsati* = idg. **anəs-* ~ skrt. *ániti* »piha, diha«, gr. *ἄνεμος* »veter«, alb. *aj* »napihnjen«, lat. *animus* sprva »sapa«, got. *anan* »dihati«, srir. *anāl*. **Vohati** je torej prvotno = »vleči sapo vase«. R. *njuh-!* Gl. *vonj!*

vĕtar iz *vĕtrġ*: z obr. -trġ od *ve-* v *vĕjati*, *vĕti*, torej »tisti, ki veje (piha, piše)«. ~ lit. *vĕtra*, lot. *vĕtra*, str. *wetro*. [stcsl. *vĕtrġ*, p. *wiatr*, -er, r. *вѣтр*, -ер, č. *vĕtr*, stč. *vietr*, sh. *v(j)ĕtar*, blg. *vĕtrġ*, polab. *ŵotr*]

vitra: z obr. -tra od *vi-ti*.

zabava: z obr. -a od *zabaviti* »narediti, da se kaj pozabi«, torej »zamotiti«; to pa caus. od *za-by-ti* »pozabiti«.

Po tem Koštiálovem konceptu – izluščenem iz torza – bi bila realizacija etimološkega slovarja predvsem glede izbora le apelativne leksike in precej slabše dokumentacije slovenskega historičnega in narečnega gradiva različna od Ramovševe zamisli. V nasprotju z Ramovševo zamisljo pa bi vseboval:

- a) informacijo o razvoju naglasnih razmer v besedju;
- b) informacijo o življenju leksema, ki bi jo ponazarjale rekonstrukcije različnih razvojnih stopenj (prvotno slovenska, praslavenska, praindoevropska) in bi bile argumentirane tudi z navajanjem sorodnega slovanskega in drugega indoevropskega jezikovnega gradiva;
- c) besedotvorno analizo leksema;
- d) izpostavljeno etimološko razlago.

Če Ramovšev in Koštiálov koncept etimološkega slovarja slovenskega jezika poskušamo oceniti z vidika sodobnih etimoloških raziskav, zadnje izpostavljene sestavine kažejo, da je bila Koštiálova zasnova etimološkega slovarja slovenskega jezika glede raziskovalne perspektive precej širša in tudi bolj sodobna od Ramovševe. Medtem ko je Ramovšev koncept dajal poudarek na predstavljanju življenja besed znotraj slovenskega sistema, je Koštiál poudarjal predstavljanje celotnega življenja besed od slovenščine do njihovega etimološkega nastanka ne glede na jezikovni sistem, kjer so kot morfo-semantične enote nastale. V tem smislu bi bil Koštiálov izdelek nedvomno bolj popoln etimološki priročnik od Ramovševega.

Za slovensko etimologijo in njen nadaljnji razvoj bi bilo v tistih časih najboljše, da bi se oba koncepta združila, saj je bil Ramovšev koncept boljši od Koštiálovega glede zahteve po čim bolj popolnem in natančnem slovenističnem delu in ker je impliciral tudi obravnavo slovenskega lastnoimenskega fonda,¹³¹ Koštiálov pa je ob težnji po čim bolj celostnem in postopnem predstavljanju življenja besed od njihovega nastanka do vključitve

¹³⁰ Besedilu geselskega članka *star* je na hrbtni strani lista dodan popoln ekscerpt Ramovševega geselskega članka *stárši* iz leta 1943.

¹³¹ Ramovš 1943 sicer o vključitvi lastnoimenskega gradiva v etimološki slovar slovenskega jezika eksplicitno ne govori, a se tako gradivo pojavlja v gradivu geselskega članka *zál*, kjer se omenjata *Záli log* in *Zála*.

in življenja v slovenščini nakazoval, da bo podajal vrsto jezikoslovnih podatkov, ki so za argumentirano in zanesljivo etimološko razlago neobhodni.

Ko Koštiál npr. v geselskem članku *bréza*¹³²

- a) najprej nakaže onaglašeno starejšo, izhodno slovensko obliko *bréza*;
- b) jo še nadalje izvaja iz praslovanske staroakutirane oblike **beřza*;¹³³
- c) navede ustreznike v drugih slovanskih jezikih: *štok. brèza, r. бeрeза, č. bříza, p. brzoza, dluž. brjaza, gluž. bréza, polab. bréza*;
- d) navede istopomenske sorodne besede iz drugih neslovanskih indoevropskih jezikov: *litv. bérzas, skrt. bhūrǵas, stgn. bircha*;
- e) zapiše koren **bherǵ-*;
- f) pove, da je dendronimov »prvotni pomen« svetlo (lesketajoče) drevo««;

sicer nič ne pove o življenju, razvoju in razprostranjenosti tega dendronima v slovenščini, nič tudi ne izvemo, ali in kako se ohranja v imenih in v katerih, zato pa pove, kako se je beseda glasila v izhodni slovenščini, da v slovenščini predstavlja praslovansko dediščino, da jo poznajo tudi drugi indoevropski jeziki in da je zato v praslovanščini predstavljala dediščino iz indoevropske jezikovne stopnje, kjer je nastala iz korena, ki nakazuje, da je z besedo *breza* poimenovano tako drevo, za katero je bila značilna svetlikajoča se bela barva.

3.4.4 France Bezlaj – koncept *Etimološkega slovarja slovenskega jezika*

Ko je France Bezlaj (1910–1993), ki je za Koštiálov SEB vedel, a ga podrobneje ni poznal (Furlan, JZ 18/2, 2012, 14s.), po Ramovševi smrti leta 1952 prevzel odgovornost za izdelavo ESSJ in se je moral odločiti o možnostih realizacije Ramovševega koncepta, je svoj koncept leta 1963 podal v publikaciji *Etimološki slovar slovenskega jezika. Poskusni zvezek*.¹³⁴ Ob tem je zanimivo, da se je odločil za koncept etimološkega slovarja, ki bi ga lahko ocenili, da odraža smiselni seštevek sestavin Ramovševega in Koštiálovega koncepta.

Iz enega od skupno 139 ponazoritvenih geselskih člankov v poskusnem zvezku, tj. iz *adráš*, ki se glasi takole:¹³⁵

¹³² Celoten izpis tega Koštiálovega geselskega članka glej zgoraj.

¹³³ Interpretacija naglasnega znamenja sloni na analizi uporabe tovrstnih znakov v celotnem Koštiálovem SEB.

¹³⁴ Pred tem je leta 1959 Bezlaj izdal širši slovenski javnosti namenjen članek *Problematika slovenskega etimološkega slovarja* (Bezlaj 2003: II, 795–805), leta 1961 pa članek *Etimološko raziskovanje slovenske leksike* (Bezlaj o.c.: I, 242).

¹³⁵ Okrajšave v navedenih Bezlajevih geselskih člankih pomenijo: *asim.* = asimilacija, *csl.* = cerkvenoslovansko, *gr.* = grško, *lat.* = latinsko, *m.* = moški spol, *Meillet, Ét.* = Antoine Meillet, *Études sur l'etymologie et le vocabulaire du vieux slave I–II*, Paris 1902–1905, *Pohor.* = Pohorje, *psl.* = praslovansko, *r.* = rusko, *r. csl.* = ruskocerkvenoslovansko, *Sobolevskij, Lekcii* = Sobolevskij, Lekcii po istorii rusckogo jazyka, Moskva 1907, *sti.* = staroindijsko, *SVI* = France Bezlaj, Slovenska vodna imena I–II, *toh.* = toharsko, *tpn.* = toponim, *v.* = glagol.

adráš (m.) »quercus ilex«; k temu tudi *adríca* »rdeča mravlja« (Pohor.); z asim.¹³⁶ prvega *-r-* < **ardrás*, **ardríca* k psl. **rьdьrbъ* »rdeč«. Brez asim. izpričano v tñn. *Ardro*, *Ardra* (avtor, SVI I 39), glej tudi *andróga*.

Psl. **rьdьrbъ* < **rudh-ros*, r. csl. *rьdьrbъ*, csl. *rьdьrbъ*, r. *rědryj* »rdeč, temnorjav«; prim. lat. *ruber*, gr. *ῥυθός*,¹³⁷ sti. *rudhirás* »rdeč, krvav«, toh. *rättram*, *rätre* »rdeč«. O razvoju psl. oblike Sobolevskij, Lekcii 90, ki misli na asim. vokalov in Meillet, Ét. 114, ki suponira vpliv *rьdětí*.¹³⁸ Glej tudi *rdeč*, *ruda*. (Bezljaj 1963: 7)

v ESSJ: I, 2 pa takole:¹³⁹

adráš (m.) »Quercus ilex«, nastalo po asim. začetnega *-r-* iz **ardrás*; enako *adríca* »rdeča mravlja« (Pohorje); brez asim. izpričano v tñn. *Ardro*, *Ardra* (Bezljaj, SVI I 39), glej tudi *androga*.

Osnova **rudh-ros*, psl. **rьdьrbъ*, csl. *rьdьrbъ*, r. csl. *rьdьrbъ*, r. *rědryj* »rdeč, temno rjav«, enako lat. *ruber* »rdeč«, gr. *ῥυθός*, sti. *rudhirás* »rdeč, krvav«, toh. *rättram*, *rätre* »rdeč«. O razvoju psl. oblike Sobolevskij, Lekcii 90, ki misli na asim. vokala in Meillet, Ét. 114, ki suponira vpliv v. *rьdětí*. Dalje glej *rdeč*, *ruda*.

je razvidno, da vsebuje tako slovenistični del »z razvojno dokumentacijo izraznega fonda«, kot bi se izrazil Bezljaj (prim. *nastalo po asim. začetnega -r- iz *ardrás; enako adríca »rdeča mravlja« (Pohorje)*),¹⁴⁰ kot tudi lastnoimensko gradivo, ki istočasno potrjuje fonetično razlago apelativnega gradiva (prim. *Brez asim. izpričano v tñn. Ardro, Ardra (avtor, SVI I 39)*) in je zato tudi v vlogi jezikoslovnega argumenta. V nadaljevanju se geselski članek ne navezuje na Miklošiča 1886: 284, kot je nakazoval Ramovšev koncept, ampak se tako kot v prikazanem Koštiálovem geselskem članku *bréza* vrstijo podatki (Psl. **rьdьrbъ* < **rudh-ros*, r. csl. *rьdьrbъ*, csl. *rьdьrbъ*, r. *rědryj* »rdeč, temnorjav«; prim. lat. *ruber*, gr. *ῥυθός*,¹⁴¹ sti. *rudhirás* »rdeč, krvav«, toh. *rättram*, *rätre* »rdeč«.), ki nakazujejo, da je pridevnik, iz katerega sta bili tvorjeni slovenski izpeljanki *adráš* in *adríca*, nastal že na praindoevropski jezikovni stopnji. Nadalje sta dodana tudi dva navedka (*O razvoju psl. oblike Sobolevskij, Lekcii 90, ki misli na asim. vokalov in Meillet, Ét. 114, ki suponira vpliv rьdětí.*), ki se ne dotikata slovenističnega dela, ampak fonetičnega odstopanja ruskih in cerkvenoslovanskih oblik od rekonstrukcije, ki jo narekuje eksterno, neslovansko jezikovno gradivo. Jezikovno gradivo je tu z eksplisitnim opozorilom (npr. disimilacija v slovenščini) ali implicitnim z navedbo citata (npr. fonetično odstopanje refleksa ruskega in cerkvenoslovanskega pridevnika v odnosu do praslovanske rekonstrukcije) obravnavano celostno ne glede na jezik oziroma jezikovno razvojno stopnjo, ki ji pripada. Hkrati Bezljaj s tremi opozorili na geselske članke *andróga*, *rdeč* in *ruda* pokaže na besede, ki v komparativnem smislu vsebujejo isti koren kot leksem *adráš*.

¹³⁶ Pojav izpada enega od dveh prekozložnih *r* je neustrezno označen z asimilacijo.

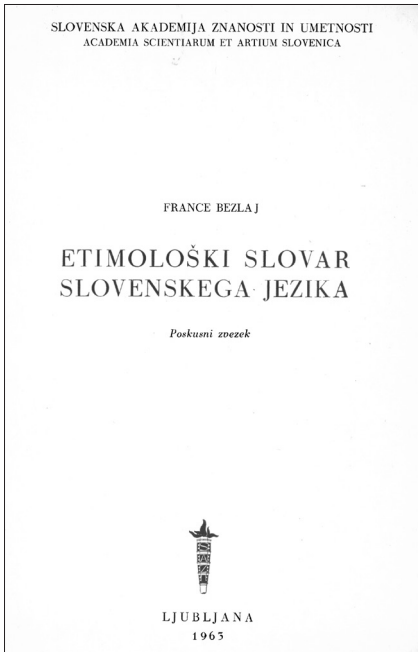
¹³⁷ V zapisu grškega pridevnika *ῥυθός* manjka en p.

¹³⁸ Rekonstrukcija glagola bi se ustrezneje glasila **rьdětí*.

¹³⁹ V ESSJ: I, 2 so nekatere stvarne napake iz poskusnega geselskega članka odpravljene, geselski članek je tudi deloma preoblikovan, čeprav oba vsebujeta isto jezikovno gradivo.

¹⁴⁰ Pri oblikovanju tega geselskega članka je Bezljaj spregledal, da so ta dendronim za črni hrast, ki ga je povzel iz Pleteršnikovega slovarja – ta ga navaja po Medvedovem rokopisnem gradivu iz leta 1857 – zapisali že slovarniki iz 18. stoletja (Pohlin: *adrash* 'Wilde Eiche, Ilex, robur', Gutsman: *adrafš* 'wilde Eiche') in 19. stoletja (Jarnik 1832: 157, Murko 1833¹: *adrásh* 'wilde Eiche'). Jarnik l.c. je menil, da se v dendronimu ohranja samostalnik *jedro*.

¹⁴¹ Glej op. 137.

Slika 10: Naslovna stran Bezlajevega poskusnega zvezka *Etimološki slovar slovenskega jezika*

V geselskem članku Bezlaj eksplicitno ne izpostavi v slovenščini ne prav pogostega vzorca izpridevniške tvorjenosti s pripono *-aš* tipa sln. *bogat-áš*¹⁴² m ← *bogat* adj. Prav tako tudi eksplicitno ne izvemo, da je drevo s to samostalniško izpeljanko poimenovano po značilni rdeči barvi,¹⁴³ ampak je tak prvotni pomen dendronima mogoče razbrati iz geselskega članka tudi zato, ker Bezlaj vanj vključi leksem s Pohorja *adrîca*, pri katerem se sém 'rdeč' še ohranja v njegovem leksikalnem pomenu 'rdeča mravlja'. V tem geselskem članku kot v drugih glede eksplicitne etimološke razlage sledi svojemu prepričanju, da kot taka ni potrebna, saj jo ob drugem veznem besedilu implicira sámo nanizano jezikovno gradivo. V teh dveh ozirih, tj. glede eksplicitne razlage besedotvornega vzorca in etimološke razlage, se Bezlajev koncept bistveno razlikuje od Koštiálovega in je bližji Ramovševemu.

Pomembna značilnost Bezlajevega koncepta, po kateri se razlikuje od Ramovševega, je, da se je Bezlaj tako kot pred njim že Koštiál odločil, da naj bo nacionalni etimološki slovar samostojna publikacija, ki ne bo posredovala samo slovenističnega gradiva, ampak tudi izsledke slovenskega jezikoslovja, domačemu bralcu pa bo nudila toliko podatkov o izvoru, nastanku in sorodstvu besed, da mu ne bo treba sproti iskati dopolnil v drugih etimoloških virih (Bezlaj 1963: 3). Hkrati je Bezlaj menil, da »se je treba tudi v slovenskem etimološkem slovarju zateči k natančnejši analizi mnenj, ne samo domačih slovenskih avtorjev, ki so predlagali svoje lastne rešitve, ampak tudi tujih, seveda v mejah dostopnosti predmetne literature« (Bezlaj 1963: 4).

¹⁴² K takim izpridevniškim izpeljankam prim. po Pleteršnikovem slovarju še sln. *grdás* m 'kdor je grd', *plemenitás* m 'kdor je plemenit', *velikaš* m 'kdor je velik = pomembnež, magnat'.

¹⁴³ Eksplicitno o tem Bezlaj v članku iz leta 1959 (Bezlaj 2003: II, 801).

androga (*andróga*, f.) »scardinius; blicca; sygnanthus« poleg *handróga*, *dróga*, *drožica* »isto« in *hadróga*, *mandróga*, *mandróhica* »leuciscus«. Prim. sbh. *ãndroga*, *jandroga*, *jëndroga* »blicca« (Kišpatić, Ríbe 299), r. dial. *andrúga*, podkarp. r. *andruška* »leuciscus«, p. *wzdreğa*, *wzdreka*, *zreka* »scardinius«, č. *zruka*, stč. *druka* »isto«. Psl. **r̥d̥r-oga* k **r̥d̥(ʷ)r̥* »rdeč« (Machek, EŠC 588; glej tudi Feriánc, Přírodovědný Sborník 95 d.). Nemogoče Perušek, JA XXXIV 19 brez poznavanja slov. sorodstva iz nvn. **an + rod + auge*.

aravica (f.) »mehka dlaka, žima«; pri Megiserju *pavola* ali *araviza*; k temu *árovnica* »blazina«, pri Gutschmannu tudi *aurouza*, *arounik* (m.), morda spada zraven tudi dial. *arnica* »gorsko seno« (Gor.), »gorski travnik« (Dol.).

Slika 11: *Del strani iz Bezlajevega poskusnega zvezka Etimološki slovar slovenskega jezika*

V zvezi s tem se Bezlaju tako kot že prej Koštiálu¹⁴⁴ zdi potrebno navajati besedne ustreznike iz vseh slovanskih jezikov in ne le iz nekaterih reprezentativnih, kot je bilo mogoče opaziti iz Ramovševega koncepta. Pomembnost njihovega navajanja Bezlaj utemeljuje z naslednjimi besedami: »Toda v dobi, ko postaja besedna geografija vedno bolj važno sredstvo za ugotavljanje starosti, porekla in razvoja besednih tvorb, je treba skrbno preiskati tudi vse novejšje slovarje do sedaj manj upoštevanih slovanskih jezikov, od lužiške srbsčine in slovaščine do makedonščine. /.../ gotovo je ena izmed nalog slovenskega etimološkega slovarja, da opozarja na slovanske paralele posebno pomembno v takšnih primerih, kjer so starejši raziskovalci izolirano slovensko besedo uvrstili med izposojenke.« (Bezlaj 1963: 4–5). Navajanje besednih ustreznikov ima v etimološkem slovarju dve pomembni funkciji. Na eni strani služijo za argument pri določanju starosti besede in njeni projekciji na starejše predhistorične razvojne stopnje ter položaja v njih, na drugi so kot arealni podatek nepogrešljivi tudi pri razreševanju lingvogenetičnih vprašanj slovanskih jezikov nasploh.

Tudi glede navajanja drugega neslovanskega indoevropskega gradiva je bil Bezlaj jasen: »Tudi pri širši, izvenslavistični dokumentaciji izvora besede se zdi bolj priporočljivo navesti nekaj najvažnejših sorodnih tvorb, ne pa samo indoevropske rekonstrukcije, ki morejo biti kvečjemu pomožno sredstvo za osvetlitev problema.« (Bezlaj 1963: 5). Tu jasno pove, da ga pri zasledovanju starosti in nastanka slovenske besede, če ta predstavlja indoevropsko dediščino, zanimajo predvsem sorodne besede v neslovanskih indoevropskih jezikih in ne »indoevropske rekonstrukcije«, s čimer želi izpostaviti, da je »Etimologija /.../ varna in zanesljiva samo do neke določene meje, do katere je mogoče historično spremljati gradivo, regularnost ali iregularnost njegovega glasoslovnega razvoja, njegovo

¹⁴⁴ Odločitev, da je sistematično navajanje besednih ustreznikov iz vseh drugih slovanskih jezikov v etimološkem slovarju potrebno, je iz Koštiálovega SEB mogoče izluščiti na podlagi dejstva, da se v posameznih geslih pojavljajo ustrezniki iz vseh tedaj živih in mrtvih slovanskih jezikov. Makedonščina kot samostojni slovanski jezik pri njem še ne nastopa.

semantično vrednost in areal« in da je »Vse drugo /.../ le v izjemnih primerih nedvomno in čeprav more biti teoretično pravilna samo ena etimologija, je mnogokrat vprašanje, če je to sploh katera od tistih, ki so bile do sedaj izrečene« ter da je »Bolj važno /.../ raziskati, kdaj se je beseda mogla pojaviti v jeziku, kakor slediti njenemu izvoru v negotove sfere hipotez« (Bezljaj l.c.).

Drugačnega mnenja kot Koštiál, ki v SEB lastnih imen ni pritegnil, je bil glede vključevanja lastnoimenskega gradiva v etimološki slovar Bezljaj, ki je bil tako kot pred njim Ramovš prepričan, da je ta del nacionalnega izraznega fonda nepogrešljiva sestavina etimološkega slovarja, ko pravi, da »je že Ramovš uporabil tudi onomastično gradivo za historično dokumentacijo besede in razvoja njenega pomena« in da je »Pred smrtjo /.../ celo zahteval, da mora slovenski etimološki slovar v enaki meri kakor besedni upoštevati tudi imenski fond«. V zvezi s tem vprašanjem je sicer ocenjeval, da je vključitev lastnoimenskega gradiva v slovar »nedvomno splošno sprejemljiva zahteva« v primerih, ko to gradivo dodatno osvetljuje apelativno, »Razpravljati pa bi se dalo o imenih, ki zahtevajo posebna, samostojna gesla« (Bezljaj l.c.).

Sodeč po nekoliko starejšem zapisu, da »bi bila morda le idealna rešitev, ako bi poleg za študij apelativov nujno potrebnih toponimičnih baz sprejeli v koncept etimološkega slovarja tudi najvažnejša, splošno znana slovenska imena« (Bezljaj 2003: II, 802 (= 1959)), je z zemljepisnimi imeni, ki naj bi jim bili v etimološkem slovarju posvečeni posebni geselski članki, mislil na imena tipa *Trst, Sava, Drava* ipd. Predvsem torej na imena, ki v slovenščini niso nastala z onimizacijo, ampak so bila kot taka prevzeta že v slovenščino ali katero od njenih starejših razvojnih stopenj. Ob tem je zanimivo, da se je v praktičnem delu svojega koncepta glede lastnoimenskih geselskih člankov odločil nekoliko drugače. Od 139 poskusnih geselskih člankov je 7 lastnoimenskih,¹⁴⁵ med njimi pa prevladujejo izapelativna lastna imena (*Brišče, Čatež, Čeren, Stupan*), v katerih se ohranjajo stari slovenski apelativi, ki niso več v živi rabi.

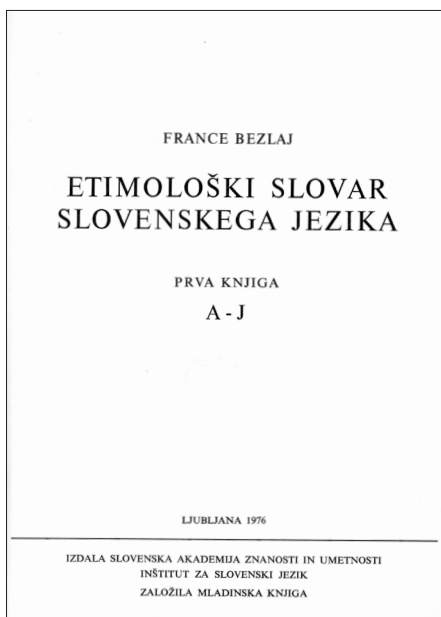
Čeprav je v prvi polovici prejšnjega stoletja slovansko in indoevropsko primerjalno jezikoslovje dovolj jasno izpostavilo pomen slovanskega jezikovnega gradiva za širše baltsko-slovanske in indoevropske akcentološke raziskave in je bila zaradi ohranjenega premičnega naglasa in tonemskosti slovenščina ovrednotena kot izredno pomemben jezikovni vir v tem oziru, Ramovš te relevantne sestavine za slovenski etimološki slovar v svoj koncept ni vključil niti eksplicitno niti implicitno. To izredno preseneča, če vemo, koliko pozornosti je razumevanju slovenskih naglasnih razmer posvetil v svojem publicističnem opusu.¹⁴⁶ Eksplicitno v svojem konceptu o naglasni problematiki kot sestavini etimološkega slovarja ne govori niti Bezljaj,¹⁴⁷ a je npr. iz njegovega poskusnega geselskega članka *srájca*, kjer podaja praslovansko rekonstrukcijo **sórkā* (Bezljaj 1963: 24), očitno, da je diahronemu zasledovanju naglasnih razmer v besedi vendarle posvetil pozornost. V

¹⁴⁵ Tj. *Bilje, Brišče, Brišče II, Čatež, Čedad, Stupan*.

¹⁴⁶ Izgleda, da je Ramovš pri pisanju koncepta slovarja na to nujno potrebno sestavino etimološkega slovarja slovenskega jezika pozabil. Tako domnevo upravičujejo Bezljajeve besede v članku iz leta 1959, ko govori o bodočem *Etimološkem slovarju slovenskega jezika* in zapiše: »Tako je Ramovš suponiral, da bi bila ena izmed najvažnejših nalog slovarja izčrpana dokumentacija intonacije« (Bezljaj 2003: II, 802). Ramovš je torej o tej sestavini etimološkega slovarja vendarle govoril.

¹⁴⁷ Toda leta 1959 je Bezljaj zapisal: »Kakor je ta zahteva (tj. obravnava naglasne problematike – op. M.F.) upravičena in nujna, se mi zdi samo deloma izvedljiva« (Bezljaj 2003: II, 802).

Uvodu k prvi knjigi ESSJ je tudi že zapisal: »Mnogo dela bo treba še opraviti na področju slovenskega akcentološkega razvoja, kjer je v slovarju posebej upoštevanih samo skromno število v dosedanji akcentološki literaturi obravnavanih primerov. Pri podatkih iz starejših avtorjev in deloma tudi pri narečnih besedah naglasa ni bilo mogoče upoštevati. Tudi vrsta narečnih glasoslovnih pojavov še ni dovolj pojasnjena, da bi bila vedno mogoča zanesljiva rekonstrukcija. Vse to čaka bodoče delavce« (Bezljaj ESSJ: I, VIII). V prvih dveh knjigah ESSJ se temu vprašanju še ni posvečala večja pozornost, bolj sistemsko pa je bila uvedena šele v tretji in četrti knjigi.

Slika 12: Naslovna stran Bezlajevega Etimološkega slovarja slovenskega jezika I (1976)

V trojici Ramovš : Koštiál : Bezlaj je bil – kar se te sestavine v etimološkem slovarju slovenskega jezika tiče – najbolj sodoben Koštiál, ki je naglasnim razmeram besede ob komparativnem gradivu z onaglašeni rekonstrukcijami sledil do praslovanskega stanja in tudi še čez, kot ponazarjata npr. njegova zapisa *séstra* iz **sesrā*, to iz **svesrā* in *bréza* iz *bréza*, to iz **bérza*, kjer rekonstrukciji **sesrā* in **svesrā* veljata za čas, ki še ne more nositi oznake *praslovanski*, rekonstrukcija *bréza* pa ponazarja izhodno slovensko, že post-metatetično stanje iz praslovanskega leksema **bérza*.

Niti Ramovš niti Bezlaj v svojem konceptu etimološkega slovarja nista spregovorila o vprašanju eksplicitnega podajanja etimoloških razlag tipa *medved* 'ursus' je 'Honigfresser' oz. 'Honig-esser' (Jarnik 1832: 34; Miklošič 1886: 186; Koštiál SEB, rkp.), tj. 'medojedec'. Tudi v njunih poskusnih geselskih člankih tovrstni prvotni pomeni leksemov niso posebej izpostavljeni. Prav tako se v ESSJ za tako izpostavljanje po prikazanem življenju in nastanku besede ne odloča Bezlaj, celo v primeru leksema *medved* ne. Verjetno zato, ker je ta končni podatek, cilj etimološkega postopka, razumljiv iz navedenega komparativnega gradiva, ki ta praslovanski zoonim kot tabuistični nadomestek za stari indoevropski izraz za medveda **H₂ǵk'to-s*¹⁴⁸ razlaga kot zloženko iz psl. **medv* n 'mel' in korenkega samostalnika z istim korenem kot sln. *jésti* 'edere'.

¹⁴⁸ Ta star pide. leksem se še ohranja v sti. *fkša-* m, gr. *ἄρκτος* f, m, lat. *ursus* m, stir. *art* m in het. *hartagga-* c.

Včasih tudi iz dobro prepoznane razvojne poti in besedotvorne analize ni mogoče enoznačno – tako kot v primeru *medved* – sklepati, kaj je beseda prvotno pomenila, kateri miselni vzorec jo je spodbudil in kaj pove o realiji. V takih primerih bi bil eksplicitni komentar glede etimološke razlage potreben. Zgled za to je npr. etimologija pridevnika *star*, pri kateri še ni konsenzualnega odgovora na vprašanje, ali je star takšen, ki je postavljen, ali je star takšen, ki je stoječ. Ali je star tisti, ki je že tako izkušen, da si je že pridobil aktivni položaj v družbi, ali tisti, ki samo stoji in zaradi let ter bolezni ni več aktiven član družbe, kot je sklepal Koštiál. Kot je bilo že nakazano, lahko v prid prvi možnosti govori pasivni oz. rezultativni pomen pripone, verjetno pa tudi slovanski socialni termin **stárosta*, ki je označeval, lahko bi se reklo, najbolj izkušenega med izkušenimi.

âbranek (m.) »leskov, jelšev, orehov cvet; mladi grozdi na trti«, tudi *jâbranek* (Kras, Tolmin), *brânkelj* (Branica), *brénkelj*, *bôbreg*, *bôbrek* (Savinj. dol.), *obrénclj* (Kras), *kâbrnek* (Sln. gor.), *kâbronek* (pkm.), *kâvrnek*; plur. *âbranki*, *zâbrnki*, *zâvrnki* »čopi niti pri tkanju«; *abranka* (f.) »viseči poganjki na drevju« (kor.), *kâvrna* (f.) »volna, ki odstopa pri tkanju«, *kâvrnka*, *kâvrnica* »isto«, *kâvrnje* (n.) »kosmatine na blagu«, adj. *kâvrnat*, *kâvrnčen*.

Vse te besede spadajo verjetno skupaj, čeprav je T. Debeljak, SR V–VII 172 skupino s *k-* na začetku izvajal iz *ka + vlna*. Prav tako ne moremo izločiti sbh. *brabranak* »amentum, nucamentum«, kajk. *brabranek* »resa« in *jâmbrek*, g. *jabr(e)ka* »jelšev cvet«, kar je I. Popović, JF XIX 170 vezal z nvn. *Beere* »jagoda«. Osnova je psl. **(j)âbrêd-* kakor v stč. *jebrâdky* »poganjki na trti«, slš. *jabrátko*, *jaburátko*, *jaburádko*, *baburiatko*, *baburka*, plur. *baburence* »vrbova mačica«, p. dial. *jabrzqd*, *jabrzêdzie*, *abrzêdzie* »vrsta topola«, ukr. *jabrónt* »isto« (< p.). Slovenske in sbh. besede kažejo kljub različnim ekspresivnim glasoslovnim spremembam na **a/o-bre/ôdskъ* z rinezmom pred *-d-* in kasnejšo asim. *-dk- > -k-*.

Slika 13: Del strani slovarskega dela *Bezlajevega Etimološkega slovarja slovenskega jezika I* (1976)

3.4.5 Etimologija slovenskega jezika

Iz prispevkov glavnih domačih oblikovalcev etimologije slovenskega jezika je bilo mogoče ugotoviti, da vsebujejo vse teoretične in metodološke vidike etimološkega raziskovanja slovenskega leksikalnega fonda, ki so aktualni tudi v sodobni etimologiji, so pa – od avtorja do avtorja različno – eni bolj, drugi pa manj eksplicitno izraženi.

Etimologija s samo njej lastnim raziskovalnim ciljem, da prepozna prvotni pomen leksemov, izhaja iz temeljne teoretične postavke, da so leksemi razvojni rezultat forme in pomena in da prvotni pomeni sporočajo človekove misli in predstave o svetu preteklih obdobij, ko se z odkrivanjem pomenskih motivacij za poimenovano bogati nepisana kulturna zgodovina človeštva.

Ker etimologijo določa posebni raziskovalni cilj, ni del primerjalnega jezikoslovja, četudi nima sebi lastne metodologije in si jo od svojega začetka v prvi polovici 19. stoletja sposoja od indoevropskega primerjalnega jezikoslovja, ki izhaja iz temeljne teoretične predpostavke o medsebojni sorodnosti indoevropskih jezikov kot posledici zakonitosti jezikovnega razvoja iz skupnega prajezika, za temeljni metodi pri njegovem prepoznavanju in rekonstrukciji pa uporablja primerjalno metodo in metodo rekonstrukcije, ki ju stalno izpopolnjuje z dodajanjem novih sredstev preverjanja, da bi čim bolj zanesljivo ugotavlja-

lo formo in pomen/funkcijo prajezičnega sistema in njegove leksike z mlajšimi, prav tako nezapisanimi razvojnimi stopnjami vred.

Če sta bili v času Jarnikovega delovanja obe temeljni metodi še v povojih in so ju naslednji sooblikovalci etimologije slovenskega jezika izboljševali skladno z njunim izpopolnjevanjem v indoevropskem in slovanskem primerjalnem jezikoslovju, sodobna etimologija razvoja in nastanka slovanskih leksikonov ne preverja več le z upoštevanjem fonetičnih zakonitosti razvoja, ampak se za sredstva preverjanja na različnih razvojnih stopnjah, ki omogočajo boljšo jezikoslovno kontrolo in zato večjo zanesljivost etimologije, uporabljajo dodatni vidiki, in sicer predvsem

- a) akcentološki;
- b) besedotvorno-skladenjski;
- c) arealni;
- d) pomenoslovni;
- e) pomenskomotivacijski.

Uporaba teh dodatnih vidikov preverjanja ne omogoča le zanesljivejše fonetične rekonstrukcije leksemov na različnih jezikovnih stopnjah, ampak tudi njihovo popolnejšo rekonstrukcijo, saj z arealnim vidikom dopolnjena zanesljivejša komparativna evidenca omogoča tudi rekonstrukcijo akcentološkega in pomenskega dela rekonstruiranega leksema, bolj izpopolnjeno védenje o besedotvornih vzorcih in njihovih skladenjskih podstavah pa odpira pot k boljši etimološki razlagi, ko je za etimon prepoznan besedotvorni predhodnik. Uspešnost slovenske in slovanske etimologije je zato v veliki meri odvisna od jasno zastavljenega cilja, stroge uporabe obeh temeljnih metod in čim bolj uravnotežene aplikacije dodatnih vidikov preverjanja.

4 ZASNOVA NOVEGA ETIMOLOŠKEGA SLOVARJA SLOVENSKEGA JEZIKA

Tradicija etimološkega raziskovanja slovenskega jezika je pri nas zgledna in z Jarnikovim slovarjem sega v sam začetek oblikovanja etimologije kot znanstvene discipline v Evropi, z vsemi nadaljnji deli, predvsem z Bezlajevim *Etimološkim slovarjem slovenskega jezika*, pa predstavlja dobro popotnico za nadaljnjo kvalitativno in kvantitativno rast etimološke raziskanosti slovenskega izraznega fonda v Sloveniji.

Načrtovanje novega etimološkega slovarja slovenskega jezika ni odvisno le od naše etimološke slovaropisne tradicije, ki jo ob Miklošičevem prispevku določajo predvsem imena Pohlina, Jarnika in Bezlaja. Vsak etimološki slovar je v kakovostnem in kolikostnem pogledu boljši ali slabši odraz stanja etimoloških raziskav, ki so ga sooblikovali številni posamezniki, v slovar pa ob osebni raziskovalni noti in ovrednotenju dosežkov drugih oblikoval posameznik ali skupina. Znanje o etimologiji slovenskega jezika je plod dela številnih raziskovalcev doma in po svetu, ki so neposredno, izhajajoč iz slovenskega jezika, ali posredno, izhajajoč iz jezika, s katerim je slovenščina ožje ali širše sorodna ali pa je bil ta za slovenščino jezik dajalec, prispevali nova znanja v etimološko zakladnico slovenskega jezika.

Za etimologijo slovenskega jezika so v sodobnem času pomembne novosti, ki jih prispevajo predvsem etimološki centri v Moskvi,¹⁴⁹ Brnu,¹⁵⁰ Krakovu, Beogradu, Sofiji, Minsku, Kijevu, Zagrebu in tudi v Bratislavi, kjer nastajajo nacionalni etimološki slovarji in oba praslovanska, *Ėtimologičeskij slovar' slavjanskih jazykov 1–38–* (Moskva 1974–2012–) in *Słownik prasłowiański 1–8–* (Krakov 1974–2001–), ki sta ju utemeljila vodilna slovanska etimologa, moskovskega Oleg N. Trubačov (1930–2002), krakovskega pa Franciszek Sławski (1916–2001).

Med sooblikovalci sodobne etimologije slovanskih jezikov naj izpostavim etimologinjo Ljubov' V. Kurkino, ki je v moskovski delavnici praslovanskega etimološkega slovarja posebej zadolžena tudi za slovenski jezik in pri svojih etimoloških analizah pogosto izhaja iz slovenskega jezika, tako da je s svojim bogatim publicističnim opusom, ki ga zaznamujeta tudi monografiji *Dijalektnaja struktura praslavjanskogo jazyka po dannym južnoslavjanskoj leksiki* (Ljubljana 1992) in *Kul'tura podsečno-ognevo gozvedelija v zerkale jazyka* (Moskva 2011), v etimologiji slovenskega jezika pustila pomemben neizbrisen pečat.

Zakladnica znanj o etimologiji slovenskega jezika se ob prispevku slovenskih etimologov Urbana Jarnika, Franca Miklošiča, Frana Ramovša, Ivana Koštiála, Rajka Nahtigala

¹⁴⁹ Od leta 1963 dalje v Moskvi izhaja etimološkim raziskavam namenjena revija *Ėtimologija*, ki je – kot mi je znano – edina tej disciplini namenjena revija v svetovnem merilu.

¹⁵⁰ V brnskem centru pod uredništvom Ilone Janyškove in Helene Karlikove od leta 2000 dalje izhaja izredno pomembna serija etimoloških monografij *Studia etymologica Brunensia*, v okviru katere se izdajajo tudi zborniki brnskikh etimoloških simpozijev.

in nestorja slovenske etimologije Franceta Bezlaja še nadalje dopolnjuje. Etimologiji slovenskega jezika v slovanskem kontekstu se posvečajo Alenka Šivic-Dular (s poudarkom na pomenoslovnem in arealnem vidiku etimoloških raziskav), Metka Furlan in Marko Snoj. Zadnja se enako kot Varja Cvetko Orešnik osredotočata tudi na etimološka vprašanja s širše indoevropske perspektive. Začetnik tovrstnih raziskav je bil pri nas Karel Oštir (1888–1973), nadaljevalec pa Bojan Čop (1923–1994).

S problematiko romanskih jezikovnih prvin v slovenščini so se v preteklosti ukvarjali Karel Štrekelj (1859–1912),¹⁵¹ Ivan Koštiál, Franc Šturm (1881–1944), Anton Grad (1907–1983), v sodobnem času pa Mitja Skubic (furlanizmi), Rada Cossutta (romanizmi v Istri), Goran Filipi (starejši romanizmi v Istri) in Agata Šega (starejši romanizmi v slovenščini). Kljub zgledni tradiciji na tem področju sistematične sinteze, ki bi nadomestila zastarelo, že v času nastanka pomanjkljivo slovarsko monografijo Manfreda Mendeja *Romanischen Lehnwörter im Slowenischen* (Berlin 1956), še vedno nimamo.

Nemške jezikovne prvine v slovenščini so v preteklosti obravnavali Karel Štrekelj, Jakob Kelemina (1882–1957), Ivan Grafenauer (1880–1964; naglas v nemških izposojenkah) in tudi Dušan Ludvik (1914–2001), v sodobnem času pa se tej problematiki deloma posvečata Anton Janko (vpliv nemščine na nastanek slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja)¹⁵² in Dušan Čop (mlajše adstratno gradivo nemškega – tudi romanskega – izvora na območju zgornje Gorenjske).¹⁵³ Tudi na področju nemicizmov v slovenščini nove slovarske sinteze, ki bi zamenjala leta 1963 izšlo kvalitetno in še danes težko pogrešljivo monografijo *Deutsche Lehnwörter im Slovenischen* avtorice Hildegard Striedter-Temps, ni na vidiku.

Prav tako še nimamo nujno potrebne monografije o madžarskih jezikovnih prvinah v slovenščini oziroma prekmurščini. Na tem področju je bil dejaven etnolog Vilko Novak (1909–2003).¹⁵⁴

Ko se na ločnici pred načrtovanjem novega kroga temeljnega etimološkega raziskovanja slovenskega jezika odloča o podobi novega slovarja, je samoumevno, da je od predhodnikov slabo ali manj dobro treba izboljšati, dobro pa ohraniti in poskušati nadgraditi z obogatitvijo, z novim gradivom in z novimi jezikoslovnimi spoznanji, ki še niso bila upoštevana, ker so bila spregledana ali v času nastajanja slovarja še niso obstajala.

Pri pripravi zasnove za novi etimološki slovar slovenskega jezika so bila za smernice določena naslednja temeljna vodila:

¹⁵¹ Štrekljeva monografija *Zur slavischen Lehnwörterkunde* (Dunaj 1904) in Miklošičeva pionirska *Die Fremdwörter in den slavischen Sprachen* (Dunaj 1867) danes veljata za obvezna konzultativna priročnika adstratne problematike slovanskih jezikov in zato tudi slovenščine.

¹⁵² Helena Jazbec, perspektivna mlada moč na tem področju, se je kmalu po izidu svoje monografije *Nemške izposojenke pri Trubarju* (Ljubljana 2007) umaknila iz raziskovalne sfere.

¹⁵³ Naj opozorim na njegov članek *Romansko-germanski lingvistično-onomastični vplivi na Zgornjem Gorenjskem*, objavljenem v 23. SSJLK, 1987: 41–52.

¹⁵⁴ Ob njegovem kratkem članku *Madžarske izposojenke v prekmurščini*, objavljenem v JiS 20, 1974/75, 104–105, kjer ponovno obuja staro izjavo Lajosa Kissa o potrebi po sistematični obdelavi madžarizmov v slovenščini, naj izpostavim, da je Vilko Novak zaznamke o madžarskem izvoru prekmurskih besed prispeval v *Slovarju beltinskega prekmurskega govora* (Murska Sobota 1985, 1996, 2009) avtorja Franca Novaka. Kratak pregled zgodovine raziskovanja madžarizmov v slovenščini oziroma prekmurščini podaja Marija Bajzek Lukač, KNBSJ: 436s.

- a) najdljivost obravnavanega slovenskega besedja;
- b) preglednost geselskih člankov;
- c) negnezdna urejenost geselskih člankov;
- d) vključitev čim več etimološko in komparativno relevantnih značilnosti slovenske leksike;
- e) čim boljša dokumentiranost zgodovine in predzgodovine besedja;
- f) čim bolj popolno upoštevanje dosežkov stroke do danes;
- g) ohranitev povezanosti z ESSJ, tj. navedba informacije, ali in kje je beseda v ESSJ obravnavana.

Vsak novi slovar predstavlja vedno trojni izziv, in sicer:

- a) *kvantitativnega*: katero gradivo jezika naj bo deležno etimološke razlage;
- b) *kvalitativnega*: katero vsebino predstaviti;
- c) *formalnega leksikografskega*: kako gradivo in vsebino predstaviti.

4.1 Kvantitativni izziv: katero gradivo jezika naj bo deležno etimološke razlage

Etimološke obravnave je potreben ves izrazni fond jezika, tako občno- kot lastnoimenski. Idealno bi zato bilo, da bi slovar etimološko lahko razlagal ves evidentirani besedni korpus jezika. V praksi pa ta teoretična ugotovitev ni izvedljiva niti pri mrtvih jezikih, še manj pa pri jezikih, kot je slovenščina, ki ima obsežen¹⁵⁵ in odprt korpus, saj se kot živi jezik vedno znova dopolnjuje in bogati tudi v leksikalnem oziru. Pri takih delih se je zato nujno treba omejiti, čeprav je omejitev kontradiktorna z etimološko stroko, kjer je desideratum jasen: čim več etimološko obravnavanega besedja. Natančnejša vnaprejšnja omejitev pri jezikih, kot je slovenščina, kjer evidenca leksikalnega fonda (ne le knjižnega, ampak tudi historičnega in narečnega) še vedno poteka, tudi ni priporočljiva, saj bi lahko pomenila avtomatično izločitev dela etimološko relevantnega korpusa.

Logična posledica težnje po negnezdno urejenih geselskih člankih v sodobni etimološki stroki je njihovo večje število. Če ima še dokaj gnezdno urejeni ESSJ skupno 9728

¹⁵⁵ Za približno kvantitativno oceno slovenskega bolj ali manj standardnega leksikalnega korpusa lahko služi število geselskih člankov v najbolj reprezentativnih normativnih slovarjih, med katerimi s 102522 geselskimi članki še vedno prednjači *Pleteršnikov slovar* (1894–1895), s 93152 geselskimi članki mu sledi *Slovar slovenskega knjižnega jezika*, nekoliko manj, 92615 geselskih člankov ima *Slovenski pravopis* iz leta 2001. Slovenski leksikalni fond je precej bolj številan, po narečnih in historičnih leksikalnih virih sodeč verjetno vsaj dvakraten glede na Pleteršnikov korpus. *Etimološki slovar slovenskega jezika* vsebuje 9728 geselskih člankov, v katerih je v obravnavo vključenih skupno 70191 slovenskih besed (ESSJ: V (= Kazala), V) iz zelo različnih sodobnih, historičnih in narečnih virov, kar pomeni, da število 70191 v kolikostnem oziru ni primerljivo s številom 102522, ki velja za Pleteršnikove geselske članke, ker so bili v to število kot samostojna enota vključeni historični in narečni zapisi ene in iste slovenske leksikalne enote. Pri popisu v ESSJ vključenega slovenskega besedja se je za temeljno merilo namreč vzela grafična različnost zapisa. To pomeni, da npr. standardno *sever* 'severna stran neba', Pohlinovo *sevar* in Gutsmanovo *fevar* ter *fever* predstavljajo 4 enote znotraj števila 70191, geselska iztočnica *teča* 'posoda, kozica', istrsko *teća*, bovško *tè:jča* in rezijansko *teća* pa 3 enote znotraj istega števila itd.

geselskih člankov, je razumljivo, da jih v negnezdno urejenem pričakujemo precej več, vsaj 15000.

Pri načelni objektivizaciji merila, kaj naj bo v slovarju deležno etimološke razlage in kaj ne oziroma kateremu besedju dajati prednost, bi bilo dobro slediti kar staremu Bezlajevemu dokaj širokemu merilu o kulturnozgodovinski vrednosti besede, ki izpostavlja komponento časa in implicira, da ima večjo domicilno pravico v etimološkem slovarju tisto slovensko besedje, ki je dalj časa sestavni del našega izraznega fonda. To le pomeni, da ima avtohtono besedje domačega slovanskega izvora samo prednost pred izposojenim in da v slovarju kakšna mlajša izposojenka z ozkim arealom lahko tudi izostane, nikakor pa ne besedje domačega izvora, čeprav se je ohranilo samo v enem narečju ali celo v enem samem govoru. Ozek areal ne more biti ovira za domicilnost besede v slovarju.

Kulturnozgodovinsko vrednost besede razkrijeta šele njena zgodovina in etimologija, vnaprej pa je jasno, da po tem merilu v slovar spada besedje vseh socialnih in funkcijskih zvrsti jezika, besedje sodobnega knjižnega in pogovornega jezika, narečno besedje in tudi posamezno le v historičnem obdobju izpričano besedje. Skratka, besedje, ki je bilo v rabi ali je še v rabi, čeprav je omejeno na ožji krog ljudi, ki jih družijo stroka oziroma kak drug skupni interes, ali na ožji narečni areal. Po takem merilu spada v etimološki slovar vse besedje jezika razen ozko strokovnega, ki ne izvira iz živega ljudskega jezika in zato spada v slovar tujk (npr. *amalgam*, *klorid*). Omejiti bi se bilo mogoče pri besedju tujega izvora, ki si domicil v slovenščini še utira, kot je npr. kulinarčni termin *karpáčo*,¹⁵⁶ ob katerem še soobstaja tudi citatna varianta *carpaccio*.

Merilu o kulturnozgodovinski vrednosti besede bi bilo treba dodati merilo o jezikoslovni vrednosti besede. Po tem merilu izbor besedja določa tudi posebnost besede v njenem

- a) glasoslovnem,¹⁵⁷
- b) besedotvornem,¹⁵⁸
- c) razmeroma mladem pomenskem razvoju,¹⁵⁹

ki je informativen ali v ožjem slovenskem ali širšem slovanskem, romanskem itd. kontekstu.

Slovenščina se rada ocenjuje kot majhen jezik. Vendar bi si tako oznako lahko zaslužila le zaradi števila njenih maternih govorcev, če ga vzporejamo s številom maternih govorcev drugih jezikov. Nikakor pa ji iste oznake ne bi smeli dati v jezikoslovnem oziru, saj se vedno znova potrjuje, da govorjena na razmeroma majhnem območju predstavlja izredno bogato in pestro zakladnico, pomemben vir jezikoslovnih in kulturnozgodovinskih informacij ne le zase, ampak tudi za številna jezikoslovja in kulture drugih narodov.

¹⁵⁶ Leksem je bil do sedaj slovarsko evidentiran le v SP 2001, kjer je bil normiran kot *karpáčo* m, g a, pomensko pa predstavljen kar z 'jed', čeprav se ve, da leksem označuje poseben način priprave jedi. Boljšo pomensko predstavitev leksema najdemo v SNB 2012, po kateri je to 'jed iz tankih rezin surovega mesa ali zelenjave, navadno z dodatkom olivnega olja, limoninega soka in parmezana'.

¹⁵⁷ Npr. *lejtkati se* 'rešiti se, znebiti se', *lópa* 'dekle', *pojertek* 'požrešen', *óvca* 'osa', *tatvína* 'furtum' itd.

¹⁵⁸ Npr. *svilod* 'sviloprejka', *spajati* 'spati', *pajati* 'padati', *živalda* 'živina', *kri*, g *krvesa* 'kri' itd.

¹⁵⁹ Npr. *zatilje* 'zahrbtnost', *malínica* 'taščica', *gládeži* 'ledvice', *oslíce* 'ledvice' itd.

4.1.1 Lastnoimenski fond v funkciji dodatnega pojasnjevalca občnega

V razmerju občnoimenski : lastnoimenski fond je razumljivo, da ima občnoimenski absolutno prednost. V slovarju, ki naj čim bolj celovito etimološko obravnava predvsem občni fond jezika, je zaradi izredno slabe dokumentiranosti tudi apelativne leksike pred 16. stoletjem smiselno, da je lastnoimenski fond pritegnjen predvsem v funkciji dodatnega pojasnjevalca občnoimenskega fonda, ker¹⁶⁰

- a) se z njim lahko pokaže na imenotvornost občnoimenske osnove in zato na živo rabo apelativa v preteklih obdobjih;
- b) lahko nudi in omogoča dodatna pojasnila v zvezi z obstojem, starostjo, arealom in/ali fonemsko/besedotvorno/pomensko podobo občnega izraznega fonda.

Lastnoimensko gradivo, s katerim se ponazarja imenotvornost občnega imena, spada v posebno lastnoimensko gnezdo geselskega članka, lastna imena pa se kot samostojna geselska iztočnica lahko pojavljajo izjemoma, ko zanje apelativnega ustreznika ni ali ko šele interpretacija lastnega imena omogoči prepoznati predhistorično občno ime, ki glede fonemskega sestava lahko tudi ni enako sodobnemu fonemskemu sestavu lastnega imena (npr. **piščák* 'izvir' → tpn *Pišece* – Torkar, Traditiones 38/1, 2009, 81).

4.1.1.1 Lastna imena v lastnoimenskem gnezdu – primeri

V geselskem članku z iztočnico *žáken* m, g *žákna*, ki jo je bilo za sedaj mogoče prepoznati le v Alasijevem slovarju iz leta 1607, kjer nastopa v reducirani množinski obliki in v zapisu *facne*, je zaradi širšega areala uporabe tega krščanskega termina, ki omogoča izključitev možnosti, da bi leksem pri nas predstavljal čakavizem,¹⁶¹ prav, da se v lastnoimenskem gnezdu geselskega članka navede oronim *Žaknovec* 'ime vzpetine v o. Ilirska Bistrica' (AS 1986), tudi mikrotoponim *Žakuno* 'ime parcele v naselju Gradno v o. Brda pri Novi Gorici' (LiAK), po Erzetič 2007 *Žakono* 'ime kraja pod Gradnem, kjer je pokopališče' in *Žákno* 'isto' (E. Erzetič, ustno) < sln. **Žakľno*¹⁶² < **Žakъn-ьno* 'dijakonovo (zemljišče, pridobljeno kot beneficij za cerkveno služenje)' (Furlan, SR 57, 2009, 415–421).

V geselskih člankih z iztočnicami tipa *poljana*, *breza*, *kozomor* ipd. je lastnoimensko gnezdo potrebno, da se z njim nakažeta imenotvornost apelativa in njegov areal, čeprav je v primerih, ko je lastnoimenska osnova pogostna, razumljivo, da takih imen ni mogoče navesti do popolnosti.

¹⁶⁰ Leta 1959 je Bezlaj še zapisal, da bi se v etimološki slovar sprejela tudi najvažnejša, splošno znana slovenska imena tipa *Ljubljana* (Bezlaj 2003: II, 802), v praksi pa je bila ta namera izvedena le delno. Danes je etimologija pretežno splošno znanih slovenskih zemljepisnih imen dostopna v slovarski monografiji Snoj 2009.

¹⁶¹ Čakavizme so na to območje lahko prinesli posamezni duhovniki iz čakavske Istre in Dalmacije, ki so služili pod jurisdikcijo oglejskih partiarhov in ki naj bi jih v 14. stoletju pogosto nastavljali v župnijah vzhodne Furlanije, ki so segale tudi na del Beneške Slovenije. Med pisci Černjevskega rokopisa (1459–1508) je bil tako tudi notar duhovnik »Johanes civis Veglae«, čakavski duhovnik z otoka Krka (Lenček 1996: 201s.).

¹⁶² Nastalo po stični disimilaciji po nazalnosti.

4.1.1.2 Lastna imena kot geselske iztočnice – primeri

Pri razreševanju večplastnega problema slovenskih in starejših, slovanskih, fonetičnih razvojev $u > g$ ¹⁶³ je pomemben tudi areal. Zato je smiselno, da je v posebni geselski iztočnici izpostavljen hidronim *Grulja* f 'ime glavnega izvira v Doberdobskem jezeru',¹⁶⁴ ker ob hidronimu *Vruja* f 'ime pritoka Dragonje pri Topolovcu' (AS 1986) in mikrotoponimu *Vruja* f 'ime parcele v naselju Koromači - Boškini v o. Koper' (LiAK) ne dopolnjuje le areala nekdanje rabe danes ne več živega narečnega apelativa **grúlja* ob **vrúlja* 'izvir' f < psl. dial. **ubr-ŭl'a* (Furlan ESSJ: IV s.v. *Vruja*), ampak tudi areal z g na mestu t. i. etimološkega *u*.

Dosedanje raziskave so pokazale, da se (za sedaj?) le za ožje južnoslovansko območje prepoznani fitonim **čepelzъ* m 'Asphodelus' v slovenščini ohranja le v toponimu *Čéplez* m, Lsg v *Čéplezu* 'ime precej strnjene vasi na zmernem pobočju v o. Cerkno' (SKI), ki je bil prvič omenjen v Tolminskem urbarju iz leta 1377: *in villa de Ciples sunt mansi 5, culti et inculti*, domačini pa ga izgovarjajo *Čieples* (Furlan, SR 56/2, 2008, 13–14). To pomeni, da sme toponim v slovarju nastopati kot geselska iztočnica in da ga ne bi bilo dobro »skriti« v geselskem članku s fitonimsko iztočnico *čépljec* m, g a (SSKJ),¹⁶⁵ pri kateri zaradi pozne izpričanosti in pičlega gradiva za sedaj še ni mogoče zadovoljivo argumentirano pojasniti, ali bi bilo *čépljec* treba uvrstiti med domačo ali izposojeno leksiko (Furlan l.c.).

Ker je onomastična analiza, posvečena krajevnomu imenu *Pišéce* f pl, g *Pišéc* 'ime naselja v o. Brežice' ← Lsg **piščáce*, pokazala na precej verjeten obstoj slovenskega apelativa **piščák* m, g a 'izvir' domačega izvora, ki je soroden, a ne enak hrv. čak. *pīščák* m, g *pīščakà* 'izvir',¹⁶⁶ je prav, da se toponim pojavlja kot posebna geselska iztočnica, z geselsko iztočnico **piščák* pa jo je treba povezati s posebnim opozorilom.

4.2 Kvalitativni izziv: katero vsebino v slovarju predstaviti

Razvojna pot vsakega leksema je tako kot človeško življenje unikatna in nepredvidljiva zgodba, saj se kot rezultat daljšega ali krajšega razvoja, ki so ga usmerjale systemske in podsystemske jezikovne zakonitosti, pokaže šele, ko je raziskan. Brez znane zgodovine in predzgodovine je kakršna koli apriorna sodba o njegovem izvoru ali celo etimološkem nastanku neosnovana, saj leksem – organsko vpet v svoj jezik – sam po sebi na sinhroni ravni prav z ničimer ne »izdaja« svojega izvora ali celo etimološkega nastanka.

Količina in kvaliteta jezikovnih, jezikoslovnih in tudi nejezikoslovnih podatkov, ki življenjsko pot in etimološki nastanek leksema ponazarjajo, sta odvisni od dolžine življenja leksema, tj. od njegove zgodovine in predzgodovine, in od časa vstopa leksema v strokovno literaturo ter od uspešnosti stroke. Praviloma ima leksem, ki dalj časa kroži

¹⁶³ Pojav, ki bi lahko pokazal na predhistorični areal slovenskega oziroma slovanskega spirantičnega γ , v slovenščini in tudi v širšem slovanskem kontekstu še ni bil sistematično raziskan, po različnih virih raztreseno gradivo pa tudi še ni bilo zbrano.

¹⁶⁴ Hidronim kot nejasen navaja Klemše, JZ 13/1–2, 2007, 221, 222.

¹⁶⁵ Fitonim v ESSJ ni bil obravnavan, čeprav njegova prva zabeležba *čeplec* sega v prvo polovico 20. stoletja.

¹⁶⁶ Torkar, Traditiones 38/1, 2009, 81. Tam navedeno hrv. čak. *pīščák* m, g *pīščakà* 'izvir' ni enako rekonstruiranemu slovenskemu apelativu. Hrvaška oblika kaže na izvor iz **pišč-ŭkъ*, g *pišč-ŭkà* z analognim vnosom refleksa polglasnika kot v hrv. čak. *pās* m, g *pasà* < **pъsъ* m, g *pъsà* (ap B).

v strokovni literaturi, bolj izpopolnjeno razvojno pot od tistega, ki je vanjo šele vstopil. Skladno s tridelnostjo etimološkega postopka so jezikovni in jezikoslovni podatki, ki ga pojasnjujejo, treh vrst, in sicer taki:

- a) ki pojasnjujejo sodobno stanje leksema;
- b) ki pojasnjujejo njegovo razvojno pot v zgodovinskem in predzgodovinskem času;
- c) s katerimi se leksem z upoštevanjem znanj iz drugih nejezikoslovnih ved (zgodovine, etnologije, arheologije, prava ...) etimološko pojasni.

Podatki, ki pojasnjujejo sodobno stanje leksema, predstavljajo izhodišče etimološkega postopka. Čim bolj natančna slovnična in pomenska predstavitev leksema, njegova sodobna besedotvorna produktivnost, tj. besedna družina, in njegova arealna distribucija v narečjih sta zato predpogoj vsake etimološke raziskave.

Kronološko nizani filološki podatki, ki pojasnjujejo razvojno pot leksema v zgodovinskem času, lahko nakazujejo čas vstopa leksema v jezikovni sistem (neologizem, podedovani leksem ali izposojenka). Kronološko nizani komparativni podatki (besedni ustrezniki iz bližnjih slovanskih in daljno sorodnih drugih indoevropskih jezikov, ki nakazujejo arealno distribucijo leksema starejših dob) omogočajo prepoznati razvojno pot leksema v predzgodovinskem času in opraviti njegovo formalno in pomensko rekonstrukcijo v jezikovnem sistemu, v katerem je nastal.

Po ugotovljeni starosti leksema in prepoznanem jezikovnem sistemu, kjer je imel status neologizma, se ob ugodnih okoliščinah, tj. če je najden njegov etimon, leksem tudi etimološko razloži. Etimološka razlaga se ob ugotovljenem etimonu, ki v jezikovnem sistemu nastopa kot besedotvorni predhodnik (npr. za sln. *stār* pide. koren **steH₂-* 'postaviti', za sln. *védro* pide. samostalnik **ued-r/n-* n 'voda') ali kot pomenski predhodnik (npr. za sln. dial. *pisati se* 'zoreti (o grozdju)' sln. dial. *pisati se* 'barvo dobivati'), ob upoštevanju realije nujno preverja in dokazuje z dognanji drugih nejezikoslovnih ved, zaradi česar je etimologija pogosto označena kot interdisciplinarna veda.

Kako bolj ali manj izpopolnjeno razvojno pot leksema od njegovega etimološkega nastanka do sodobnega stanja v slovenščini preleti v slovarsko obliko, je vprašanje, ki predstavlja formalni, leksikografski izziv.

4.3 Formalni leksikografski izziv

4.3.1 Genetična povezanost besedja kot leksikografski izziv

Pri delu za etimološke slovarje se v primerjavi s slovarji drugih tipov kot stalnica zastavlja danes bolj kot v preteklosti aktualno vprašanje, kako organizirati zgradbo geselskih člankov, da bi bilo besedje leksikona čim bolj najdljivo in da bi slovar čim bolj nazorno podajal tudi informacijo o genetični povezanosti besedja sodobnega leksikona.

Abecedno¹⁶⁷ in ne besednodružinsko gnezdo urejeni etimološki slovarji so odraz kompromisa, ki je bil sprejet zato, da bi se etimološki slovarji približali laičnemu uporabniku. Nova ureditev pa je povsem zameglila medsebojno genetično povezanost besedja

¹⁶⁷ Ali azbučno ali alfabetsko ali kako drugače.

sodobnega jezika. Bolj ali manj dosledna uporaba različnih usmerjevalnikov¹⁶⁸ pomanjkljivost abecedne urejenosti slovarja zmanjšuje, a je ne odpravlja, ker abecedna ureditev in potreba po sprotnem izdajanju etimoloških slovarjev po delnih enotah (tj. po snopičih ali knjigah) silita, da se leksikon obdeluje bolj po črkah kot pa vsebinsko in problemsko. Pri tem se nehote pozablja tudi na besedno družino. Rezultat takega dela je znan. Besedje je sicer lahko diahrono in etimološko razloženo, a je slabo ali sploh ni vsebinsko umeščeno v svojo organsko celoto, tj. v besedno družino.

Zdi se, da je slovanska etimologija 20. stoletja preveč pozabila na temeljno etimološko sporočilo 19. stoletja, ki ga za ves slovanski jezikovni svet ponazarja Miklošičev slovar, v katerem je tedanjemu duhu časa ustrezno slovanska leksika prikazana v diahroni in sinhroni perspektivi in združena v približno 6000 besednih družin in sporoča, da je besede treba združevati v organske celote (besedne družine) in jih znotraj njih tudi etimološko pojasnjevati.¹⁶⁹ V nasprotju s slovansko etimologijo romanska na to pomembno sporočilnost etimologije 19. stoletja ni pozabila. Zadostuje pogled v starega Meyer-Lübkeja ali v nastajajoči Pfisterjev italijanski etimološki slovar,¹⁷⁰ da se o tem prepričamo.

Združevanje in obravnava leksemov znotraj besednih družin predstavlja tudi metodo, s katero se lahko bolj argumentirano določajo formalna, funkcijska in pomenska razmerja med členi. Tako preučevanje lahko podaja pomembne smernice pri raziskavah bolj izolirane leksike. Združevanje besed v besedne družine po vertikalni (= diahroni) in horizontalni (= sinhroni)¹⁷¹ liniji namreč bolj jasno izpostavlja posamezne razvoje na vseh slovničnih ravneh, tj. na glasoslovni, oblikoslovni, besedotvorno-skladenjski in pomenoslovni.

Besedna družina je s svojimi besedotvornimi vzorci ključni dejavnik pri pojasnjevanju poimenovalnih vzorcev, besedotvorna produktivnost pa je ob arealni distribuciji posameznih členov in pomenski stabilnosti/variabilnosti ključnega pomena za določanje starosti in položaja leksema v preteklih obdobjih jezikovnega razvoja.

Ob oceni, da je slovansko etimološko slovaropisje zanemarilo predstavljanje besedja znotraj svojih besednih družin, je treba le povedati, da so se posamezni etimologi v vlogi piscev etimoloških slovarjev tega vprašanja dobro zavedali in so ga ob uporabi različnih usmerjevalnikov reševali tudi z gnezdnoureditvijo geselskih člankov,¹⁷² a se je ta izkazala za manj primerno, saj pri iskanju obravnavanega besedja povzroča težave celo izkušenim etimologom, kaj šele drugim uporabnikom.

¹⁶⁸ Npr. uporaba imperativa *glej* ali imperativne zveze *dalje glej* ali različnih simbolov, npr. →, ⇔ ipd.

¹⁶⁹ Oba nastajajoča etimološka slovarja praslovanske leksike, tj. ËSSJa in SP, sta koncipirana izrazito leksemsko, besednodružinski podatek pa se praviloma nanaša le na najbližji leksem, ki predstavlja besedotvorno podstavo zanj.

¹⁷⁰ Slovar *Lessico etimologico italiano* Maxa Pfisterja je začel izhajati leta 1984 Wiesbadnu.

¹⁷¹ Naj ponazorim: sln. *vóda* po vertikalni = diahroni liniji spada v isto pido. besedno družino kot sln. *vídra*, sln. *pěs* v isto pido. besedno družino kot sln. *pisáti*, sln. *sěn* v isto pido. družino kot sln. *spáti*. Sln. *vóda* po horizontalni = sinhroni liniji spada v isto sln. besedno družino kot sln. dem *vódica*, adj *voděn*, sln. *pěs* v isto sln. besedno družino kot sln. adj *pásji*, sln. *sěn* v isto sln. besedno družino kot sln. adj *seněn* 'zaspan'. Psl. **uǔlkъ* 'volk' po horizontalni = sinhroni liniji spada v isto psl. besedno družino kot psl. **uǔlčica* 'volkulja', psl. **pŕtica* 'ptica' v isto psl. besedno družino kot **pŕtákw* 'ptič', psl. **suhŭ* f, Asg **sŭhŭbъ* 'suhost' v isto psl. besedno družino kot adj **sŭxъ* itd.

¹⁷² Izrazito gnezdnoureden je npr. Skokov etimološki slovar. Manj, a še vedno preveč gnezdnourejenih geselskih člankov je predvsem v prvi in drugi knjigi Bezlajevga etimološkega slovarja. V ESSJ: I, 229–230 so s.v. *jęti jámem* 'začeti' obravnavani sln. *verjeti*, *ječa*, cgn *Jemec*, *Jemc*, *rokovad*, *vzeti vzamem*, *uzmovič*, *prijeti primem*, *primščina*, tpn *Prem*, cgn *Prim*, *Primic*, *Primek*, *Primčič*, tpn *Primskovo* itd.

4.3.1.1 Sodobna besedna družina, diahrona besedna družina in etimologem

Besedje sodobnega leksikona je medsebojno genetično povezano v sodobne besedne družine (npr. *pisati, pisalo, pisar ...*; *žnidar, žnidarica ...*) in v diahrono besedne družine (npr. *pisati, pismo, pes, pester, postrv ...*; *žnidar, žnindar, šnajder ...*; *kloka, kloča, čoka ...*; *hlapec*¹⁷³, *lapica, lopa, hlap ...*). Posebna pa je povezanost besedja v etimologeme,¹⁷³ v skupine leksemov, ki predstavljajo en etimološki problem in jim zato pripada ista etimološka razlaga (npr. sln. *pes, pasji ...*; *pisati, pismo ...*).

Medtem ko sodobno besedno družino tvorijo besede z na sodobni ravni prepoznanim istim korenem tudi, če je njegova fonemska podoba predvidljivo variabilna (npr. *glava, glavica, glavni ...*; *mlad, mladost : mlajši*), je besedje diahrono besedne družine določljivo šele po diahroni obravnavi, ki omogoči ugotavljanje, kdaj in kako je posamezni člen postal njen del in koliko etimologemov jo sestavlja.

Podatek o času (kdaj/kateri jezik) in načinu (kateri besedotvorni vzorec/pomenski razvoj) vstopa leksema v diahrono besedno družino in kateri pomenski razvoj je doživel, da danes njegova besedotvorna ali pomenska povezanost nista več razpoznavni, bi moral spadati med temeljna sporočila etimološkega slovarja.

4.3.1.2 Diahrona besedna družina in etimologem

Prepoznavanje diahronih besednih družin in položaja členov v njih je bistveno pri ocenjevanju rasti in izumiranju izraznega fonda, kako se je sodobni izrazni fond postopno oblikoval in kateri leksemi so kot jedrni tvorili centripetalno silnico, ki je omogočila, da je jezik s svojim izraznim fondom kot nosilec slovnične zgradbe kljub stalno delujoči nasprotni, centrifugalni silnici kot aktiven sistem sploh obstal.

Ob podatku o izvoru in etimologiji leksemov so podatki o medsebojni genetični povezanosti sodobnega leksikona pomemben vir informacij, ki na eni strani služijo za podlago pri raziskovanju še nerazrešenih vprašanj, na drugi pa so taki podatki pomembni tudi širše, za razumevanje duhovne in materialne kulture naroda, za boljše razumevanje razvoja in funkcioniranja jezikov nasploh ipd.

Za etimološko in primerjalno stroko je namreč nova prepoznana besedotvorna veriga lahko večplastno jezikoslovno povedna.

Rekonstrukcijo slovanske besedotvorne verige z izvorom v pide. samostalniku kategorije živosti¹⁷⁴ **g^{ou}*- m/f 'govedo = krava/bik', tj.

¹⁷³ Ta neologizem je narejen na podlagi sinhronega besedotvornega razmerja *leks-ikon* 'slovar = zbirka leksemov': *leks-em* 'enota leksikona' = *etimolog-ikon* 'etimološki slovar = zbirka etimološko razloženega besedja': $x = \text{etimolog-em}$ 'enota etimologikona, tj. enota, v katero je združeno besedje, ki mu pripada ista etimološka razlaga, npr. sln. *snáha*, dial. *snéha*, r. *snohá*, psl. **snvha*, sti. *snušá*... ali pa sln. *pisati, pisar ...* oziroma sln. *breza, brezje ...*' (Furlan, SR 39, 1991, 274, op. 4).

¹⁷⁴ Izhodiščni praindoevropski samostalnik kategorije živosti so bili ob prehodu binarnega slovničnega sistema v triadnega prestrukturirani = prevedeni ali v moški ali ženski slovnični spol ali v obojega (npr. **pH₂-tér*- m 'oče': **d^hugH₂-tér*- f 'hči': **H₂éui*- m/f 'oven, ovca'). Ker bi bila krajšava *ž* za kategorijo živosti zaradi možne napačne povezave s krajšavo *ž* kot domačo oznako za ženski spol neprimerna, se za prikazovanje pide. stanja, ko še obstaja spolska kategorija živosti, odločam za krajšavo m/f.

pide. *g^hou- m/f 'govedo = krava/bik'
 → psl. *gouĕ m, Asg *gǫuēnъ 'krava/bik'
 → kolektiv *gǫuēdb f
 → singulativ *gouĕdo n (Furlan, SED 2007: 426)

znotraj nje pa še

psl. *gouĕ m, Asg *gǫuēnъ 'govedo = krava/bik'
 → slov. *gǫuēn-ьskъ adj 'goveji';
 → slov. *gǫuēt'ьibъ adj 'goveji' (Furlan, Ètimologija 2006–2008, 2010, 220–225)

je ob znanem *govĕdo* < psl. *gouĕdo in *govĕd* < psl. *gǫuēdb spodbudilo in omogočilo predvsem slovensko narečno besedje *γo'vę* n 'žival (kot glava živine)' (Istra), *góvo* n 'govedo' (Kras – Pleteršnik), *govénski* adj 'goveji' (Prekmurje), *govensček* m 'goveji iztrebek' (Prekmurje) in *γo'vânâ* f 'goveji oz. kravji iztrebek' (Istra). Ta nova besedotvorna veriga pa odkriva vsaj naslednje nove jezikoslovne podatke:

- da se je praindoevropski konzontančni samostalnik *g^hou- v generičnem pomenu 'govedo = krava/bik' v praslovanščino prestrukturiral v nazalno osnovo in da je takrat še vedno ohranjal enak pomen;
- da je bila šele nazalna samostalniška osnova podstava za tvorbo splošnoslovenskega kolektiva *gǫuēdb f in nadalje singulativa *gouĕdo n;
- da je bil singulativ *gouĕ m 'govedo = krava/bik' s paroma *korua f 'krava' : *bykъ m 'bik' skoraj po vsem slovanskem jezikovnem ozemlju zamenjan verjetno zaradi moškega slovničnega spola praslovenske nazalne osnove, ker je tovrstne samostalnike sistem začel izločevati in ga je bilo zato treba nadomestiti z novim, jezikovnosistemsko bolj sprejemljivim;
- da bi v slovanski leksiki sledov vzorca takega prestrukturiranja pide. korenskih samostalnikov lahko bilo več;
- da je bil v izhodni slovenščini tako kot v praslovanščini ta nazalni samostalnik besedotvorno še produktiven vsaj na jezikovnih območjih, ki jih danes označujemo z epiteti prekmurski, istrski in kraški, in da se je kasneje, ko so bili tovrstni samostalniki prek akuzativa singulara prestrukturirani v drug deklinacijski vzorec (npr. sln. *korĕn* m, g a 'radix' ← psl. *korĕ m, Asg *kǫrēnъ*), kot dragoceni petrefakt ohranil v dveh nestičnih točkah slovenskega zahodnega območja.

Shemo nastanka in razvojne poti sln. *γo'vę*, *góvo*, *govénski*, *γo'vânâ*, *govĕd*, *govĕdo* bi bilo mogoče ponazoriti takole:

Pide. *g ^h ou- m/f 'govedo = krava/bik'	
→ psl. *gouĕ m, Asg <i>gǫuēnъ</i> 'govedo = krava/bik'	>> sln. <i>γo'vę/góvo</i> n;
→ psl. kolektiv * <i>gǫuēdb</i> f	> sln. <i>govĕd</i> f;
→ psl. singulativ * <i>gouĕdo</i> n	> sln. <i>govĕdo</i> n;
→ slov. * <i>gǫuēn-ьskъ</i> adj	> sln. <i>govénski</i> adj;
→ slov. * <i>gǫuēn-ьnъ</i> adj	>> sln. <i>γo'vânâ</i> f;
→ slov. * <i>gǫuēt'-ib(-iъ)</i> adj	> sln. <i>goveči</i> adj. ¹⁷⁵

¹⁷⁵ Zadnji primer je manj zanesljiv, ker bi pridevnik lahko nastal tudi po analogiji s pridevniki tipa *teleĭji* ← *tele*.

Za razumevanje in ohranjanje naše kulturne identitete ni nepomembno, katere realije poimenujemo s katerimi leksemi, domačimi ali tujimi, in koliko časa so del naše jezikovne identitete. Ali smo jih kot neologizme ustvarili sami, ali so bili v slovenščino podedovani iz praslovanščine in prek nje še iz starejših genetičnih predhodnikov, ali smo si leksem izposodili od drugih narodov in kdaj je do izposoje prišlo itd.

Zgodovina o obstoju in razkroju ter izumrtju jezikov uči, da predstavlja politična samostojnost enega temeljnih pogojev za obstoj jezika, zato smo lahko ponosni, da še vedno večino osnovnih in sofisticiranih funkcij in pojavnosti svojega življenja, kot so jesti, piti, srebati, spat, živeti, umreti, ljubiti, sovražiti, rdeč itd., označujemo z leksemi, ki so domačega, slovanskega izvora, in da jih večina od teh ohranja še starejše, indoevropske korene, če se s praindоеvropske jezikovne stopnje že niso ohranili kot samostojni leksemi (npr. *máti*, *snáha*). Nekatere realije smo v preteklosti ponekod¹⁷⁶ označevali z drugačnimi, prav tako domačimi leksemi, a smo jih kasneje zamenjali z drugimi domačimi, npr.

<i>sopsti</i> 'spati'	→	<i>spati</i> ;
<i>rder</i> 'rdeč'	→	<i>rdeč</i> ;
<i>gove</i> 'govedo'	→	<i>govedo</i> ;
<i>škinja</i> 'šivilja'	→	<i>šivilja</i> ;
<i>ovec</i> 'oven'	→	<i>oven</i> ...

ali s tujimi, npr.

* <i>švec</i> 'krojač'	→	<i>žnīdar</i> ;
<i>škinja</i> 'šivilja'	→	<i>žnīdarica</i> , <i>mōjškra</i> ;
* <i>milo</i> 'milo'	→	<i>žājfa</i> ;
<i>bič</i> 'bič'	→	<i>žājgla/škorjāda/škūrja</i> ...

Stratigrafija diahronne besedne družine je zato ključ, ki omogoča prepoznavati rast in starost izraznega fonda.

4.3.1.3 Leksikografski vzorec en geselski članek = en etimološki problem = en etimologem

Sodobni čas zahteva, da so v etimoloških slovarjih leksemi obravnavani po vzorcu, da en leksem (s svojo sodobno besedno družino) kot ena morfo-semantična enota predstavlja en etimološki problem in da zato nastopa kot posebna geselska iztočnica s svojim geselskim člankom. Upoštevajoč tako merilo, bi bilo mogoče govoriti o vzorcu, da se v enem geselskem članku obravnava en etimologem.

Etimologem je s historičnega vidika določena jezikovna enota ali sklop med seboj sorodnih ali tudi nesorodnih jezikovnih enot,¹⁷⁷ ki ji/jim pripada ista etimološka razlaga. Izpostavljanje etimologema kot temeljne diahronne etimološke enote sloni na oceni, da pojasnitev slovničnega razmerja med posameznimi členi sodobne besedne družine ni etimologija (npr. *pisati* → *pisar* itd.), skladno s tem tudi pojasnitve slovničnega razmerja med posameznimi členi besedne družine starejših razvojnih stopenj prav tako še niso

¹⁷⁶ Območje rabe zamenjanih leksemov je bilo večinoma ožje.

¹⁷⁷ Tu so mišljene stalne besedne zveze in frazemi, npr. *morska kost* 'osteofit'.

etimologija (npr. pide. **H₂éyi-* m/f ‘ovca, oven’ → pide. dial. **H₂éyi-no-* adj ‘pripadajoč ovci/ovnu’, toda bsl. **ăiina-s* m ‘oven’ > psl. **ouьnъ* m ‘oven’ > sln. *óven*).

En etimologem tvorijo npr.:

- a) sln. *snáha* f ‘socrus’, dial. *snéha* f ... r. *snohá* ... psl. **snъhǎ* f ... sti. *snušǎ-* f in tudi še pide. **snuséH₂*, ker vsi ti leksemi s **snusó-s* = gr. *vvός* f ‘snaha’¹⁷⁸ vred predstavljajo en leksem praindoevropske starosti z eno etimološko razlago;
- b) sln. *šíti* ‘šivati’, *šivilja* ‘šivilja’, *škinja* ‘isto’, *švéilja*, *švèlo* ‘šivanje’, ker vse člene kljub različnemu besedotvorju ob istem pomenu ‘šivati’ združuje tudi isti koren, ki postane očem bolj viden šele na pide. jezikovni stopnji, kjer se je glasil **sjuH_(1/3?)-*, saj je v praslovanščini glede na vzglasje desne pripone že tvoril alomorfno razmerje **s’i-(C) : *s’bu-(V)*.¹⁷⁹

Razporeditev besedja po vzorcu en geselski članek = en etimologem bi ustrezala razvojnozgodovinski in etimološki povezanosti besedja.

V praksi pa je tak vzorec smiselno uporabiti le v primerih, ko v etimologem spada le en leksem (npr. *pisati se* ‘zoreti (o grozdju)’), en frazem (npr. *morska kost* f ‘osteofit’) ali besedna družina, ki na sodobni ravni izkazuje še vedno aktivne dobro razpoznavne besedotvorne vzorce (npr. *pisáti* ‘scribere’, *pisánje*, *pisár*, *pisálo* itd.).

Pri etimologemih s členi, ki so nastali na podlagi neproduktivnih besedotvornih vzorcev in izvirajo iz različnih predhodnih razvojnih stopenj jezika, vzorca en geselski članek = en etimologem ne bi bilo smiselno aplicirati. Slabost tega vzorca bi bil tudi obseg geselskega članka, ki bi zaradi dolžine lahko postal nepregleden in zato manj informativen. Zato je bolje, da se takšni etimologemi predstavijo v več geselskih člankih, etimološka razlaga etimologema pa se poda v geselskem članku tistega leksema, ki je v sodobnem času najbolj pogosten in najširše znan.

Etimologem je kot temeljna diahrona etimološka enota glede števila enot lahko enaka ali manjša od diahrona besedne družine, saj diahrona besedna družina praviloma združuje več etimologemov. Temeljno merilo za vključitev leksema v etimologem je vedno le skupni pomen istega korena (npr. sln. *pisáti*, *pisálo*, *pisár* itd.), temeljno merilo za vključitev leksema v diahrono besedno družino pa vedno le skupni koren, ki je na isti ali na različnih razvojnih stopnjah lahko nosilec različnih pomenov (npr. sln. *pisáti se* ‘imeti priimek’, *pisáti se* ‘barvo dobivati (o češnjah)’, *pisáti se* ‘zoreti (o grozdju)’, *pisánica* ‘pirh’ itd.). Ti so znak pomenskih razvojov in specializacij, ki lahko izvirajo iz različnih razvojnih stopenj diahrona besedne družine.¹⁸⁰

¹⁷⁸ Formalna razlika med pide. sinonimoma **snuséH₂* ‘snaha’ in **snusó-s* je le slovnične narave in ponazarja prehod samostalnika ženskega slovničnega spola v bolj aktualen ajevski sklanjatveni vzorec.

¹⁷⁹ Razpad na alomorfna korena je posledica izpada laringala v medvokalni legi in zapolnitve nastalega zeva z *y*: pide. **sjuH_(1/3?)-V-* > **sjuv-V-* > **sjuuV-* > psl. **s’buV-*. Pojav je na slovanskem jezikovnem gradivu prvi opazil Pedersen 1909: 177, kasneje ga je sistematično predstavil Smoczyński 2003.

¹⁸⁰ Pomemben metodološki prispevek k razčlenjevanju in hierarhizaciji pomenov v slovanskih besednih družinah predstavlja na tem področju pionirska monografija Šivic-Dular 1999.

4.3.1.4 Različna informativnost geselskih člankov

Slovenščina je s svojo izjemno narečno diferenciacijo ustvarila neizmerno količino različnega narečnega besedja, ki zaradi večplastnih fonetičnih razvojov tudi samo v posameznih narečnih skupinah pogosto celo profesionalnemu jezikoslovcu povzroča težave že pri ugotavljanju, s katero besedo v drugih narečjih ali v knjižnem jeziku je enaka,¹⁸¹ kaj šele sorodna in v besedotvornem razmerju.

Če šele podrobna analiza navidezno popolnoma osamljenega rezijanskega leksema *úbac/wúbac* m 'oven' pokaže, da je v fonetičnem oziru enak v 18. stoletju izpričanemu *ovez* 'koštrun' (Furlan, SR 47, 1999, 457–466; ista, SEB 1 2000: 163–164), le da Gutsmanova glosa odraža mlad in v etimološkem smislu neproblematičen, hitro razložljiv pomenski razvoj 'oven' → 'koštrun',¹⁸² je priporočljivo, da leksem *úbac/wúbac* nastopa kot posebna geselska iztočnica, leksem *ovec* kot posebna besedotvorna rariteta v slovanskem svetu, ki jo potrjujejo le še narečna ruščina, narečna gornja lužiščina in pomorjanščina (Furlan, SEB 1 2000: 164–169), pa spet zase.

Rezijansko *úbac/wúbac* 'oven' in Gutsmanovo *ovec* 'koštrun' tvorita skupni etimologem s standardnim *ovca* f 'ovis'.

V isti etimologem kot *óvca* f 'ovis', *úbac/wúbac* m 'aries' in *ovec* m 'vervex' spada tudi *óven* m, g *ónva* 'aries'. Na medsebojno genetično povezanost med sodobnima *óvca* in *óven* že z laičnega zornega kota napeljujeta pomen 'ovčji samec' (SSKJ) in skupno vzglasje *óv-*, čeprav bi argument, tj. besedotvorni vzorec za tvorbo leksema *óven* iz *óvca* v slovenščini zaman iskali, ker ga ni in ni obstajal niti v njenih starejših razvojnih stopnjah. Namiga o sorodstvenem razmerju med leksemoma, ki ga nakazuje sinhroni pogled, nista zadostna, čeprav v tem primeru usmerjata na pravo pot. Vemo, da so taki sinhroni namigi lahko tudi zelo varljivi, ljudskoetimološki, kot ponazarja npr. laično povezovanje pridevnika *stekel* v besedni zvezi *stekel pes* z besedo *stéklo* 'vitrum' z obrazložitvijo, da ima pes pri obolesti s steklino steklene oči.¹⁸³

Samostalnik *óven* odraža že v predpraslovanskem obdobju substantivizirani pridevnik s pomensko podstavo 'pripadajoč ovci', ki je bil s pida. izsamostalniško pripono **-no-*¹⁸⁴ izpeljan še iz ijevskega samostalnika **H₂éui-*, ko, sodeč po osamljenem pomenu blg. dial. *ovén* 'ovca', ni bil le nosilec pomena 'ovca', ampak tudi še 'oven'.¹⁸⁵ Pridevnik **H₂éui-*

¹⁸¹ Od splošnoslovenske besede *sólza* f 'lacrima' < psll. **slbzǎ* = r. *slezá* ... je npr. v bovškem govoru (obsoškega narečja primorske narečne skupine) v očitno pretežni množinski rabi zaradi močne redukcije ostal le izglasni zlog *zię* (Ivančič Kutin 2007) < **s'zę* < **su'zę* < **sou'zę* < psln. **sł'zę* < slov. **slbzě*, ki z naglasno-fonemskimi razmerami kaže na ap B tega splošnoslovanskega leksema.

¹⁸² Ta pomenski razvoj se v slovanskem gradivu kaže kot obojesmeren 'oven' ↔ 'koštrun', prim. sln. dial. *skópec* m, g *pca* 'oven' (notranjsko (Stari trg pri Ložu, Vrhnika pri Ložu), belokranjsko (Adlešiči) – SLA) ← 'koštrun' (kraško (Mavhinje na Krasu) – SLA); sln. dial. *óven* m, g *vna* 'koštrun' (koroško (Koprivna) – SLA) ← 'oven' (sln. knjiž. in dial.).

¹⁸³ Tako ljudskoetimološko interpretacijo je podalo več naključno izbranih anketirancev.

¹⁸⁴ Gre za pripono pripadnosti kot npr. v lat. *dominus* m 'gospodar' < pida. **domo-no-s* 'pripadajoč domu': pida. **domo-* m 'dom'. Ta stara izsamostalniška pripadnostna pridevniška pripona **-no-* se na svojevrsten način ohranja v slovanski feminativni priponi **-bna*, prim. **stryj**ь*** m → **stryj**ь**na*, **u**ь*** m → **u**ь**na*, **gospodit'**ь*** m → **gospodit'**ь**na* itd.

¹⁸⁵ Leksem **H₂éui-* je bil – spolsko gledano – v pida. kategorije živosti in je označeval ovco ali ovna ne glede na njun naravni spol. Po razcepitvi prvotno binarnega spolskega sistema (*živo* : *neživo*) v triadnega (*maskulinum* : *femininum* : *neutrum*) je bil še vedno označevalec ovce in/ali ovna, le da je

no-¹⁸⁶ je prvotno pomenil *‘pripadajoč ovci/ovnu’, do leksikalizacije le v ‘oven’, ki je tudi baltska (prim. lit. *āvinas* ‘oven’, let. *āuns* ‘isto’, str. *awins*), pa je verjetno prišlo, ker se je z bsl. **āuinas* večkrat označevalo ovna kot ovco, ker je leksem za ovco **auiká* > psl. **ouьcǎ* že obstajal¹⁸⁷ in ker je sistem težil k vzpostavitvi reda, po katerem ojevske osnove niso ženskega slovničnega spola in ne označujejo živih bitij ženskega naravnega spola. Besedotvorna vez med leksemoma *ovca* in *oven* je bila pretrgana že v obdobju pred praslovanskim, v praslovansko leksiko sta zato tako kot v kasnejše, posamezne slovanske jezike vstopila kot leksema, ki ju je povezoval skupni sém ‘ovca’, ne pa tudi jasno razpoznavno besedotvorno razmerje tipa sln. *učitelj* ← *učiti*.

Izhodni slovenski leksikalni sistem je verjetno vseboval le tri lekseme, in sicer na vsem jezikovnem območju **oučǎ* f ‘ovis’, na ožjem maskulativ **ouǎn* ‘aries’ in na precej ožjem, verjetno le severnem obrobem, sinonimni maskulativ **ouǎc*, pri čemer Gutsmanovo *ovec* kaže na mlad internoslovenski pomenski razvoj ‘oven’ → ‘koštrun’.

Schema nastanka in razvojne poti sln. *oven*, *ovca*, *ovec*, *úbac/wúbac*:

Pide. **H₂éui-* m/f ‘ovca, oven’

→ pide. dial. **H₂éui-no-* adj ‘pripadajoč ovci/ovnu’

> bsl. **āuinas* m ‘oven/ovca’

> psl. **ouьnъ* m ‘oven/ovca’ (prim. blg. dial. *ovén* ‘ovca’)

> sln. *óven* m;

→ pide. dial. **H₂éui-ko-* ‘ovca/oven’

> psl. dial. **ouьcъ* m ‘oven’

> sln. **ovec* m ‘oven’;

→ sln. *ovec* m ‘koštrun’;¹⁸⁸

>> sln. *úbac/wúbac* m ‘oven’;

→ pide. dial. **H₂eui-kéH₂* f ‘ovca’

> psl. **ouьcǎ* f ‘ovca’

> sln. *óvca* f ‘ovca’.

bil, kadar je označeval ovco, ženskega slovničnega spola, kadar ovna, pa moškega. Takšno stanje eksplicitno potrjujeta še stara indijščina in stara grščina, kjer je refleks tega pide. ijevskega samostalnika obojega, tj. moškega in ženskega slovničnega spola. V slovanskih jezikih se taka razvojna stopnja slovnične dvospolskosti še ohranja prav v primerih, kot so blg. dial. *ovén* ‘ovca’, sln. *ovec* ‘oven’, r. dial. *ovéc*, g. *ovcá* ‘ovca in oven (splošno)’, gl. *uouc* ‘oven’, *řezany uouc* ‘koštrun’, pomor. v otroški govoricu *uovc* ‘oven’ (Furlan, SEB 1 2000: 164). Enako stanje lahko prepoznamo tudi pri usodi pide. samostalnika kategorije živosti **g^oou-* ‘krava/bik = govedo’, saj pomena sln. dial. *γo’vε* ‘žival (kot glava živine)’ in *góvo* ‘govedo’ nakazujeta, da je izhodno psl. **gouε* še vedno lahko označevalo oboje, tj. kravo ali bika. Taki primeri vzbujajo dvom, da bi bil v zgodnji praslovanščini sistem glede ženskega in moškega slovničnega spola že tako izdelan, kot se domneva.

¹⁸⁶ Rekonstrukcija izpeljanka je narejena s podstavnim samostalnikom v osnovni prevojni stopnji, ki je v pide. deklinativnem vzorcu akrostatičnega tipa nastopala v stranskih sklonih. Slovansko in baltsko gradivo v tem oziru ni povedno. Da se je izpeljava verjetno realizirala prav iz stranskosklonske osnove samostalnika, lahko nakazuje sti. izpeljanka *avikǎ-* f, v kateri ni prišlo do realizacije Brugmannovega zakona.

¹⁸⁷ Prim. Furlan, SEB 1 2000: 164–169.

¹⁸⁸ Umaknjenost v stolpcu slovenskega gradiva ponazarja, da gre pri leksemih za internoslovenski razvoj.

Če je zaradi težnje po čim hitrejši najdljivosti obravnavanih leksemov v slovarju bolje, da so zaradi fonetičnih ali besedotvornih posebnosti izpostavljeni v samostojnih geselskih člankih, je razumljivo, da vsi geselski članki v etimološkem slovarju glede funkcije in sporočilnosti niso enaki.

4.3.1.5 Diahrona besedna družina

Termin diahrona besedna družina je tako kot drugi termini diahronega jezikoslovja¹⁸⁹ relativen, saj je odgovor na vprašanje, kaj spada vanjo, odvisen od jezikovne perspektive, s katere se k obravnavi pristopi. Vsi členi, ki z mlajše jezikovne perspektive zahtevajo oznako diahrona besedna družina, praviloma tudi v le za eno razvojno stopnjo starejši enake oznake ne morejo več dobiti, ker je bil na tej starejši razvojni stopnji kateri od besedotvornih vzorcev še aktiven in je neologistični leksem s podstavnim leksemom tvoril sinhrono besedotvorno razmerje in zato sinhrono besedno družino.

Fonetični predhodnik, npr. sln. *óven*, je s svojim podstavnim členom, ki se še ohranja npr. v lat. *ovis*, v predpraslovanskem obdobju oz. bolje v praindoevropskem narečnem obdobju tvoril sinhrono besedno družino **H₂éui-* → adj **H₂éui-no-*. Kasneje, ko je bil pridevnik substantiviziran in je pretežno označeval ovna ter izsamostalniška adjektivizacija s pripono **-no-* ni bila več tvorna, pa ne več.

Z najširše jezikovne perspektive, kjer se na slovenščino ne gleda le kot na jezik slovanske provenience, ampak na indoevropski jezik, je diahrono besedno družino mogoče prepoznati v popolnoma drugačnem, praviloma širšem obsegu, kot če bi nanjo gledali s praslovanskega ali celo s slovenskega zornega kota. Različni rezultati so namreč posledica vključitve več jezikovnih sistemov, ki so imeli vsak v svojem času ob fonetičnih razvojnih silnicah tudi svoje aktivno delujoče besedotvorne vzorce, ki so se v mlajšem sistemu lahko ohranili ali pa ne.

Jezikovni občutek o medsebojni genetični povezanosti leksemov se lahko ohranja le, če lekseme ob aktivno delujočem besedotvornem vzorcu povezuje tudi skupna pomenska vez, tj. stvarni pomen korena. Če pogoja nista izpolnjena, ker je besedotvorni vzorec prenehal biti aktiven ali ker je le v enem členu besedne družine prišlo do pomenskega razvoja, ki je presegel dopustno mejo variabilnosti pomenskega polja besedne družine, ali pa se je dogodilo oboje, je pogoj za razpad besedne družine izpolnjen.

Ker je slovenščina prek mejnika praslovanščina jezik indoevropskega izvora, je razumljivo, da se v njenem izraznem fondu kot petrefakti ohranjajo tudi številni znani in še neprepoznani besedotvorni vzorci vseh predhodnih razvojnih obdobj, ki v absolutnem merilu vključujejo obdobje najmanj 5000 let.

Dokler je v slovenščini na podlagi zadostne količine samostalnikov moškega spola na *-ar*, ki imajo ob sebi izpričan glagol na *-ati*, mogoče razbrati, da je npr. leksem *pisár* vršilec dejanja k *pisáti*, se védenje o genetični povezanosti med njima ohranja, če pa bi se besedotvorna vez bodisi zaradi izgube enega od členov, tj. ali *pisár* ali *pisáti*, bodisi zaradi pomenskega razvoja v enem od njiju pretrgala, se jezikovni občutek o genetični povezanosti med njima začne izgubljati in se praviloma tudi izgubi.

¹⁸⁹ Npr. koren in leksem.

Pripadnost samostalnika *suhev* f, g *suhi* 'rozina'¹⁹⁰ k slovenski besedni družini *sûh* 'siccus' se zaradi skupne pomenske vezi = séma 'suh' – seveda ob védenju, da so rozine posušene grozdne jagode – ohranja še danes, čeprav besedotvorni vzorec, po katerem je beseda nastala, v slovenščini ni več aktiven in ga v slovenskem sistemu ne moremo in tudi ne smemo razložiti.

Nasprotno jezikovnega občutka o pripadnosti ihtionima *postřv* f 'Salmo fario' k pridevniku *pester* 'različen; pisan' ni, čeprav sta samostalnika *postřv* in *suhev* nastala po istem besedotvornem vzorcu¹⁹¹ in zato tudi v istem jezikovnem sistemu, ki je starejši od slovenskega. Pretrgano vez med samostalnikom *postřv* in pridevniško predlogo, ki v slovenščini sicer obstaja le kot izposojenka *pester*,¹⁹² je povzročil pomenski razvoj, ko je v samostalniku, ki bi po konkretizaciji abstraktnega samostalnika v pomenu *'pisanost' lahko označeval katero koli pisano/večbarvno realijo, prišlo do pomenske specializacije in je začel označevati le posebno vrsto sladkovodne ribe s pegami, ki jo v sodobni standardni slovenščini poimenujemo tudi z neologizmom *šarenka* (SSKJ). Pretrgana vez je omogočila, da je ihtionim kot izolirana beseda, ki je jezikovni občutek ni povezoval z nobeno besedno družino, zgodaj postal dozveten za nesistemske jezikovne vplive, ki so sprožili, da se je verjetno že sln. **pǣstřu* (in ne slov. **pǣstrъub*) preoblikovalo v sln. *postřv* f, morada zaradi ljudske interpretacije, da beseda vsebuje predpono *po-*.¹⁹³

Diahrono besedno družino tvori tudi besedje, pri katerem živega jezikovnega občutka o genetični povezanosti v jeziku lahko tudi nikoli ni bilo, ker je bila besedotvorna vez že zgodaj pretrgana, nepovezanost pa lahko nakazuje tudi nestrnjena ali ozka arealna distribucija. To so predvsem besede, ki v jeziku predstavljajo arhaične ostanke domačega izvora, ki so nastali na podlagi starih, danes neproduktivnih besedotvornih vzorcev, npr. sln. dial. *govo* 'govedo' ob *govedo* ali *grusti*, *gruzem* 'gristi'¹⁹⁴ ob *grísti*, *grízem*.

Diahrono besedno družino tvorijo izposojenke, ki so v jezik prodrle v različnih razvojnih stopnjah in se kot fonetični petrefakti stičnih ali nestičnih jezikov dajalcev ohranjajo v jeziku prejemniku = slovenščini. Te diahrone besedne družine zaznamuje posebnost, da so njeni člani praviloma redko različni zaradi besedne tvorjenosti v jeziku dajalcu, precej pogosteje pa zaradi različne stopnje fonetičnega razvoja v njem, čeprav je predvsem za slovenščino značilno, da so se tudi razmeroma mlade izposojenke v nadaljnjem slovenskem fonetičnem razvoju pogosto spremenile do težje razpoznavnosti, kot ponazarjata npr. sln. dial. *lejtkati se koga* 'rešiti se koga' < sln. **le:jdikati se koga* 'isto' ← srvn. *ent-lēdigen* 'rešiti se spon/jarma', nvn. *sich entledigen* 'znebiti se' in sln. dial. *pojertek* adj 'požrešen' << sln. **pe'gi:rdik* 'isto' ← srvn. bav. **pegirdic*, srvn. *begirdec* 'poželjiv, željan'.¹⁹⁵

¹⁹⁰ Samostalnik je Cigale 1860: 1872 s.v. *Weinbeere* povzel iz Ravnikarjevega slovarja iz leta 1816.

¹⁹¹ Gre za praslovanski izpridevniški vzorec kot reinterpreterano in na ojevske pridevnike preneseno praindoevropsko potezo tipa sti. *mádhū-* f 'sladkost' ← *mádhū-* n 'med', tj. psl. **suhy* f, Asg **suhъub* 'suhost' ← adj **suhv* 'siccus'. Skladenjska podstava pri nastanku poimenovanja za postřv je bila verjetno besedna zveza **pǣstra(ia) ryba* → **pǣstry* f.

¹⁹² Domača iz psl. predloge **pǣstrъ* podedovana beseda bi se glasila **pǣstǣr*, f *pǣstrǣ* (Ramovš 1997: 630).

¹⁹³ Razlaga po Ramovš 1997: 205–206, 630–631.

¹⁹⁴ Na ta tolminski arhaični ostanek slovanskega osnovnostopenjskega korena **gruz-* 'gristi' ob ničtostopenjskem **gryz-* 'isto' je opozorila Kurkina v članku *O leksičeskikh arhaizmah tolminskogo dialektá*, objavljenem v Razpravah SAZU/II 15, 1996, 41.

¹⁹⁵ O slednji izposojenki, ki je bila podvržena slovenski narečni palatalizaciji velarov, Furlan, JZ 16/1, 2010, 25–31.

Diahrono besedno družino sestavljajo nemške sinonimne izposojenke *žnīdar* m 'krojač' in *šnājder/šnājdar* ter *žnējder*.¹⁹⁶ Pri razmerju *žnīdar* : *šnājder/šnājdar* je jezikovni občutek, da sta leksema »povezana« in da predstavljata isto nemško besedo, še močno živ. Fonetično različni sinonimi so bili v slovenščino izposojeni v treh različnih obdobjih. Najstarejšo izposojeno predstavlja *žnīdar*, kar je bilo, preden se je izhodiščno slovensko **žnīder* naslonilo na nomina agentis na *-ar*, izposojeno iz nemške predloge v srednjevisokonemški izreki *snīdære* 'krojač' [žnider] gotovo še pred 12. stoletjem, ko se prične diftongizacija srvn. *i* > *ei*. Varianta *šnājder* pa je bila kot *šnājdy* izposojena kasneje, po letu 1250, ko je razvoj srvn. *i* prek *ei* že dosegel fonetično stopnjo *ai* (Striedter-Temps 1963: 14). Med 12. stoletjem in približno letom 1250, ko se je bavarski refleks srvn. *snīdære* že glasil **sneidære* [žnejder], pa je bilo prevzeto *žnējder* 'krojač'.¹⁹⁷

Diahrono besedno družino sestavljajo v slovenščini romanske izposojenke *klōka* f 'cerkveni lesteneč', *k'lo:ča* 'lesteneč' (SLA) in *'čo:ka* f '(cerkveni) lesteneč' (SLA). V slovenščino so prišle s trojnim romanskim posredovanjem. Morda v plast latinizmov iz cerkvenega okolja ali bolj verjetno v plast starofurlanskih izposojenk spada *klōka*, prim. srednjelatinško *cloca, clocca* 'cerkveni lesteneč v obliki zvona'.¹⁹⁸ Sinonim *k'lo:ča* izvira iz furl. *clōcie* 'lesteneč z več žarnicami ali svečami' (NP)¹⁹⁹, *'čo:ka* pa iz beneške italijanščine, prim. it. ben. *chioca a cristal* 'lesteneč' (Boerio 1867), *lume a cioca* 'lampadario a braccio' (Koper – Manzini-Rocchi 1995), *ciōca* 'lampadario a più lumi per l'illuminazione pubblica', *la ciōca in piāsa grānda* (Izola – Vascotto 1987), it. biz. *cioca* 'lampadario a gocce' (VFDB).

Diahrono besedno družino sestavljata ob drugih členih tudi glagol *vīti, vījem* 'ovijati' in narečno *vītra* f 'protje za pletenje košar'. Njuna besedotvorna vez izvira še iz tistega praindoevropskega časa, ko je iz konzonantne osnove **b^hrēH₂-ter-* m 'brat' nastala tematizirana **b^hrēH₂-tr-o-* 'isto',²⁰⁰ kar je dalo psl. **brātrъ*, in ko je iz prvotnega vršilca dejanja **H₂uēH₁-ter-* 'kdor piha, tj. veter' (← **H₂uēH₁-mi* 'pihati', prim. sln. *vēti* 'isto', sti. *vāti*, gr. ἄημι 'pihati') že nastal tematski ustreznik **H₂uēH₁-tr-o-*, ki se je razvil v psl. **uētrъ* 'veter' in nadalje v sln. *vēter* m 'isto'. V istem času je iz ničtostenjskega korena, ki se ohranja v slovenskem nedoločniku *vīti* 'ovijati' < psl. **uīti* < pide. dial. **uīH_(v)-tēj*, prim.

¹⁹⁶ Na to fonetično stopnjo izposoje iz srvn. bav. diftongiziranih predlog *ei* [ej] < srvn. *i* kažejo dolenski diftongični refleksi, kot so npr. *žnējdar* (Ambrus – SLA), *žnējdar* (Muljava – SLA), *žnējdar* (Žužemberk – SLA), *žnējdar* (Vavta vas – SLA), pa tudi dolenski refleksi, kot so npr. *žnā:dar* (Šentrupert – SLA), *žnēdar* (Sela pri Šentjerneju), *žnēdar* (Grosuplje – SLA) z monoftongizirano prevzeto sekvenco *ēj* kot v domačih besedah z izvornim jatom, npr. *žlāp* m 'žleb' (Šentrupert – Smole Diss. 1994) < sln. JV **žlējib* < psln. **žlēb* < psl. **žēlbъ* 'žleb'. Izposojenke tipa *žnējdar* so zato v slovenski jezikovni sistem vstopile, ko je bil refleks izhodiščnega slovenskega jata na obširnem JV območju že diftongiziran v *ēj* in so se zato v svojem nadaljnjem razvoju glede tega obnašale enako kot domače besede z izvornim cirkumflektiranim jatom, prim. *žnā:dar* 'krojač' : *žlāp* 'žleb' (Šentrupert). Poknjizenje šentrupertske oblike *žnā:dar* v *žnedar* (Smole l.c.) zaradi povedanega ni ustrezno. Na možnost obstoja takih tristenjskih nemških izposojenk s sicer pičlim gradivom opozarja že Striedter-Temps 1963: 14. Pri samostalniku *rida* 'serpentina, vijuga' (Pleteršnik) je vmesno stopnjo z diftongom *ej* v livškem lastnoimenskem gradivu prepoznal Šekli 2008: 113 z op. 135.

¹⁹⁷ H kronologiji srednjevisokonemške diftongizacije Striedter-Temps l.c.

¹⁹⁸ Samostalnik *cloca* z varianto *clocca* je v srednji latinščini zabeležen od leta 789 dalje (Du Cange). Izvorno je to hibernolatinska beseda, ki je bila prvič sporočena konec 7. stoletja v Adomnánovem delu *Vita Sancti Columbae* (L. Repanšek, ustno).

¹⁹⁹ Toda tudi it. trž. *clocia* 'lesteneč', *star soto la clocia* 'stati pod lestencem' (Kosovitz 1968), v Piranu *clocia* 'lesteneč' poleg 'kaplja' (Rosamani 1990), kar mora biti ostanek furlanske plasti na tem območju.

²⁰⁰ Enako tematizacijo konzonantne osnove odraža grško razmerje *ἰατήρ* m 'zdravnik' : *ἰατρός* 'isto'.

lit. *vyíti* 'viti' (ESSJ: III, 326), nastal vršilec dejanja * $\underline{u}iH_{(r)}$ -tr-o-, f $\underline{u}iH_{(r)}$ -tr-e-H₂ 'kdor (se) ovija'. Ta se v baltski skupini ohranja v let. *vītra* f 'ovijalka', v slovanski pa ob slovenščini vsaj še v č. *vitra* 'protje za pletenje košar' in hrv. kajk. *vītrice* f pl 'olupljene leskove šibe za pletenje košar'. Jezikovni občutek o besedotvorni povezanosti med *víti* in *vītra*²⁰¹ že v praslovanščini med * $\underline{u}iiti$ in * $\underline{u}iitra$ ni bil več živ. Leksem, ki je prvotno označeval šibe, ki se lahko ovijajo/zvijajo in so uporabne za izdelovanje pletarskih izdelkov, npr. košar, je zato označevanje lahko razširil, kot ponazarjajo slovenski pomeni, npr. 'žila v skali' (pkm. – Novak 1996), 'pramen las' (pkm. – SSKJ), 'tanek trak lesa' (SSKJ).

Shema razvoja besede *vitra* (sočasno z besedama *veter* in *brater*):

pide. * $b^hréH_2$ -ter- m		
→ pide. dial. * $b^hréH_2$ -tr-o-	> psl. * <i>brātrь</i>	> sln. <i>brāter/brāter</i> ; ²⁰²
pide. dial. * $H_2éH_1$ -tr-o-/eH ₂	> psl. * $\underline{u}ětrь$	> sln. <i>vēter</i> (ob lit. <i>vētra</i>);
pide. dial. * $\underline{u}iH_{(r)}$ -tr-o-/eH ₂	> psl. * $\underline{u}iitra$	> sln. <i>vītra</i> .

Če bi informacijo o diahroni besedni družini in etimologemu kot bistvenih kazalcih medsebojne genetične povezanosti besedja sodobnega leksikona poskušali vključiti med podatke v etimološkem slovarju, je smiselno, da se besedje, ki jim je zaradi fonetičnih ali besedotvornih razlogov posvečen poseben geselski članek, ponovno združi in kot etimologem prikaže v geselskem članku z iztočnico, ki je zaradi pogostnosti ali besedotvorne produktivnosti na sodobni ravni ocenjena kot dominantna, nato pa se posamezni medsebojno sorodni etimologemi združijo v diahrono besedno družino, ki je prav tako prikazana v geselskem članku z iztočnico, ki je v sodobnem času zaradi pogostnosti ali besedotvorne produktivnosti ocenjena kot dominantna.

Diahrona besedna družina je po možnosti predstavljena čim bolj stratificirano tako v besedotvornem kot v pomenskem oziru, tako da je iz prikaza razvidno, v katerem času in kako (tj. na podlagi katerega besedotvornega vzorca/pomenskega razvoja) je člen postal del diahrone besedne družine in kateri je predstavljal tvorno podstavo za novega.

Glede na informativnost se geselski članki zato delijo na pet vrst, in sicer na

- fonetične (tip *krgišče*: fonetična razlaga iz *križišče*);
- besedotvorne (tip *ovec*: besedotvorno razmerje do *ovca*);
- fonetično-besedotvorne (tip *valjer*: fonetično in besedotvorno razmerje do *ajer*);
- etimološke (tip *ovca*);
- etimološko-besednodružinske (tip *pisati*).

²⁰¹ Slovenski cirkumfleks, tj. novi cirkumfleks, je tako kot pri *vēter*, *vīdra* sekundaren in ga je verjetno tako kot v č. dial. *vitra*, *vidra* sprožila konzonantna skupina *dental* + *r* (Furlan, 33. SSJLK, 1997: 299–301; ista ESSJ: IV, s.v. *vēter*). Sln. dial. refleksi psl. **brātrь* kažejo deloma na refleksi novega cirkumfleksa, deloma starega akuta, prim. kor. zilj. *brātər* (Brdo pri Šmohorju/Egg bei Hermagor), *brātər* (Borlje/Förlach), toda kor. rož. *brātər* in *brātər* (Podravlje/Föderlach), v Čahorčah/Tschachoritsch pa le *brātər* (SLA 1.1: 242). Refleksi starega akuta so verjetno nastali po analogiji z refleksi iz disimilirane predloge **brātrь*, ki pogoja za nastanek novega cirkumfleksa ni imela.

²⁰² Glede tonemske variantnosti prim. zgornjo opombo.

Ker je izbrano merilo za etimološke in besednodružinske prikaze v geselskih člankih glede iztočnice enako, je razumljivo, da bodo nekateri geselski članki (npr. *óvca*, *pisáti*) tako etimološki kot besednodružinski, ker bodo prinašali tako informacijo o etimologiji kot o diahroni besedni družini.

Geselski članki so medsebojno povezani z usmerjevalnikoma ► ‘dalje glej’ in ⇒ ‘glej tudi’. Prvi zaključuje fonetične, besedotvorne, fonetično-besedotvorne in etimološke geselske članke, drugi etimološko-besednodružinske. Usmerjevalnik ► je zato v vlogi povezovanja geselskega članka z njemu nadrejenim, usmerjevalnik ⇒ pa v vlogi povezovanja geselskega članka z njemu podrejenim, tj. fonetičnim, besedotvornim, fonetično-besedotvornim in etimološkim.

Sledeč temu vzorcu bo fonetični geselski članek *ubac* vseboval usmerjevalnik ► *ovec*, besedotvorni *ovec* usmerjevalnik ► *ovca*, etimološki in istočasno besednodružinski *ovca* usmerjevalnike ⇒ *ubac*, ⇒ *ovec*, ⇒ *oven*. Besedotvorni geselski članek *pismo*¹ bo vseboval usmerjevalnik ► *pisati*, etimološko-besednodružinski *pisati* pa večje število usmerjevalnikov, in sicer ⇒ *pisatelj*, ⇒ *pismo*¹, ⇒ *pisati se*¹, ⇒ *pisati se*² itd.

4.3.1.5.1 Diahrona besedna družina PISATI v slovenščini

V slovenščini tvorijo diahrono besedno družino leksemi *pisati* ‘scribere’, *pisati se* ‘imeti priimek’, ‘dobivati barvo (o češnjah)’, ‘zoreti (o grozdju)’, *podpisati* ‘podorati’, *pisar* ‘scriba’, *pisarna* ‘cancellaria’, *pisec* ‘scriptor, auctor’, *pisatelj* ‘scriptor, auctor’ itd., *pisan* ‘versicolor’, *pisnica* ‘pirh’, *pisnica* ‘vrsta jabolk’, *pisnica* ‘vrsta fižola’, *pisanka* ‘zvezek’, *pisanka* ‘pirh’, *pisanka* ‘vrsta jabolk’, *pismo* ‘litterae, epistula’, *pismo* ‘zidano znamenje ob cesti’, *pester* ‘variegatus’, *postrv* ‘Salmo fario’, *pes* ‘canis’, *pasji* ‘caninus’ in verjetno tudi pridevnik v narečnih besednih zvezah *pisana máti* ‘mačeha’²⁰³ in *ta pisana máma* ‘isto’,²⁰⁴ če sledimo stari Miklošičevi povezavi.²⁰⁵

Jedrni del diahronne besedne družine je v slovenščini glagol *pisati pišem*, čeprav ne predstavlja fonetične prevedbe praslovanskega stanja, ko se je še glasil **p̥sáti pís'ešb*, ampak je nedoločnik s polnostopenjskim korenem sekundaren, prenarejen pod vplivom prezentove osnove **pís'e-* ali drugih členov besedne družine s polnostopenjskim korenem, npr. **pis(b)mo*.

Leksemi *pisan*, *pismo* in *pes* so izglagolske izpeljanke, ki so nastale v različnih jezikovnih obdobjih in bi jih bilo po času nastanka možno razvrstiti v kronološki niz *pes* : *pismo* : *pisan*, ker je leksem *pes* nastal po besedotvornem vzorcu, ki ni bil več (pra-) slovanski, ampak še praindoevropski, nastanek leksema *pismo* je zaradi litovskega enako

²⁰³ Besedna zveza je kot dolenska predstavljena v Pleteršnikovem slovarju. Njen širši areal potrjuje gradivo SLA, prim. ob *pisana māt* (Krka – Dolenjska) in *pisana mat* (Dobrníč – Dolenjska) še *pisana mātę* (Spodnji Kamenščak – Prlekija).

²⁰⁴ Besedna zveza je znana na Gorenjskem, prim. *ta pisana máma* (Tržič – SLA) in na Koroškem: *ta pi:sana mà:ma* ‘mačeha’ ob *ta pi:san hà:ti* ‘očim’ (Karničar 1990).

²⁰⁵ Miklošič 1886: 270. Miklošičeva korenska povezava s *pisáti*, *pisan* itd. implicira, da je besedna zveza mlada in nastala na podlagi homonimije *mácheha* f ‘očetova žena, ki ni moja rodna mati’ : ‘Viola tricolor’, ki je zaradi raznobarnosti cvetov mačeha sprožila neologizem *pisana mati/mama* ‘očetova žena, ki ni moja rodna mati’. Tako razlago lahko potrjuje tudi *prízana mati* ‘očetova žena, ki ni moja rodna mati’, prim. sln. *prízati* ‘progasto/lisasto delati’, *prízast* adj ‘progast, lisast’ (Pleteršnik).

tvorjenega *piešimas* 'pisanje' in izredno redkih samostalnikov na **(b)mo*²⁰⁶ v slovanskih jezikih verjetno starejši od slovanskega sistema, mlajši, internoslovanski so leksemi *pi-san*, *pisec* in *pisar*.

Posebno mesto imajo v tej besedni družini pozno izpričani leksemi *pester*, *pisarna* in *pisatelj*, ki ne spadajo med domače neologizme ali domače podedovane tvorbe, ampak bi jih bilo zaradi pozne izpričanosti treba uvrstiti v fond slovanskih izposojenk.²⁰⁷

Leksemom *pisanica*, *pisanka*, *postrv* in *pasji* je skupno, da so drugostopenjske izpeljanke, ker sta *pisanica* in *pisanka* izpeljani iz *pisan*, *postrv* iz v slovenščini neobstoječega **páster*, *pasji* pa iz *pes*.

Drugostopenjske izpeljanke so tudi različno stare. Samostalnik *postrv* in pridevnik *pasji* sta v slovenščino podedovana leksema, saj je ihtionim nastal po praslovanskem v slovenščini ne več tvornem substantivizacijskem vzorcu tipa **l'ubъ* adj 'ljub' → **l'uby* f, g *l'ubъye* 'ljubost' → 'ljubezen', drugi pa po praslovanski adjektivizaciji tipa **uolkъ* m 'volk' → **uolčъbъ* adj 'volčji'.²⁰⁸ V najmlajšo plast spadata drugostopenjski izpeljanki *pisanica* in *pisanka*. Ker sta nastali po besedotvornih vzorcih, ki so kot slovanska dediščina produktivni tudi še v slovenščini, je jezikovna stopnja njunega nastanka kljub formalno in pomensko enakim tvorbam v drugih slovanskih jezikih težje določljiva, ker so bile besede, kot so

sln. *pisanica* 'pirh' : hrv. dial. *pisunica* 'pirh', srb. dial. *pisánica* 'pobarvano jajce' (Piva – Gagović 2004)²⁰⁹

ali

sln. *pisanka* 'pirh' : br. *pisanka* 'pobarvano jajce' (Nosovič), p. *pisanka* 'pobarvano jajce'

lahko paralelno tvorjene v vsakem od slovanskih jezikov posebej. Rekonstrukcija sln. *pisanica* 'pirh' ali *pisanka* 'isto' na praslovansko jezikovno stopnjo bi bila zato lahko samo v funkciji transponata, tj. sredstva za ponazoritev fonetične, besedotvorne in/ali oblikotvorne značilnosti leksema.²¹⁰

²⁰⁶ Na variantnost pripone jasno kaže razmerje p. *pismo* : r. *pis'mó*, iz česar sledi, da je bilo izvorno **pismó* na podlagi prezentove osnove aktualizirano v **pis'mó* (Furlan ESSJ: III, 41–42). O sufiksu prim. SP: 2, 14, kjer se za psl. **-mo* navajajo le psl. **ormo* n 'rame', **pasmó* n 'sveženj', blg. dial. *valmó* 'klobčič', *vezmó* 'vezenje', ukr. dial. *čysmó* 'število niti v pramenu prediva', za psl. **-bmo* pa npr. psl. **ar'bmó* 'jarem', **běl'bmó* 'belmo', **praž'bmó* 'ožgano zrnje, klasje' itd. O izvajanju psl. pripone **-mo* in **-bmo* (ob **-me*) iz ene pide. pripone **-men-* za tvorbo nomenov actionis Pronk, Rasprave IHJJ 36/2, 2010, 307ss.

²⁰⁷ Za pridevnik *pester* in samostalnik *pisarna* je ta trditev gotova, za samostalnik *pisatelj* pa manj, ker njegovo rabo potrjuje skrajno zahodno nadiško narečje: *pisàtel* 'scrittore' in 'scrivano' (Dreka/Drenchia – Rigoni-Salvino 1999), *pisàteu* m, g *pisàtelja* 'scrittore' (Špehonja 2003). Ker druga skrajno zahodna narečja rabe tega samostalnika ne potrjujejo, je možno, da je bil v nadiško narečje umetno uveden iz knjižne slovenščine.

²⁰⁸ Izglasje **-bъbъ* je pri teh pridevnikih razvito iz **-e-jo-s*: psl. **uolčъbъ* < pide. **uolkъe-jo-s*, prim. gr. *λύκειος*.

²⁰⁹ Tudi 'brazgotina na roki kot ostanek cepljenja proti črnim kozam'.

²¹⁰ O terminu transponat Lindner: 1: 3.

Shema besedotvornih razmerij bi glede na čas nastanka in formalno podstavo tvorbe v besedni družini PISATI izgledala takole:

Pide. *pejk’- ‘vrezati’

1. Pide. dial. *péjk’-je-

> psl. *pěsāti (se) pís’ešb (se)	> sln. pisāti (se) pišem (se);
→ psl. *pisanъ ptc	> sln. pisán;
→ slov. *pisanica f	> sln. pisánica;
→ slov. *pisanъka f	> sln. pisanka;
→ slov. *pisár’b m	> sln. pisár;
→ slov. *pisárъna f > č. písárna	⇒ sln. pisárna;
→ slov. *písbcb m	> sln. pisec;
→ slov. *pisátel’b m > r. písáteleb	⇒ sln. pisátelj;
→ psl. *pis(b)mò n	> sln. pismo.

2. Pide. *pik’-ró-s adj

> psl. *pěstrъ adj, f *pěstrā > r. pěstryj	⇒ sln. pěster/pěster;
→ psl. *pěstrý f, Asg *pěstrъub	>> sln. postřv.

3. Pide. *pik’-ó-s adj

> psl. *pěsb m	> sln. pěs;
→ psl. *pěsbj(-jb) adj	> sln. pásji.

Med členi diahronne besedne družine *pisati* prevladuje pomen ‘scribere’, ki je v tvorjenkah skladno s funkcijo besedotvornih vzorcev le slovnično spremenjen, npr. vršilec dejanja *pisar*, kraj vršilca dejanja *pisarna* itd., ali pa je bila nova slovnična funkcija podvržena nadaljnjemu slovničnemu razvoju, npr. *pismo* *‘pisanje’ → ‘kar je napisano’.

Samostalnik **pisbmò* je bil tako kot lit. *piešimas* m ‘pisanje’ prvotno glagolnik enako kot npr. sln. *žgánje*, ki označuje tudi rezultat glagolskega dejanja, tj. žgano alkoholno pijačo. Enak slovnični razvoj iz nomena actionis v nomen rei actae se je izvršil tudi v **pisbmò*, saj označuje različno predmetnost, ki je v zvezi s pisanjem ali velja za pisno sporočilo. Glagolniška funkcija tvorbe je še razvidna iz pomenske postave ‘takšen, ki obvlada pisanje (za osebo)’ v pridevniški izpeljanki *písmen*, npr. v zvezi *písmeni ljudje*, oz. ‘tak, ki je v zvezi s pisanjem’, npr. v zvezi *písmeni izpit*.

Posebno mesto v pomenskem polju samostalnika *pismo* ima narečni pomen ‘zidano znamenje ob cesti’ (Srpenica pri Bovcu),²¹¹ v katerem se, sodeč tudi po sinonimih *známenje* in *kíp*, ohranja pomen ‘podoba (kot znak)’ in zato prvotnejši pomen besedne družine *pisati*, bolj verjetno ‘risati’ kot pa ‘barvati’, kot je menil Erjavec l.c.

Dominantni in arealno široko potrjeni pomen ‘scribere’ je v tej slovenski besedni družini slovanskega izvora pozen. Ker se pomen ‘scribere’ pri glagolu pojavlja v vseh slovanskih jezikih, so v času med 10. in 11. stoletjem, ko že govorimo o slovenščini kot samostojnem slovanskem jeziku, Slovenci glagol *pisati* že uporabljali za označevanje dejanja pisanja, a je pomen ‘scribere’ v besedni družini prevladal kasneje, v nadaljnjem

²¹¹ V tem pomenu navaja leksem *pismo* Erjavec, LMS 1882–1883, 1883, 222, ki je izpostavil, da ohranja še prvotni pomen glagola *pisati*, namreč ‘barvati’. Iz tega vira ga je vzel Pleteršnik.

slovenskem razvoju. Vznik pomenske motivacije za pomen 'pisati' pa more biti starejši od slovenskega jezikovnega sistema.

Zunajslovanska komparativna evidenca nakazuje, da se je pide. aoristni koren **peik'*²¹² prvotno uporabljal za označevanje vrezovanja (in s tem verjetno krašenja) trde površine, kar nakazujeta sti. nazalno infigirani prezent *piḿśāti* 'izklesati, obrezati, oblikovati, krasiti' < **pi-n-k'-é-* in gr. pridevnik *πικρός* 'režoč, bodeč, oster' < **vrezan*'. Iz tega sledi, da se je pomen 'pisati', ki je v tej besedni družini znan tudi v drugih indoevropskih jezikih (prim. stperz. *ni-piš-ta-* 'zapisan', toh. B *pinkām* 'barvati, pisati', lit. *piēšti piešiù* 'risati, skicirati, slikati, pisati'), iz 'vrezati' najverjetneje razvil prek 'črte vleči = risati' enako, kot se je podobna pomenska specializacija iz '(z ostrim predmetom) praskati in oblikovati' realizirala v latinskem glagolu *scribere* 'pisati' (prim. sorodno lit. *skriēbti skriebiù* 'kroge delati, risati'):

pide. **peik'*- 'vrezati' → 'črte vleči = risati' → 'pisati'²¹³

V refleksivu **pšāti se* k **pšāti* 'scribere' je do leksikalizacije v 'imeti priimek', ki je slovenska (*pisati se*, *pišem se*), hrvaška (*pisati se* 'imeti priimek', čak. *pīšāt se*), srbska (*pisati se*), poljska (*pisac się*), češka (zastarelo *psāti se*) in slovaška (*pisat' sa*), prišlo pozno. Verjetno je, da se je ta pomen pod vplivom n. *sich schreiben* 'imeti priimek' v slovanskih jezikih paralelno osamosvojil iz predpinskih glagolov tipa sln. *pod-pisati* 'ime in/ ali priimek napisati (in s tem potrditi zgoraj napisano besedilo)',²¹⁴ ki so kalki po n. *unter-schreiben* oz. lat. *sub-scribere* 's svojim podpisom potrditi/podpreti kaj'.

Še pred nastankom pomena 'scribere' se je iz 'risati' razvil pomen 'barvati', saj je barvanje samo posebna vrsta risanja. Pomen 'barvati' je v slovenščini narečen, znan v refleksivu *pisati se* iz zgornje Soške doline: *črešnje se uže pišejo* 'češnje se že barvajo' (Pleteršnik po Erjavcu, LMS 1880, 168), v historičnih virih pa nastopa le v Kastelec-Vorenčevem slovarju: *dopišfati* 'appingo, permalati, domalati'. Širši areal tega pomena nakazuje primorsko gradivo, kjer se za označevanje grozdja, ki zori, v Črnem Kalu uporablja glagol *pisati se*: *se piše* 'zori', v Šmarju pa se zrelo grozdje označuje *z je pišano* 'je zrelo'²¹⁵ ← sln. **je pisano* 'je obarvano'. Pomen 'zoreti' se je na tem območju moral razviti iz 'barvati se'.²¹⁶ V okviru tega glagola je bil pomen 'barvati' do sedaj zabeležen še

²¹² Iz istega korena nekateri izvajajo lat. *pingere* 'slikati, risati, barvati' (prim. Schrijver 1991: 499–500, de Vaan 2008: 466), kar se prek pide. korena **peig-*, sinonimnega s **peik'*, povezuje s psl. **pēga* f 'lisa, madež' itd. (Bezljaj ESSJ: III, 20). Jezikovni občutek o povezanosti med korenoma je bil pretrgan že v predpraslovanskem obdobju.

²¹³ Za pomenske razvoje znotraj slovanskega jezikovnega območja je malo verjetno, da bi se pomen 'pisati' razvil iz 'barvati', kot je domneval Mayrhofer: II, 168.

²¹⁴ Prim. v 16. stoletju *Natu je je Krajl Darius podpišfal* (Dalmatin 1584: II,99a), *Ta je piffe en Krajl od te Deshele* (Trubar 1595: III, 132). Izgleda, da je bil reflektiv *pisati se* v pomenu 'imenovati se', pri nas verjetno v rabi že v 16. stoletju. V sodobni frazi *podpisati kaj* v pomenu 'potrditi kaj, strinjati se' (npr. *to pa podpišem* 'to potrjujem, s tem se strinjam') se še ohranja pomenski odtенок kalka, ki je vseboval tudi sém 'potrditi = strinjati se (z zgornjim besedilom)'.

²¹⁵ Gradivo je vzeto iz SDLA-SI: II, 258.

²¹⁶ V bližnjem Belvedurju se za grozdje, ki zori, uporablja zveza *je začelo šariti* (SDLA-SI: II, 258).

v hrvaških starejših slovarjih,²¹⁷ v narečni poljščini,²¹⁸ v lužiščini, kjer je pomen 'barvati' glagola *pisac*, *pišu* oz. *писац*, *пишу* zastarel (Schuster-Šewc: 1067), in v ruskem *писатъ*, kjer se je pomen 'z oljnimi barvami slikati (na platno)' verjetno razvil iz 'barvati'.

Še starejši pomen od 'risati' in 'barvati' ter 'pisati' ohranja hapax legomenon *podpisati* 'podorati', izpričan v 17. stoletju v Kastelec-Vorenčevem slovarju: *podpišati* 'subarare, prahiti'²¹⁹, ki kaže, da se je glagol uporabljal tudi v poljedelski terminologiji. V pomenskem oziru je glagol najbližji kaš. *pisak*, *pišče/piskã* 'plitvo orati, površno rahljati zemljo', 'riti, kopati (o merjascih in prašičih)', *popiskac* 'razriti', *popisk* 'plitvo oranje', kar je Popowska-Taborska kot izglagolsko izpeljanko na *-ka-* povezala s psl. **p̥sāti* (SEK: IV, 162). V to pomensko skupino bi bilo mogoče pritegniti tudi ukr. *pysaty rjadky* 'po njivi označiti brazde za sejanje' (Grinčenko), srb. dial. *pisánica* 'brazgotina na roki kot ostanek cepljenja proti črnim kozam' (Piva – Gagović 2004) in sln. *pisa* 'maroga' (Pleteršnik). Ker pomeni navedenega gradiva označujejo dejanje (in rezultat), ko se ravna/gladka površina s predmetom dela neravna/negladka, tj. se brazda, je pomen te besedne družine primerljiv s pomenom psl. **borzdã*, **borzda/iti* oz. psl. **čersti čbtešb* 'rezati, črte vleči, krčiti (ledino)', v hierarhiji pomenov pa je najbližji prvotnemu pomenu pide. korena **peik'*- 'vrezati', ki ga še ohranja gr. *πικρός* 'režoč, bodeč, oster' < **vrezan*'. V praslovanščini in kasneje se je z glagolom **p̥sāti* označevalo brazdanje različnih površin, npr. zemlje (sln. *podpisati*, kaš. *pisak*), kože (srb. dial. *pisánica*) ali povoskane površine (sln. *pisánica* 'pirh').²²⁰

Slovensko-hrvaško-rusko-poljsko-lužiški ustreznik **pisati* (*se*) 'barvati (*se*)' je v pomenskem oziru blizu členom **p̥bstrb* adj (→ **p̥bstrý* f) in **p̥bšb* m 'canis' < 'pisan'.

Pri **p̥bstrb* večjo starost pomena 'pisan' iz **vrezan*' nakazuje sti. pridevnik *σίλπá-* 'pisan', ki je prek premeta **piš-lá-* nastal iz iste pide. pridevniške predloge **pik'-ró-s*²²¹ kot psl. **p̥bstrb* 'pisan' in gr. *πικρός* 'režoč, bodeč, oster', v katerem se starejši sém 'vrezati' še ohranja.²²²

Pri **p̥bšb* m 'canis' se prek **pik'-ó-s k'(u)uón* 'pisan pes' večja starost pomena lahko utemeljuje s sti. *pišá-* m 'pisana, šekasta žival' (Mayrhofer: II, 134).

Ker je pomen 'versicolor' znan tudi v gr. *ποικίλος* adj 'pisan, pester' < **poik'-i-ló-s* in ker se v participu preterita pasiva > pridevniku **pisanb* v slovenščini in širše neposredno ali posredno pojavlja enak pomen 'versicolor; variegatus' (prim. hrv. kajk. *pisan* 'varie-

²¹⁷ Po podatkih iz ARj je bil pomen 'pingere' zabeležen v slovarjih Vrančiča, Mikalje, Della Belle in Stulića.

²¹⁸ Pomensko specializirano na barvanje velikonočnih jajc v p. dial. *pisac* 'velikonočna jajca barvati' (Karłowicz SGP).

²¹⁹ To je najstarejši zapis glagola *prašiti* 'podorati'. Do sedaj je bil v rahlo drugačnem pomenu 'okopavati' znan na slovenskem jezikovnem obrobju (prim. belokranjsko *prášiti* 'drugič vinograd okopavati' – Pleteršnik), v SSKJ pa je kot narečni predstavljen takole: *prášiti*, *prášim* 'delati, orati praho'. Slovanski glagol **poršiti* v pomenu 'okopavati' poznajo tudi drugi južnoslovanski jeziki (Snoj ESSJ: III, 101; BER: V, 612ss.; Kurkina 2011: 147).

²²⁰ Podobne pomenske razmere najdemo v besedni družini *črtati*, ki se je prav tako tudi še v slovenščini uporabljala za označevanje pojmov s področja obdelovanja zemlje.

²²¹ Glede fonetike v staroindijskem pridevniku Mayrhofer: II, 640.

²²² Aktivni pomen grškega pridevnika proti pasivnemu v slovanščini in stari indijščini je sekundaren, ker je lahko nastal iz prvotnega pasivnega oz. rezultativnega 'vrezan, zarezan' po percepciji, da so vrezani oz. zarezani predmeti praviloma ostri in bodejo.

gatus, versicolor', *pisanica* 'pirh', 'vrsta jabolka',²²³ č. *pisaná jablka* 'pisana jabolka' (Maček 1968: 485.) itd.), je upravičeno predpostaviti, da je bil glagol **p̥sāti* pred pretežno leksikalizacijo v 'scribere' nosilec pomena 'risati' in 'barvati' in tudi, da je verjetno enak pomen imel glagol tudi ob vstopu v posamezne slovanske jezikovne sisteme.

Ko so se Slovani v primerjavi z drugimi evropskimi narodi razmeroma pozno srečali s pisavo in pisanjem, so to inovacijo v svojem svetu percepcij bolj verjetno kot barvanje znakov dojemali kot risanje znakov in za njegovo jezikovno označevanje izbrali besedno družino **p̥sāti* v pomenu 'risati, tj. črte vleči'. Ko se je v zavesti že ustalilo, da 'risati' pomeni 'pisati, tj. s pisalom oblikovati znake = črke in tako oblikovati sporočilo', je v besedni družini pomen 'scribere' postajal vedno bolj dominanten in je na obrobje rabe začel potiskati starejše, ki so še obstajali, tj. 'brazdati zemljo/kožo', 'risati', 'barvati'. Jezik se je zaradi polisemije glagola **p̥sāti* in pred pretečo izgubo pomenov 'risati' in 'barvati' reševal tako, da ju je začel nadomeščati z drugimi leksemi, najpogosteje z glagoli tujega izvora, kot sta npr. sln. *rîsati* 'risati' (SSKJ) ← srvn. *rîzen* 'črte vleči, risati'²²⁴ ali *mâlati* 'barvati'²²⁵ ← stvn. *mâlôn* 'barvati', 'risati' itd.²²⁶

Schema besedotvornih in pomenskih razvojev v besedni družini PISATI bi izgledala takole:

Pide. **pejk'*- 'vrezati'

1. pide. dial. **p̥éjk'-je-* 'vrezovati' → 'črte vleči' → 'brazdati' / 'risati' → 'barvati'

<p>psl. (<i>*p̥sāti</i>) <i>pis'ešb</i> 'brazdati zemljo'</p> <p>psl. (<i>*p̥sāti</i>) <i>pis'ešb</i> 'risati' > pozno psl. 'scribere'</p> <p style="padding-left: 2em;">→ slov. <i>*pisár'ь</i> m</p> <p style="padding-left: 4em;">→ slov. <i>*pisárьna</i> f > č. <i>pisárna</i></p> <p style="padding-left: 2em;">→ slov. <i>*pisъcь</i> m</p> <p style="padding-left: 2em;">→ slov. <i>*pisátel'ь</i> > r. <i>pisátelъ</i></p> <p>psl. <i>*pisъmô</i> n 'risanje'</p> <p style="padding-left: 2em;">→ slov. 'pisanje'</p> <p>psl. <i>*p̥sāti se</i> 'barvati se'</p> <p style="padding-left: 2em;">→ psl. <i>*pisanъ</i> ptc 'obarvan = pisan'</p> <p style="padding-left: 4em;">→ slov. <i>*pisanica</i> f 'kar je obarvano'</p> <p style="padding-left: 4em;">→ slov. <i>*pisanьka</i> f 'kar je obarvano'</p>	<p>> sln. <i>podpisati</i> 'podorati';</p> <p>> sln. <i>pisati</i> 'scribere'</p> <p style="padding-left: 2em;">→ <i>pisati se</i> 'imeti priimek';</p> <p>> sln. <i>pisár</i>;</p> <p>⇒ sln. <i>pisárna</i>;</p> <p>> sln. <i>pisec</i>;</p> <p>⇒ sln. <i>pisátelj</i>;</p> <p>> sln. <i>pismo</i> 'znamenje';</p> <p>> sln. <i>pismo</i> 'litterae itd.';</p> <p>> sln. <i>pisati se</i> 'barvati se (češnje)'</p> <p style="padding-left: 2em;">→ 'zoreti (grozdje)';</p> <p>> sln. <i>pisan</i> 'različnih barv';</p> <p>> sln. <i>pisanica</i> 'pirh' itd.;</p> <p>> sln. <i>pisanka</i> 'pirh' itd.;</p>
--	--

2. pide. **pik'-ró-s* adj 'vrezan' (gr.) → 'pisan' (sti., slov.)

<p>psl. <i>*p̥strъ</i> 'pisan' > r. <i>pěstryj</i> 'pisan, raznovrsten'</p> <p style="padding-left: 2em;">→ psl. <i>*p̥strъ</i> f, Asg <i>p̥strъub</i> 'pisanost'</p>	<p>⇒ sln. <i>pěster</i> 'raznovrsten';</p> <p>>> sln. <i>postřv</i> 'Salmo fario';</p>
---	--

3. pide. dial. **pik'-ó-s* (*k'(u)uōn*) 'pisan (pes)'

<p>psl. <i>*p̥sbъ</i> m 'canis'</p> <p style="padding-left: 2em;">→ psl. <i>*p̥sbъb(-jъ)</i> adj</p>	<p>> sln. <i>pěs</i> 'canis';</p> <p>> sln. <i>pásji</i>.</p>
---	---

²²³ Za slovenščino glej zgoraj.

²²⁴ Z isto tujo predlogo je bil pomen 'risati' nadomeščen v več drugih slovanskih jezikih (prim. ESSJ: III, 182).

²²⁵ Prim. gor. *mà:lat am* 'slikati z barvami' (Škofic Diss. 1996), dol. *-mà:lat* (Smole Diss. 1994).

²²⁶ Z isto tujo predlogo je bil pomen 'barvati' nadomeščen v več drugih slovanskih jezikih (prim. ESSJ: II, 163).

Diahrona besedna družina PISATI vsebuje v slovenščini najmanj deset etimologemov, in sicer

- a) 'scribere': *pisati, pismo* itd.;
- b) 'imeti priimek': *pisati se*;
- c) 'orati': *podpisati*;
- d) 'risati': *pismo* 'znamenje';
- e) 'barvati, obarvan = pisan': *pisati se, pisan*;
- f) 'zoreti': *pisati se, pisan*;
- g) 'pirh': *pisanica, pisanka*;
- h) 'raznovrsten': *pester*;
- i) 'Salmo fario': *postrv*;
- j) 'pes': *pes, pasji* itd.

Čas njihovega nastanka obsega obdobje od praindoevropščine do slovenščine, ob vstopu besedne družine v praslovanski sistem pa so jo verjetno sestavljali štirje etimologemi, in sicer

- a) **'brazdati (zemljo/kožo)'**;
- b) **'risati'**: iz tega se je kasneje razvil dominantni 'scribere', ki v nekaterih slov. jezikih generira etimologem 'imeti priimek';
- c) **'barvati'**: iz tega se je verjetno samo v slovenščini razvil etimologem 'zoreti';
- d) **'pisan'**: iz tega se je razvil 'Salmo fario', z izposojenko *pester* pa je bil v slovenščino importiran še pomen 'raznovrsten';
- e) **'pes'**.

Besedotvorno jedro etimologemov 'brazdati', 'risati' in 'barvati' je bil glagol **p̥sāti* s samostalnikom **p̥is̥m̥ó*, besedotvorno jedro etimologema 'pisan' pridevnik **p̥s̥tr̥v̥*, etimologema 'pes' pa samostalnik **p̥s̥v̥*. Vsa ta etimologemska jedra so bila v praslovanščini besedotvorno produktivna, najbolj pa glagol, v okviru katerega so se v njem ali v njegovih tvorjenkah kasneje ustvarili novi etimologemi, npr. 'pirh', 'imeti priimek', 'zoreti' itd.

4.3.1.5.2 Diahrona besedna družina RDETI v slovenščini

Med najstarejšimi prepoznanimi koreni, s katerimi so Indoevropejci označevali rdečo barvo, spada **(H₁)reud^h*-²²⁷ 'rdeče delati'.

V praslovanščini so ta koren ohranjale tvorjenke z njegovo polno stopnjo, tj. vsaj **r̥ud̥v̥* adj 'rdeč', (verjetno) **rud̥bn̥v̥* adj 'rdeč', **rud̥ā* f 'ruda', **rume/ē/ęn̥v̥* adj 'takšne barve kot mišica (= meso), tj. rdeč', prim. lit. *raumuõ*, g. *raumeñs* 'mišica', **r̥us̥v̥* adj 'rdeč' (→ **r̥ūs̥v̥* 'rdečkast') in (verjetno) **rud̥lv̥* ptc pret akt, in tudi z ničto, tj. vsaj **r̥ud̥ēt̥i* 'rdeč postajati', **r̥ud̥r̥v̥* adj 'rdeč', **r̥ud̥'ā* f 'rja', **r̥ud̥'āv̥v̥* adj 'rdeč'.

²²⁷ Z vzglasnim laringalom **H₁*, se koren rekonstruira na podlagi vzglasnega samoglasnika v gr. ἐρυθρός proti sti. *rudhirá-*, lat. *ruber* itd., čeprav je možno, da grška vokalna proteza ni laringalnega izvora, ker grščina besed z vzglasnim *r-* tako kot tudi hetitščina nima.

Primeri, kot so sln. pkm. *rička* 'rdeča kobila' (Novak 1996) in hrv. dial. *rička* 'ime domačim živalim rdečerumene barve' (ARj) ter slš. *ryzka* 'rdeča krava' (Jungmann), pa narekujejo, da bi bilo na praslovansko jezikovno stopnjo treba projicirati tudi pridevnik **ryd'ь* 'rdeč', ki se ne ohranja le v sln. vzh. štaj. *rídž* adj 'lisičje rumen' (Pleteršnik), ampak tudi v stsl. *ryždb* 'rdeč' in drugje.

Posebno pozornost v tej besedni družini zasluži pridevnik **rьdrь*, ki je zaradi ustreznikov v številnih drugih indoevropskih jezikih (prim. sti. *rudhirá*²²⁸ 'rdeč', gr. ἐρυθρός 'isto', mik. *e-ru-ta-ra*, lat. *ruber* in toh. *A rtär*, toh. *B ratre*²²⁹) zanesljive praindoevropske starosti, v slovenščini pa je bil drugače kot v nekaterih drugih slovanskih jezikih (prim. hrv. dial. *rdar*, f *rdra* 'rdeč' (Istra – Nemanić: 1885:21; ARj), r. dial. *rědryj* 'rdeč, rdečerumen (o rogati živini)', r. csl. *rьdьrь* 'rdečkast', csl. *rьdrь* 'rdečkast') evidentiran pozno in samo v istrskem fitonimu *'ardra 'roža* 'poljski mak' (Belvedur, Pregara – SDLA-SI: I, 134), iz katerega je razvidno, da pridevnik v njem nastopa v pomenu 'rdeča'. Če ta novi podatek povežemo z že znanimi, da se v slovenščini pridevnik **rьdrь* 'rdeč' kot tak ohranja tudi še v:

- a) tpn *Árdo* n, g *ega* 'naselje pri Raki v o. Krško' (okoli leta 1400 *Rederen*),
- b) tpn *Árdo* n, g *ega* 'naselje pod Velikim Trnom v o. Krško',
- c) hdn *Ardra* 'pritok Račne, severozahodno od Rake', ki je bil leta 1575 zabeležen kot *pachl Ertra auf die Mull* (Bezljaj 1956–1961: I, 39)

nedisimiliran tudi v izpeljanki

- d) fitonimu *rdrič* m, g *iča* 'Polygonum' (Dolenjska – Pleteršnik) < **rьdr-īt'ь* (Snoj ESSJ: III, 161)

disimiliran ($r : r \rightarrow \emptyset : r$ ali $r : r \rightarrow n : r$) v izpeljankah, ki so nastale na podlagi besedotvornih vzorcev, ki so v slovenščini bodisi še produktivni, in sicer v

- e) zoonimu *adríca* f 'rdeča mravlja' (Pohorje) < **rьdr-íca* (Bezljaj ESSJ: I, 2),
- f) fitonimu *adráš* m 'Quercus ilex = črni hrast' (Jarnik 1832, Murko 1833¹, Janežič 1851, Pleteršnik po Medvedovi rokopisni zbirki iz leta 1857) < **rьdr-aš'ь* 'rdeči (hrast)' (Bezljaj ESSJ: I, 2), prim. lat. *rōbur* n 'hrastovina'

bodisi ne, in sicer v

- g) ihtionimu *andróga* f 'zelo ploščata manjša sladkovodna riba s topim gobcem in rdečkastimi spodnjimi plavutmi = Blicca björkna' (SSKJ), pkm. *andròga* 'Scardinius erythrophthalmus' (Novak 1996)²³⁰ < **rьdr-ōga* (Bezljaj ESSJ: I, 4)

²²⁸ Namesto pričakovanega sti. **rudhra-* s sekundarnim *-i-* verjetno pod vplivom pridevnika *rudhi-* v zloženkah, prim. *rudhi-krā-* m 'ime nekega demona' (NIL: 580).

²²⁹ O isti pide. tvorbi v drugih indoevropskih jezikih NIL: 581–582.

²³⁰ Ihtionim je bil zabeležen že v slovarjih Pohlina, Gutsmana, Janežiča 1851.

je bilo območje rabe pridevnika *rder* 'rdeč' na našem ozemlju razmeroma obsežno in se je od Pohorja prek Štajerske in Dolenjske razprostiralo tja do Istre. Območje njegove rabe v hrvaščini pa ni bilo omejeno le na Istro, ampak je segalo tudi v kajkavščino, kot priča iz 13. stoletja znan tpn *Redri Dol* (Skok: III, 117). Pridevnik je bil v slovenskem delu Istre zamenjan z refleksom pridevnika **rbd'āṽb* 'rdeč',²³¹ drugod pri nas pa z neologističnim pridevnikom deležniškega izvora **rbdet'v* 'rdeč', ki je tudi kajkavski, prim. *erdéch* 'rdeč' (Belostenec).

Schema diahronne besedne družine RDER 'rdeč' bi izgledala takole:

pide. <i>*(H)rud^h-ró-s</i> 'rdeč' (slov., sti., lat., gr., toh.)	
> psl. <i>*r̃dr̃v</i> , f <i>r̃dr̃ā</i> , <i>r̃dr̃ó</i> adj (ap B) 'rdeč'	> sln. <i>ʔdr̃a</i> 'r̃oža' 'poljski mak'; → sln. <i>Ar̃dra</i> , <i>Ár̃dro</i> ;
→ psl. <i>*r̃dr̃-ǫga</i> f 'kar je rdeče'	→ ^{disim} sln. <i>andr̃oga</i> 'Blicca björkna';
slov. <i>*r̃dr̃-ašb</i> m 'kar je rdeče'	→ ^{disim} sln. <i>adr̃áš</i> 'Quercus ilex';
slov. <i>*r̃dr̃-īca</i> f 'kar je rdeče'	→ ^{disim} sln. <i>adr̃ica</i> 'rdeča mravlja';
slov. <i>*r̃dr̃-īt'v</i> m 'kar je rdeče'	> sln. <i>rdr̃ič</i> 'Polygonum'.

Besedna družina RDER vsebuje v slovenščini pet etimologemov, in sicer:

- 'rdeč';
- 'Blicca björkna';
- 'Quercus ilex';
- 'rdeča mravlja';
- 'Polygonum'.

Razen etimologema 'rdeč' in morda še 'Blicca björkna' so vsi mladi, internoslovenskega nastanka.

Schema besedotvornih in pomenskih razvojev bi v besedni družini RDETI izgledala takole:

Pide. **(H)reud^h-* 'rdeče delati'

1. pide. **(H)reud^h-e-* vb 'rdeče delati' (gr.)

> psl. *?*rusti rudešb*

→ psl. *?*rudl̃v* ptc²³²

→ slov. *?*rudliti* denom

→ sln. *ʔzaruljen* 'zdrav'.

2. pide. **(H)rouđ^h-mén-* 'kar je rdeče (> mišica)' (lit.)

→ pide. dial. **(H)rouđ^h-men-no-* adj 'rdeč'

> psl. **rumEnb*²³³ adj 'rdeč'

> sln. *rumen* 'rdeč, rumen'.

²³¹ V Istri je pridevnik *rjav* v pomenu 'rdeč' dobro izpričan, v Koštaboni celo poljskemu maku rečejo *r'jāvā* 'ruožā' (SDLA-SI: I, 134).

²³² Na obstoj takega deležnika je mogoče sklepati na podlagi č. *vyrudlý* 'obledel, ki nima več barve' (Maček 1968: 523), kjer je antonimični pomen **'nerdeč'* verjetno sprožila predpona *vy-*.

²³³ V rekonstrukciji znak *E* nadomešča slov. **e*, **ě* in **e*.

3. pide. **(H)₁rud^h-ó-s* adj 'rdeč' (lit., let.)
 pide. dial. **(H)₁rudh-e-H₁(-ie)-* 'postajati rdeč'
 > psl. **r^oděti r^odíšb*
 → slov. ptc **r^oděť-* > sln. *rděti* 'postajati rdeč';
 > sln. *rděč* 'rdeč'.
4. pide. **(H)₁rud^h-i^o-s* adj 'rdeč'
 > psl. **r^od'b* adj 'rdeč'
 → psl. **r^od'ǎ* f 'kar je rdeče' > sln. *rja* 'robigo';
 → slov. **r^od'ǎnb* adj 'kot **r^od'ǎ*' > sln. *rjāv* 'rdeč, rjav';
 → psl. **ryd'b* adj 'rdeč' > sln. *rička* 'rdeča kobila'.
 → slov. **ryd'-bka* f
5. pide. **(H)₁rou^h-o-s* adj 'rdeč' (sti., lat., stir., lit., let.)
 > psl. **rūdb* adj > sln. *rūd* 'rdeč, rjav';
 → psl. **rudǎ* f 'ruda' > sln. *rúda* 'ruda';
 → slov. **rudbnb* adj 'kot *rudǎ*²³⁴' >> sln. *run* 'rdečkastorjav'.
6. pide. **(H)₁rou^h-so-s* adj 'rdeč' (lat.)
 > psl. **rūs^b* adj 'rdeč' > sln. *?rūs* 'rdeč';
 → psl. **rūs^b* adj 'rdečkast'²³⁵ > sln. *?rūs* 'rdeč, rjavkast, rumen';
 → slov. **rūsica* f > sln. *rūsica* 'mravlja'.
7. pide. **(H)₁rud^h-ró-s* 'rdeč' (slov., sti., lat., gr., toh.)
 > psl. **r^odr^b*, f *r^odrǎ*, n *r^odró* adj 'rdeč' > sln. *'ordra 'rōža* 'poljski mak';
 → psl. **r^odr-ōga* f 'kar je rdeče' → sln. *Ardra, Árdro*;
 slov. **r^odr-aš^b* m 'kar je rdeče' →^{disim} sln. *andrōga* 'Blicca björkna';
 slov. **r^odr-īca* f 'kar je rdeče' →^{disim} sln. *adráš* 'Quercus ilex';
 slov. **r^odr-īt^b* m 'kar je rdeče' →^{disim} sln. *adrīca* 'rdeča mravlja';
 > sln. *rdrič* 'Polygonum'.

4.3.1.5.3 Sheme nekaterih slovenskih diahronih besednih družin različnega izvora

Diahrona besedna družina GOVEDO

- Pide. **g^oou-* m/f 'govedo = krava/bik'
 → psl. **gouǫ* m, Asg *gōuēn^b* 'govedo = krava/bik' >> sln. *γ^ov^e/góvo*;
 → psl. kolektiv **gōuēdb* f > sln. *govēd*;
 → psl. singulativ **gouǫdo* n > sln. *govēdo*;
 → slov. **gōuēn-^bsk^b* adj > sln. *govénski* 'goveji';
 → slov. **gōuēn^bšč-^bkb^b* m > sln. *govensček* 'goveji iztrebek';
 → slov. **gōuēn-^bnb* adj, f -*bnā* >> sln. *γ^ovānā* 'goveji iztrebek';
 → slov. *?*gouǫ* n, g *gouǫite* > sln. *goveči* 'goveji'.
 → slov. *?*gouǫit^bij^b* adj

²³⁴ Tak slov. pridevnik nakazuje stč. *rudný* 'rdeč' (Machek 1968: 523; Bezljaj ESSJ: III, 207).

²³⁵ O obstoju sekundarnega staroakutiranega pridevnika **rūs^b* (ap A) iz prvotnega **rūs^b* (ap C) Furlan, SR 51/Posebna št., 2003, 16s.

Diahrona besedna družina OVCA

Pide. **H₂é̃yi*- m/f 'ovca/oven'→ pide. dial. **H₂é̃yi-ko*- 'ovca/oven'> psl. **оѡѡѡѡ* m 'oven' (r., gl., pomor.)> sln. **ovec* 'oven';>> sln. **úbac/wúbac* 'oven';> sln. **ovec* 'koštrun';psl. ?**оѡѡѡѡѡѡ(ѡѡ)* adj> sln. *ovčji*;→ pide. dial. **H₂é̃yi-kéH₂* f 'ovca'> psl. **оѡѡѡѡ* f 'ovca'> sln. *óvca* 'ovca';→ psl. ?**оѡѡѡѡѡѡ(ѡѡ)* adj> sln. *ovčji*;→ slov. **оѡѡѡѡѡѡ*> sln. *ovčár*;→ slov. **оѡѡѡѡѡѡѡѡ*> sln. *ovčarica*;→ pide. dial. **H₂é̃yi-no*- adj 'pripadajoč ovci/ovnu' (slov., balt.)> psl. **оѡѡѡѡѡѡ* m 'oven/ovca'> sln. *óven*.

Diahrona besedna družina KLOKA

Stir. *clocc* 'zvon' (srbret. *clloch* 'isto')⇒ srlat. *clocca* 'cerkveni lesteneč v obliki zvona'/stfurl. **cloca*⇒ sln. *klóka* 'cerkveni lesteneč';> furl. *clòcie* 'lesteneč z več svečami/žarnicami'> *kóka* 'lesteneč';> it. ben. *chioca* 'lesteneč'⇒ sln. *kló:ča* 'cerkveni lesteneč';⇒ sln. *čó:ka* 'cerkveni lesteneč'.

Diahrona besedna družina LJULJKA

Rom. **l'ò:l'u* 'Lolium temulentum' (prim. it. *glioglio* ob *loglio*) << lat. *lolium* n)⇒ psl. **l'úl'b* m 'Lolium temulentum'→ slov. **l'úl'-bka*> sln. *ljúljka* 'Lolium temulentum';→^{disim} sln. *julka*;→^{disim} sln. *lúnka*.

Diahrona besedna družina AJER

Furl. *àer/àjar* 'zrak, veter' m (< lat. *aer* m ⇔ gr. ἀήρ f):⇒ sln. *âjer* 'zrak';>> sln. *valjer* 'zrak'.²³⁶

²³⁶ Ta istrska različica je nastala po univerbizaciji predložne zveze *v *ajer* 'v zrak' in po narečnem fonetičnem razvoju sln. *ĭ* > *l'* kot v *pajek* > *paljek*, *jesen* > *lesen* (Furlan, *Annales* 15/2, 2005, 408–409).

Diahrona besedna družina GARTROŽA

Bav. avstr. *Gartenrose* 'vrtnica'

- ⇒ sln. *gártrōža* 'vrtnica';
→^{disim} sln. *gáltroža* 'vrtnica';
> sln. *gáŭtroža* 'vrtnica';
→^{premet} sln. *gatrouža* 'vrtnica';
→ sln. *áltroža* 'vrtnica'.²³⁷

Diahrona besedna družina ŽNIDAR

Srvn. *sníden* 'rezati, krojiti'

→ srvn. *snídære* 'sartor'

- ⇒ sln. **žnīder* >> *žnīdar* 'sartor';
→ sln. *žnīdar* 'sartor';
→ sln. fem *žnī(n)darica*;
> srvn. bav. **sneider* 'sartor' ⇒ sln. **žnējider* >> *žnējdar* 'sartor';
→ sln. fem *žnējdarica*;
> nvn. *Schneider* 'sartor' ⇒ sln. **šnajdy* >> *šnājder/šnājdar* 'sartor';
→ sln. fem *šnājdrīca/šnājdarīca*.

²³⁷ Po sln. dial. aferezi.

5 GESELSKI ČLANEK

5.1 Enote geselskega članka

Geselski članek je lahko zapolnjen s 13 zaporednimi enotami, med katerimi so nekatere uvedene s posebnimi znaki:

- 1 geselska iztočnica;
- 2 obravnava geselske iztočnice v ESSJ;
- 3 ponazarjalno knjižno in narečno gradivo geselske iztočnice;
- 4 knjižne in narečne tvorjenke geselske iztočnice (Ⓣ);
- 5 historični zapisi tvorjenk geselske iztočnice (Ⓣ^H);
- 6 historični zapisi geselske iztočnice (Ⓣ);
- 7 lastnoimensko gnezdo (Ⓞ);
- 8 praslovenska ali izhodiščno slovenska rekonstrukcija geselske iztočnice;
- 9 primerjalno slovansko gradivo s (pra-)slovansko rekonstrukcijo ali leksikalna predloga jezika dajalca;
- 10 praslovensko jezikovno gradivo kot indoevropska dediščina ali slovansko jezikovno gradivo tujega izvora z leksikalno predlogo jezika dajalca;
- 11 etimološka razlaga, tj. etimologija (Ⓢ);
- 12 besnodružinski podatek (Ⓢ^{BD});
- 13 usmerjevalnik(i) (\Rightarrow , \blacktriangleright , $\blacktriangleright^{sin}$).

Vsi geselski članki vseh enot ne vsebujejo, ampak so z vsemi zapolnjeni le tisti, v katerih je obravnavana beseda, ki je bila v slovenščino podedovana, ima svojo slovensko besedno družino, je bila s tvorjenkami vred zabeležena v starejših slovarjih, je bila imenotvorna, ima prepoznane slovanske in še starejše indoevropske ustreznike ali sorodnike oziroma je znana predloga jezika dajalca, zanjo obstaja etimološka razlaga in jo je mogoče prikazati v povezanosti z njeno diahrono besedno družino.

5.1.1 Razmejnitveni znaki • in ♦ ter ⇔

Za boljšo preglednost geselskega članka je pri prikazovanju zgodovine in predzgodovine besedja, ki v slovenščini predstavlja slovansko dediščino, v nadaljevanju pa lahko tudi indoevropsko, z ločnico nakazano, do kod se navaja le slovensko gradivo, in tudi, do kod se navaja le slovansko.

Izstop iz slovenskega sistema je označen z znakom •.

Izstop iz slovanskega sistema je označen z ♦.

Izstop iz slovenskega oz. slovanskega jezikovnega sistema pri izposojenem slovenskem ali slovanskem besedju ponazarja znak ⇔ 'izposojeno iz'.

Izstop iz slovenskega jezikovnega sistema je pri kalkih označen z \Leftarrow^K 'kalk po'.

5.1.2. Kazalčni geselski članki

Podvrsta geselskih člankov so kazalčni geselski članki, ki usmerjajo na geselski članek, v katerem je geselska iztočnica obravnavana, npr. **brizna** → breza¹, **antula** → antvelja. Ko je taka beseda v ustreznem geselskem članku omenjena prvič, je zapisana v krepkem tisku. Ti geselski članki olajšujejo najdljivost posameznih leksemov, ki jim poseben geselski članek ni bil posvečen. Tudi tem geselskim člankom je dodan podatek, ali in kje v ESSJ je bila beseda obravnavana.

5.2 Geselska iztočnica

5.2.1 Onaglašenost geselske iztočnice

Po vzoru ESSJ bi se pričakovalo, da bo geselska iztočnica, ki uvaja geselski članek, tonemsko onaglašena, ker je v slovenščini tonemskost sestavni del knjižne norme, čeprav je ta jezikovna posebnost, ki je bila v preteklosti splošnoсловenska, danes v narečjih ohranjena le na Dolenjskem, Gorenjskem, v vseh slovenskih koroških narečjih v Avstriji, v zgornjem delu doline Soče in v Slovenski Benečiji ter v delu Bele krajine,²³⁸ drugod pa je ne poznajo več. Ob premičnem naglasnem mestu in posredno deloma ohranjeni vokalni kvantiteti je namreč prav ohranjena tonemskost ob drugih znakih komparativne proveniencie pomemben vir podatkov pri raziskovanju praslovanskih in praindoevropskih akcentskih razmer in pojavov.

Odločitev o tonemsko onaglašeni geselski iztočnici je bila sprejeta v ESSJ,²³⁹ a dosledno ni bila realizirana, včasih le zaradi napake pri predstavljanju besedja, ki je knjižno (npr. *glagol* – ESSJ : *glágol* – SSKJ), pogosteje pa, ker leksem na tonemskem območju ni bil izpričan (npr. *ajrengo*, *alce*, *alkermeš*,²⁴⁰ *altman*, *amarak* itd.) ali v viru ni bil sporočen (npr. *akovnik*²⁴¹).

So pa v ESSJ tonemsko predstavljene tudi besede, pri katerih je tako prikazovanje s primerjalno-zgodovinskega stališča neupravičeno.

Taka je npr. narečna beseda *âlber* m ‘naplavljená zemlja, listje, les’. Bezljaj jo je s takim tonemom povzel po Kelemini, SR 8, 1955, 85, ki jo je sporočil v zapisu *âlber* ‘naplavljená zemlja’, ‘les’, ‘listje’ in kot vir zanjo navedel Erjavčevo naglasno neoznačeno *avber* ‘naplavina, rekše,²⁴² les, listje, pesek i. d., kar voda nanese’ s Kobariškega Kota (Erjavec, LMS 1882–1883, 1883, 196). Erjavčev zapis je bil tudi vir za tonemsko predstavitev *âvber* v Pleteršnikovem slovarju. Kelemina je Erjavčevo sporočilo *avber* v *âlber*

²³⁸ Območje tonemskega naglaševanja je povzeto po Riglerjevem članku *Problematika naglaševanja v slovenskem knjižnem jeziku*, objavljenem v Jis 13/6, 1968, 192–199.

²³⁹ Tonemsko so prikazane tudi nekatere geselske iztočnice v Ramovševih poskusnih geselskih člankih. Zanimivo je, da jih je del jakostno onaglašeni, del pa neonaglašeni. Po vrstnem redu si sledijo takole: *bógovec*, *čebûla*, *čediti*, *dvanajstlja*, *jétika*, *mávroh*, *móрати*, *nemškúta*, *nobédan*, *ponúdiga*, *presúšnica*, *skedènj*, *srajca*, *stárši*, *tábor*, *testenína*, *zál*, *zolja*, *žélič*, *žélo*.

²⁴⁰ Gre za fitonim *Phytolacca decandra*, ki ga Šulek 1879: 2 kot slovenskega navaja iz Freyerjevega rokopisnega gradiva.

²⁴¹ Po ESSJ: I, 3 je beseda dolenjska in označuje možnar.

²⁴² Besedo *rekše*, ki je izvorno ptc pret akt glagola *réči* in po tvorbi ustreza staroindijskim participom perfekta aktiva na *-vas-*, Erjavec uporablja v pomenu ‘to je’. V sodobni knjižni slovenščini se tak particip ohranja le še v adj *bívši*, f a ‘nekdanji’ (← **bý-ubs’-i* f ← **býti* ‘esse’).

z *l* standardiziral na podlagi povezovanja apelativa s toponimom *Avber* m, g *ja* 'kraj v o. Sežana', ki je bil leta 1211 zapisan še kot *Alber* (Kelemina l.c.; isti, SR 4, 1951, 182), z vzglasnim cirkumflektiranim tonemom pa brez jezikoslovnega argumenta, če sodimo po še vedno edinem Erjavčevem narečnem viru.

Podobnih ad hoc standardiziranih tonemov je v ESSJ precej. Vir zanje pa je praviloma Pleteršnikov slovar. Čeprav slovar slovi tudi kot prvi slovenski slovarski vir, v katerem je slovenska leksika tonemsko predstavljena, je znano, da so naglasi s tonemskim podatkom vred v njem pogosto umetno standardizirani in da ne odražajo realnega jezikovnega stanja z območij, od koder izvirajo. Slovar je zato glede tonemskih podatkov lahko le konzultativni, ne pa odločilni vir tako za tonemske kot za druge naglasne razmere v leksemu. Žal je treba enako oceno podati tudi za SSKJ. Glede tonemsko-naglasnih razmer so se avtorji precej opirali na Pleteršnikov slovar in sledili vzorcu, da so narečno besedje, ki izvira iz netonemskih območij, zaradi vstopa med knjižno leksiko umetno tonemizirali.²⁴³

Tako imamo na primer v Pleteršnikovem slovarju zahodno narečno besedo *ajer* 'zrak' poknjženo na podlagi dveh virov z netonemskega območja, in sicer Levstikove rokopisne zapuščine, kjer je bila beseda locirana na Notranjskem, in Štrekljevega vira z Goriškega. Pleteršnik jo je standardiziral s cirkumflektiranim vzglasnim tonemom *âjer*, predstavil pa le s pomenom 'die mit Dunst erfüllte Atmosphäre',²⁴⁴ npr. *od ajerja ne vidim morja*, ki je lahko le notranjski, posredovan od Levstika, saj Štrekelj za goriško *âjer* navaja pomen 'Luft' (Štrekelj 1887: 406). Beseda je bila v pomenu 'zrak' sprejeta v SSKJ, kjer je raba ponazorjena z iztržkom primorskega pisatelja Danila Lokarja: »Zračite!« »Bojimo se zraka. Ajer je strup, glede tonema pa predstavljena enako kot v Pleteršnikovem slovarju, tj. z *â*-. Resnici na ljubo pa noben od narečnih virov takega tonema ne potrjuje, ker vsi izvirajo z netonemskih območij, npr. rez. *âjêr/jâjêr* m, g *jâjarja* 'nebo' (Steenwijk 1992: 262), tolm. *âjer* 'zrak, prepih' (Tolminske Ravne – DTZ 1993: 187), 'a:jər 'zrak' (Čujec Stres 2010), črnovr. *âjêr* 'zrak' (Tominec 1964) itd. Edini vir s tonemskega področja, ki ta zahodni leksem tudi evidentira, je Baudouinovo tersko gradivo, kjer zapisi jasne tonemske distinkcije ne omogočajo.²⁴⁵

Cirkumflektirani tonem v narečni besedi *ajer* je zato tako v Pleteršnikovem slovarju kot tudi v SSKJ umetno postavljen, saj ga ne potrjuje noben od starejših in novejših narečnih virov. Upoštevati knjižno *âjer* in v taki obliki leksem izpostaviti celo v geselski iztočnici etimološkega slovarja slovenskega jezika bi bilo filološko-jezikoslovno popolnoma nesprejemljivo in zavajajoče, čeprav gre za knjižno normo.

Če bi bil etimološki slovar namenjen le etimologiji slovenskega knjižnega jezika, bi bila odločitev o geselski iztočnici *âjer* sprejemljiva oziroma razumljiva, ker pa gre za

²⁴³ Naj za ilustracijo izberem nekatero besedje iz SSKJ, kjer iz tamkajšnje predstavitve izhaja, da izvira le iz prekmurskega narečja, ki tonematike ne ohranja in ima naglašene zloge dolge ali kratke. Tako je v SSKJ pkm. *cíntor* m 'pokopališče' (Novak 1996) z dolgim naglašnim *i* poknjženo s cirkumflektiranim tonemom kot *cíntor*, *fíškâlîš* m 'odvetnik, advokat' (Novak o.c.) z dolgim naglašnim *a* glede tonema poknjženo kot *fíškâlîš*, *kûmp* m 'čoln, ki nosi mlin ali brod' (Novak o.c.) s kratkim naglašnim vokalom *u* glede tonema poknjženo v *kûmp*, *pêsmar* 'pevec, kolednik' (Novak o.c.) s kratkim naglašnim vokalom *e*, toda *pêsmar* 'ljudski pevec' (Mukič 2005) z dolgim naglašnim vokalom *e* glede tonema poknjženo v *pêsmar* itd.

²⁴⁴ Tj. 'soparno ozračje'.

²⁴⁵ Prim. tu ^w*âjerjê* Lsg 'v zraku', *tá po yâjerjê* Lsg 'po zraku', *tié miz âjêr* Asg 'tja v zrak', *yoré u^w âjerjê* Lsg 'v zrak', *wâjêr* Asg 'v zrak', *wâjêr* Asg 'v zrak' (Spinozzi Monai 2009: 124, 182, 211, 291, 334, 351).

etimološki slovar celotne slovenščine, bi bila taka odločitev nedopustna, saj netonemsko gradivo le kaže, da je bil vzglasni vokal naglašen in dolg in nič drugega, prim. čnovr. *ājēr* 'zrak' = tolm. *'a:jar*. V geselskih iztočnicah, ki predstavljajo lekseme, izpričane le na netonemskih območjih, tonemskost ne bi smela biti vključena.

Pri vprašanju, ali geselsko iztočnico tonemsko označiti ali ne, se poraja tudi vprašanje, kako ravnati v primerih, ko leksem s tonemskega območja izpričuje variantni tonem ali celo variantno naglasno mesto. Kateremu dati prednost oziroma katera varianta naj nastopa kot geselska iztočnica? Zakaj naj bi *pôlje* imelo prednost pred *poljê*, če je prvo sicer bolj pogostno in tudi sprejeto kot knjižni standard, drugo pa historično pričakovano iz izhodnega psl. samostalnika **pəl'e*?²⁴⁶ Kako se obnašati pri podobnem problemu v razmerju *planina* : *plânina*, če ugotovimo, da ima drugi člen razmeroma obsežen areal, ki presega eno narečno skupino, in da je bil celo tako dominanten, da je ustvaril novo besedno družino *plânšar* m, g *ja* 'kdor pase, oskrbuje v planinah živino, zlasti govejo, in se ukvarja s predelovanjem mleka' (SSKJ) < **plânšcar* < **plâninšcar* ← adj **plâninski* ← *plânina*?^{247, 248} Zakaj dati prednost Pleteršnikovi normi *děblo* ali normi *děblo* v SSKJ, če je druga sicer bolj pogostna, upravičeni pa sta obe, tudi prva, ki je arealno ožja:

děblo = koroško *dā:bu* n 'deblo' (Kneža – Logar 1996: 117), morda tudi briško *dāblo* 'drevo, deblo' (Erzetič 2007);²⁴⁹

děblo = dolensko *djā:blu* n 'deblo' (Šentrupert – Smole Diss. 1994) itd.

Podobna dilema se pojavlja tudi pri prikazovanju naglasnega mesta v iztočnici. Ali izpostaviti npr. *pisati* ali *pisāti*,²⁵⁰ ali *meglā* ali *měgla* ipd. Zakaj naj geselski članek, v katerem se pojasnjujeta izvor in etimologija splošnoslovenskega leksema *žena*, uvaja ge-

²⁴⁶ V knjižni slovenščini je v razmerju *pôlje* : *poljê* druga varianta označena za stilno zaznamovano (SSKJ).

²⁴⁷ Povezava z leksemom *planina* je Miklošičeva 1886: 256. V ESSJ: III, 48 se beseda izvaja iz **planišcar* in povezuje s *planišče* n 'planina', kar v naglasnem pogledu ni sprejemljivo.

²⁴⁸ Tak slovenski naglasno variantni leksem je na podlagi livškega gradiva opazil Šekli 2008: 99, op. 117, ki ga razlaga kot osamosvojenega iz akuzativnih predložnih zvez tipa **uč polninō* > sln. **v plânino* > livško *u plā:nno*. Na slovensko naglasno varianto *plânina* kažejo še bovško *plā:nna* 'planina, svet v gorah, namenjen za poletno pašo' (Ivančič Kutin 2007), *plānnā* 'planina' (Drežnica – SLA), *plānna* (Kred – SLA), *plânina* (Šempeter pri Novi Gorici – SLA). O njej je davno prej poročal Erjavec, LMS 1882–1883, 1883, 223, ki je ob *plânina* 'gorski pašnik, nikoli gora' (Trenta) zapisal še, da je tudi blizu Lašč v nekem gozdu mesto, imenovano *plânina*, pod katerim je pri Ribniški cesti mlinček, za katerega pravijo, da je *pod plânino*. Tudi parceli v Grgarju v o. Nova Gorica se pravi *Na planni* (LiAK) < sln. **na plânini*.

Čprav je Pleteršnik omenjeni Erjavčev vir v slovarju upošteval, je Erjavčevo *plânina* normiral v *planina*. S tem pa se je podatek o sln. dial. naglasni varianti *plânina* v strokovni literaturi za dobro stoletje izgubil.

²⁴⁹ Več o vprašanju izpričanosti variante tipa *děblo* glej s.v. *deblo* v slovarskem delu monografije.

²⁵⁰ Glagol je naglasno variantno predstavljen v SSKJ: *pisati/pisāti pišem*, Pleteršnik ga je normiral *pisati pišem*. Dvojničnost *pisati* : *pisāti* sta v slovenščini lahko povzročila dva pojava. Na območjih s kratkim nedoločnikom je izhodno sln. **pisāt* doživelo naglasni umik, kar je dalo npr. gor. *pī:sat pī:šem* (Kropa – Škofic Diss. 1996), dol. *pī:sat pī:šem* (Šentrupert – Smole Diss. 1994), čnovr. *pī:sat pī:šem* (Tominec 1964) itd., na območjih z dolgim nedoločnikom pa je bilo izhodno sln. **pisāti*, po podaljšanju *pisā:ti* s *pī:sati* lahko nadomeščeno na podlagi analogije s prezentovimi oblikami tipa *pī:šeš* < psl. **pīs'ešb*, kar je dalo npr. pkm. *pisati, pišen* (Porabje – Mukič 2005).

selska iztočnica *žéna*, če tak zapis ponazarja le del jezikoslovnih podatkov o pojavnosti psl. samostalnika **žená* f (ap B) v slovenščini, saj nehote hierarhizira informativnost drugih refleksov, kot sta npr. nepodaljšani prekmurski refleks *žèna* 'žena' ali rezijanski s še ohranjenim praslovenskim in praslovanskim naglasnim mestom *žánó* 'žena'?

Geselska iztočnica ima kot uvajalna enota geselskega članka vlogo napovednika, ki informira, kateri slovenski leksem bo v nadaljevanju obravnavan, da se ugotovita njegov izvor in etimološki nastanek. Med vsemi slovenskimi bolj ali manj različnimi refleksi v diahronem pogledu istega leksema (npr. *žéna*, *žèna*, *žánó* itd.; *pôlje*, *poljê* itd.; *děblo*, *děblo*, *djá:blu*, *ďá:bu* itd.; *meglà*, *měgla* itd.; *pisáti*, *pisati*, *pîsqt* itd.) ima povezovalno vlogo, zato je smiselno, da je geselska iztočnica predstavljena brez vseh suprasegmentalnih podatkov, tj. brez podatka o tonemskem ali jakostnem naglasu in brez podatka o naglasnem mestu. Podatki o naglasu, tudi tisti iz SSKJ in Pleteršnikovega slovarja, so prikazani kasneje, v nadaljevanju geselskega članka pri vsakokratni navedbi leksema iz knjižnega ali narečnega vira.²⁵¹

5.2.2 Enakoglasne geselske iztočnice

Enakoglasne geselske iztočnice so označene z desno nadpisanim številom, npr. **pisati se**¹ (v pomenu 'imeti priimek'), **pisati se**² (v pomenu 'barvo dobivati (o češnjah)'); **gater**¹ (v pomenu 'železna mreža'), **gater**² (v pomenu 'stroj za žaganje hlodov v deske'); **bakati**¹ (v otroški govorici 'kakati'), **bakati**² (v pomenu 'pasti'); **lopa**¹ (v pomenu 'pokrit prostor za shranjevanje vozov'), **lopa**² (v pomenu 'dekle') itd. Merilo za razvrstitev enakoglasnih geselskih iztočnic je izpričanost besede v sodobnem knjižnem jeziku, pri besedah, ki niso del knjižnega jezika, pa širši oz. ožji areal. Po isti hierarhični lestvici so razvrščene tudi enakoglasne geselske iztočnice, če je katera med njimi lastnoimenska.

5.3 Obravnava geselske iztočnice v ESSJ

Desno od geselske iztočnice je podan podatek, ali in kje je ta leksem obravnavan v ESSJ.

Npr.

julka

ESSJ 0;

jugno

ESSJ s.v. *gumno* I;

grst

ESSJ *grst*.

5.4 Ponazarjalno knjižno in narečno gradivo

Geselski iztočnici kot formalni napovedovalki obravnavanega leksema sledi ponazarjalno knjižno in narečno gradivo, ki jo je dopuščalo abstrahirati. Če se beseda pojavlja v obeh najbolj obsežnih slovenskih knjižnih leksikalnih virih, tj. v SSKJ in Pleteršnikovem slovarju, sta najprej navedena leksema iz teh dveh virov. Navedba vključuje formalno,

²⁵¹ Podobna leksikografska rešitev je bila zaradi različnih naglasnih razmer v diahrono gledano istem leksemu sprejeta v nastajajočem ERSJ. Enako leksikografsko rešitev bo verjetno treba izbrati pri izdelavi vseslovenskega narečnega slovarja.

slovnico in pomensko predstavitev, ki se v vseh treh segmentih ali samo enem ali dveh ponovi le, če je v naslednjem viru prikazan drugače. Splošnoslovenske besede s stabilnim pomenom so praviloma predstavljene z latinskim pomenskim ustreznikom.

Ilustrativnemu gradivu iz SSKJ in Pleteršnikovega slovarja sledi narečno gradivo, če je izpričano, praviloma v takem obsegu, da se ponazori formalna in pomenska variabilnost oziroma stabilnost leksema. Posameznemu navedku gradiva zaradi sledljivosti in možnosti preverjanja obvezno sledi vir, iz katerega je citiran.²⁵² Viri, ki predstavljajo abecedno urejene večje ali manjše slovarske zbirke, navedbe strani ne vsebujejo.

Narečno gradivo iz več narečnih skupin se navaja v zaporedju koroško, primorsko, rovtarsko, gorenjsko, dolensko (z belokranjskimi narečji), štajersko in panonsko.²⁵³

Npr.

pisati

pisati/pisáti, pišem impf 'scribere' (SSKJ), *pisati, pišem* 'isto' (Pleteršnik); v narečjih: črnopr. *písat, píšem* (Tominec 1964), gor. *pí:sat, pí:šem* (Kropa – Škofic Diss. 1996), dol. *pí:sat, pí:šem* (Šentrupert – Smole Diss. 1994), pkm. *pisati, pišen* (Porabje – Mukič 2005) ...;

pisati se²

pisati se, pišem se impf 'barvo dobivati (o češnjah)', npr. *črešnje se uže pišejo* 'češnje že dobivajo barvo' (zgornja Soška dolina – Erjavec, LMS 1880, 168; Pleteršnik) ...;

pisati se³

se piše impf 'zoreti (o grozdju)' (Črni Kal – SDLA-SI: II, 258), *je pišano* 'je zrelo (o grozdju)' (Šmarje – l.c.) ...;

ajer

ajer m g ja 'zrak' (dial. – SSKJ), *âjer* 'soparno ozračje' (notr. – Pleteršnik); v narečjih: goriš. *âjer, g ja* 'zrak' (Štrekelj 1887: 406), ter. *tu* ^w*âjerjɔ* Lsg 'v zraku', *tá po yâjerjɔ* Lsg 'po zraku', *tié miz âjčér* Asg 'tja v zrak' (Spinozzi Monai 2009: 124, 182, 211), rez. *âjèr/ljájèr, g jájarja* 'nebo' (Steenwijk 1992: 262), tolm. *âjer* 'zrak, prepih' (Tolminske Ravne – DTZ 1993: 187), *'a:jər, g jə* 'zrak' (Čujec Stres 2010), cerklj. *'a:jer, g je* 'veter' (Kenda-Jež Diss. 2002: *2), *âjer* 'isto' (Razpet 2006), črnopr. *âjèr* 'zrak' (Tominec 1964) ...

5.5 Knjižne in narečne tvorjenke

Ponazarjalnemu knjižnemu in narečnemu gradivu sledi navedba tvorjenk, ki s slovenskega zornega kota izkazujejo aktivno besedotvornost iztočničnega leksema. Če je taka tvorjenka v slovenščini besedotvorno aktivna in zgodaj izpričana ter ima ustreznike znane tudi v drugih slovanskih jezikih, v tem delu geselskega članka praviloma ni navedena, ampak ji je posvečen poseben geselski članek.

Izposojenke iz drugih slovanskih jezikov, ki spadajo v isto slovansko besedno družino kot obravnavana geselska iztočnica domačega izvora, so praviloma predstavljene v posebnem geselskem članku (npr. *pisáatelj*).

²⁵² S tem določilom se želi izogniti situacijam, ki smo jim priča pri preverjanju posameznega besedja v ESSJ, ko vir ni naveden, besede pa v danes razpoložljivih virih kljub dolgotrajnemu iskanju ni mogoče najti.

²⁵³ Zaporedje navajanja narečnih skupin v slovenski dialektologiji ni normirano. Izbrano zaporedje sledi Logarju 1990.

Namen tega dela geselskega članka je pokazati na besedno tvornost oz. netvornost leksema in s tem na njegovo aktivno, dokaj aktivno ali neaktivno vlogo v slovenskem leksikalnem fondu. Njegov namen ni, da bi podal vse tvorjenke, zlasti v primerih, ko je iztočnični leksem besedotvorno še zelo aktiven.

Razdelek uvaja znak \textcircled{T} .

Npr.

pisati

... \textcircled{T} *do-, iz-, na-, od-, o-, po-, pre-, pred-, pri-, raz-, s-, v-, za-p.* pf; *do-, iz-, na-, o-, po-, pre-, pred-, pri-, raz-, s-, v-, za-pîs* m, g -a, *pîsan* ptc, f a, nomen actionis in nomen rei actae *pîsânje* n, nomen agentis *pîsec* m, g *sca*, nomen instrumenti *pîsálo* n (SSKJ) ...;

pisati se²

... \textcircled{T} \emptyset ...;

pisati se³

... \textcircled{T} \emptyset ...;

ajer

... \textcircled{T} \emptyset ...

5.6 Historični zapisi tvorjenk

Pri tvorjenkah, ki so izpričane v historičnih virih, je tak podatek tudi prikazan. Predpanske glagolske tvorjenke so prikazane izjemoma.

Razdelek uvaja znak \textcircled{T}^H .

Npr.

pisati

... \textcircled{T}^H 16. st.: *pîfanje* 'scriptio', *popîfanje fvyta* 'Cosmographia' (Megiser 1592), *pîsec* (BSKJ); 17. st.: *spîffati* 'copiare' (Alasia 1607), tj. 'prepisati', *odpîs* 'rescriptum', *popîffane tablice* 'peraratae tabellae' (Kastelec-Vorenc); 18. st.: *pîfanje* 'Schreiben', *pîfanu* 'Schrift', *pîfaniza* 'Schrift', *pervi pîfs* 'Original' (Gutsman) ...;

pisati se²

... \textcircled{T}^H \emptyset ...;

pisati se³

... \textcircled{T}^H \emptyset ...;

ajer

... \textcircled{T}^H \emptyset ...

5.7 Historični zapisi iztočničnega leksema

Knjižnemu in narečnemu gradivu ter tvorjenkam s podatkom o historični izpričanosti sledi v kronološkem zaporedju predstavljeno historično gradivo iztočničnega leksema, ki je predstavljeno v originalnih zapisih. Če je potrebno, so v oglatem oklepaju zapisi fonetično interpretirani.

S terminom historično gradivo so praviloma mišljeni viri iz slovenskega predgajičnega obdobja, tj. do srede 19. stoletja, mestoma pa ta razdelek prinaša tudi mlajše historične podatke ali kateri drug podatek o historični izpričanosti iztočničnega leksema.

Historične zapise uvaja znak \textcircled{H} .

Npr.

pisati

... ① 16. st.: *piſati* 'scribere' (Megiser 1592); 17. st.: *pizat* 'ſcriuer' (Alasia 1607) [pisat], *piſſati* 'scribere' (Kastelec-Vorenc); 18. st.: *pisati*, *pishem* (Pohlin), *piſati*, *piſam/piſhem* (Gutsman) [pisati pisam/pišem] ...;

pisati se²

... ① 17. st.: *dopiſſati* 'appingo, permalati, domalati' (Kastelec-Vorenc) ...;

pisati se³

... ① 0 ...;

ajer

... ① 16. st.: *ajer* 'Luft' (Megiser 1592); 17. st.: *aier* 'aere' (Alasia 1607) ...

5.8 Lastnoimensko gnezdo

Dosedanji podatki geselskega članka so bili namenjeni predstavitvi iztočničnega leksema v slovenščini. Tem podatkom sledi lastnoimensko gnezdo, ki naj ilustrira imenotvornost apelativnega leksema. Če analiza dopušča, se navede, katera (antroponim, toponim, hidronim itd.) in kakšna (besedotvorje) je bila prva stopnja prehoda apelativa v slovenski lastnoimenski fond in kakšno arealno distribucijo na slovenskem prostoru lastna imena kažejo.

Razdelek uvaja znak ①.

Npr.

žaken

... ① Od tod verjetno oron *Žaknovec* m 'ime vzpetine v o. Ilirska Bistrica' (AS 1986) < **žakn-ov-ec* 'diakonovo imetje', mtpn *Žakuno* 'ime parcele v naselju Gradno v o. Brda pri Novi Gorici' (LiAK), *Žákono* n 'ime kraja pod Gradnem (kjer je pokopališče)' (Erzetič 2007), *Žákno* 'isto' (E. Erzetič, ustno) < sln. **Ža:kľno* < pred disim **Ža:kľno* < **žakъn-ьno* adj 'diakonovo (imetje, pridobljeno kot beneficij za cerkveno služenje)' (Furlan, SR 57, 2009, 418–421). Imeni kažeta, da je apelativ *žaken* v onomastično gradivo vstopil prek svojilnih pridevnikov **žaknov* in **žakeln* ...;

krgišče

... ① Onimizirano v mtpn *Krgišče* n 'ime zaselka Orehovelj pri Novi Gorici' (KLS: I, 220), 'ime dela Dolnje Vrtojbe' (KLS: I, 234), 'ime zaselka Gornjega Cerovega' (KLS: I, 204), *Krgišče/Križišče* 'ime zaselka v Števerjanu', it. *Bivio* (Merkù 1999) = it. *bivio* 'razpoteje, križišče', *Dolnje Krgišče* n 'ime zaselka v Števerjanu', *Gornje Krgišče* 'isto' (Klemše 1993: 89) ...;

špranja

... ① Onimizirano v *Špranja* f 'ime ledeniške poči v Julijskih Alpah' (AS 1986) ...

5.9 Praslovenska ali izhodiščna slovenska oblika iztočničnega leksema

Zadnjo stopnjo prikazovanja slovenskega gradiva predstavlja rekonstrukcija slovenske oblike v fonemskem, (če gradivo dopušča tudi) tonemskem, oblikotvornem in pomen-skem oziru, ki naj pokaže, kako se je leksem glasil ali ob vstopu v:

- a) slovenski jezikovni sistem, ko je bila metateza likvid že izvršena, polglasniki so v šibki poziciji že izpadli, skrajšane praslovenske staroakutirane dolžine se še niso

podaljšale, refleksa psl. **i* in **y* sta že sovpadla v enoten ijevski vokal, naglasni umik tipa **zue:zdä* > **zuežda*, ki je sicer splošnoslovenski, a se ga datira že v 12. stoletje (Ramovš 1997: 513), se še ni izvršil, prednaglasne dolžine se še niso skrajšale itd.;²⁵⁴

- b) slovenščino kdaj kasneje, če gre za izposojenko adstratnega izvora ali domač neologizem.

Rekonstrukcija slovenske leksike predstavlja v primerjavi z ESSJ novost, ki jo je – kot je bilo predstavljeno – v svojih pripravah za etimološki slovar slovenskega jezika mestoma navajal že Koštiál.²⁵⁵

Sistemska aplikacija tega podatka se zdi smiselna, ker bo omogočila gradnjo, sistematizacijo in stratifikacijo slovenskega leksikalnega korpusa, hkrati bodo ti podatki lahko pripomogli tudi k bolj učinkoviti uzaveščenosti, da je tako kot pri drugih jezikih tudi pri slovenščini treba izhajati iz izhodnega jezikovnega sistema, tj. iz praslovenščine, ki je kot jezikovni individuuum predstavljala stvarno podlago za nadaljnji razvoj in prek prve dialektizacije v 12. oz. 13. stoletju za postopni razpad v več narečnih podsestavov. Sistemsko določevanje fonemsko-tonemskih, oblikotvornih in pomenskih značilnosti izhodne slovenske leksike se zdi smiselno tudi zaradi drugih preučevanj slovenskega jezika, npr. lingvogeneze, dialektizacije slovenskega jezika, besedotvorja ipd.

Rekonstrukcija praslovenske oblike ne pomeni, da je imela rekonstruirana leksikalna enota ali kateri drugi na to stopnjo projicirani jezikovni podatek v izhodnem slovenskem jezikovnem sistemu osrednji dominantni položaj in zato v njem vlogo splošno uporabljane jezikovne prvine. Izhodna slovenščina = praslovenščina tako kot noben drugi živi ali rekonstruirani jezik ni bila enotna in je zato na eni strani vsebovala številnejše in prevladujoče jezikovne prvine, ki jih z današnjega zornega kota lahko označimo za splošnopraslovenske (npr. **ženà* f ‘ženska’, **okô* n ‘oko’), na drugi strani pa nedvomno manj številne, ki niso bile splošnopraslovenske. Prve so predstavljale v izhodnem slovenskem sistemu povezovalno silnico, druge pa ne. Določevanje in sistematično zbiranje nesplošnopraslovenskih in zato arealno ožjih prvin, kot so npr. **rūs* adj ‘rdečkast’, **sràka* f ‘vrsta ohlapnega oblačila’,²⁵⁶ **màlina* f ‘*Rubus idaeus*’, **ouðc* ‘oven’ itd., bo ob prepoznanem korpusu splošnopraslovenskih lahko utiralo pot k boljšemu poznavanju sodobnega stanja slovenskega jezika, njegovih starejših razvojnih stopenj in njegove ligvogeneze.

Izhodne slovenske oblike, tj. tiste, ki so bile ob postanku slovenščine del njenega leksikona, bodo po vzoru praslovenskih (npr. psl. **p̃s̃āti p̃is̃'ešb*, psl. **oũbcá* itd.)

²⁵⁴ Absolutna datacija izhodnega slovenskega jezikovnega sistema, ki upošteva stanje Brižinskih spomenikov, je konec 10. in prva desetletja 11. stoletja (Logar 1996: 342).

²⁵⁵ V novejšem času jo pri svojih pretežno akcentoloških študijah aplicira Šekli in označuje z *issln*. ‘izhodiščno splošnoslovensko’ (npr. Šekli, SNSR 2009: 201ss.).

²⁵⁶ Sodeč po pomenu Pohlinove glose *srajzhèza* ‘*Schafhäutchen, mollefra foetus*’ (poleg ‘Hemd, indufum’) in Kastelec-Vorenčeve *fraizhiza ali lošha, v kateri tú dète v materinim telleffi lešhy* ‘*secundae, secundiae*’, ki se potrjuje tudi v tolm. *srájčica* ‘plodnik, amnion’ (Erjavec, LMS 1882/1883, 1883, 241; Pleteršnik), so bile *srajce* oz. *srake* vsaj pri nas prvotno verjetno lahka oblačila iz tanke kože.

označene z oznako **psln.** ‘praslovenski’ (npr. psln. **pi:sàti/pi:sàt pišeš*, psln. **oucà* itd.). Oznaka pomeni, da leksem predstavlja v slovenščini fonetično prevedbo slovanske dediščine²⁵⁷ v izhodni slovenski fonemski sistem, za katerega se rekonstruira naslednje foneme:

Samoglasniki:				
	dolgi	<i>i: u: ě: o: e: ě: q: ə: a:</i>	kratki	<i>i u ě o e e q ə a</i>
Silabemi:	dolga	<i>ɾ: ʃ:</i>	kratka	<i>ɾ ʃ</i>
Soglasniki:				
	zvočniki	<i>ʃ u, r r', l l', m, n n'</i>		
	nezvočniki	<i>p b, t d, c s z, t', č š ž, k g h</i> ²⁵⁸		

Opozicija dolžina : kračina je posledica naglašenosti samoglasniške vrste (samoglasniki + silabemi), spremljajočega tonema in tudi mesta naglasa (izglasje/medglasje, prednaglasnost).²⁵⁹ Če upoštevamo tonematiko in naglasno mesto, je kolikostno opozicijo dolžina : kračina mogoče prevesti v:

		psln.		psl.
<i>i:</i>	=	<i>î</i>	<	<i>*mîrʷ, *p̄r̄stî</i>
		<i>í</i>	<	<i>*p̄is'ěšʷ</i>
		<i>i:C[~]#</i>	<	<i>*zimã</i>
<i>u:</i>	=	<i>û</i>	<	<i>*dûhʷ, *dâru</i>
		<i>ú</i>	←	<i>*l'úl'ʷ</i>
		<i>u:C[~]#</i>	<	<i>*dušã</i>
<i>ě:</i>	=	<i>ě</i>	<	<i>*bêrgʷ, *kòrěňʷ</i>
		<i>ě</i>	<	<i>*bělʷ</i>
		<i>ě:C[~]#</i>	<	<i>*zųězdã, *pĕ:sðk</i>

²⁵⁷ Uporabo naglasnih znamenj v rekonstrukcijah je, upoštevajoč razvoj iz praslovanskega jezikovnega stanja v praslovensko, shematično mogoče prikazati takole:

psl.		psln.	primer
\hat{V}	>	\hat{V}	<i>*ženã > *ženã, *brãtʷ > *brãt, *iŭžina > *iŭžina;</i>
$\hat{V}C_{\text{b/}^{\text{b}}C}$	>	$\hat{V}C$	<i>*mãčbka > *mãčka, *bêrzʷje > *brêzje</i> (ni splošnoslovenski pojem);
\hat{V}	>	\hat{V}	<i>*zôbʷ > *zôb;</i>
\hat{V}_-	>	$-\hat{V}$	<i>*zôba > *zôbã, *sěno > *sěno;</i>
\hat{V}	>	\hat{V}	<i>*kór'l'ʷ > *král', *l'úl'ʷ > *l'úl';</i>
\hat{V}	>	$\hat{V}\#$	<i>*mědʷ > *méd, *dĕňʷ > *dĕň;</i>
\hat{V}_-	>	$-\hat{V}$	<i>*mědu > *medú, *ðko > *okô;</i>
\hat{V}	>	$\hat{V}\#$	<i>*otròkʷ > *otròk, *pĕsʷ > *pàs;</i>
\hat{V}_-	>	\hat{V}_-	<i>*pròsišʷ > *pròsiš.</i>

²⁵⁸ Izhodni splošnoslovenski fonemski sestav je povzet po Logar, FO 1981: 29. Vanj ni bil vključen spirant *f*, ki je del slovenskega fonemskega sestava postal kasneje pod vplivom nemških in romanskih jezikovnih stikov (k dataciji Greenberg 2002: 135). Za splošnoslovenski samoglasniški sistem do 10. stoletja prim. Greenberg 2002: 125.

O domnevi, da je izhodni praslovenski soglasniški sistem verjetno imel spirante *ḫ ḍ ɣ* Greenberg, VJA 2001, 31–42; isti 2002: 151; o *ḫ* Furlan, JZ 18/1, 2012, 60.

²⁵⁹ Prim. Ramovš 1997: 509–516, 485–498; Logar, FO 1981: 30ss.; Rigler 2001: 302–319; Šekli, Zb Bezlaj 2012: 214–216.

o:	=	ô	*pôt, *zlatô	<	*pòt̃b, *zólto
e:	=	ê	*mêd, *mor'ê	<	*mêd̃b, *mòr'e
ε:	=	ê̇	*rêd, *prasê	<	*rêd̃b, *pòrse
		é	*žéja	<	*žéd'a
		ε:C [~] #	*pe:tà, *pe:tàk	<	*petã, *petòk̃b
ø:	=	ô̇	*zôb, *røkô	<	*zôb̃b, *røk̃q
		ó	*pót	<	*pót̃b
		ø:C [~] #	*rø:kà	<	*røkã
ə:	=	â	*dân, *nogât	<	*dâñb, *nòg̃t̃b
a:	=	â	*sâd, *zobâ	<	*sâd̃b, *zôba
		á	*král'	<	*kòrl'̃b
		a:C [~] #	*tra:uà	<	*trauã
ɾ:	=	î	*pîst	<	*pîrst̃b
		í	*pîst	<	*pîrst̃b
		ɾ:C [~]	*ɾ:iã	<	*r̃d'ã
ɭ:	=	î̇	*uîk	<	*uîlk̃b
		í̇	*pîž	<	*p̃bɭ'̃b
		ɭ:C [~]	*bɭ:hà	<	*bɭhã
i	=	i	*mãti	<	*mãti
		ì	*žìto	<	*žìto
u	=	u	*pustî'n'i	<	*pustýni
		ù	*iùžina	<	*iùžina
ě	=	ě	*brégâ	<	*bêrga
		ě̇	*brêza, *polěno	<	*bêrza, *polěno
o	=	o	*nogã, *domã	<	*nogã, *dõma
		ò-/ò#	*pròsiš, *otròk	<	*pròsiš̃b, *otròk̃b
e	=	e	*ženã, *pepêl	<	*ženã, *pèpel̃b
		è-/è#	*sèdãm, *ielèn	<	*sèd̃m̃b, *ielèñb
ε	=	ε	*težãk, *težák	<	*tež̃b̃k̃b, *težák̃b
		ë	*zët	<	*zët̃b
ø	=	ø	*qgâl	<	*q̃g̃b̃b
		ø̇	*gøba	<	*gø̃ba
ə	=	ə	*mæglã	<	*m̃bglã
		à-/à#	*pàsji, *pàs, *ouðn	<	*pàs̃b̃j̃b-ì̃b, *pàs̃b̃, *oũñb̃
a	=	a	*malîna, *darû	<	*malîna, *dãru
		ã	*brât, *krãua	<	*brãt̃b, *kòr̃ua
ɾ	=	ɾ	*pɾstí	<	*p̃b̃rsti
		ĩ	*zĩno	<	*z̃b̃rno
ɭ	=	ɭ	*uɭčica	<	*ũb̃lčica
		ɭ̇	*uɭna	<	*ũb̃lna

Ker je tonemskost slovenščine pomemben in pogosto tudi odločilen podatek pri komparativnih in etimoloških analizah, bodo pri rekonstrukciji praslovenskih leksemov upošteevane predstavljene prevedbe kolikostnih opozicij.²⁶⁰

²⁶⁰ Prevedbe deloma temeljijo na Logarjevih opisih v FO 1981 1.c.

Pri leksemih, ki so v slovenščini slovanska dediščina, a je zanje zaradi arealne distribucije ali katerih drugih značilnosti precej verjetno, da niso bili splošno-slovenski, ampak znani na ožjem območju, bo – če bosta gradivo in analiza dopuščala – oznaki *psln.* sledila zemljepisna oznaka, ki bo to védenje izpostavljala. Dodatna zemljepisna oznaka S, SZ, J, JV itd. ne bo zapisana, če je kljub sodobnemu ozkemu arealu rabe zaradi različnih jezikoslovnih razlogov ne bo mogoče podati. Pri besedah psln. izvora, ki so bile rekonstruirane na podlagi zelo ozkega areala, je namesto zemljepisnih oznak tipa S, SZ ipd. podano območje izpričanosti, npr. Prekmurje, Istra ipd.

Ker je npr. analiza rez. *úbac/wúbac* ‘oven’ pokazala, da predstavlja beseda slovansko dediščino in hkrati, da je bil ta rezijansko-koroški leksem nedvomno znan le na delu slovenskega območja, bo psln. rekonstrukciji **ouðc* m sledila zemljepisna oznaka *severno* = S.

Območje rabe pridevnika *rder* ‘rdeč’ je bilo pri nas razmeroma obsežno, a se gotovo ni uporabljal na celotnem slovenskem območju, zato bo praslovenska rekonstrukcija predstavljena z zemljepisno oznako *jugovzhodno* = JV.

Z oznako *isln.* ‘izhodiščnoslovenski’ bo v tem razdelku opremljena tista rekonstruirana leksika, ki v slovenščini predstavlja neologistično plast v formalnem ali pomen-skem smislu ali pa v obeh, oziroma je leksem mlajšega, adstratnega izvora. Te rekonstrukcije abstrahirajo zelo različno staro besedje, ki se je jedrnemu delu slovenskega leksikona slovanskega izvora pridružilo kasneje, v različnih mlajših obdobjih slovenskega jezika in z zemljepisno oziroma arealno oznako niso opremljene.

Npr.

pisati ...	Psln. <i>*pi:sàti/pi:sàt píšeš</i> ‘pisati, tj. črte vleči = risati’ (splošno) ...;
pisati se ¹ ...	Isln. <i>*pisati se</i> ‘imeti priimek’ ...;
pisati se ² ...	Psln. <i>*pi:sàti/pi:sàt píšeš (se)</i> ‘barvati (se)’ ...;
pisati se ³ ...	Isln. <i>*pisati se</i> ‘zoreti (o grozdju)’ ...;
ajer ...	Isln. <i>*a:jer</i> m ‘zrak, veter’ ...;
žaken ...	Psln. <i>*žakən</i> m, g <i>žakna</i> ‘diakon’ (Z) ...;
krgišče ...	Isln. <i>*kr(i)ʹgi:šče</i> n ‘razpotje’ ...;
špranja ...	Psln. <i>*špràn’a</i> f ‘razpoka’ ...;
ubac ...	Psln. <i>*ouðc</i> m, g <i>ouçà</i> ‘oven’ (S) ...;
rder ...	Psln. <i>*řdř</i> adj, f <i>ř:drã</i> ‘rdeč’ (JV) ...;
rus ...	Psln. <i>*rūs</i> adj, f <i>rūsa</i> ‘rdečkast’ (Z) ...;
žena ...	Psln. <i>*ženà</i> f ‘ženska’ (splošno).

5.10 Ločnica •

Dosedanje enote geselskega članka s slovenskim jezikovnim gradivom so od nadaljnjih ločene z znakom •, ki ponazarja izstop iz slovenskega jezikovnega sistema.

5.11 Primerjalno slovansko gradivo s (pra-)slovansko rekonstrukcijo ali leksikalna predloga jezika dajalca

Pri gradivu, ki v slovenščini predstavlja slovansko dediščino, je v nadaljevanju dodana praslovanska rekonstrukcija z naglasnim in tonemskim podatkom ter razredom po Stangovi 1957 oz. Dybojevi 1981 klasifikaciji praslovanskih akcentskih paradigem.²⁶¹

Pred njo so naštetih leksemi iz slovanskih jezikov, ki skupaj s slovenskim predstavljajo isto slovansko leksikalno enoto, kar je ponazorjeno z znakom = v pomenu 'v diahronem pogledu isti leksem'.

Če slovansko komparativno gradivo s slovenskim leksemom ni identično, se njegovo naštevanje začne z oznako *prim.* 'primerjaj v diahronem pogledu sorodne, a ne enake lekseme'.

Slovanski besedni ustrezniki in druge sorodne besede so navedeni po zaporedju, uveljavljenem v ESSJ, da južnoslovanskim jezikom (stcsł., sbh., mak., blg.) sledijo vzhodnoslovanski (r., ukr., br.) in zahodnoslovanski (p., kaš., pomor., č., slš., gl., dl., plb.), le da okrajšavo *sbh.*, upoštevajoč nove politične razmere na področju bivše Jugoslavije in formiranje štirih novih držav z različno poimenovanimi uradnimi jeziki, nadomeščajo okrajšave *hrv.* 'hrvaški', *srb.* 'srbski', *črnogor.* 'črnogorski' in *bosan.* 'bosanski'.

Znak < pred praslovansko rekonstrukcijo pomeni 'po regularnem fonetičnem razvoju razvito iz'.

Če slovensko in drugo slovansko gradivo ne dopuščata enoznačne rekonstrukcije mesta naglasa in tonema, je rekonstrukcija leksema podana brez teh podatkov.

Če slovensko in slovansko gradivo dopuščata rekonstrukcijo pomena leksikalne enote, je ta rekonstruiran, a ni posebej označen z asteriskom, ker zanj še vedno velja asterisk pred fonetično-naglasno rekonstrukcijo.

Če je rekonstrukcija jezikovne enote podana v vlogi transponata, je asterisk dodatno označen in nastopa kot *^T.

Za gradivo, ki v slovenščini ni praslovanska dediščina, ampak je bilo vanjo kot starejše adstratno ali substratno gradivo podedovano, je prav tako podana rekonstrukcija.

Pri gradivu, ki je bilo prevzeto neposredno v slovenščino, je za simbolom ⇔ v pomenu 'izposojeno iz' podana predloga jezika dajalca.

Pri fonetičnih geselskih člankih je najprej podana slovenska fonetična predloga, pojasnjen fonetični razvoj in podan usmerjevalnik ► 'dalje glej' na ustrezni etimološki geselski članek.

Npr.

pisati

...

- = stcsł. *p̄sati*, *pišq̄* 'scribere', hrv. *p̄sati*, *p̄šēm* 'isto', čak. *p̄sàt*, *p̄šen*, srb. *p̄sati*, *p̄šēm*, mak. *piše*, blg. *piša*, r. *pisátb*, *pišú*, *pišešb*, ukr. *pysáty*, *pyšú*, *pyšeš*, br. *pisáčb*, *pišú*, *pišaš*, p. *pisáč*, *pisze*, č. *psáti*, *pišu*, slš. *pisat'*, *pišem*, gl. *pisáč*, *pišu/pisam*, dl. *pišaš*, *pišu*;
 < **psl.** (pozno) **p̄sáti p̄is'eshb* impf (ap B) 'pisati = risati = črte vleči' ...;

²⁶¹ Do sedaj je bilo navajanje psl. akcentskih paradigem – če je gradivo dopuščalo – sistemsko aplicirano le v Derksen 2008.

pisati se²

...

- = hrv. *pisati* 'barvati' (Vrančić, Mikalja, Della Bella, Stulić – ARj), r. *pisáť* *másljanymi kraskami* 'slikati z oljnimi barvami', tj. 'barvati', p. dial. *pisac* 'velikonočna jajca barvati' (Karłowicz SGP), gl. *pisac* (zastar.) 'barvati', dl. *писаś* (zastar.) 'isto' (Schuster-Šewc: 1067);
 < **psl.** **psǎti* (*se*) *pis'ešb* (*se*) (ap B) 'barvati (se)' ...;

ajer

...

- ⇔ furl. *àer/àjar* m 'zrak', 'veter', npr. *butâ per ajar* 'v zrak metati', *ajar di tramontane* 'tramontana' (NP) ...;

žaken

...

- = hrv. *žakan* m, g *kna* 'diakon', *žakan*, g *kna* (ARj; Rečnik SANU), *ž°āk°ān*, g *ž°āknǎ* 'pripravnik za duhovnika' (Vrgada – Jurišić 1973), *žakanj*, g *knja* 'isto' (Bejska Tramuntana – Velčić 2003), *žakēnj* (Cres na Cresu – Tentor, ASPH 30, 1909, 201), *žakanj*, g *knja* (Pučišće na Braču – ČDL);
 < **jslov.** (sln.-hrv.) **žākъnъ* m (ap A)/*žakъnъ* (ap B) 'diakon' ...;

krgišče

...

Iz sln. nomena loci *križišče* n 'razpotje' (← *križ* m 'crux') nastalo po regresivni disimilaciji po zapornosti *ž* : *š(č)* → *g* : *š(č)*, prim. enak fonetični produkt *poŕrešna* 'požrešna' (Furlan, JZ 9/2, 2003, 51–58). ▶ **križ**

špranja

...

- = hrv. kajk. *špranja* 'trska' (Ozalj – Težak 1981), *špr'aña* 'trska' (Lipljin 2002), *špr'aña* 'večja trska' (Sveti Đurđ – Belović-Blažeka 2009), *špranja* 'košček lesa, ki se zabode v režo' (Đurdevac – Marešić-Miholek 2001);
 < **jslov.** verjetno **čьpǫrn'a* f (ap A) 'razpoka; trska' ...

5.12 Ločnica ♦

Dosedanje enote geselskega članka so od nadaljnjih ločene z znakom ♦, ki ponazarja izstop iz slovanskega jezikovnega sistema.

5.13 Praslovansko jezikovno gradivo kot indoevropska dediščina ali slovansko jezikovno gradivo tujega izvora z leksikalno predlogo jezika dajalca

Pri slovenskem gradivu, ki je bilo prek praslovanščine podedovano iz starejših ali mlajših indoevropskih jezikovnih stopenj in ima ob korenso sorodnem gradivu znan tudi besedni ustreznik v vsaj enem od indoevropskih jezikov, je v nadaljevanju pred pida. rekonstrukcijo, ki ji predhaja znak < 'po regularnem fonetičnem razvoju razvito iz', podan ustreznik, ki mu predhaja znak = 'v diahronem pogledu isti leksem'.

Pri slovanskem jezikovnem gradivu tujega izvora sta podana tujejezična predloga in njen zadnji vir.

Pri slovenskem jezikovnem gradivu adstratnega izvora z ugotovljeno tujejezično predlogo je podano gradivo, s katerim se identificira zadnja, najstarejša leksikalna predloga.

Npr.

pisati

...

< **pide.** dial. prez **pějk'-je* = psl. **pis'e-* je besedotvorno enako lit. *piešiù*, inf *piešti* 'risati, skicirati, slikati, pisati', v polni stopnji korena pa stprus. *peisāi* 'pisati' ...;

brez²

...

♦ = lit. *bėrzas* m 'Betula' in let. *bęrz* m 'isto';

< **pide.** dial. ftn **b^hėrH_g'o-s* m 'Betula' ...;

ajer

... kar je iz lat. *aer* m, g *is* 'zrak; veter, sapa', to tako kot stsl. *aerъ* m 'zrak' izposojeno iz stran-skosklonske predloge *ἀέρ-* gr. *ἀήρ* f 'zrak, megla' (LEI: I, 1087; ESJS: I, 46) ...;

žaken

...

⇐ rom. **dža:kōnũ* m 'diakon', refleksa lat. *diāconus* m 'cerkvenik; diakon', to iz gr. *διάκονος* m 'sluga, služabnik, strežnik, diakon' (Skok: III, 670; Furlan, SR 57, 2009, 415–421) ...

5.14 Etimološka razlaga

Podatkom, ki so postopno s komparativno evidenco pokazali, kako je leksem postal del slovenskega leksikalnega fonda (tj. izvor prve stopnje) in kdaj je kot morfo-semantična enota nastal v etimološkem smislu (tj. izvor zadnje stopnje), sledi etimološka razlaga z besedotvorno in/ali pomensko obrazložitvijo. Če v strokovni literaturi obstaja več etimoloških interpretacij, je prva navedena praviloma najbolj verjetna, ostale pa po zaporedju navajanja vedno manj.

V tem razdelku so podane tudi druge jezikoslovne informacije, ki bolj natančno razlagajo predhodno navedeno gradivo.

Etimološki razdelek uvaja znak **⊕**.

Npr.

pisati

...

⊕ Pomen 'scribere' je v tej besedni družini pozen, razvit iz pomenske predstopnje 'risati' prek motivacije, da pisati pomeni črte vleči.

Enaka, a paralelna pomenska specializacija se je pri gradivu z istim pide. korenem **pejk'*- 'vrezati' realizirala tudi v lit. *piešti*, *piešiù* 'pisati', stpr. *peisāi* 'pisati', stperz. *ni-piš-ta-* ptc 'zapisan', toh. B *piñkām* 'pisati', prim. sorodno sti. *piñšāti* 'izklesati, obrezati, oblikovati, krasiti', *pešalá-* adj 'okrašen', *péšas-* n 'okras, barva', gr. *πικρός* adj 'režoč, bodeč, oster' < *'vrezan', *ποικίλος* adj 'pisan, pester'. K pomenskemu razvoju '(z ostrim predmetom) praskati in oblikovati, risati' → 'pisati' prim. lat. *scribere* 'pisati' ob sorodnem lit. *skriēbti*, *skriebiù* 'kroge delati, risati'; agl. *write* 'pisati' ob sorodnem stvn. *rizan* 'praskati, risati'.

Ob vstopu v slov. svet je bil psl. **psāti pis'ešъ* impf polisemantem, ki je ob prevladujočem pomenu 'risati', iz katerega se je najprej razvil pomen 'barvati', kasneje pa 'scribere', vseboval še pomen '(po kateri koli površini) črte vleči', iz česa se je razvil pomen 'brazdati' in iz njega 'orati' oz. 'okopavati'.

pisati se³

...

⊕ Internoslovensko pomensko specializirano iz 'barvo dobivati', prim. v zgornji Soški dolini *črešnje se uže pišejo* 'češnje že dobivajo barvo' (Erjavec, LMS 1880, 168), tj. 'zorijo'.

ajer

...

⊕ Brez znane etimologije (Frisk: I, 27).

žaken

...

⊕ Brez znane etimologije (Frisk: I, 384–385).

špranja

...

⊕ Psl. dial. verjetno nomen actionis *čb-pōrni f (ap A) ‘cepljenje ipd.’ (→ jslov. *čb-pōrn’a ‘razpoka; trska’) more biti tipa *próšnja* ← *prositi* iz psl. *čb-pōrti ‘bosti, cepiti’ (s še dokaj neraziskanim prefiksom *čb-), ki ostaja neevidentiran, a posredno o njem lahko pričajo iter *čb-parati, ohranjen v mak. dial. *čpara* ‘rezati’ (citirano po ÈSSJa: 4, 148) in tvorjenke srb. dial. *čpâr* m ‘trnu podobna trska na drevesu, na katero se človek lahko nabode in poškoduje’, ukr. *špara* ‘razpoka, utor’, p. *szpara* ‘razpoka’; k dvosmernim leksikalizacijam nomenov actionis prim. *skāla f ‘trska’ (sln., hrv., ukr., p.) : ‘razpoka’ (gl.). Izhodiščni glagol je psl. *pōrti, ki se ohranja v sln. *prāti*, *pōrjem/pōrjem* impf ‘parati’, r. *poróty*, *pórešy* ‘parati’ in p. *próc* ‘parati, rezati’, standardno *pruc* ‘isto’, slednje z znakom za novi akut, ki je tako kot v p. *wrócić* (: hrv. *vrátiti*, čak. *vrōiti*) nastal po analogiji s prez osnovo (Furlan, SC IV/2, 2011, 32–44).

Zaradi pomena ‘razpoka’ in ‘trska’ (hrv.) je manj verjetno, da bi bilo sln. *špranja* denominativna tvorba na -nja tipa pkm. *glāvnja* f ‘večji ogorek, goreče poleno’ ← *gláva* (< psl. *golvá) iz predloge, ki se ohranja v p. *szpara* ‘razpoka’ (Snoj, JiS 30, 1984/85, 117–120).

V Pleteršniku po rkp. gradivu Frana Levstika navedena razlaga, da je bilo sln. *špranja* izposojeno iz srvn. *spranz* ‘špranja, reža’ (Lexer), fonetično in tudi zaradi pomenskega razmerja sln. *špranja* ‘razpoka’ : hrv. *špranja* ‘trska’ ni več verjetna.

5.15 Besednodružinski podatek

Nekaterim geselskim člankom sledi še razdelek s shematično prikazano diahrono besedno družino. Namen tega razdelka je pokazati, kateri slovenski leksemi so medsebojno sorodni in iz katerih jezikov oziroma jezikovnih stopenj izvirajo.

V koloni *sln.* ‘slovensko’ so umaknjeno prikazani tisti leksemi, ki so nastali po internoslovenskem fonetičnem, besedotvornem ali pomenskem razvoju.

V tem razdelku so naštetni le tisti leksemi, ki v slovarju nastopajo kot samostojne geselske iztočnice. Sledi mu vsaj en usmerjevalnik ⇒ na ustrezni geselski članek.

Razdelek uvaja znak ⊕^{BD}.

Npr.

pisati

⊕^{BD}

Pide. dial. *péjk’-je- ‘vrezovati’ → ‘črte vleči’ → ‘brazdati’ / ‘risati’ → ‘barvati’

> psl. (*p̄sáti) pís’ešb ‘brazdati zemljo’ > sln. *podpisati* ‘podorati’;

psl. *p̄sáti pís’ešb ‘risati’ > pozno psl. ‘scribere’ > sln. *pisati* ‘scribere’

→ *pisati se* ‘imeti priimek’;

→ slov. *pisár’b m

> sln. *pisar*;

→ slov. *pisár’bna f > č. *pisárna*

⇒ sln. *pisarna*;

→ slov. *pis̄bc̄b m

> sln. *pisec*;

→ slov. *pisátel’b > r. *pisátel*

⇒ sln. *pisatelj*;

psl. *pis(b)mó ‘risanje’

> sln. *pismo* ‘znamenje’;

→ slov. ‘pisanje’

> sln. *pismo* ‘litterae ...’;

- psl. **p̣ṣāti se* ‘barvati se’ > sln. *pisati se* ‘barvati se (češnje)’
 → slov. **pisan̄b* ptc ‘obarvan = pisan’ > sln. *pisati se* ‘zoreti (grozdje)’;
 → slov. **pisanica* f ‘kar je obarvano’ > sln. *pisan* adj ‘različnih barv’;
 > sln. *pisanica* ‘pirh’ itd.
- Pide. **pik’-ró-s* adj ‘vrezan’ (gr.) → ‘pisan’ (sti., slov.)
 > psl. **p̣ḅstṛb* ‘pisan’ > r. *pěstryj* ‘pisan, raznovrsten’ ⇔ sln. *pester* ‘raznovrsten’;
 → psl. **p̣ḅstry’* f, Asg **p̣ḅstṛḅ* ‘pisanost’ >> sln. *postrv* f ‘Salmo fario’.
- Pide. dial. **pik’-ó-s* (*k’(u)uōn*) ‘pisan (pes)’
 > psl. **p̣ḅṣb* m ‘canis’ > sln. *pes* ‘canis’;
 → psl. **p̣ḅṣḅj̣b(-j̣b)* adj > sln. *pasji* adj.
- ⇒ podpisati ⇒ pisati se¹ ⇒ pisar ⇒ pisarna ⇒ pisec ⇒ pisatelj ⇒ pisati se² ⇒ pisati se³ ⇒ pismo¹
 ⇒ pismo² ⇒ pisan ⇒ pisana mati ⇒ pisanica ⇒ pester ⇒ postrv ⇒ pes ⇒ pasji

ovcaⓈ^{BD}

- Pide. **H₂éyi-* m/f ‘ovca, oven’
 Pide. dial. **H₂éyi-no-* adj ‘pripadajoč ovci/ovnu’
 > psl. **oụbn̄b* m ‘oven/ovca’ > sln. *oven* m.
- Pide. dial. **H₂éyi-ko-* ‘ovca/oven’
 > psl. **oụbc̣b* m ‘oven’ > sln. **ovec* m ‘oven’;
 → sln. *ovec* m ‘koštrun’;
 >> sln. *ubac* m ‘oven’.
- Pide. dial. **H₂eyi-kéH₂* ‘ovca’
 > psl. **oụbc̣á* f ‘ovca’ > sln. *ovca* f ‘ovca’.
- ⇒ ubac ⇒ ovec ⇒ oven

ajerⓈ^{BD}

- Furl. *àer/àjar* ‘zrak, veter’ m (< lat. *aer* m ⇔ gr. ἀήρ f)
 ⇔ sln. *ajer* ‘zrak’;
 >> sln. *valjer* ‘zrak’.
- ⇒ valjer

5.16 Usmerjevalniki

Geselski članki z besednodružinskim podatkom se zaključujejo z vsaj enim usmerjevalnikom ⇒ na ustreznih hierarhično nižji geselski članek.

Npr.

ajer

...

⇒ valjer

cipelj

...

⇒ čevelj² ⇒ ševol

Geselski članki brez besednodružinskega podatka se lahko zaključujejo z usmerjevalnikom ► na ustreznih hierarhično višji geselski članek.

Npr.
brošč
 ...
 ▶ **broč**
čonkelj
 ...
 ▶ **čonta**

Geselski članki brez besednodružinskega podatka se lahko zaključujejo tudi z usmerjevalnikom ▶^{sin}, ki vodi k sinonimnemu leksemu z istim korenem ali osnovo.

Npr.
blagar
 ...
 ▶^{sin} blagovnica
kajba
 ...
 ▶^{sin} čajba ▶^{sin} ščajpula

5.17 Primer fonetičnega geselskega članka

krgišče

ESSJ 0

kər'ʎi:šče n 'kraj, kjer se križata dve poti = križišče, kraj, kjer se pot cepi na dve' (Komen – Gradivo OLA).

⊙ Onimizirano v mtpn *Krgišče* n 'ime zaselka Orehovelj pri Novi Gorici' (KLS: I, 220), 'ime dela Dolnje Vrtojbe' (KLS: I, 234), 'ime zaselka Gornjega Cerovega' (KLS: I, 204), *Krgišče/Križišče* 'ime zaselka v Števerjanu', it. *Bivio* (Merkù 1999) = it. *bivio* 'razpotje, križišče', *Dolnje Krgišče* n 'ime zaselka v Števerjanu', *Gornje Krgišče* 'isto' (Klemše 1993: 89).

Isln. **kr(i)'gi:šče* n 'razpotje'.

Iz sln. nomena loci *križišče* n 'razpotje' (← sln. *križ* m 'cruX') nastalo po regresivni disimilaciji po zapornosti ž : š(č) → g : š(č), prim. enak fonetični razvoj v kraš. *fežlišče* 'fižolov strok' ob *fežlišče* 'isto' (Štrekelj 1887: 420) < sln. **fažolišče*, v Istri tudi *pož'rešna* 'požrešna' (Gažon – Cossutta 2002: 222), *pož'rešna* 'isto' (Trebeše – Cossutta l.c.). 2002: 222) in k temu *pogrešnost* f 'požrešnost, lakomnost' v verzu *pogrešnost prav vse, kar je lep'ga, pokvari* pesmi Počasno življenje goriškega kantavtorja Iztoka Mlakarja (Furlan, JZ 9/2, 2003, 51–58).

▶ **križ**

5.18 Primer besedotvornega geselskega članka

ovec

ESSJ 0

⊕ 18. st.: *ovez* 'Schöps, *kafhtrun*' (Gutsman).

Nastalo po mladem narečnem koroškem pomenskem razvoju 'oven' → 'koštrun' (prim. sln. kor. *óven* m, g *yna* 'koštrun' (Koprivna – SLA)) in enako rez. *úbac* m 'oven'.

Psln. **ouðc* m, g *ouçà* 'oven' (S).

- = r. arhang. *ovéc*, g *ovcá* 'ovca/oven' (SRNG), pomor. *uovc*, g *a* 'oven' (Lorentz), gl. *uouç* 'oven', *řézany uouç* 'koštrun' (SS: II, 76, 78);
 < **psl.** dial. **ouьcъ* m, g *ouьcá* (ap B) 'ovca/oven'.

- ♦ < **pide**. dial. **H₂éyi-ko-s* m/f 'ovca/oven' je v ojevsko deklinacijo prestrukturirani primarno akrostatično deklinirani pide. **H₂éyi-* m/f 'ovca/oven' (Furlan, SEB 1 2000: 163–171). Zaradi pomena r. arhangelškega leksema, ki še kaže, da je bilo prvotno psl. poimenovanje generično in označevalo tako ovco kot ovna, ni verjetno, da bi bilo psl. dial. **оуѣць* m retrogradna tvorba iz psl. **оуѣца* f 'ovis' oziroma mlajših slov. fonetičnih ustreznikov.
- **ovca**

5.19 Primer fonetično-besedotvornega geselskega članka

valjer

ESSJ 0

'val'ər m 'zrak' v besedni zvezi *'žitət u 'val'ər z bə'dilon* 'metati z lopato = badiljem v zrak' (šavr. (Koštabona) – Cossutta 2002: 120).

Isln. **'a:jer* Asg 'v zrak';

po univerbizaciji **'uajer* m 'v zrak' in dial. razvoju *i > l'* **'ual'er* 'zrak'.

Enaka univerbizirana predložna zveza je izpričana v hrv. čak. *vajerŭ* adv 'v zraku' (< Lsg), npr. *Pogjėdaj koliko jeroplŭni je vajerŭ* (Bejska Tramuntana – Velčić 2003) in k temu *vajerice* adv 'v zrak, kvišku' (Vinja: 1, 15). K pojavu prim. še sln. tpn *Ājdovščina*, toda lokalno *Ūāidušna* (SLA) s sklopljenim predlogom *v* < **uŕ*. K fonetiki prim. sln. dial. *pāljek* m 'pajek' (Istra, Goriško, Notranjsko, spodnja Dolenjska) iz *pājek* 'isto', kraš. *lesien* m 'jēsen' (Ramovš 1924: 169s.), v Istri *lə'sien* 'isto' (Kukanja 1987/88; Cossutta 2002: 213), *lə'sien* 'mali jesen' (Korošci – Cossutta 1987) iz dnd *jēsen* m 'Fraxinus' (Furlan, Annales 15, 2005/2, 408s.; o sln. dial. *i > l'* Ramovš 1924: 169s.).

► **ajer**

5.20 Primer etimološkega geselskega članka

pisati se³

ESSJ 0

se 'piše impf 'zoreti (o grozdju)' (Črni Kal – SDLA-SI: II, 258), *je 'pisano* 'je zrelo (o grozdju)' (Šmarje – l.c.).

Isln. **'pisati se* 'zoreti (o grozdju)'.

⊕ Internoslovensko pomensko specializirano iz *pisati se* 'barvo dobivati', prim. v zgornji Soški dolini *črešnje se uže pišejo* 'češnje že dobivajo barvo' (Erjavec, LMS 1880, 168), tj. 'zorijo'.

► **pisati se²**

5.21 Primer etimološko-besednodružinskega geselskega članka

ajer

ESSJ s.v. *zrāk*

ajer m *g ja* 'zrak' (dial. – SSKJ), *ajer* m 'soparno ozračje' (notr. – Pleteršnik); v narečjih: goriš. *ajer* m, *g ja* 'zrak' (Štrekelj 1887: 406), ter. *tu "äjerjə* Lsg 'v zraku', *tá po jájerjə* Lsg 'po zraku', *tié miz äjčər* Asg 'tja v zrak' (Spinozzi Monai 2009: 124, 182, 211), rez. *ajerl/jájer*, *g jájarja* 'nebo' (Steenwijk 1992: 262), tolm. *ajer* 'zrak, prepih' (Tolminske Ravne – DTZ 1993: 187), *'a:jər*, *g jə* 'zrak' (Čujec Stres 2010), cerklj. *'a:jer*, *g je* 'veter' (Kenda-Jež Diss. 2002: *2), *ajer* 'isto' (Razpet 2006), črnovr. *ajer* 'zrak' (Tominec 1964).

⊕ 16. st.: *ajer* 'Luft' (Megiser 1592), 17. st.: *aier* 'aere' (Alasia 1607).

Isln. **'a:jer* m 'zrak, veter';

z uvrstitvijo v deklinativni tip *kuhar* m, *g ja*.

⇐ furl. *àer/àjar* m 'zrak, veter' (Skubic 1997: 178; Furlan, *Annales* 15/2, 2005, 408; Snoj ESSJ: IV, 425), npr. *butâ per ajar* 'v zrak metati', *ajar di tramontane* 'tramontana' (NP), kar je fonetično razvito iz lat. *aer* m, g *is* 'zrak; veter, sapa' in tako kot stesl. *aer̂* m 'zrak' izposojeno iz stransko-sklonske osnove *ἀέρ*- gr. *ἀήρ* f 'zrak, megla' (LEI: I, 1087; ESJS: I, 46).

⊕ Brez znane etimologije (Frisk: I, 27).

Na sln. zahodnem območju je ta romanizem popolnoma izpodrinil domači leksem *zrâk* ter močno konkurira n. izposojenki *lūft*.

Hrv. dial. *àjer* 'zrak' se kot dalm. rom. prežitek iz lat. *aer* ohranja na hrv. obmorskem območju (Skok: I, 17; Vinja: I, 15; ERSJ: 1,80). O lat. *aer* v jslov. jezikih tudi Šega Diss. 2006: 26s.

⊕^{BD}

Furl. *àer/àjar* 'zrak, veter' m (< lat. *aer* m ⇔ gr. *ἀήρ* f)

⇒ sln. *ajer* 'zrak';

>> sln. *valjer* 'zrak'.

⇒ valjer

POSKUSNI GESELSKI ČLANKI

Razdelek vsebuje 146 geselskih člankov, med njimi 15 kazalčnih. Med 146 geselskimi iztočnicami je 94 takih, ki v Bezlajevem Etimološkem slovarju slovenskega jezika še niso bile obravnavane.

ajerESSJ s.v. *zrâk*

âjer m, *g ja* 'zrak' (dial. – SSKJ), *âjer* 'soparno ozračje, megla', npr. *od ajerja ne vidim morja* (notr. – Pleteršnik); v narečjih: goriš. *âjer* m, *g ja* 'zrak' (Štrekelj 1887: 406), ter. *tu* ^w*âjerjъ* Lsg 'v zraku', *tá po yâjerjъ* Lsg 'po zraku', *tié miz âjčær* Asg 'tja v zrak' (Spinozzi Monai 2009: 124, 182, 211), rez. *âjër/jâjër*, *g jájarja* 'nebo' (Steenwijk 1992), tolm. *âjer* 'zrak, prepih' (Tolminske Ravne – DTZ 1993: 187), *'a:jər, g jə* 'zrak' (Čujec Stres 2010), cerklj. *'a:jer, g je* 'veter' (Kenda-Jež Diss. 2002: *2), *âjer* 'isto' (Razpet 2006), črnovr. *âjër* 'zrak' (Tominec 1964).

⊕ 16. st.: *ajer* 'Luft' (Megiser 1592); 17. st.: *aier* 'aere' (Alasia 1607).

Isln. **'a:jer* m 'zrak, veter';

z uvrstitvijo v deklinativni tip *kuhar* m, *g ja*.

- ⇨ furl. *àer/àjar* 'zrak, veter' (Skubic 1997: 178; Furlan, *Annales* 15/2, 2005, 408; Snoj ESSJ: IV, 425), npr. *butâ par ajar* 'v zrak metati', *ajar di tramontane* 'tramontana' (NP), kar je fonetično razvito iz lat. *aer* m, *g aeris* 'zrak, veter, sapa' in tako kot stesl. *aerb* 'zrak' izposojeno iz gr. ἀήρ f 'zrak, megla' (ESJS: I, 46) oz. bolje iz stransko-sklonske osnove ἀέρ-, prim. akz. ἀέρα.

⊕ Gr. ἀήρ f je brez znane etimologije (Frisk: I, 27; Beekes 2010: I, 27).

Hrv. dial. *âjer* m 'zrak' se kot dalm. rom. prežitek iz lat. *aer* ohranja na hrv. obmorskem območju (Skok: I, 17; Vinja: I, 15; ERSJ: I, 80). O lat. *aer* v jslov. jezikih tudi Šega Diss. 2006: 26s.

Na sln. zahodnem območju je ta romanizem popolnoma izpodrinil domači leksem *zrâk* in konkurira z n. izposojenko *lüft*.

⊕^{BD}

Furl. *àer/àjar* 'zrak, veter' m (< lat. *aer* m ⇨ gr. ἀήρ f):

⇨ sln. **ajer** 'zrak';

>> sln. **valjer** 'zrak'.

⇒ valjer

antula → antveljaESSJ s.v. *ântlja***antvelja**ESSJ s.v. *ântlja*

antvela f 'brisača' (Pleteršnik s.v. *ântvila*); v narečjih: bovš. *á:ntwēlja* 'brisača' (Ivančič Kutin 2009), štaj. zgsav. *'â:nt'vele* 'isto' (Zadrecka dolina – Weiss 1998); po SLA je bila raba leksema potrjena v primor., dol. in štaj. narečni skupini, npr. *ântvel'â* (Log pod Mangartom), *ântvil'a* (Renče); *ântvəla* (Stari trg pri Ložu), *ântvola* (Vavta vas); *ântvala* (Ložnica pri Žalcu), *ântvela* (Kasaze).

⊕ 16. st.: *antuēla* 'Handthuch, Handzwähl' (Megiser 1592), *antvila* (Pleteršnik po Miklošiču, ta po Trubarju); 17. st.: *antueglia* 'sciugamano, touaglia', *antueglie* 'mantile' (Alasia 1607) 'gropa brisača ali grob prt', *antvila* 'mantile, handzwähel' (Kastelec-Vorenc); 18. st.: *antvela* 'Handtuch, brisfauka, obrifalu, obrifjak', 'Schweißtuch, potiunu brifalu, potni robez' (Gutsman).

Isln. **á:ntuel'a* f 'brisača'.

- ⇨ srvn. *hantwehele* f 'brisača', nvn. *Handzwehle* 'isto'.

⊕ Srvn. *hantwehele* je kompoz iz srvn. *hant* 'roka', nvn. *Hand* 'isto' in srvn. *twehele*

‘lanena krpa, zlasti za brisanje po umivanju; namizni prt’, nvn. *Zwehle* ‘krpa’ (Miklošič 1867: 2; isti 1886: 3; Grafenauer, *Razprave ZDHV* 1, 1923, 376; Striedter-Temps 1963: 82; Bezljaj ESSJ: I, 4), torej *‘krpa za roke’.

Sln. varianta **antula** f ‘brisača’, ki jo navaja Pleteršnik s.v. *ántvila*, je bila po SLA potrjena v dol. in štaj. narečni skupini, npr. *ántula* (Sveti Gregor, Dolenja vas); *ântula* (Slivnica pri Celju), *ântula* (Žusem), in je lahko nastala po redukciji iz isln. **á:ntuel’a* (Bezljaj l.c.).

► **antlja**

babion

ESSJ 0

⊕ 17. st.: *babion* ‘cynocephalus, genus fimiariarum, babion’ (Megiser 1603), tj. ‘pavijan’.

⊖ Nejasno.

Megiserjeva glosa je v sln. leksiki hapax legomenon, pri njem navedeno n. *babion* pa se tudi v obsežnejših nemških slovarjih (npr. Grimmovem) ne potrjuje. Megiserjevi glosi bi bili lahko napačno zapisani za pričakovano sln. *babuín* oz. n. *Babuín* (< it. *babbuino*), a je bolj verjetno, da je sln. *babion* (ob n. *Babion*) izposojenka z izhodiščem v rom. sinonimu za pavijana oz. opico, ki se odraža v it. *babbione* ‘bedast, butast; bedak, butec’, toda v južni Italiji *babbiune* ‘majhna opica’ (Battisti-Alessio: 390). Splošno rom. leksem za pavijana je namreč frc. *babouin* ‘pavijan’ poleg ‘bedak; groteskna majhna žival’, it. *babbuino* ‘pavijan’ (14. st.), ‘bedak, nerodnež’ (16. st.), port. *baboyonos* ‘pavijan; bedak, nerodnež’, srlat. *babewynus* ‘simiae species’.

Megiserjev zapis *babion* je Staběj, Megiser 1603: 5 poknjžil v *babijon*.

► **pavijan**

babuin

ESSJ 0

babuín m, g a ‘pasjeglava opica’ (SP 1962) = ‘Papio cynocephalus’ (Gradivo SSKJ), tj. ‘pavijan’.

Isl. **babuín* m ‘pavijan’.

⇔ it. *babbuino* ‘pavijan’ (14. st.) poleg ‘bedak, nerodnež’ (16. st.), it. tržaš. *babuin* ‘isto’ (Doria 1987) ali iz frc. *babouin* ‘pavijan’ poleg ‘bedak’ (Verbinc 1974⁴: 79).

Iz iste it. predloge Skok: I, 83 izvaja hrv. *babuin* ‘opica’ (Mikalja – ARj).

► **pavijan**

barvilni brošč → brošč

ESSJ 0

betonica

ESSJ s.v. *dléto*

⊕ 17. st.: *betonica* ‘cestrum, vel caestrum, tudi enu sheleišu ša dobsti, tefla’ (Kastelec-Vorenc).

⊖ Nejasna in vprašljiva beseda.

Kot *betonica* ‘dletó’ Bezljaj ESSJ: I, 105 abstrahira Kastelec-Vorenčevo glosó z grafemom *c*. V drugih zbirkah leksema ni bilo moč zaslediti. Bezljaj l.c. je izhajal iz sln. **dletvenica*, kar je ob upoštevanju disimilacije po dentalnosti *d : t* → *b : t* sicer možno (prim. dl. *blotko* ‘dletó’ < **doltьko*, gl. *blócko* ‘dletó’ < **doltьc-ьko* – Schuster-Šewc: 1, 36), z besedotvornega vidika pa je malo verjetno, da bi tvorjenka iz sln. *dlétvo* n

‘dletó’ še vedno ohranjala isti pomen, prim. besedotvorno podobno *dletveník* ‘Meißler’ (Murko 1833²).

► **dletvo**

bič

ESSJ *bič*

bīč m, g *bīča* ‘flagellum’, *bīč*, g *bīča* ‘isto’ (SSKJ), *bīč*, g *bīča* (Pleteršnik); v narečjih: štaj. zgsav. ‘*bič* m, g *a* ‘palica z jermenom’ (Zadrečka dolina – Weiss 1998), pkm. *bič*, g *a* ‘usnjen ali pleten bič’ (Beltinci – Novak 1996).

Ⓣ Dem *bīček* m, g *čka* (SSKJ), *bīček*, g *čka* (Pleteršnik); denom *bīčati*, *bīčam* impf ‘tepsti z bičem’ (SSKJ), *bīčati*, *bīčam* impf ‘isto’ poleg ‘kaznovati’ (Pleteršnik), tolm. ‘*bičat am* ‘tepsti z bičem’ (Čujec Stres 2010); pkm. *bičūvati ūjen* impf ‘bičati’ (Beltinci – Novak 1996), *bičūvate ūjen* impf ‘isto’ (Gornji Senik – Bajzek Lukač 2009).

Ⓣ^H 17. st.: *bizhovati* ‘caedere flagris, tepsti’ (Kastelec-Vorenc); 19. st.: *bizhati* ‘geißeln’ (Jarnik 1832: 9), *bizhati* ‘peitschen, geiseln’, *bizhovāti zhūjem* ‘geiseln’ (Murko 1833¹).

Ⓣ 16. st.: *bizh* ‘Gaißel, flagellum, gajshla’ (Megiser 1592); 19. st.: *bizh* ‘Peitsche’ (Jarnik 1832: 9), *bizh* ‘Peitsche, Geisel’ (Murko 1833¹).

Psln. **bīč/bīč* m ‘bič’ (splošno).

- = tscl. *bičb* m, g *a* ‘bič’, hrv. *bīč*, g *bīča* ‘isto’ z denom *bičevati*, *bičujēm* ‘bičati’, čak. *bīč* ‘bič’ z denom *bičovati*, *bičujen* (ČDL), *bīč*, g *bīča* ‘bič’ z denom *bičati* *oāš* ‘tepsti z bičem’ (Vrgada – Jurišić 1973), *bīč* m, Isg *bičen*, Npl *biči* (Orbanići – Kalsbeek 1998), srb. *bīč*, g *bīča* ‘bič’, mak. *bič* ‘isto’, blg. *bič*, pl *bičove*, tudi ‘zlo’, r. *bīč*, g *bičá* ‘bič’, ukr. *byč*, g *byčá* ‘palica; kratki del cepca, s katerim se mlati’ (Grinčenko), br. *bič*, g *bičá* ‘bič’, p. *bicz* ‘isto’, č. *bič*, slš. *bič*, gl. *bič* ‘palica, kij’, dl. dem *bick* ‘majhna palica’;

< **psl.** prvotno verjetno **bī-čb* m (ap B), sekundarno (pod vplivom **bī-ti* ‘tolči’) **bī-čb* m (ap A).

Ⓣ Subst **bī-čb* >> **bī-čb* m ‘sredstvo, s katerim se udarja/tolče’ je nomen instrumenti na **-čb* tipa **bri-čb* m ‘britev’ iz psl. **bī-ti* ‘tolči, udarjati’ (Skok: II, 162; Bezljaj ESSJ: I, 20; SP: 1, 247; ÈSSJa: 2, 94; ESJS: 1, 62; ERSJ: 3, 348s.).

Pozno srvn. *pītsche* f ‘bič’ (> nvn. *Peitsche* ‘isto’) je bilo izposojeno iz slov. predloge (Štrekelj, ČZN V, 1908, 53; Kluge²³: 619), enako tudi romun. *bičū* ‘bič’ (Tiktin: I, 184; Skok l.c.; SP l.c.). V Bezljaj ESSJ l.c. omenjenega štaj. n. *Witsch* ‘bič’ Štrekelj l.c. ne navaja.

► **biti²**

blagar

ESSJ s.v. *blâg*

blagár m, g *ja* ‘dedič vse zapuščine’ (Pleteršnik po Janežiču 1893 in Cafu, ki je leksem poznal iz Istre).

Ⓣ Fem *blagarica* ‘hči edinka, ki ji pripada vse imetje’ (Pleteršnik po Janežiču 1893 in Cafu), v Istri *blagarica* ‘hči edinka, ki je sama podedovala kmetijo’ (Zanigrad, Hrastovlje, Dol pri Hrastovljah, Zazid, Črnotiče – Ravnik 1996: 259), tudi ‘hči, ki se je poročila in ostala doma’ (Zazid, Hrastovlje – Ravnik l.c.).

Isln. **blagár* m ‘kdor dela = upravlja z imetjem/posestvom ipd.’ (< slov. **bolg-ár’b*).

Ⓣ Podlaga za nastanek do sedaj samo v sln. dial. prepoznane besedne družine je subst

blagô n 'stvar, dobrina, imetje (= posest)' (Bezljaj ESSJ: I, 23) in k temu dem *blažcë* n 'majhna dobrina, imetje, posest', prim. *svojemu očetu blažce pomagati delati* 'očetu pomagati obdelovati majhno posest' (Gorske bukve – Pleteršnik). V 16. st. *blagu* 'Gut, Reichtumb, bona', 'Vermögenhait, facultas; *premagajne, jimejne*' (Megiser 1592), v 17. st. *blagú* 'bonum, iménie', 'facultates', *blaszhe* 'pošfesiuncula, en maihin gruntiz, iménze' (Kastelec-Vorenc) [blažce], v 18. st. *blagu* 'Waare, Gut; bona, merces' (Pohlín), *blagu* 'Fahrniss, imanftvu', 'Reichthum, Gut, Waare', *dieufhnu/dieudizhnu blagu* 'Erbgut' (Gutsman).

Izvorni nomen agentis **blag-ár* m (< **bolgár'v*) 'kdor dela = upravlja z imetjem/posestvom ipd.' je izsamostalniški tipa sln. *čevljár* iz *čêvelj* m, g *vlja*.

► **blago** ►^{sin} blagovnica

blagovica → blagovnica

ESSJ s.v. *blâg*

blagovnica

ESSJ s.v. *blâg*

blagovnica f 'dedinja premoženja' (Pleteršnik po Cafu), 'edina hči v hiši, ki ji pripada vse imetje', npr. *blagovnice imajo največ snubókov* 'b. imajo največ snubcev' (Erjavc, LMS 1879, 134; po njem Pleteršnik, ki navaja, da je leksem znan tudi v Litiji) = goriš. *blayońica* 'hči edinka' (Štrekelj 1887: 434), črnovr. *bląyunićg* 'hči, ki bo dobila grunt, ker nima bratov' (Tominec 1964); tudi **blágovica** f 'edina hči v hiši, ki bo po starših podedovala vso imovino' (okolica Gorice – Štrekelj, LMS 1892, 5; po njem Pleteršnik).

Isln. **blagouñ-íca/blagou-íca* f 'tista, ki upravlja z imetjem = posestvom'.

⊕ Sinonimno s sln. dial. *blagarica* (Istra), a zaradi zaporedja *-ov-* ni bilo izpeljano iz subst *blagô* n 'stvar, dobrina, imetje (= posest)' (tako Bezljaj ESSJ: I, 23), ampak iz drugače substantiviziranega adj *blâg* < psl. **bôlgъ*, najbolj verjetno iz psl. **bolg-y* f, g *bolg-ъme* 'bona', ki se lahko ohranja v psl. abstr **bolgy-n'i* f 'blaginja' in poimenovanjih za užitno, tj. dobro gobo tipa sln. pkm. *blágev* f, g *gvi* 'blagva (užitna goba)' (Beltinci – Novak 1996), knjiž. *blágva* f 'užitna goba z oranžnim klobukom in rumenkastim betom' (SSKJ).

Sln. osnova **blagov-* je ob izhodnem psl. **bolgy* f sekundarna, analoška podobno kot npr. v adj **cъrkoу-ънь* = sln. *cerkóven*, f *vna* 'cerkven', hrv. *crkôvní* ← **cъrky* f, g *cъrkъme* (o analogiji Furlan, SC 3/1, 2010, 208s.).

Sln. *blagovnica* je torej s sufiksom *-ica* substantivizirano iz adj **blagoven* (tip *cerkóven*), v okolici Gorice izpričano *blágovica* (glej zgoraj) pa iz adj **blagov* (tip hrv. čak. *smòkov* 'smokvin'). Prvotno torej **tista, ki upravlja z imetjem = posestvom*.

► **blago** ►^{sin} blagar

bona¹

ESSJ ⚭

bôna f 'varuška, pestunja', npr. *otrok je prepuščen boni* (zastar. – SSKJ).

⊕ Beseda se najprej pojavi v leposlovju prve polovice 20. st. in je bila prvič slovarsko zabeležena v SSKJ.

⇔ frc. *bonne* f 'v meščanskem okolju najeta služkinja za različna opravila v gospodinjstvu'.

Ⓔ Frc. *bonne* je v f sg substantivizirani adj *bon* 'dober' na podlagi besedne zveze *bonne à tout faire* 'dobra za vsa opravila', ki smiselno ustreza n. *Mädchen für alles* 'dekle, ki je uporabno pri različnih gospodinjskih opravilih' in sln. kalku *deklica za vse*. V frc. je bila beseda prvič zapisana v drugi polovici 18. st.

božatiESSJ *bôžati*

bôžati am impf 'ljubkujoče premikati roko po čem; povzročati prijeten, ugoden občutek' (SSKJ), *bôžati*, *bôžam/bôžam* 'nežno gladiti (po koži), ljubkovati' (Pleteršnik); v narečjih: nad. *bùāžat* (Rigoni-Salvino 1999 s.v. *accarezzare*), *bùāžat*, *bùōžat* 'accarezzare' (Špehonja 2003), goriš. *būóžat* 'streicheln' (Štrekelj 1887: 488), črnovr. *būāžet* (Tominec 1964), dol. *buóžet* 'božati' (Smole Diss. 1994), kost. *'bō:žat an* 'isto' (Gregorič), štaj. zgsav. *'bō:žat am* (Zadrečka dolina – Weiss 1998), pkm. *bóužati* 'gladiti, božati' (Beltinci – Novak 1996), *bāužati an* 'božati' (Porabje – Mukič 2005); v Čabru *b'u:žat an* 'isto' (Malnar 2002).

Ⓙ Pf *pobôžati* am (SSKJ), *pobôžati*, *pobôžam* (Pleteršnik), kor. obir. *me j pa zmì:ri pubò:žuwa* (Karničar 1990: 300) 'me je pa vedno pobožala', nad. *pobùāžat* 'accarezzare' (Rigoni-Salvino o.c.); dem *bôžkati* (v otroškem govoru – SSKJ), nad. *bùāšcat*, *pobùāšcat* 'accarezzare' (Rigoni-Salvino o.c.), cerklj. *búšcat* 'božati' (Razpet 2006).

Ⓕ 18. st.: *bujshati* 'streicheln, gladiti, pogladiti' (Gutsman) [bujžati] s prehodnim *j* v naglašnem zlogu; 19. st.: *božati* 'liebkosten' (Cigale 1860).

Psln. ?

Ⓖ Nejasno.

Pomensko osamljeno. Izhajati bi bilo mogoče iz intr denom **ubož-ěti ubož-ěješv* > **ubožāti*, **ubožāješv* (> **ubožāšv* > **ubôžāšv*) iz adj **ubôgv* 'ubog, reven; beden, pomilovanja vreden' s primarnim intr pomenom 'biti/postati ubog', ki se še ohranja v sln. *ob-ubôžati* am pf 'postati reven', oz. 'biti/postati beden, pomilovanja vreden' in je tako kot v *obubôžati* sekundarno postal tranzitiven, prim. *vojne so ljudi obubožale* 'vojne so ljudi naredile siromašne', *nisem hotel domačih obubožati* 'nisem želel domačih osiromašiti'. Po percepciji, da je božanje pomilovanje, pa je lahko pridobil pomen 'delati koga usmiljenja vrednega = pomilovati ga'.

Psl. denom **ubož-ěti* je znan v csl. *ubožati*, *ubožaješi* 'pauperem esse' (toda *ubožiti*, *ubožiši* 'pauperem facere'), r. *ubóžety* 'postajati reven' (z aktualiziranim znakom o denom na **-ěti*), ukr. *ubóžaty*, *ubóžaeš* 'isto', tudi *ubóžity* (Grinčenko).

Novoakutirana prez osnova **ubôžāšv*, po redukciji vzglasnega *u-* isln. **bôžas* je v sln. nadomestila staro infinitivno sln. **božāti*, dial. **bôžat* → *bôžati/bôžati*.

Zaradi formalnega intr znaka, tj. tvorjenosti na **-ěti* = sln. *-ěti*, ni sprejemljiva Pleteršnikova razlaga (sprejema Snoj 2003²: 53), po kateri naj bi bil denominativ prvotno delokutiv in pomenil 'ubogi/ubožec komu praviti'. Delokutivi so namreč tudi formalno tranzitivi.

Bezljaj ESSJ: I, 36 je dvomil v povezavo z adj *ubôg* in domneval, da se v sln. *bôžati* tako kot v r. *búžaty* 'umirati' ohranja nazalizirana varianta pide. **b^heyg^h*- 'kriviti se'. V sorodstvo sln. in r. glagola dvomita Kurkina, *Ėtimologija* 1977, 1979, 169 in Anikin: 5, 59.

► **ubog** ►^{sin} vožit

brez²

ESSJ s.v. bréza

brěz m, g *bréza* ‘Betula’ (Pleteršnik po Valjavcu); primor. *b'řes* m ‘navadna breza’ (Belvedur (Istra) – SDLA-SI: I, 165).

Psln. dial. ftn **brěz* m ‘Betula’ (Istra).

- = hrv. dial. *brěz* m ‘Betula’ (Belostenec, Habelić, Stulić; Slavonija, Križevci), ukr. dial. *berez* ‘isto’ (Anikin: 3, 114), dl. dial. *br'as* (Dešno/Dissen – OLA L 3, 2000: 150); < **psl.** dial. ftn **běrzь* m ‘Betula’;
- ◆ = lit. *bėržas* m ‘Betula’ in let. *bėrzs* m ‘isto’; < **pide.** dial. ftn **b'érH_g'o-s* m ‘Betula’; ob arealno širšem po spolu različnem ftn **bērza* f (ESSJa: I, 207s.; Bezljaj ESSJ: I, 43) sta le lit. *bėržas* in let. *bėrzs* popolna ustreznika s psl. ftn moškega spola (Furlan, *Annales* 18/1, 2008, 113s.; ista, *SR* 56/2, 2008, 9). Na širši areal tega psl. besedotvornega arhaizma lahko kaže še stblg. *brězok* ‘april’ < *‘mesec/čas, ko se iz brezovega lubja nabira sladek brezov sok’, ki ne more biti izpeljanka na *-ko- iz psl. ajevskega subst **bērza* ‘Betula’, ampak iz psl. sin **běrzь* (Vondrák²: I, 612; Furlan, *Slavia* 79/1, 2010, 41 z op. 3 in 4), tj. **bērzo-ь*.

► **breza**¹

brošč

ESSJ Ø

bröšč m, g *bröšča*, navadno v zvezi **barvilni brošč** ‘Rubia tinctorum = rastlina z rdečim barvilom v koreniki’, brez adj tudi ‘barvilo iz broščevih korenik’ (SSKJ), *bröšč* ‘Rubia tinctorum’ (Pleteršnik po Tuškovem rkp. slovarju, Cigaletu 1860 in Janežiču 1851).

Ⓣ Adj *bröščev*, f a (SSKJ); *broščina* f ‘brošč’ (Pleteršnik po Cafu); *bröščnica*, navadno f pl ‘zelnate rastline z vretenasto nameščenimi listi in cveti v socvetjih = Rubiaceae’ (SSKJ); *brošec* ‘Rubia tinctorum’ (Šulek 1879 po Bleiweisovem rkp.).

Ⓜ 19. st.: *bröfshz* ‘Färberröthe = Rubia tinctorum’ (Murko 1833^{1,2}), *brofshz* ‘Rubia tinctorum’ (Freyer 1836 – Praprotnik, *Scopolia* 61, 2007, 92).

© Merku 2006: 53 iz ftn *bröšč* izvaja mtpn *Broščak* ‘ime območja v gozdu Igovca pri Bazovici v o. Trst/Trieste’. Morda bi bilo treba s tem ftn povezati tudi mtpn *Broščar* ‘ime parcele v naselju Spodnji Otok v o. Radovljica’ (LiAK).

Isln. ftn **bröšč* m ‘Rubia tinctorum’.

- Prim. enako hrv. *brošč* ‘Rubia tinctorum’ (Šulek 1879: 34 po ljubiteljskem zbiratelju fitonimov Mijatu Sabljariju, ki je gradivo nabiral predvsem na Hrvaškem, v Istri in Dalmaciji);

< **jslov.** (sln.-hrv.) verjetno **brot'ьcb* m ‘Rubia tinctorum’.

Ob bolje potrjenem sinonimnem psl. ftn **brot'ь* m ‘Rubia tinctorum’ (= sln. *bröč*, hrv. *bröč*, srb. *bröč* itd.) je možno, da sln.-hrv. *brošč* ‘Rubia tinctorum’ ne odraža psl. besedotvorne variante ***brost'ь*, ampak je variantni koren *brošč-* nastal iz tvorjenke **brot'ьcb* (= hrv. *broćac*, g *broćca* ‘Rubia peregrina’ – Šulek 1879), v kateri je npr. v Gsg **brot'ьca* prišlo do konzontančne skupine *-ćc-*, ki se je tako kot v **korot'ьcb* → sln. *Korošec* disimilirala v **brošca*, kar je povzročilo nastanek novega Nsg, ki se potrjuje v sln. *brošec* ‘Rubia tinctorum’. Konzontančna skupina *-šč-* je iz prvotne *-šc-* lahko nastala v izpeljankah, kot je npr. izpeljanka na *-ina*: **brošc-ina* > sln. *broščina*. Mtpn *Broščak* je bil lahko neposredno tvorjen iz **brot'ьc-якь*.

Pozno izpričani hapax legomenon v gl. *brošč* '(barvilni) brošč' ima Schuster-Šewc: 71 za umetno slovarsko novotvorjenko.

Korenino brošča so vsaj do srede 19. st., preden je leta 1856 kemik William H. Perkin odkril rdeče anilinsko barvilo, uporabljali za pridobivanje rdeče barve.

► **broč**

brzdít

ESSJ *brzdít*

brzdít adj 'plemenite drže in/ali lepe hoje (o konjih)' (Pleteršnik po Murku).

⊕ 19. st.: *bersdit* 'stolz (von Pferden)' (Murko 1833¹), *berzdít* adj, f a 'stolz (von Pferden)' (Janežič 1851).

⊕ Ker so adj na *-it* praviloma denominativni (npr. *plemenít* ← *pléme* n, g *pleména*), je bil adj verjetno tvorjen iz sln. *břzda* f 'uzda' in je označeval ukročenega = obrzdanega konja, kot sta z uvrstitvijo adj v geslo *bersda* [brzda] nakazala že Murko 1833¹ in Janežič 1851. Iz besedotvornih razlogov ne prepričuje Bezljaj ESSJ: I, 50, ki je sklepal na pomenski razvoj v okviru besedne družine *břz* adj 'hiter' in v adj *brzdít* prepoznal psl. dubleto **břzdb* 'hiter' k adj **břzъ*, ki je v sln. sicer znana, a le v Asg *brzdiga* 'hitrega (o konju)' (Šivic-Dular, Zb Bezljaj 2012: 232, op. 13).

► **brz**

butič

ESSJ ∅

bútič m, g a 'oven' (Pleteršnik po Cafu).

Psln. **bútič* m (?).

⊕ Osamljeno.

Ker so poimenovanja za ovna zaradi trkanja pri parjenju pogosto tvorjena iz glagolov, ki označujejo udarjanje ipd. (prim. sln. *trká-č* 'oven' ← *trka-ti* 'tolči'), bi bilo mogoče izhajati iz deverbativnega nomena agentis **búti-čъ* m iz *bútiti* pf 'udariti, suniti', *búta-ti* impf 'udarjati, suvati', hrv. *bùtiti* 'maslo delati' (Rečnik SANU), tj. *'tolči', r. dial. *bútity* 'tolči', *butítъ* 'isto' (SRNG).

Tolm. interj *bút*, s katero otroci dražijo ovna, da jih trkne ali butne v nastavljeno dlan ali v podplat na obutvi (Temljine – Kenda 1926, rkp.), se je razvila iz 3. os sg imper **búti* 'udari, suni' pf *bútiti*.

► **butiti**

butor

ESSJ ∅

'bu:tor m 'pohištvó' (pkm. (Gornji Senik) – Bajzek Lukač 2009).

⇐ madž. *bútor* 'pohištvó' (leta 1786 – EWU: 151).

Iz iste predloge je bilo izposojeno tudi slš. gemer. *bútor* 'pohištvó, stanovanjska oprema' (Orlovský 1982).

► **butara**

cipelj

ESSJ ∅

cípelj m, g *plja* 'Mugil' (SSKJ), *cípelj*, g *cíplja* 'isto' (SP 2001).

⊕ Beseda se kot *cipelj* oz. *cipel* najprej pojavi v strokovnem in časopisnem tisku druge polovice 20. st. in je bila prvič slovarsko zabeležena v SSKJ.

Isln. **'ci:pəl* m, g *pla* 'Mugil';

nato zaradi *-l* [-*l*] poknjženo v *cipelj* [*cipəlj*].

⇨ hrv. *cìpal* m, g *pla* 'Mugil cephalus', leta 1740 *czipěl* 'cephalus' (Belostenec), čak. *cìpal* 'Mugil cephalus' (ČDL), v Istri *cìpal* m, g *pla* 'isto' (Labin – Milevoj 2006), kar ima Skok: I, 268 zaradi vzglasnega *c-* in medglasnega *-p-* za dalm. rom. ostanek z reduciranim medglasnim *-a-* iz rom. **ceřalu*, pozno lat. *cephalus* iz gr. κέφαλος m 'Mugil cephalus'.

Substitucija rom. **-e-* se je verjetno realizirala prek **-ě* > hrv. čak. *-i-*, slov. substitut za vokal v drugem zlogu rom. leksema pa kaže, da bi bilo možno izhajati iz rom. **ce:fōlū* > jslov. **čěpěľь* m (ap A) > hrv. čak. *cìpal*, tj. z razvojem rom. *a* > *o*, ki ga potrjujejo it. beneško gradivo, prim. *cièvolo* 'Mugil' (Boerio 1867). Izposojenka lahko spada v isto plast kot hrv. *žàkan* m, g *kna* 'diakon', sln. *žaken* (► *žaken*).

⊕ Gr. κέφαλος se razlaga kot tvorjenka iz gr. κεφαλή f 'glava', češ da naj bi bil *cipelj* tako poimenovan zaradi svoje velike glave (Battisti-Alessio: 838; Doria 1987: 807; Skok l.c.; Frisk: I, 835), a Vinja 1986: I, 223s. (sledječ Pisaniju) izpostavlja, da *cipelj* niti po velikosti glave niti po kateri značilnosti v/na glavi ne izstopa, zato je verjetno, da je povezava ihtn κέφαλος s κεφαλή 'glava' ali ljudskoetimološka ali pa ihtn v grškem sistemu prvotno ni označeval *ciplja*.

Hrv. *cìpal* je v kontinentalni del Hrvaške prišlo iz čakavskih ikavskih govorov.

Sln. sin *morski lipan*, *mugil*.

⊕^{BD}

Pozno lat. *cephalus* 'Mugil cephalus' (⇨ gr. κέφαλος 'isto')

> rom. **ce:fōlū* ⇒ jslov. **čěpěľь* > hrv. čak. *cìpal*

> it. ben. *cièvolo* 'Mugil'

> it. ben. *sièvolo* 'Mugil'

⇨ sln. *cipelj* 'Mugil';

⇨ sln. **čevol* >> *čevelj* 'cipelj';

⇨ sln. *ševol* 'cipelj'.

⇒ *čevelj*² ⇒ *ševol*

Čeplez

ESSJ 0

⊙ Tpn *Čeplez* m, Lsg v *Čeplezu* 'ime naselja v o. Cerkno', adj *čepleški/čepléški*, etn *Čepležan/Čeplešan* (SKI), cerklj. *Čieples*, adj *čeplejsk* 'čepleški', etn *Čeplešan* (Razpet 2006).

⊕ Leta 1377 *in villa de Ciples* (Tolminski urbar – Kos 1948: 79).

Psln. ftn **čěplěz* m 'Asphodelus = zlati koren' → tpn **Čěplěz*.

- Prim. hrv. *čěpljez* m 'Asphodelus' (HER), *čěpljēs* 'Asphodelus' (ARj), *čepliš* 'Asphodelus' (Mikalja), *čeplez*, *čepeliz*, *čepljis* in tudi *čepležšt*, vse 'Asphodelus' (Šulek 1879), mak. tpn *Čeples* 'ime nekdanje vasi v okolici Veleša' (Stankovska 2002: 422; S. Torkar, ustno);

< **jslov.** **čepěľzь/čěpelzь* m 'Asphodelus'.

⊕ Jslov. ftn **čepelzь* m je verjetno deverb iz **če-pelz-ti se* '(težko) se vzpenjati', na katerega posredno kažejo sln. tolm. *čepłéziti se* impf 'laziti, plaziti se', pf *iščepłéziti se*, npr. *Se userod čepłiez, ni čudna ...* 'Se povsod plazi, zato ni čudno ...', *Ki je ščepliezu gare nikam!* 'Kaj je lazil tja gor nekam!' (Pečine na Šentviški planoti – S. Torkar, ustno), srb. dial. *čepłjezi se* '(težko) navzgor iti', 'spakovati se', *iščepłjezi se* 'težko navzgor iti in si pri tem pomagati z rokami in nogami' (timoško območje) z ekspresivno palatalizacijo *l* → *l'*, blg. *čepłezi sь* 'vzpenjati se, plezati se' (ESSJa: 4, 55; Anikin, Ètimologija 1980, 1982, 45, op. 20; Bjeletić 2006: 64s. brez sln. gradiva; Furlan, SR 56/2, 2008, 13–14).

Rastlina *Asphodelus* je bila s *če-pelzъ najverjetneje poimenovana po značilnem ob stebelu dvigajočem se šopu listov, čeprav je tudi možno, da bi bilo s *če-pelzъ označeno njeno steblo, ki se neolistanu dviguje nad njimi (Furlan l.c.). Drugačna semantika v formalno enaki tvorbi srb. dial. *čepljéz* 'kdor dela grimase' (Timok – Dinić 2008) je razložljiva z vplivom pomenskega polja glagola, ker se je na območju Timoka pomen '(težko) se vzpenjati, plezati' na podlagi dejstva, da je tako dejanje povezano s človekovim posebnim položajem, zlasti rok in nog, razširilo na označevanje dejanj, ki so povezana s spakovanjem ipd.

Stankovska l.c. je samo za mak. tpn domnevala izvor v nepotrjenem atpn *Čeples, v katerem naj bi se ohranjal kompoz *čep-lěsъ iz mak. *čepi* 'širiti, odpirati, razširiti; smejati se; zgrabiti' + *lěsъ m 'lignum/silva', Loma, OPr 42, 2004, 484, op. 18 pa je izhajal iz etn *Čepi-lěsi 'tisti, ki krčijo gozd', prim. srb. *odseći drvo na počep* 'drevo v zemljo posekati tako, da se ne vidi, kje je bilo'. Matasović je hrv. ftn izvajal iz kompoz. iz *čepъ m 'odrezan kos lesa' + *lěsti lězeši 'lesti' (Matasović pri Furlan l.c.), pred njim pa je Skok: II, 44 še mislil na rom. izposojenko z izvorom v lat. *caepa* 'čebula'.

► **plezati**

čepljec

ESSJ 0

čepljec m, g a, navadno v zvezi *beli čepljec* 'visoka rastlina gorskih travnikov z belimi cveti v grozdih' (SSKJ; SP 1962); *čeplec* '*Asphodelus albus*' (Tuma, Studi Goriziani 2, 1924, 163).

Isln. ?

⊕ Ker onomastično gradivo kaže na obstoj sln. ftn *čeplēz, prim. hrv. *čèpljez/čèpljēs* '*Asphodelus*' (Arj; HER) in ker v hrv. med izpričanimi variantami *čèpljēs* 'isto' (ARj), *čepļis* (Mikalja), *čepļez*, *čepļiz*, *čepļis* in *čepļešt* (Šulek 1879) nobena ne ustreza sln., je sicer pozno zabeleženi ftn *čepljec/čeplec* lahko domača tvorba iz psln. *čèplēz (► Čeplez). Izglasni -c je iz -s kot nezveneče izglasne variante -z lahko nastal enako kot -c v sln. dial. *donc* iz *dons 'danes' (< *dъnbъ-sъ), čeprav ni mogoče izključiti, da je -c po premetu nastal iz izglasja -st, kjer je bil -t istega izvora kot v sln. pog. *jes-t* 'jaz' < sln. *jaz*, prim. tudi v hrv. *čepļešt*.

Če je ftn odraz sln. ljudske govornice, je normirano *čèpljez* [-əç] lahko nastalo po redukciji nenaglašenege ejevskega vokala kot refleksa jata, -lj- pa je ali hiperkorigiran (Furlan, SR 56/2, 2008, 13–14 z op. 25) ali pa ostanek ekspresiviziranega l' ← l, ki ga izkazujejo tudi srb. dial. glagolske predloge tega jslov. ftn, prim. srb. dial. *čepļjezi se* '(težko) navzgor iti', tudi 'spakovati se', *iščepļjezi se* 'težko navzgor iti in si pri tem pomagati z rokami in nogami' (timoško območje – Bjeletić 2006: 64s.).

Sln. sin so *lotka*, *zlatika*, *zlatoglav* (Tuma l.c.), *zlati koren* (SSKJ; SP 1962).

► **plezati**

čevelj²

ESSJ 0

čevelj m 'cipelj = Mugil' (Istra – Pucer 2000: 207).

Isln. *čevol m 'cipelj';

verjetno pod vplivom sin *cipelj* m, g *plja* izglasje prenařeno v *čevelj*.

⇔ it. ben. *cièvolo* 'Mugil' (Boerio 1867), it. trž. *zièvolo* 'isto' poleg *sièvolo* (Doria 1987) (► ševol), v Gradežu *sievolo* (Bottin 2003), furl. *cièul*, *sièul* (NP), srlat. *zevalus* (leta

1227 v Benetkah), leta 1331 v Pulju *de cevalis*, pozno lat. *cephalus* (it. knjiž. *cefalo*)
 ⇐ gr. κέφαλος m 'Mugil cephalus' (Battisti-Alessio: 838; Doria o.c.).

► **cipelj**

čoka

ESSJ s.v. *klóka*

čúeka f 'cerkveni lesteneč' (primor. riž. (Sveti Anton) – Jakomin 1995); po SLA je leksem v pomenu 'lesteneč' znan širše v Istri, in sicer v Dekanih, Škofijah, Sočergi, Pomjanu, Padni in Svetem Petru.

Isln. **'čo:ka* f '(cerkveni) lesteneč'.

⇐ it. ben. *cioca* 'lesteneč' (Bezljaj ESSJ: II, 46), prim. it. kopr. *lume a cioca* 'lampadario a braccio' (Manzini-Rocchi 1995), it. izol. *ciòca* 'lesteneč z več žarnicami, ki se uporablja za javno razsvetljavo', *la ciòca in piàsa grànda* (Vascotto 1987), it. biz. *cioca* 'lampadario a gocce' (VFDB), ben. *chioca a cristal* 'lesteneč' (Boerio 1867), toda v Piranu *clocia* 'lesteneč' poleg 'kaplja' (Rosamani 1990), it. trž. *clocia* 'lesteneč', *star soto la clocia* 'stati pod lestencem', tudi 'kaplja' (Kosovitz 1968), furl. *clòcie* 'lesteneč z več žarnicami ali svečami' (NP).

► **kloka**

čoklja → čonkav

ESSJ ∅

čompa²

ESSJ ∅

čuómpa f 'pest' (tolm. – DTZ 1993: 189), tol. *'čuompa* 'isto', v komparativni rabi *'kuokər za 'na 'čuompa sa b'le đə'bielə χ'ru:škə* 'kot za pest so bile debele hruške' (Čujec Stres 2010), *čuómpa* 'pest' (Zatolmin – Zuljan Kumar, SLA 1.1: 96).

Isln. **'čo:mpa* f 'pest'.

⊕ Nejasno.

Morda v sln. nazalno interkalirano **čo-m-pa* < isl. **čopa* ⇐ furl. *ciòpe* 'par, stisnjeni roki' (NP), če je ob prevzemu prevladal pomen 'stisnjeni roki', tj. 'pest'.

Možnost, da bi se pomen 'pest' razvil iz 'krompir', kot jo nakazuje izvajanje tol. leksema iz sln. dial. *čompa* 'krompir' (Zuljan Kumar, SLA 1.2: 105), ne prepričuje, ampak je bolj verjetno obratno, tj. da se je iz komparativnih rab substantiva (glej zgoraj) osamosvojil pomen 'krompir'.

► **čompa¹**

čonkast → čonta

ESSJ s.v. *čonta*

čonkav

ESSJ *čonkav*

čónkav adj, f a 'pohabljen, pokvečen' (pkm. – Pleteršnik po Cafu); pkm. *čónkavi* 'pohabljen, kruljav' (Porabje – Mukič 2005), *'čonkave* 'štrcljast (ki ima štrclj)' (Gornji Senik – Bajzek Lukač 2009).

Ⓣ Subst *čon'ke:u* m, g *čon'kla* 'štrclj' (Gornji Senik – Bajzek Lukač 2009) in *čónklja* f 'pohabljen ud' (Pleteršnik po Cafu) z denom *čónkljav* adj 'pohabljen, pokvečen' (Pleteršnik po Miklošiču in Cafu), pkm. *'čonklave* adj 'štrcljast' (Gornji Senik – Bajzek Lukač 2009), stpkm. *čònkjav* 'kruljav' (Novak 2006); v razmerju do *čonkav* so to paratvorjenke.

Isln. *čonka ‘pohabljenec’;

po domači tvorbi adj na *-av čonkav* in subst na *-elj* < *-ɫʲb oz. *-lja* < *-ɫʲa (→ adj *-ɫʲ-*au̯b* > sln. *-ljav*): *čonkelj/čonklja* → *čonkljav*.

⇔ madž. *psonka* ‘pohabljenec’, tudi ‘štrcelj’, adj ‘pohabljen’ (Bezljaj ESSJ: I, 86).

Prim. iz madž. tudi srb. dial. *čōnka* ‘žival s polomljenim rogom’, *čónka* ‘isto’ (Vojvodina – RSGV).

ⓔ Madž. *psonka* ‘pohabljenec’ je rom. izvora, prim. it. *cionco* ‘odrezan, odsekan, polomljen’, it. pulj. *ciunchē* ‘kdor ima polomljene noge ali zaradi bolezni slabo hodi’ nejasne etimologije (EWU: I, 225; Battisti-Alessio: 951).

Arealno ozko sln. dial. *čōklja* f ‘pohabljen ud’, *čōkljav* adj ‘pohabljen, pokvečen’ (oboje Pleteršnik po Cafu), *čōklaf* ‘šepav’ (Sveti Jurij ob Ščavnici – SLA) in hrv. kajk. *čuklja* ‘pohabljen ud’, *čukljav* ‘pohabljen’ (oboje Habelić), *č’oklavi* ‘pohabljen (o roki)’, *č’uklavi* ‘isto’, *č’oklavo* ‘slabo, šepavo’, *č’oklavčec* m, g *afca* ‘človek s pohabljeno roko, pohabljen človek’ (Lipljin 2002) je zaradi sln. in kajk. ojevskega vokala izvedljivo iz izhodišča z nazalnim vokalom *ɔ iz sln.-hrv.kajk. leksema *čōka f ‘pohabljen ud’, ki je bil iz iste madž. predloge *psonka* izposojen pred denazalizacijo slov. *ɔ v sln. *o*, hrv. *u* oz. kajk. *o*. Iz take relativnokronološke umestitve refleksov s sln. zaporedjem *-on-* : *-o-* in hrv. *-θ-* : *-o-/u-* je razvidno, da zaradi variirajočega vokalizma besednima družinama sln. pkm. *čonka in sln. dial.-hrv. dial. *čōka ni treba iskati različnih virov, kot je menil Berneker: 159, ki je za hrv. kajk. *čuklja*, *čukljav* (pri njem napačno predstavljeno kot sln. gradivo) domneval slov. izvor.

ⓓ^{BD}

Madž. *psonka* ‘pohabljenec’ (⇔ rom., prim. it. *cionco*):

⇨ sln. *čōka > sln. *čoka → sln. *čoklja* ‘pohabljen ud’;

⇨ sln. *’čonka → sln. *čonkav* ‘pohabljen’.

čonkelj

ESSJ čónkelj

čónkelj m, g *klja* ‘gleženj’, pkm. ‘členek’ (Pleteršnik); pkm. *čonkéu*, g *klá* ‘isto’ (Beltinci – Novak 1996), stpkm. *čonkél*, g *klá* (Novak 2006).

Ⓣ Pkm. *čonklēnāc* ‘gleženj’ (Križevci – SLA) < *čont-ɫʲ-en-ɫɫɫ.

Isln. *čontəl’ m, g čontl’a ‘gleženj’.

ⓔ Ker je gleženj v sln. poimenovan tudi *koščica* (Velika Dolina, Adlešiči, Preloka, Zgornji Obrež pri Brežicah – SLA), je mogoče izhajati iz sln. dial. izpeljanke *čont-*elj* m, g čont-*lja* ‘kar je v zvezi s kostjo’ < *-ɫʲb iz čōnta f ‘kost’ tipa *šákelj*, g *klja* ‘prgišče’ (< *’kar je v zvezi s pestjo’) ← *šáka* f ‘pest, dlan’) z dial. razvojem *tl* > *kl* kot v sln. *tla* ‘pavimentum’ > dial. *kla*.

Pri Bezljaju ESSJ: I, 86, ta sln. dial. besedna družina še ni ločena od homonimne s pomenom ‘pohabljen/pohabljenec ipd.’. Enako tudi v SLA 1.2: 172.

► čonta

čonta

ESSJ čōnta

čōnta f ‘kost’ (po Pleteršniku vzh. štaj. in pkm.); v narečjih: pkm. *čónta* ‘isto’ (Porabje – Mukič 2005), *’čōnta* (Gornji Senik – Bajzek Lukač 2009), *čūnta* (Beltinci – Novak 1996), stpkm. *čōnta*, *čūnta* (Novak 2006), prleš. *’čūnta* ‘(večja) kost’ (Rajh 2010).

Ⓣ Dem *čontica* 'koščica' (stpkm. – Novak 2006); denom adj *čontasti* 'koščen' (pkm. (Porabje) – Mukič o.c.), pkm. *čuntasti* adj 'isto', tudi *čuntnati* (Beltinci – Novak 1996).
Isln. **čonta* f 'kost'.

⇒ madž. *csont* 'kost; noga' (Miklošič 1886: 419; Bezljaj ESSJ: I, 86).

ⓔ Madž. *csont* 'kost; noga' je ugrofinskega izvora (prim. brez sekundarne nazalizacije lap. *čutta* 'Knöchelbein') in brez pojasnjene etimologije (EWU: I, 226).

Iz madž. predloge je bilo izposojeno tudi hrv. kajk. *č'onta* 'kost' (Lipljin 2002), slš. *čunt* 'isto' (Kálal) in romun. *ciont* 'kost; noga' (citirano po EWU l.c.).

Samo pri Pleteršniku (po Cafu) zabeležen pkm. adj *čónkast* 'koščen' je lahko nastal po internem dial. razvoju po disimilaciji $t : t \rightarrow k : t$ iz pkm. *čontasti* ali pa pod vplivom domače izpeljanke *čonkelj* m, g *klja* 'členek; gleženj', kjer je bil nastanek *-k-* fonetično pogojen z dial. razvojem sln. *-tl-* > dial. *-kl-* kot v dial. *kla* 'pavimentum' < sln. *tla* < psl. **tbla*. Manj verjetno Bezljaj l.c., ki meni, da je zamenjava $t \rightarrow k$ že madžarska, čeprav oblika **conk* 'kost; noga' ni potrjena.

Ⓣ^{BD}

Madž. *csont* 'kost; noga'

⇒ sln. *čonta* 'kost';

→ sln. **čontəl*, g *il'a* >> *čonkelj* 'gleženj';

→ sln. *čontika* 'Ligustrum vulgare'.

→ sln. *čonkast* 'koščen'.

⇒ čonkelj ⇒ čontika

čontika

ESSJ s.v. *čonta*

čontika f 'Ligustrum vulgare' (Pleteršnik po Cafu).

Isln. ftn **čon'ti:ka* f 'Ligustrum vulgare'.

ⓔ Verjetno tako kot sin *kostenika* f 'Ligustrum vulgare' (SSKJ; Pleteršnik po Cafu; Pohorje) z enakim ftn sufiksom *-ika* < **-yka* tvorjeno iz sln. dial. *čōnta* f 'kost', ker je rastlina znana po trdem lesu, o čemer pričajo tudi sinonimi, kot so sln. ftn *trdika* f (Pleteršnik po Cafu), vzh. štaj. *trdolēs* m (Pleteršnik po Cafu), n. ftn *Beinholz*, *Härtern*, *Hartrutenspitze* ipd. (Bezljaj ESSJ: I, 86; Marzell: II, 1280).

► **čonta**

deblo

ESSJ *děblo*

děblo n, g *a* 'olesenelo steblo dreves', lingv. 's pripono razširjeni koren besede' (SSKJ), *děblo* n 'deblo', 'steblo' (Pleteršnik po Cafu z opozorilom po Škrabcu, da se govori tudi *děblo*); v narečjih: kor. *dā:bu* 'deblo' (Kneža – Logar 1996: 117), jnotr. *djēbhu* 'isto' (Novokračine – Rigler 1963: 44), briš. *dāblo* 'drevo, deblo' (Goriška brda – Erzetič 2007), goriš. *dāblo* n, g *a*, Lsg *děbli*, *dābli* 'deblo' (Štrekelj 1887: 418), nad. *děblo* 'fusto, tronco' (Špehonja 2003), ter. *děblo* 'tronco' (Spinuzzi Monai 2009: 363), tolm., cerklj. *děblo* 'pri drevesu tisti del, kjer se veje začenjajo' (Temljine, Cerkljansko – Štrekelj, LMS 1892, 10), tolm. *dābla* n/f 'steblo dreves' (Čujec Stres 2010), cerklj. *'debla* n 'steblo' (Kenda-Jež Diss. 2002: *48), gor. *dé:blə/dé:bu*, g *dé:bla* 'deblo' (Kropa – Škofic Diss. 1996), dol. *djá:blu* 'isto' (Šentrupert – Smole Diss. 1994), štaj. zgsav. *'dje:blə* (Zadrebka dolina – Weiss 1998).

Ⓣ Dem *dābəlce* n 'drevesce' (Goriška brda – Erzetič 2007); denom adj *deblät*, f *áta* 'z zelo razvitim deblom' in *děblast*, f *a* 'podoben deblu' (SSKJ), *deblät* adj, f *debláta*, *děblast* adj, f *a* (Pleteršnik).

Ⓜ 16. st.: *deblu* ‘Stamm’ (Megiser 1592); 17. st.: *dablo* (Alasia 1607) s.v. *pomaro*; *deblu* ‘truncus’, ‘stirps’ (Kastelec-Vorenc); 18. st.: *dèblu* ‘Stamm, stipes’ (Pohlin) [dè-blu], *deblu* ‘Stamm eines Baumes’ (Gutsman).

Psln. **deblò* n ‘deblo, steblo’, a tudi **dē:blò* n ‘isto’;

na zadnjo obliko nedvomno kaže kor. *đǎ:bu* (Logar l.c.), lahko pa tudi briš. *dablo* in Alasijeva glosa z ajevskim refleksom **ę* (Furlan, ŽM 2007: 298), če refleksa tako kot na zahodu še goriš. *dàblo*, ter. *dèblo* ‘tronco’ in tolm. *’dǎbla* nista analoška po isln. **stǎblo* < **stvblo* (Štrekelj l.c.; Škrabec: 2, 30) in Npl **stǎbla* = cerklj. *s’ta:bla* (Šekli, JZ 12/2, 2006, 11ss.).

- Prim. hrv. *dèblo* ‘truncus, stipes arboris’, ‘drevo’, *dèblast* adj ‘deblu podoben’, čak. *dǎblǒ* ‘deblo’ (ČDL), *d’ēblǒ*, Npl *d’ēbla*, dem *deblīco* ‘majhno drevo, deblo’ (Orbanić – Kalsbeek 1998), srb. *dèblo* ‘truncus’, tudi ‘steblo’ (Vojvodina – RSGV), črnogor. *dèblo* ‘truncus’ (Prošćenje – Vujičić 1995).

Ⓜ Nejasno.

Psl. izhodišče in pripadnost k besedni družini **debelb* ostajata kljub SP: 3, 32, kjer se rekonstruira **deblo*, nejasna, ker gradivo sicer večinoma kaže na **deblò* (ap B) (= sln. *dèblo*), toda sln. kor. *đǎ:bu* lahko kaže na **dēblò*, zato je verjetna Bezlajeva razlaga, da je bil ta jslov. leksem prek pomenske motivacije *‘odebeljeni del drevesa’ verjetno le ljudskoetimološko preoblikovan od besedne družine **debelb* (Bezljaj ESSJ: I, 96), tj. **dēblò* → **deblò*, in ne del nje, kot se od Bernekerja: 182 dalje sklepa (Skok: I, 387). Stara Oštirjeva povezava psl. **dēblò* z **dqbъ* m ‘drevo’ → ‘hrast’ (Oštir, RS 7, 1914–1915, 23–24) ostaja še aktualna.

Pleteršnikovo poknjizenje *dèblo* med navedenim sln. gradivom nedvomno potrjuje le kor. refleks, morda pa tudi briš. *dablo* in Alasijeva glosa *dablo*. Sln. narečno gradivo ne potrjuje, da bi bil tonem v *dèblo* (Pleteršnik) tako kot npr. v Orbanićih *d’ēblǒ* lahko analoški po Npl **dèbla*.

dlečvenica

ESSJ s.v. *dlěto*

dlečvenica f ‘pri jarmu luknja v ojesu’ (kor. (Slovenj Gradec) – Pleteršnik), kor. *glí:ǎčǎnca* ‘z dletom narejena luknja v lesu’, *hlí:čǎnca* ‘isto’ (TSVK s poknjizenjem *dlečvenica*), kor. obir. *hlé:čǎnca* ‘luknja v ojesu’ (Karničar 1990: 50, 199).

Isln. **dlěčvenica* f ‘izdolbena luknja’.

Ⓜ Ker je beseda gotovo korensko sorodna s sln. *dlěto* in ker zaporedja -čv- iz -tv- ni mogoče razložiti z znanimi sistemskimi fonetičnimi razvoji, je najbolj verjetno, da je na Pleteršnikovo in v TSVK predstavljeno poknjizenje vplival kor. refleks sln. dial. *dlětvo*, prim. kor. podjun. *glí:ǎtwǎ* ‘dletó’ (TSVK).

Po substantivizaciji s sufiksom -ica nastalo iz ptc pret pas **dlěčen* ‘izdolben’ k denom *dlětiti* ‘dolbsti’, kor. podjun. *glí:ǎtǎt*, ptc *hlí:ǎčǎnǎ* (TSVK). Leksem v svojem naravnem ljudskem razvoju nikoli ni imel konzonanta -v-.

► dleto

dleto

ESSJ *dlěto*

dlěto n ‘orodje za dolbenje’ (SSKJ), *dlěto* ‘Stemmeisen, Meißel’ (Pleteršnik z napačnim zapisom tonema); v narečjih: kor. rož. *hlí:tǎ* ‘dletó’ (TSVK), črnovr. *dlíǎt* ‘isto’ (Tominec 1964), gor. *dlě:t* (Kropa – Škofic Diss. 1996).

Ⓣ Dem *dlětce* n (SSKJ), *dlětce* (Pleteršnik); nomen agentis *dlětnik* m 'Meißler' (Pleteršnik); denom *dlětiti dlětim* impf 'obdelovati, dolbsti z dletom' (SSKJ), *dlětiti dlětim* 'meißeln' (Pleteršnik); kor. obir. *zahlè:tat* 'dolbsti' (Karničar 1990: 50). Ⓣ^H 18. st.: *dlietze* 'Grabeifen, *resalze, resalu*' (Gutsman), *dlietnik* 'Bildhauer' (Gutsman); *dlietim* 'steche, grabe aus' (Gutsman); 19. st.: *dlětiti* 'meißeln' (Jarnik 1832: 187).

Ⓜ 16. st.: *dletu, dleju* 'Meissel, Stecheisen, caelum' (Megiser 1592); 17. st.: *dlétu, dleitu* 'celte, scalptrum' (Kastelec-Vorenc); 18. st.: *dlietu* 'Meißel, *sresalu, sresalze, vouzhez*', *dletu* 'Meißel, Griffel' (Gutsman); 19. st.: *dléto* 'Meißel, Stemmeifen' (Jarnik 1832: 187).

Ⓞ Iz nomena agentis *dletnik* s poenostavitvijo *dl-* > *l-* lahko izvira cgn *Letnik* (po ZSSP znano na vzhodnem sln. območju).

Psln. **dlě:tò* n 'orodje za dolbenje' (splošno?).

- = hrv. *dlijèto* n 'dleto', dial. *glijèto* 'isto', *klijeto* (Matović 1775 – ARj), *lijèto* (ARj), *glíto* (Ozalj – Težak 1981), čak. *lītō*, pl *līrā* (Vrgada – Jurišić 1973), *dlītō* (Hvar – Jurišić 1973), *letīca* 'vrsta dleta' (Orlec na Cresu – Houtzagers 1985), srb. *dléto* 'dleto', dial. *gletó* 'isto' (Timok – Dinić 2008), mak. *dleto, gletó*, blg. *dletò*, dial. *gletò*, tudi *dlatò*;

< **jslov.** **deltò* n 'dleto = orodje za dolbenje';

<< **psl.** **doltò* n (ap B) 'orodje za dolbenje'.

- ◆ = stpr. *dalptan* 'ostro orodje'.

ⓔ Psl. dial. **deltò* n je deverbativ **delb-to* polnostopenjske osnove psl. **delb-ti* impf 'dolbsti' > **delti*, ki se ohranja le še v hrv. čak. *dlisti delben* 'isto' (Krk – ARj: 2, 893) < psl. **delti dylbeš* (Berneker: 183; Bezljaj ESSJ: I, 104); subst sodi v plast psl. nomina instrumenti na *-to tipa **žito* n 'živež = sredstvo za preživetje', **poto* n 'spona = sredstvo za vezanje, spenjanje' (SP: 3, 36; SP: 2, 38–40), ki so se iz verbalnih adj na *-to-m preko substantivizacije najprej razvila v nomina actionis, nato v nomina instrumenti, tj. 'dolbenje' → 'sredstvo za dolbenje'.

Razlago o prvotnem adj lahko posredno potrjuje jslov. arealno sicer ozka besedotvor-na varianta **delty* f, g **deltye* 'dleto', ki kaže na substantivizacijo iz iste adj predloge, a po vzorcu **suh* adj → **suh* f 'suhost'.

Ker ob **deltò*, ki je koncentrirano na jslov. območju – edini posredni znak drugod je verjetno ohranjen le v č. *dletko* 'ostri del obliča' (ESSJa: 4, 205) – obstaja tudi prevojn-a varianta **doltò* n 'dleto' (< **dolb-tò*), prim. csl. *dlatō* 'scalprium', blg. dial. *dlatò* 'dleto', r. *dolotó* 'isto', ukr. *dolotó*, br. dial. *dóloto*, p. *dhuto*, stp. *dlóto* (z analognim naglasom po NApl **dólta*, prim. **pis̄mó* → NApl **pis̄ma* in od tod hrv. čak. *pīsmo*), č. *dláto*, slš. *dláto*, z vzporednico v stpr. *dalptan* 'ostro orodje iz železa in jekla, s katerim se dela luknje' (SP: 4, 70–71), je možno, da je **deltò* iz prvotnejšega **doltò* nastalo sekundarno (Derksen 2008: 98) na območjih, kjer se je polnostopenjski glagol **delti* 'dolbsti' dlje ohranil. Romun. *dáltă* 'dleto' in alb. *daltë* 'isto', kar je bilo ponovno prevzeto v srb. dial. *dáljta* 'dleto' (Skok: I, 417), kažeta namreč na izposojjo iz jslov. izpodrinjene še predmetatične variante **dolto* [*dalta*].

Hrv. dial. *klijeto* 'dleto' (ARj) je iz dial. *glijèto* 'dleto' mogoče razložiti s progresivno asimilacijo po zvenu v skladijskem stiku (o pojavu Furlan, Zb Orožen 2011: 47, op. 4).

► **dolbsti**

dletvo

ESSJ s.v. *dlěto*

dlěto n 'dletō' (Pleteršnik), kor. podjun. *gl̥i:ət̥wə* 'isto', zilj. *li:ət̥wa* (TSVK), primor. *letvo* (Bilje – Erjavec, LMS 1879, 143; Pleteršnik), bovš. *liętvo* (Ivančič Kutin 2007), tolm. *li:ət̥wa* (Čujec Stres 2010), štaj. zgsav. *'le:tvə* (Spodnje Kraše – Weiss, JZ 7/1–2, 2001, 336), pkm. *gl̥ějt̥va* (Ramovš 1924: 208), prleš. *gl̥ějt̥va* (Ramovš l.c.).

Ⓣ Denom *dlětviti* 'meißeln', *dlětvati* 'isto' (Janežič 1851). Ⓣ^H 18. st.: *podubſki dlie-tovez* 'Bildhauer' (Gutsman); 19. st.: *dletvenik* 'Meißler', *dlětvati*, *dlětviti* 'meißeln', *dolbſti* (Murko 1833²).

Ⓜ 18. st.: *dlietvu* 'Stemmeifen', *dlietu*, *glodilu* (Gutsman); 19. st.: *dlěto* 'Meißel' (Murko 1833²).

Ⓞ Sem hdn *Dletvo* 'JV od Ilirske Bistrice levi pritok Škocjanske Reke', 19. st. *Dletvo bach* (Bezljaj 1956–1961: I, 134), ki bi ga bilo drugače od Bezlaja l.c., ki omahuje med antroponimsko bazo in metaforičnim imenom ter navaja r. hdn *Dolotenka*, *Dolotinka*, *Dolotovka*, morda bolj smiselno razložiti z onimizacijo iz časa, ko sln. *dlěto* ni bil le nomen instrumenti, ampak tudi še nomen actionis in je zato kot nomen rei actae lahko označeval izdolbene rečne struge. Transonimizacijo hdn → mtpn izkazuje jnotr. mtpn *udlětu* (Rigler 1963: 95; Bezljaj ESSJ: I, 104).

Psln. **dlě:tuō* n 'dletō' (splošno) + (verjetno) 'rečna struga'.

- Jsl. verjetno primarno **delt̥v̥ya* f in po **deltō* n sekundarno prenarejeno v **delt̥v̥uō* n 'dletō; dolbenje', prim. hrv. kajk. *gl̥ětva* 'dletō' ob *gl̥ětvo* 'isto' (citirano po SP: 3, 37), *gl̥iēt̥v̥è* (Bednja – Jedvaj, HDZb 1, 1956, 299).

ⓔ Izhodišče le na jsl. območju evidentirane tvorbe more biti psl. dial. **dety* f, g *detye* 'dletō; dolbenje' (SP: 3, 37). Ker je prevojna stopnja v **deltō* n in **dety* f sekundarna, v **deltō* = str. *dalptan* pa primarna in ker je **dety* ob **deltō* le različno substantivizirano, je možno, da je bilo **dety* enako kot **deltō* << **deltō* prenarejeno iz prvotnega psl. še neevidentiranega **dolty* 'dletō; dolbenje' in da sta torej v psl. morala obstajati sinonimna subst, tj. ob bolj znanem **deltō* n 'dletō' tudi **dolty* f 'isto'.

► **dleto**

dolbati

ESSJ s.v. *dōlbsti*

dōlbati am impf 'dolbsti' (notr. – Pleteršnik).

Ⓣ Pf *iz-dōlbati* 'izdolbsti' (Pleteršnik), *ob-dōlbati* 'obdolbsti' (Pleteršnik). Ⓣ^H 17. st.: *šdubati* 'cavare', *dobſti*, *votliti* (Kastelec-Vorenc).

Ⓜ 18. st.: *dōbam* 'aushohlen, excavare', *dōblem* 'excavare' (Pohlin), *dobam* 'hohle aus' (Gutsman).

Na širši sln. areal glagola kaže pkm. *dūmbati* 'dolbsti' (Porabje – Mukič 2005) (► *dumbati*).

Psln. **dŕbāt(i)* impf 'dolbsti'.

- = hrv. kajk. *izdūbati* impf 'dolbsti; delati kaj nepomembnega' (Ozalj – Težak 1981), čak. *dālbat* 'kopati zemljo' (Susak – Hamm et al., HDZb 1, 956, 156), *dělbat* 'izkopavati; odstranjovati (trsko iz prsta)' (Orlec na Cresu – Houtzagers 1985), *dālbat an* 'dolbsti' (Susak – Jurišič 1973), blg. *dŕlbája* 'dolbsti, votliti; kopati, riti po zemlji', r. dial. *dolbátŭ* 'dolbsti z dletom, luknjo delati; udarjati s kljunom (o ptičih); tolči, udarjati', ukr. *dolbáty báju* 'udarjati po čem; udarjati s kljunom (o ptičih)', 'brskati; brskati po nosu', br. dial. *daŭbátŭ* 'močno udarjati s čim ostrim', 'udarjati s kljunom', p. *dhubać* 'dolbsti; brskati (po čem)', stč. *dloubati* 'brskati, drezati, vrtati v kaj', slš. *dlbat* 'suvati, dregati, udarjati';

< **psl.** **dьlbāti dьlbāješь* impf 'dolbsti';

to je iter na -a- iz ničtostenjske prez osnove psl. **delb-ti dьlběšь* impf 'dolbsti' (Bezlaj ESSJ: I, 107; SP: 3, 246ss.; ÈSSJa: 5, 206; Borys 2005: 114).

► **dolbsti**

dožnjek

ESSJ 0

dóužnjek m, g a 'žetveni venec iz pšeničnega klasja' (pkm. (Beltinci) – Novak 1996), pkm. *dóžnjek* 'žetveni venec' (Porabje – Mukič 2005), *dóžnjek* 'žetveni venec ali okrasno obesilo, spleteno iz žitnih bilk' (Prekmurje – SEL).

Psln. **do-žīnək* m (Prekmurje).

- = p. dial. *dožnyek* 'venec pri dokončanju žetve rži; obredni snop' (Karłowicz SGP);

< **psl.** dial. (sln.-p.) **do-žīn-ьkь* m.

⊕ Psl. **do-žīn-ьkь* m 'kar je v zvezi s koncem žetve' je pripadnostna izpeljanka na *-ьkь iz deverbativa **do-žīnь* 'konec žetve' iz iter **do-žīnati* k **žēti žbněšь* ob *žbn'ešь* 'metere', prim. r. *dožínki* 'zadnji dan žetve', ukr. *dožín* 'konec žetve', č. *dožin* 'isto', *dožinky* pl 'praznik pridelka, konec žetve' (ÈSSJa: 5, 91).

Pkm. *dóužnjek* ima tako kot *dóžnjek* (Porabje) refleks novega cirkumfleksa analogen po sln. stranskosklonski osnovi **dožīnk-*, pkm. -*nj-* pa kaže, da se je *n* pred velarom *k* palataliziral kot npr. v sln. dial. *zānjka* ob *zānka* 'zanka': **do-žīn-ьkь* m, g *do-žīn-ьka* > sln. **dožīnek*, g *dožīnka* > sln. dial. **dožīnek*, g *dōžin'ka* >> **dōžin'ek*, g *dōžin'ka* > **dōžn'ek*, g *dōžn'eka* = pkm. *dóužnjek* (Beltinci).

► **žeti'** ^{sin} požinjka

dumbati

ESSJ 0

dúmbati an impf 'dolbsti' (pkm. (Porabje) – Mukič 2005), pkm. *'dumbatę an* impf 'isto' (Gornji Senik – Bajzek Lukač 2009).

⊕ Pf *prdúmbati an* 'predolbsti' (Porabje – Mukič o.c.); *'dumban'e n* 'dolbenje' (Gornji Senik – Bajzek Lukač 2009).

Psln. **dľbät(i)* 'dolbsti'.

V pkm. je bil sistemski refleks **dubati* ekspresivno (?) nazalno interkaliran: **du-m-bati*.

► **dolbati**

fejst

ESSJ 0

fějst adj indecl 'dober, priden, skrben; postaven, lep', v adv rabi 'močno, zelo, hudo', npr. *fejst je počilo* 'močno je počilo', *fejst je umazan* 'zelo je umazan'; z enakim pomenom v adv rabi tudi *fějst* (oboje nižje pogovorno – SSKJ); v narečjih: kor. rož. *fějst* 'čvrst, fest', *fějst děčva*, *fějst púb* (Šašel 1957), primor. riž. *fejst* 'lepo' (Sveti Anton – Jakomin 1995), bovš. *fě:jst* 'dober, pošten', *fě:jst čè:ča* 'dobro, zaupanja vredno dekle', *fě:jst utrò:k* 'močen, okrogel, debelušen otrok', *fě:jst* adv 'močno' (Ivančič Kutin 2007), črnovr. *fějšt', fějšt' fānt*, *fějšt' γrīd snīax* (Tominec 1964), cerklj. *fejst* 'v redu, postaven; krepko' (Razpet 2006), polj. *fest* 'fino, lepo' (Škrlep 1999), gor. *fě:st* 'močen, dober', adv 'močno, hitro; zelo' (Škofic Diss. 1996), dol. *fějst* 'zelo' (Smole Diss. 1994), štaj. zgsav. *'fe:st*, *'fě:st*, redko *'fě:jst* in *'fijst* 'ki ima pozitivne lastnosti; postaven, lep; debel, rejen', v adv rabi 'dobro, izvrstno; zelo, hudo' (Zadrebka dolina

– Weiss 1998), pkm. *fěist* ‘lep’, *fěist dekla* ‘lepa d.’, *fěist boli?* ‘zelo b.?’ (Beltinci – Novak 1996), *fějst* ‘zelo, kar’, ‘čeden, privlačen’ (Porabje – Mukič 2005), *fě:is(t)* adj ‘postaven, lep’, adv ‘zelo, močno’ (Gornji Senik – Bajzek Lukač 2009).

⊕ V starejših slovarjih verjetno zaradi purističnih teženj nezabeleženo.

Isln. **fěist* adj indecl ‘debel, tolst’.

⇨ srvn. *veizt* ‘feist = debel, tolst’;

v sln. izposojeno najkasneje v 13. st., ko se je n. *v-* že substituiral s *f-* (Striedter-Temps 1963: 34), *-st-* s *-st-* (o.c.: 48), srvn. diftong *-ei-* pa še ni dosegel fonetične stopnje [aj]. Iz iste srvn. predloge je bilo izposojeno tudi hrv. kajk. *fějst* adv ‘jako, čvrsto’ (Lipljin 2002).

⊕ Srvn. *veizt* ‘feist = debel, tolst’, *veizet* ‘isto’, stvn. *feiz(i)t*, stagl. *fāted*, *fātt*, agl. *fat* ‘masten, debel’ odražajo germ. ptc pret **faitiða-* iz denom, ki se ohranja v srvn. *veizen* ‘tolsto, debelo delati, pitati’, stnord. *feita* ‘isto’ in je bil tvorjen iz germ. adj **faita-* ‘debel, tolst’, prim. srvn. *veiz* ‘pitan, rejen, debel’, stnord. *feitir* ‘isto’ (Kluge²³: 257; Pfeifer²: 334).

Razmeroma široko sln. pomensko polje adjektiva se je iz izhodiščnega pomena *‘debel, tolst’ razvilo prek percepcije, da je debelo/tolsto pozitivno in zato ustrezno, dobro/lepo oz. krepko/močno ipd., prim. prvotni pomen še v bovš. *fě:jst utrò:k* ‘močen, okrogel, debelušen otrok’.

Črnovr. refleks *fějšt* s palataliziranim izglasjem je nastal po domači redukciji iz črnovr. **fějsti* (o pojavu Tominec 1964: 19) in kaže, da se je adj vsaj v tem narečju uporabljal v določni obliki.

gajofa

ESSJ 0

gajófa f ‘žep’ (rez. (Bila) – Steenwijk 1992), rez. *ojófa* ‘isto’ (Solbica – Gradivo OLA), nad. *hajúfa* ‘isto’ (Ošnje – Gradivo OLA), *uoz gajufe* ‘iz žepa’ (Spinuzzi Monai 1988: 68), *gajúfa* ‘isto’ (Špehonja 2003), tolm. *gajóha* ‘žep pri obleki’ (Kenda 1926) z dial. razvojem *f > h*.

Isln. **ga'io:fa* f ‘žep’.

⇨ furl. *gajòfe* f ‘žep’ (NP).

Zaradi nepalataliziranega velara v sekvenci *ga-* subst *gajòfe* f ‘žep’ ne more biti avtohton furl. leksem, ampak izposojen iz katerega drugega rom. jezika, prim. it. ben. *gagiofa* ‘žep, mošnja’, *meter in gagiofa* ‘v žep spraviti’ (Boerio 1867), it. lomb. *gajofa* ‘žep, bisaga’ (citirano po Battisti-Alessio: 1746).

Iz iste furl. predloge je Skok: I, 545 izvajal hrv. čak. *gajùfa* ‘žep’ (Cres – Skok l.c.; Orlec na Cresu – Houtzagers 1985), tudi *vajùha* ‘isto’ (Orlec na Cresu – Houtzagers o.c.), *gajùfa* (Bejska Tramuntana – Velčić 2003), a ga je Vinja: I, 163 upravičeno popravil, češ da je ta jadranski leksem bolje izvajati iz beneške predloge.

⊕ Rom. **gal'ofa* f ‘žep’ je nedvomno sorodno z rom. **gal'ofu* m ‘goljuf’ (Vinja l.c.) v it. *gaglioffo* ‘nemarnež, malopridnež, lopov’, žargonsko *galufare* ‘krasti’, it. ben. *gagiòfo* ‘goljuf’, srlat. *gaiufus* ‘isto’ (Benetke, leta 1238), *gagliuffus* (Imola, okoli leta 1334) nejasnega izvora (Battisti-Alessio l.c.). Čeprav bi bilo iz pomenskih in formalnih razmerij lat. *saccus* ‘vreča’ → dem *sacculus* ‘žep’ → *sacculārius* ‘žepar’ in sln. *žěp* ‘sacculus’ → *žépar* ‘tat’ mogoče sklepati, da izhodiščni člen te rom. besedne družine predstavlja rom. **gal'ufa* f ‘žep’, je zaradi formalnega razmerja rom. *-a* : *-u* bolj ver-

jetno prav obratno, da je **gal'ufa* f 'žep' retrogradna tvorjenka iz **gal'ufu* m 'goljuf' (podrobneje o tem Vinja l.c.).

Skok l.c., ki še ni prepoznal medsebojnega sorodstva med rom. **gal'ofa* f 'žep' in **gal'ofu* m 'goljuf', je v rom. **gal'ofa* prepoznal izposojenko iz gr. κέλυφος n 'lupina, ovoj', o čemer je pred Vinjo l.c. dvomil že Meyer-Lübke: 4688.

► **goljuf**

garmprat

ESSJ 0

Ⓜ 17. st.: *garumprat* 'uindolo' (Alasia 1607); 18. st.: *gármprat* 'Haspel, *gárník*, *motavílu*, *fukálník*' (Hipolit), *garèmprat* 'Haspel, gyrgillus' (Pohlin) [garəmprat].

Isln. **garnpret* m 'motovilo';

po asimilaciji *n* na *p* **garmpret* in vokalni harmoniji *garmprat*.

⇨ bav. avstr. **garnpret* za nvn. *Garnbrett* 'motovilo' (Striedter-Temps 1963: 127; Bezlaj 2003: I, 448).

Ⓜ Nvn. *Garnbrett* je kompoz iz *Garn* n 'preja' + *Brett* n 'deska', torej 'deska za prejo = motovilo'.

Alasijev zapis z vokalom *-u-* je morda tiskarska napaka.

gladeži

ESSJ 0

glàdeži m pl 'ledvice' (nad. – Špehonja 2003), nad. *hlàdesi* 'reni' (Ronac/Rodda – Rigoni-Salvino 1999 s.v. *rene*).

Isln. **gladeži* m pl 'ledvice'.

Ⓜ Pomen 'ledvice' se je verjetno interno sln. razvil iz subst *glàdež* m 'lakota' < **goldežb* m (← **gòldb* m 'lakota' = sln. *glâd* m, g *gladû*) prek pomena 'lakotnice', ko je v pl začel označevati lakotnice, tj. področje bokov oz. križa, kjer so tudi ledvice.

► **glad**

globati²

ESSJ 0

glòbati am/bljem impf 'premišljati, razglabljati' (Lašče – Pleteršnik).

Ⓜ Nomen agentis *glòbavec* m, g *vca* 'premišljevalec, modrovalec' (Pleteršnik), *glòbavec* 'Grübler, *vertavec*, *vertalo*, *modrovavec*, *tuhtavec*, *glavobelec*' (Cigale 1860).

Ⓜ Z enako pomensko podstavo verjetno cgn *Globavs* (po ZSSP znan v Krškem, Laškem in Kočevju) < sln. **globaυs* m 'kdor veliko razglablja, si beli glavo'.

Isln. **glòbati* impf 'premišljati, razglabljati'.

Ⓜ Na podlagi percepcije, da je razmišljanje na duhovno sfero preneseno dejanje dolbenja, vrtanja, poglobljanja, pomensko razvito iz sln. besedne družine *glòbati* 'delati vdolbino, votliti' (SP: 7, 117), pkm. *g'lo:υbatę an* impf 'dolbsti' (Gornji Senik – Bajzek Lukač 2009). Enak pomenski razvoj odraža npr. sln. korensko sorodno *razglàbljati*, pa tudi nvn. *grübeln* 'tuhtati' ob srvn. *grübelen* 'vrtajoč kopati' poleg 'tuhtati'.

► **globati¹**

gloža¹

ESSJ 0

glòža f 'jermen, ki cepca veže z ročajem' (Pleteršnik po Jurčiču); po SLA je ta narečna beseda v pomenu 'gož = usnjeni obroček pri cepu' znana le v doljenjski narečni skupini, prim. *gluóže* (Ambrus – SLA), *ghúoža* (Stična – SLA), *gluóže* (Muljava – SLA),

gluóža (Muljava, Žužemberk – SLA), *gluóža* (Mačkovec pri Dvoru – SLA), *gluóža* (Dobrníč – SLA), tudi *gluòš* (Nova vas – SLA), *gluòš* (Šentrupert – SLA), oboje brez podatka o spolu.

Ⓣ Dol. *gluòška* 'jermen, ki cepca veže z ročajem' (Mokronog – SLA).

Isln. **glóža* f 'gož' in verjetno tudi **glôž* f 'isto'.

ⓔ Verjetno ista beseda kot *góža* f 'jermen, ki cepca veže z ročajem; usnjeni obroček pri cepu' in *gôž* f 'isto', ni pa jasno, ali je interkalirani *-l-* posledica fonetičnega razvoja ali ljudskoetimološke naslonitve.

► **goža**

gojzar

ESSJ 0

gôjzar m, *g ja* 'močen okovan čevelj za hojo po hribih', *gôjzer* 'isto', navadno v pl rabi (SSKJ), *gójzar*, *g ja* 'močan in nepremočljiv, z žebli okovan zimski čevelj iz usnja za hojo v gore in smučanje, imenovan po avstrijski vasi Goisern' (SSS 2011); tolm. 'yuojzar 'visoki čevlji' (Čujec Stres 2010), štaj. zgsav. 'gò:jzer, g zèrja 'gojzar', 'gò:jz'der, g dèrja 'isto' (Zadrečka dolina – Weiss 1998); v Čabru *g'ojzdarje* m pl, *g ju/juf* 'gojzarji' (Malnar 2008), toda kor. podjun. *gojβarar* 'hribovski čevlji' (Nogradnik 1965: 62; TSVK).

Ⓣ *gôjzarica* f 'močen okovan čevelj za hojo po hribih', *gôjzerica* 'isto' (SSKJ).

Isln. **gôjzerrer* m 'močen okovan čevelj za hojo po hribih';

po haploglogiji sln. **gôjzer* (razen v kor. podjun.), pod vplivom subst na *-ar* normirano *gôjzar*.

⇒ avstr. n. *Goiserer* 'težki okovani hribovski čevlji'.

Iz iste predloge tudi hrv. *gôjzerice* f pl 'gojzarji' (Jurančič 1986), v Liki *gòjzerica* 'težek okovan zimski čevelj' (Čuljat 2009), kajk. *g'ojzèrica* 'težek okovan čevelj' (Lipljin 2002), čak. *gôjzerice* 'okovani težki hribovski čevlji' (Krk – Turčič 2002), srb. *gòjzerica* 'težek hribovski čevelj s podplatom, podkovanim z žebli' (Rečnik SANU).

ⓔ Avstr. n. *Goiserer* 'težek okovan hribovski čevelj' je pripadnostna izpeljanka na *-er* iz tpn (*Bad*) *Goisern*, ker je ta gornjeavstrijska vasica že na prelomu 19. v 20. st. slovela po ročnem izdelovanju hribovskih, s posebnimi žebli podkovanih pohodnih čevljev (Gradivo SSKJ; Jurančič o.c.; Wahrig 1975; Wehle 1980; Snój 2003²: 179s.). Vnos *-d-* pri tipu štaj. 'gò:jz'der je verjetno posledica ljudskoetimološke naslonitve na sln. dial. *gojzd* 'gozd'.

Po izposoji je bil pred haploglogijo pripadnostni suf *-er* tujejezične predloge *Goiser-er* deloma zamenjan z domačim *-ica*: **gôjzer-er* → sln. *gôjzer-ica*.

goldon

ESSJ 0

galdúon m 'kondom, preservativ' (cerklj. – Razpet 2006), briš. *guldón* 'isto' (Goriška brda – Erzetič 2007).

Leksem je bilo v drugi polovici 19. st. slišati tudi v primorskih obalnih mestih.

Isln. **gol'do:n* m 'preservativ'.

⇒ it. ben., prim. it. trž. *goldon* 'kondom' (Doria 1987), it. biz. *goldon* 'isto' (VFDB).

Iz iste predloge tudi hrv. čak. *goldün* m, *g goldünà* 'preservativ' (Dračevica na Braču – ČDL), v Splitu *gòldun* 'isto' (Magner-Jutronic 2006).

ⓔ Brez znane etimologije (Doria l.c.; Vinja: I, 184).

goseŋnica

ESSJ 0

hóá:setŋca f 'gosenica' (kor. obir. – Karničar 1990; TSVK).

Psln. **gõŋetnica* f 'gosenica' (Koroška).

- = ukr. dial. *husjatnycja* f 'gosenica' (Boryspolje – OLA L 1, 1988: 176);

< **psl.** dial. (sln.-ukr.) **gõŋetnica* f 'gosenica' < **gõŋenica* (?).

⊕ Zaradi sln. cerklj. *ȳ'siũŋca* f 'gosenica' (Kenda-Jež Diss. 2002: *88) in tolm. *ȳ'si:æũca* 'isto' (Čujec Stres 2010), ki ob ukr. *vúselnycja* 'gosenica', *gúselnycja* 'isto' (Grinčenko) kaže na izhodno **g/ũŋselnica*, kar je po disimilaciji *-*n(b)n-* → *-*l(b)n-* nastalo iz **gõŋenica* > sln. *gosênica*, ukr. *usĩnycja* 'gosenica', bi bilo pri **gõŋetnica* možno sklepati na psl. dial. disimilacijo *-*n(b)n-* → *-*t(b)n-* iz iste psl. predloge. Medtem ko je disimilacija *-*l(b)n-* ← *-*n(b)n-* znana vsaj še pri leksemu **san̄na* f 'sanka' v hrv. *sãone* f pl 'sani', toda p. *sanna* 'gaz za sani' (Skok: III, 301), primeri s *-*t(b)n-* ← *-*n(b)n-* niso. Zato ni mogoče izključiti, da se slov. leksem za gosenico ob nazalni osnovi **gõŋen-/gõŋen-* (k razmerju **ě* : **e* prim. hrv. *gũsjenica*, čak. *gusĩnica* : ukr. karp. *ȳusêlnic'a*) ni tvoril tudi iz **gõŋet-*. Take alternacije so bolj znane v onomastiki, prim. sln. t̄pn *Rádeče* f pl ← **Rad-et-jane* ob t̄pn *Gorenji/Dolenji Radenci* m pl ← **Rad-en-ьcb* (Furlan, Ètimologija 2006–2008, 2010, 226, op. 17; ista, *Annales* 15/2, 2005, 407 z op. 3).

► **gosenica**

gosturnica

ESSJ s.v. stũd

gostũrnica f 'deževnik' (rovť. (Poljane) – Pintar, LMS 1898, 164), gor. *gostũ:ranca* 'isto' poleg 'gosenica', 'črv' (Kropa – Škofic Diss. 1996; J. Škofic, ustno), *gostũrũca* 'deževnik', *kostũrũca* 'isto' (Bled – Čop Diss. 1983: 97).

Isln. **gostũrnica* f 'deževnik/gosenica ipd.' < sln. *ostũdnica* 'isto'.

Po asimilaciji po zapornosti *-rn-* ← *-dn-* (tipološko enako sln. dial. *zmarlêtkã* 'pomlad' iz **zm(l)adletka* ← sln. **mlado leto* 'pomlad' in gor. hišno ime *Zárnek* ob *Zâdnek* (Peračica) < **Zadnik* – Čop l.c.) in s sekundarnim protetičnim *g-* kot v gor. *gũlca* 'ozka pot med dvema ograjenima poljema' ← sln. *ũlica* (Čop l.c.) nastalo iz gor. *ostũ:dãnca* 'deževnik' (Srednja vas v Bohinju – OLA L 1, 1988: 164), *ostũdnica* f 'isto' (Pleteršnik). Tako Pintar l.c.; sprejemata Ramovš 1935: 224 in Furlan ESSJ: III, 337.

⊕ S sufiksom *-ica* iz zvez tipa *ostudna glista/žival* substantivizirano iz adj *ostũden*, f *dna* 'ogaben, gnusen'.

► **stud**

govana

ESSJ 0

ȳó'vãã 'kravji iztrebek, kravjak' (istr. (Krkavče) – Cossutta 2002: 244).

Psln. **gouennã* f 'kravji iztrebek' (Istra).

- Prim. r. dial. *govẽnnica* 'dvokolesnik za prevažanje gnoja na polje' (SRNG);

< **psl.** dial. **gouèn-ьnъ* adj, f *gouen-ьnã* 'goveji'.

⊕ Izolirana beseda.

V bližini Krkavč je bil evidentiran leksem *ȳó'vê* n 'žival (kot glava živine)' (istr. (Koštabona, Boršt) – Cossutta 2002: 248) < psl. **gouê/gouen-* 'govedo', zato bi bilo tudi na podlagi pomena mogoče izhajati iz substantiviziranega adj f **gouen-ьnã* 'goveja'. Ker bi se tako izhodišče v Krkavčah realiziralo v **gó'vãã*, prim. *žãã* 'žena' < psln.

*ženà, je bilo pričakovano izglasje lahko preoblikovano na podlagi sinonimov, prim. v Padni žbo'váca 'kravjak', v Marezigah žbo'ýacà 'isto' (Cossutta l.c.) ← rom. *(*merda*) *ex-bovacea* 'iztrebek govedi' ← lat. *bōs bovis* 'govedo, krava, bik'. Posredni znak, da se je adj **gouen-ьнъ* 'kar je v zvezi z govedom' uporabljal za označevanje govejih iztrebkov, se lahko ohranja v r. dial. *govénica* < **gouen-ьн-ica*. Manj verjetno je, da bi bilo istr. *yo'vânâ* tvorjenka iz sln. *góvno* n 'živalski iztrebek' (Furlan, Ètimologija 2006–2008, 2010, 222–223).

► **govedo** ►^{sin} govenšček

gove

ESSJ 0

yo've n 'žival (kot glava živine)' (istr. (Koštabona, Boršt) – Cossutta 2002: 248), *góvo* n 'govedo' (Kras – Pleteršnik).

Psln. **gouē/gouē* n (← m) 'govedo' (Z).

Enako akc variantnost (ki jo izkazuje tudi br. gradivo) odraža sln. dial. *prasē* < **pôrse* : sln. knjiž. *práse* < **porsē* n 'porcus'.

- = br. dial. *gaujâ* n 'rogata živina' (Sluck – ŽS 1999: 97) < **gouē*, *góue* n 'isto' (Petrikov – ŽS 1999: 47–48) < **gōue* (k refleksu *-e prim. DABM: 19, 20; NBD: 65, 21); < **psl.** **gouē* m, Asg *gōuēn* 'govedo' (tip **korē* m, Asg *kōrenb* 'radix' (ap C) → sln. *korēn* m 'isto' – Vaillant, *Slavia* 9, 1930–1931, 490).

- ◆ << **pide.** **gou-* m/f 'govedo = krava, bik';

Psl. **gouē* je v psl. nazalno deklinacijo moškega spola prestrukturirani pide. korenski subst **gou-* m/f 'govedo = krava, bik' (Furlan, *Annales* 15/2, 2005, 408; ista, SED 2007: 425–426) z Nsg **gōu-s*, Asg **gōu-m* (> **gōm*), g **gōu-s*, prim. let. *gūovs* 'krava', sti. *gáuh* m/f, g *góh* 'govedo', lat. *bōs* m/f, g *bovis* 'govedo, krava, bik', gr. βoũς m/f 'govedo', dor. βōς, g βoóς 'isto', stvn., srvn. *chuo* f 'krava', nvn. *Kuh* f 'isto', stir. *bó* f.

Ta psl. nazalni subst je bil predloga, iz katere je bil tvorjen psl. kol **gōuedb* in singulariv **gouēdo*.

Prehod psl. **gouē* m med neutra v sln. in br. je razumljiv, ker se nazalne osnove moškega spola razen redkih primerov, npr. r. csl. *korja* m, g *korene* (Vaillant l.c.) v slov. jeziki niso ohranile. prim. sln. *korēn* m ← Asg **kōrenb*.

Sln. kraš. *govo* n 'govedo', kjer se je neakcentuirani izglasni -o prek dial. -ə razvil iz *-e, prim. *sīmo* (Grgar – SLA), *sīmo* (Solkan – SLA), *sīmo* (Miren, Oslavje – SLA) < **sēme* (Furlan, *Annales* l.c.; Logar 1996: 322), je s sln. *govédo* povezal že Bezljaj ESSJ: I, 165.

Borys, BLin 15, 1979, 47–48 ni poznal sln. gradiva in je br. dial. *gaujâ/góue* izvajal iz psl. kol **gouē* n ob **gōuedb*, kar je bilo sprejeto v ÈSBM: 3, 10 in SP: 8, 158.

► **govedo**

govenšček

ESSJ 0

go've:nšček m, g *ščka* 'goveji iztrebek' (pkm. (Gornji Senik) – Bajzek Lukač 2009), stpkm. *govēnšček* 'isto' (Novak 2006).

Isln. **gouen-šč-ək* m 'goveji iztrebek' (< slov. *^T*gouen-ьšč-ькь*).

Ⓔ Ker v pkm. obstaja adj *go've:nške* 'goveji' (Gornji Senik – Bajzek Lukač 2002), *govēnski* 'isto' (Gornji Senik – Mukič 2005), stpkm. *govēnski* 'goveji; živalski, težak'

(Novak 2006), je bil leksem s suf **-bkb* substantiviziran iz te predloge (podobno Furlan, Ètimologija 2006–2008, 2010, 221–222).

K besedotvorju prim. pkm. *s'vi:nšček* m 'prašičji iztrebek' (Gornji Senik – Bajzek Lukač 2002: 154) ← pkm. adj *svinjski* (Beltinci – Novak 1996). K tvorbi adj na **-bšk-* iz nazalnih osnov prim. sln. *korēnski* ← *korēn* m ← psl. **korĕ*, Asg *kōrenb*, prim. r. csl. *korja* m, g *korene* (Vaillant, Slavia 9, 1930–1931, 490).

Sln. arealno oddaljena sinonima pkm. *go'vę:nšček* in istr. *γó'vãná* sta bila tvorjena iz različnih adj **gouen-bškb* 'goveji' in **gouen-bnb* 'isto' iz istega subst **gouen-* in kažeta, da je bil v psln. refleks psl. **gouĕ/gouen* m 'govedo' oblikotvorno še živ in je šele kasneje prešel med neutra tipa **telę/telęt-*, kot je mogoče sklepati na podlagi spola kraš. *góvo* n 'govedo' in istr. *γó'vę* n 'žival (kot glava živine)' ter stpm. hapax legomenon *goveči* adj 'goveji', *goveči obad je tak velki* (Novak 2006) < **gouĕt'bič* ← sln. **gove* n, g *goveta* 'govedo' (Furlan o.c.), če slednji adj ni nastal po analogiji s tipom stpm. *telēči* (← *tële*).

► **govedo**

govo → gove

ESSJ s.v. *govédo*

gristi se

ESSJ ∅

gristi se, *grzén se* impf 'prepirati se' (pkm. (Porabje) – Mukič 2005).

Ⓣ Adj *grizlavi*, f a 'prepirljiv' (Porabje – Mukič 2005), *g'ri:zlavę* 'isto' (Gornji Senik – Bajzek Lukač 2009); *grizljív* 'popadljiv (o človeku, živali)' (SSKJ).

Psln. dial. **grĭsti sę* 'prepirati se' (SZ).

- = hrv. *gristi se* 'mučiti se, drug drugega preganjati', srb. *grĭsti se* 'isto', r. *grýztsja* 'prepirati se' in *gryznjá* 'prepir', ukr. *grýztsja* 'prepirati se' in *gryzá* 'prepir', br. *grýzcbca* 'prepirati se' in *gryznjá* 'prepir', *grýža* 'isto', slš. *hrýzt' sa* 'prepirati se', p. *gryżę się* 'isto' (SP: 8, 260–261 brez sln. gradiva);

< **psl.** **grýz-ti sę* (ap A) 'gristi se' → 'prepirati se'.

ⓔ Pomen 'prepirati se' se je v refleksivu **grýsti sę* v posameznih slov. jezikih paralelno razvil iz konkretnega 'gristi se'. Enak pomenski razvoj je znan tudi v lit. refl *gráužtis* 'prepirati se' ← *gráužti* 'glodati', sorodnem s psl. **grýz-ti gryžęšb*. K razvoju pomena prim. tudi sln. *kávsati* impf 'kljuvati' → *kávsati se* 'prepirati se'.

Sln. knjiž. adj ustreza br. *gryzlívvyj* 'prepirljiv, zadirčen' (Nosovič).

► **gristi**

grizati

ESSJ ∅

hrĭ:zatā impf 'gristi' (kor. (Kostanje) – SLA; Logar 1996: 97; TSVK).

Psln. **grizāti* impf 'gristi' (S);

cirkumflektirani tonem kor. inf je metatonični refleks novega akuta v prez osnovi: **grýzāšb* < **gryzāĕšb*.

- = stcsl. *gryzati*, *gryzajo* 'gristi', hrv. zast. *grizati ām* 'isto' (Marin Držić – Skok: I, 619), čak. *pregrizāt*, *pregrizān* 'pregristi' (Orbanić – Kalsbeek 1998), blg. *grizá* 'gristi, mučiti', r. *gryzátb áju* 'gristi', č. *hryzati* 'gristi, glodati', p. dial. *gryzac* 'gristi', gl. *hryzac* 'isto', po ekspresivni nazalizaciji *hrymzac*, dl. *gryzas* (ESSJa: 7, 160s.; SP: 7, 262; Derksen 2008: 194);

< **psl.** prvotno verjetno **gryzāti gryzāješb* je iter iz psl. **grýsti gryzěšb* (ap C) ‘gristi’ (SP l.c.).

Posredni ostanek tega iter se ohranja v rez. ptc *rizani* = *yrízani bôp* ‘nagrizen fižol’ (Baudouin RS).

► **gristi**

griža²

ESSJ griža I

gríža f ‘pust, s skalami in kamenjem pokrit predel zemlje’ (zahodno dial. – SSKJ); v narečjih: goriš. *yríža* ‘kamenje’ (Štrekelj 1887: 428), *gríža* ‘pust kamenit svet’ (Kras – Erjavac, LMS 1875, 226), črnovr. *yrížę* f pl ‘kamnit svet’ (Tominec 1964), jnotr. *yríža* ‘kamen, kamnita zemlja’ (Sabonje – Rigler 1963: 35), ‘kamenje’ (Hrušica – Rigler o.c.: 74).

Ⓣ Tolm. *yríža:l* f ‘strmina, zelo strm, pust svet’ (Čujec Stres 2010) je izsamostalniška izpeljanka tipa *močâl* f ‘razmočeno, blatno območje’ ← *móča* f ‘mokrota, vlaga’ < **mòča*.

Ⓞ Onimizirano v številnih mtpn tipa *Griža* f, *Griže* f pl, ki se ne pojavljajo le na zahodu Slovenije (prim. Bezljaj 1956–1961: I, 199; Merku 2006: 82s.; Snoj 2009: 154), kjer je apelativ še izpričan, ampak tudi na vzhodu, npr. *Griža* ‘ime parcele v naselju Peskovci v o. Gornji Peskovci’ (LiAK), *Griže* ‘ime parcele v naselju Kamnik pod Krimom v o. Brezovica’ (LiAK), ‘ime parcele v naselju Iška vas v o. Ig’ (LiAK), ‘ime parcele v naselju Bodonci v o. Puconci’ (LiAK), ‘ime parcele v naselju Šalamenci v o. Puconci’ (LiAK); prek mtpn s pomensko podstavo ‘pust, skalnat svet ipd.’ tpn *Griže* f pl, g *Griž* ‘ime naselja v o. Grosuplje’ (SKI), ‘ime naselja v o. Žalec’ (SKI), tpn stanovniškega izvora *Griže* f pl, g *Grižan* ‘ime naselja v o. Sežana’, tudi *Grižane* (SKI) < **Gryz-jane/Gryz'-jane* (?); *Predgriže* f pl ‘ime naselja v o. Idrija’ (SKI); cgn *Grižnik*, prvotno verjetno ‘kdor prebiva na pustem, kamnitem območju, tj. na griži’.

Psln. **gríža* f ‘skala, kamen; pust skalnat svet’ (splošno?).

- = hrv. dial. *gríža* f ‘skala, kamen’, ‘od vode zlizan kamen’ s tpn *Griže* f pl, tpn *Grižani*, starejše *Grižane* ‘ime kraja in prebivalcev v reški občini’ (ARj), čak. *gríža* f ‘skala, skalnat svet’ (Brač – ČDL), *gríža* f ‘stena, strma pečina; čer, skala’ s tpn. *Griža*, *Griže*, *Grižavica*, *Grižev rôt* (Brač – Šimunović 2006), *Grižica* ‘ime naselja na otoku Ugljanu’ (TOU: 232);

< **jslov.** (sln.-hrv.) **grýz'a* f (ap A) ‘skala, kamen’.

ⓔ Prvotno verjetno *‘razjedena, razgrizena skala/kamen’ in enako kot homonim **grýz'a* f (► *griža*¹) prvotno nomen actionis na *-*ia* tipa sln. *krája* (< **krád'a*) h *krásti krádem* iz psl. **grýsti gryzěšb* ‘gristi, glodati, razjedati, drobiti ipd.’, ki je prvotno pomenil *‘razjedanje ipd.’, po razvoju v nomen rei actae pa je začel označevati razjedena, korodirana skalnata območja ter kasneje skale in kamenje oz. pusta nerodovitna območja.

Na slov. izvor tega sln.-hrv. leksema je prvi z opozorilom na sorodno polnostopenjsko lit. *gráužas* ‘groba mivka, prod’ (prim. lit. *gráužti*, *gráužiu* ‘izpodjedati breg (o vodi)’ ob ‘glodati’) sklepal Schütz 1957: 91, kar kot verjetno sprejema Bezljaj ESSJ: I, 177–178 (deloma Snoj l.c.). Skok: I, 619 je v lit. *gráužas* videl predlogo za p. *gruz* ‘sipina, grušč, groblja’. Miklošič 1872–1874: 249 je še mislil na izposojjo iz stvn. *grioz* ‘mivka, pesek, prod’, ki fonetično ni več sprejemljiva, Skok pa je svojo domnevo o izposoji

iz it. *greggio* adj 'neobdelan, pust', *grezzo* 'isto' oz. rom. **gredius* (SR 3, 1950, 353) za manj verjetno ocenil v Skok: I, 620, kjer se kljub znanemu balt. gradivu odloča za predrom. relik, morda keltskega izvora. Snój l.c. meni, da bi bilo slov. izvor nedvomno mogoče predpostaviti za hrv. *gríža* 'kraški teren, skala, kamen'.

► **gristi**

grížast

ESSJ 0

grížast, f a 'siv' (rez. (Bila) – Steenwijk 1992).

Isln. **gríž* adj 'siv';

po domači izpeljavi s suf *-ast* podaljšano **gríž-ast* = rez. *grížast*.

⇨ furl. *grís* 'siv' (NP; Skubic 1997: 177).

Furl. *grís* 'siv' je tako kot it. *grigio* 'siv', frc. *gris* 'isto', prov. *gris* fonetično razvito iz srlat. *griseus* (leta 874 – Battisti-Alessio: 1871), to morda izposojeno iz germ. **grīsa-*, prim. stvn., srvn. *grís* 'siv; star', nvn. *greis* 'zelo star'.

grížnik

ESSJ s.v. *gríža I*

grížnik m, g a 'modras = Vipera ammodytes' (Kobjeglava na Krasu – Pleteršnik po Erjavcu, LMS 1879, 130).

Isln. **grížnik* m 'modras'.

⊕ Slov. *^T*grýž'bnikv* 'kdor se zadržuje pod grižo' je izpeljanka na *-*bnikv* iz *gríža* f 'pust kamenit svet' (Kras) < **grýž'a* (Bezljaj ESSJ: I, 177–178). Podobno pomensko motivirano je na Krasu *pódskał* m, g *podskáła* 'modras' (Pleteršnik), tj. *'kdor se zadržuje pod skalami'.

► **gríža²**

grst

ESSJ *gr̥st*

gr̥st f, g *grstī* 'kar se enkrat prime s stisnjeno dlanjo, prgišče' (Tolminsko – Erjavec, LMS 1882/1883, 1883, 231), *grst slame* (Pleteršnik po Vrtovcu).

Psln. **gr̥st* f 'prgišče' (Z).

- = stesl. *gr̥stb* f 'prgišče', hrv. *gr̥st* 'isto', čak. *gr̥s*, Isg *gr̥šć'ōn* (Orbanići – Kalsbeek 1998), srb. *gr̥st* 'notranji del pesti', mak. *grst* m 'prgišče; pest', pl *grsti/grstovi* 'stisnjene dlani obeh rok v obliki posodice; količina, ki se s tako oblikovanima dlanema lahko zajame', 'malo', blg. *gr̥st* f 'pest', r. *górstb* 'prgišče', ukr. *hórstb* 'isto', br. dial. *hors'c*, p. *garśc* 'prgišče, peščica, polna pest', č. *hrst* 'pest, peščica, prgišče', slš. *hrst*, g *hrsti* 'prgišče, pest, dlan, roka', gl. *horšć*, g e 'prgišče; šop', dl. *g̃arsć*, g i 'dlan'; < **psl.** **g̃r̥stb* f (ap C) 'dlan'.
 - ◆ < **pide.** dial. **H₂grsti-* (< **H₂grt-ti-*) poleg **H₂gort-tó-* v gr. ἄγοστός.
 - ⊕ Psl. **g̃r̥stb* prvotno verjetno 'dlan', tj. 'notranji del roke, s katerim se zajema, grabi', kasneje specializirano na stisnjeno roko, tj. 'pest' (prim. hrv. dial. *zg̃st* 'zapestje' (Vodice – Ribarić, SDZb 9, 1940, 150; p. *nadgarstek* 'zapestje') oz. na količino stvari, prijetih z roko.
- Psl. subst je bil tvorjen iz korena, ki se ohranja v psl. **g̃rtati* impf 'grabiti, kopiciti' (npr. hrv. *gr̃tati*, *gr̃čem* 'kopiciti', r. dial. *gortáb* 'grabiti'), in je soroden z gr. ἄγοστός m 'dlan' < *ἄγοστός (Trautmann 1923: 102; ÈSSJa: 7, 212s.), pri čemer je psl. **g̃r̥stb* izvorno nomen actionis na *-*ti-* korena **H₂gert-* 'grabiti, zbirati' (brez

dentalne podaljšave gr. ἀγείρω ‘zbirati, pobirati’), gr. subst pa kljub Frisku: I, 14 (s starejšo literaturo) in Beekesu 2010: 1, 15 ne vsebuje sufiksa *-sto-, ampak je verjetno verbalni adj *H_{gort-tó-} > *ἀγορστός iz iste glagolske predloge.

Starejše povezovanje psl. *g_{brstb} f z let. g_{urste} f ‘prgišče lanu’, tudi g_{ursts} ‘isto’ (Zubatý, ASPH 16, 1894, 394; Trautmann 1923: 102; Bezljaj ESSJ: I, 183, idr.) zavrača Eckert, ZSI 17/5, 1972, 611s., ki opozarja, da je let. gradivo izposojeno iz slov. jezikov (podrobno isti 1983: 139ss.).

Sln. tvorjenka prgišče n << *pri-g_{brst}-bje s sorodnimi tvorbami lahko nakazuje, da se je subst *g_{brstb} f v zgodnji psl. sklanjal tudi še po akrostatičnem tipu (Furlan, JZ 14/1, 2008, 7–27).

grub

ESSJ 0

gr_{ub} adj, f a ‘lep, čeden’ (prleš. – Antič 2009).

Psln. *grub adj (Prlekija).

- = p. gr_{uby} ‘debel, močan, velik; grob, surov’, gr_{uba} f ‘noseča ženska’ (citirano po SP: 8, 239);

< **psl. dial.** (sln.-p.) *gr_{ubv} adj (ob *gr_{qbv}).

Ⓔ Ker se pri sln. adj gr_{qb}, f gr_{qba} < psl. *gr_{qbv} ob najbolj frekventnem pomenu ‘neobdelan, nedokončan; neotesan, surov (o človeku)’ pojavlja tudi pomen ‘lep, čeden’, npr. vzh. štaj. gr_{ob dečko} ‘čeden fant’, gr_{oba deklina} ‘čedno dekle’ (Pleteršnik), pkm. gr_{oubi} ‘velik, močan, surov’, a tudi ‘lep, obilen’, gr_{ouba ženska} ‘lepa ali noseča ženska’ (Beltinci – Novak 1996), je zaradi prleš. ujevskega vokala, ki ne more biti refleks psl. *q (prim. Ramovš 1935: 177), treba izhajati iz nenazalizirane variante *gr_{ubv} (ob arealno širši nazalizirani *gr_{qbv}), ki jo nesporno potrjuje le še p. gr_{uby} (glej zgoraj).

Pomen ‘lep, čeden’ se je pri obeh adj verjetno razvil prek pomenske stopnje ‘debel’. Enak pomenski razvoj ‘debel’ → ‘lep, čeden’ je izpričan tudi v sln. adj f_{ejst} ⇔ srvn. veizt ‘feist = debel, tolst’ (► fejst).

► grob²

Grulja

ESSJ 0

Ⓒ Grulja hdn ‘ime glavnega izvira v Doberdobskem jezeru’ (Klemše, JZ 13/1–2, 2007, 221 z oznako »nejasno«).

Isln. *grul’a f ‘izvir’.

- Prim. hrv. gr_{ulj} m ‘izvir v reki’ (Lika – Čuljat 2009);

< **psl. dial.** *u_{brul’a}/u_{brul’b} ‘izvir’.

V hdn Grulja se ohranja isti leksem kot v primor. hdn Vruja f ‘ime pritoka Dragonje’ (AS 1986) < psl. dial. *u_{brul’a}, prim. hrv. čak. vr_{ulja} f ‘izvir’ (Vodice – Ribarić, SDZb 9, 1940, 204), vr_{uja} ‘izvir v morju’ (ČDL), srb. dial. vr_{ujci} m pl ‘zelo močni izviri’ (Kolubara, Podgorina – Rečnik SANU), mak. vr_{ula} ‘izvir v jezeru ali morju’ (Vidoeski: 38). Vzglasni v- [u-] se je tako kot v hrv. gr_{ulj} realiziral v g-.

K fonetiki prim. sln. i_{va} f ‘Salix caprea’ in k temu i_{ga} f ‘isto’ (Pleteršnik) s primor. mtpn i_{youca} ‘ime gozda pri Bazovici v o. Trst/Trieste’ (Merkù 2006: 88).

► Vruja

grusti

ESSJ 0

γ'ruzt əm impf 'gristi, drobiti z zobmi; jesti' (tolm. – Čujec Stres 2010), tol. *grústi gruzem* 'gruditi, zerbeissen' (Temljine – Kenda 1926).

Ⓣ Pf *pregrústi zem* 'pregruditi', *zgrústi zem* 'zgruditi, zermalmen', npr. *pes zgruze vsako kost; lešnik sem zgruzla* (Temljine – Kenda l.c.).

Psln. **grusti gruzeš* 'gristi/drobiti' (Z).

- < **psl.** **gruz-ti gruzešb* impf (verjetno ap A) 'gristi/drobiti';
- ◆ = lit. *gráužti* z *-je- prez *gráužiu* 'glodati, trgati', toda let. *gráužt* s prez *gráužu* 'glodati, drgniti ipd.'

Psl. glagol je v prevojnem razmerju z arealno širše znanim ničstopenjskim psl. **grýz-ti gryzěšb* impf 'gristi', glede ojevske prevojne stopnje pa enak lit. *gráužti, gráužiu* 'glodati, trgati' (ob *gríaužti, gríaužiu* 'isto'), refl *gráužtis* 'prepirati se' in let. *gráužt, gráužu/gráužu* 'glodati; drgniti, drgniti se do krvi; kopneti'; tematska prezenta let. *gráužu* in psl. **gruzěšb* (= sln. dial. *gruzeš*) sta identična (Kurkina, Razprave SAZU/II 15, 1996, 41).

Sinonimija in prevojno razmerje med psl. **grýz-ti* in **gruz-ti* (verjetno **grúz-ti* z dolžino laringalnega izvora) kažeta na prvotno atematsko sprego tega glagola, tj. pide. **g^uróuH_(e)g^h-ti* 3sg : **g^uruH_(e)g^h-énti* 3pl → psl. **grúz-* : *grýz-*.

S tem je verjetno sorodno rez. *gruzumét* 'drobiti' (Steenwijk 1992) < **gruz-um-a-ti* (?).

► **gristi**

gruzumati → grusti

ESSJ 0

gužba

ESSJ 0

Ⓣ 18. st.: *gushba* 'Retorte, steklena buzha s'dougem, inu se svitem gerlam' (Gutsman [gužba]).

Isln. **gu:žba* f 'retorta'.

⇔ hrv. **gužba* = *gužva* 'retorta'.

Ⓣ V glosi se gotovo ohranja slov. leksem **gqz'buā*, ki bi se v sln. glasil **gožva*, zato je Gutsmanov *gužba* tudi zaradi -u- gotovo izposojenka, verjetno iz hrv., kjer je pri Belostencu izpričano *gužva* 'retorta' poleg 'upogljiva šiba'. V hrv. se je pomen 'retorta' prek pomenske motivacije 'zvit, zaviti, upognjen predmet oz. grlo' naplastil na starega 'upogljiva šiba'. K pomenskemu razvoju prim. n. *Retorte* (⇔ frc. *retorte* < srlat. *retorta* 'zavita, ukrivljena' ← lat. *re-torquere* 'nazaj zaviti, obrniti') ⇔ sln. *retôrta* 'kovinska ali steklena hruškasta posoda z dolgim, upognjenim vratom' (SSKJ).

Izglasje -ba v *gužba* 'retorta' ni moglo nastati internoslvensko, ampak kaže, da je v hrv. ob *gužva* 'retorta' morala obstajati tudi variantna oblika **gužba* 'retorta'. K hrv. izglasju -ba pri tem slov. leksemu prim. hrv. gradišč. *gūžba* 'jermen' (Tornow 1989), hrv. čak. *gūžba* 'motek niti' (Vrgada – Jurišić 1973), v Hercegovini in Črni gori tudi *gūžba* 'vez, jermen' (Skok: I, 641).

► **gožva**

havžinga → pohištvo

ESSJ 0

hižnik → hištvo

ESSJ 0

hištvo

ESSJ 0

hištvo n 'zakonska zveza' (pkm. – Novak 1996), stpkm. *hištvo* 'zakon, zakonska zveza' (Novak 2006); Pleteršnik po Cafu navaja *sveto hištvo* 'zakonska zveza'.

Pkm. tudi *hišni zakon* 'zakonska zveza' (Pleteršnik po Cafu), toda *hižni zakon* 'isto' (Porabje – Mukič 2005), *i:žne* 'za:kon' (Gornji Senik – Bajzek Lukač 2009), stpkm. *hižni* adj, *a* 'zakonski, poročen', **hižnik** m 'zakonec' (Novak 2006).

Isln. *hištvo* n 'zakonska zveza', *hižni* adj 'poročen'.

- = hrv. kajk. *hištvo* 'poroka' (ARj), leta 1670 *zakon szvetoga hiftva* 'matrimonium' poleg *hišni tovaruffi* 'conjuges' (Habdelić), hrv. gradišč. *hižni drug* 'soprog, mož', pl *hižni drugi* 'zakonski par', *hižniki* m pl 'isto' (GrH 1991);

< **jslov.** (sln. pkm.-hrv. kajk.) *^T*hýž-ьstuo* n kol 'zakonska zveza' in adj *^T*hýž-ьnъjb* 'poročen'.

↔^K madž. *házasság* pl 'zakonci'.

⊕ Sln. pkm. in hrv. kajk. besedna družina iz **hýža* f 'hiša' je kalk madž. *házasság* pl 'zakonci' iz adj *házas* 'poročen' in sufiksa za tvorbo abstr -*ság*, pri čemer je *házas* abl od subst *ház* 'prebivališče, hiša' (Dudás, SJ/SLS 8, 2011, 38ss.; EWU: 539s.). Pomen-ska motivacija 'skupaj v isto prebivališče priti = poročiti se = biti v zakonski zvezi' je v madž. stara, prim. čuvaš. *avlan-* 'poročiti se' s sttur. *āv* 'hiša, šotor', potrjuje pa se tudi v drugih jezikovnih skupinah, prim. it. *accasarsi* 'poročiti se' iz *casa* f 'hiša, dom', blg. *zadomjávam se* 'poročiti se' iz *dom* 'hiša' (EWU l.c.).

Kalk madž. adj *házas* 'poročen', tj. **hižni*, je bil v sln. oz. hrv. nadalje substantiviziran v **hižn-ik* 'poročen = zakonec'.

► **hiža**

izdabati

ESSJ 0

izdabati impf 'izdolbati' (bkr. – Šašelj: I, 258).

Isln. **iz-do:ubati* (< **ibz-dblbati*).

⊕ Izvajanje iz take izhodne sln. oblike opravičujeta pomen in glagolska tvorba na -*ati*, ki hkrati napeljujeta k temu, da gre za isti leksem kot širše znano sln. *dôlbati* impf 'dolbsti' (Pleteršnik) < **dôlbâti*, čeprav fonetični rezultat *a* iz *ou* (< **o*) ni jasen, ker bi se pričakovani fonetični ustreznik sln. *izdôlbati* v bkr. glasil **izdubati*, prim. *jâbuko* 'jabolko' < **âblbko* (Ramovš 1935: 137).

► **dolbati**

jugno

ESSJ s.v. gumno I

iðynu n 'gumno' (jnotr. (Hrušica) – SLA), jnotr. *jęynu* 'isto' (Sabonje – SLA), *iðynu* (Sušak – Rigler 1963: 148), v Istri *jyyna* (Malija, Padna, Gažon, Koštabona, Pomjan – Cossutta 2002: 104), *jyynâ* (Krkavče, Šmarje – Cossutta l.c.), *jugna* (Trebeše – Cossutta l.c.), *jugna* 'plesišče; dvorišče, pripravljeno za mlatenje žita ali fižola' (Sveti Anton – Jakomin 1995).

⊕ 17. st.: *enu jugnu, en velik profstor, dvorišzhe* (Kastelec-Vorenc).

⊙ Bezljaj ESSJ: I, 186 brez navedbe vira in lokacije omenja mtpn *Jegno, Jegon, Pod Jugno*. Po Zbirki SM mtpn *Pod Jugno* označuje kal v naselju Korte v o. Izola, mtpn *Jegn, Na jegnu* gozd v naselju Hrenovice v o. Postojna, mtpn *Gorenje Jegno* pa del naselja Manče v o. Vipava. Sem tudi mtpn *Jugna* 'ime parcele v naselju Vanganel v

o. Koper' (LiAK), *Jegna* 'ime parcele v naselju Orlek v o. Sežana' (LiAK), *Jegn* 'ime parcele v naselju Prešnica v o. Hrpelje - Kozina' (LiAK), *Dolnji jegno* 'ime parcele v naselju Orehek pri Materiji v o. Hrpelje - Kozina' (LiAK).

Isln. **ǰugno* n 'gumno'.

- = hrv. dial. *jũgno* n 'gumno' (Vodice, Slum – Ribarić, SDZb 9, 1940, 154), *jũgno* 'Tenne, Dreschtenne' (Istra – ČDL: III, 533);

< **jslov.** (sln.-hrv.) **ǰugno* n 'gumno' (?).

⊕ Nejasno.

Navadno se izvaja iz psl. **gumьno*, prim. r. *gumnó* n 'gumno', ali prek asimilacije **guvno* → **guno* in premeta v **ugno* z dodatnim protetičnim **ǰ*- (Ribarić l.c.; Bezljaj ESSJ: I, 186) ali s premetom asimilirane variante **guvno* → **vugno* ter nastanka **ugno* z dodanim protetičnim **ǰ*- (Ramovš 1924: 316).

Ker areal **ǰugno* sega tudi na hrv. območje, vzglasni *ǰ*- v sln. primerih ni mogel nastati po delovanju sln. dial. palatalizacije velarov, čeprav se oblika pojavlja tudi na območjih, kjer je njeno delovanje izpričano, npr. v krajih Malija, Padna, Trebeše (Furlan, SR 58, 2010, 15–16). Poskusi povezovanja sln.-hrv. **ǰugno* s psl. **gumьno* so problematični tudi zaradi starega akuta v **ugno*, na katerega nedvomno kaže hrv. primer.

► **gumno**¹

julka

ESSJ 0

julka f 'Lolium temulentum = ljuljka' (istr. (Dekani, Kubed) – SDLA-SI: I, 128), *julkâ* 'isto' (Gračišče – l.c.).

Isln. **ǰu:lka* f 'Lolium temulentum';

po disimilaciji *l' : l' → ǰ : l'*, ki jo odraža tudi č. *jilek* 'Lolium' (Machek 1954: 281), nastalo iz sln. *ljuljka* 'Lolium temulentum'.

► **ljuljka**

kajba

ESSJ *kâjba*

kâjba f 'kletka' (Pleteršnik po Janežiču 1893); v narečjih: primor. riž. *kajba* 'isto' (Sveti Anton – Jakomin 1995), šavr. *kâjbâ* (Krkavče – Giljanović Diss. 2011: 315).

Isln. **ka:ǰba* f 'kletka'.

⇔ rom. **kajba* 'kletka';

prim. iz iste predloge hrv. *kâjba* 'kletka' (Mikalja, Voltić, Stulić; Lika, Silba – Skok: II, 16).

Sočasno s sln. *fôjba* f 'kraška jama' (: lat. *fovea* 'jama') izposojeno iz nelenirane rom. oblike **kajba* (prim. v Bologni leta 1335 *caiba*), kar se je prek rom. **kabja* < **kavja* razvilo iz lat. *cavea* 'kletka'; rom. predloga **kajba* se monoftongizirana ohranja v it. ben. *chèba* 'kletka', it. kopr. *chèba* 'isto', metaforično 'zapor' (Manzini-Rocchi 1995), it. izol. *chèba* 'isto' (Vascotto 1987). Nemonoftongizirana rom. oblika je bila kot pomorski termin izposojena v srvn. *keibe* 'jamborna košara' (prim. it. *gabbia* poleg 'kletka' tudi 'jamborna košara' – Battisti-Alessio: 1744).

Čeprav je Bezljaj ESSJ: II, 9 dopuščal možnost, da bi bilo sln. *kâjba* 'kletka' izposojeno iz omenjene srvn. predloge, taka pot izposoje zaradi razhajanja v pomenu ni verjetna.

► **gajba** ►^{sin} čajba ►^{sin} ščajpula

kajon → kujon

ESSJ s.v. kujôn

kalen

ESSJ Ø

kauàn adj, f *kaunà*, n *kaunuà* ‘mlačen’ (nad. (Črni Vrh/Montefosca) – Rigoni-Salvino 1999 s.v. *tiepido*), ter. *káuna wóda* ‘acqua tiepida’, *káva patók* (Spinozzi Monai 2009: 186).

Psln. adj **kalân*, f *kalnã*, n *kalnô* ‘mlačen’.

- < **psl.** dial. adj **kâlbnъ*, f *kalbnã*, n *kâlbnô* (ap C) ‘tepidus’.

ⓔ Samo sln.; verjetno izsamostalniški adj iz subst **kâlъ* f ‘palus’. K pomenskemu razvoju ‘palus’ → ‘tepidus’ prim. jslov. adj **môlčbnъ* (ap A) ‘tepidus’ (= sln. *mláčen*, f *čna* ‘isto’, hrv. *mláčan*, f *čna*, čak. *mlôčan*, f *šna*) k **mólka* f (ap A) ‘mlaka, blato ipd.’ (ËSSJa: 19, 150).

► **kal²**

kap¹ESSJ *kâp*

kâp f, g *kapî* ‘naglo prenehanje delovanja življenjsko pomembnih organov zaradi krvavitve ali zamašitve žile’, npr. *možganska kap*, *srčna kap*, *vročinska kap* (SSKJ), *kâp* f, g *kapî* ‘Schlagfluss’ (Pleteršnik, Cigale 1860 s.v. *Schlagfluss* po Vodnikovem rkp. slovarju in s.v. *Tropfenfall*), npr. *kap ga je zadela/udarila* (Pleteršnik); v narečjih: tolm. *'ka:p* f, g *ka'pi* ‘možganska kap’, tudi *'ka:p* m, g *a* ‘isto’ (Čujec Stres 2010), prelaš. *'ka:p* f, g *ka'pi*: (Rajh 2010), pkm. *kâp*, g *i*, *kâp ga je zadéila* (Novak 1996).

ⓓ 19. st.: *kâp* ‘Schlagfluss’ (Murko 1833² po Vodnikovem rkp. slovarju).

Isln. **kâp* f, g *kapî* ‘apopleksija’.

Prim. enako hrv. *kâp* f, g *i* ‘Schlagfluss, apopleksija’ (ARj), srb. *kâp* f, g *i* ‘isto’ (ARj), črnogor. *umro od kapi* ‘umrl je od kapi’ (ARj).

⇨^K srvn. *tropfe* ‘apopleksija, kaplja’ ali it. *goccia* ‘isto’.

ⓔ Tako kot sln. *kâplja* f ‘apopleksija; kaplja’ in *srága* f ‘isto’ (npr. *od srage udarjen* – Trubar) kalk po srvn. *tropfe* ‘isto’ poleg ‘kaplja’ (nvn. *Tropf* le ‘apopleksija’) ali po it. *goccia* ‘apopleksija’ (17. st.) poleg ‘kaplja’, *gocciola* ‘apopleksija’ (17. st.) poleg ‘kapljica’, narejen s subst **kâp* f, g *kapî* ‘kaplja’, ki ga slovenščina nima več, prim. hrv. in srb. še *kâp* f, g *i* ‘gutta’; pomenski prehod ‘kaplja’ → ‘apopleksija’ temelji na predstavi v medicini, da možgansko kap povzroči kaplja krvi, ki iz možganov pade na srce, prim. sln. *kaplja mu je na srce pala* ‘zadela ga je kap’ (Pleteršnik po Zalokarju), it. *il cader della goccia* ‘apopleksija’ (Berneker: 364; Bezljaj ESSJ: II, 16; Battisti-Alessio: 1838).

Ker ima sln. več kalkov s pomensko motivacijo ‘kaplja’ → ‘apopleksija’, domneva, da naj bi se samo sln. *kâp* razvilo iz pomenske stopnje ‘udarec’ (Snoj 2003²: 256), gradivno ni dovolj dokazana in ni verjetna.

► **kap²**

kelder

ESSJ Ø

kêlder m, g *dra* ‘klet’ (Pleteršnik), toda *kêvder*, g *dra* ‘isto’ (SSKJ); v narečjih: kor. obir. *qêð:wðar*, g *dra* (Karničar 1990), jnotr. *ćêyðar* (Hrušica – Rigler 1963: 63), črnovr. *kîðyðar* (Tominec 1964), gor. *ćé:yðar* (Kropa – Škofic Diss. 1996), dol. *kiêyðar* (Šent-rupert – Smole Diss. 1994).

Ⓣ^H 18. st.: *kevdrar* ‘Kellner, cellarius’, *kevdrarza* ‘Kellnerinn, cellariffä’ (Pohlin).

Ⓣ 16. st.: *kelder* ‘Weinkeller, cella’ (Megiser 1592); 17. st.: *keldir* ‘cellarium, hram’, *en kelder fa vinu s’fodmi, en vinski hram* (Kastelec-Vorenc), *keudar* ‘klet’ (Svetokriški); 18. st.: *ķevdr* ‘Keller, cellare’ (Pohlin), *keuder, -dra* ‘Keller’ (Gutsman).

Isln. **ķēldar* m, g *dra* ‘klet’.

⇨ srvn. bav. (pozno) *kēlder* ‘klet’;

prim. iz iste predloge tudi hrv. dial. *kēldar* m, g *dra* ‘klet’ (Žumberek – Skok: II, 80). Srvn. bav. *kēlder* je po disimilaciji *-ll-* > *-ld-* nastalo iz srvn. *kēller* ‘klet’, *kēllære* ‘isto’ (Striedter-Temps 1963: 147; Snoj 2003²: 269), stvn. *kellari*, kar je bilo izposojeno iz lat. *cellārium* n ‘shramba; zaloga jedil, živil’ (Kluge²³: 437).

Ⓣ Lat. *cellārium* je nomen loci, ki je bil prek adj. *cellarius* tvorjen iz *cella* f ‘sobica, shramba.’ (Kluge²³ l.c.). Beseda je bila prvotno označevala nadzemni prostor za shranjevanje živil.

Zaradi potrjene n. disimilirane oblike z *-ld-* ← *-ll-*, ki jo izkazuje tudi sor. n. *kxäldr* ‘klet’ (Kranzmayer-Lessiak: 92), je manj verjetna razlaga o interno sln. nastanku dentala v stranskih sklonih, tj. sln. **ķēlār*, g *ķēlra* > **ķēldra*, kot je menil Ramovš 1924: 57, 221.

kloča

ESSJ 0

klôča f ‘cerkveni lesteneč’ (Soška dolina, Kot – Pleteršnik po Erjavcu): *klôča* ‘lesteneč v cerkvi’ (Erjavec, LMS 1879, 140); po SLA na zahodnem območju širše znano, in sicer v krajih Bila, Solbica, Njiva, Breginj (*kluôča*), Gornji Marsin (*klocjá:da*), Ročinj, Brdice v Kožbani, Kred, Most na Soči, Avče, Grahovo ob Bači, Podlešče (Banjšice), Kanal, Čepovan in Lokve.

Isln. **k’lo:ča* f ‘lesteneč’.

⇨ furl. *clòcie* ‘lesteneč z več žarnicami ali svečami’ (NP).

Z enakim vzglasjem tudi it. trž. *clocia* ‘lesteneč’, *star soto la clocia* ‘stati pod lestencem’ (Kosovitz 1968), v Piranu *clocia* ‘lesteneč’ poleg ‘kaplja’ (Rosamani 1990), kar mora biti ostanek furlanske plasti na tem območju. Izhodišče leksema je pozno lat. *cloc(c)a* ‘zvon’ (Bezljaj l.c.; Battisti-Alessio: 904).

Erjavec l.c. je še menil, da naj bi bil ta leksem povezan s *kokla* ‘Bruthenne’, knjiž. *kôklja*.

► **kloka**

kloka

ESSJ *klôka*

klôka f ‘cerkveni lesteneč’ (Pleteršnik po Janežiču); *kl’ôka* ‘lesteneč’ (Čiginj – SLA), *kl’ôka* ‘isto’ (Most na Soči – SLA), *kluôka* (Grahovo ob Bači – SLA).

Isln. **klôka* f ‘cerkveni lesteneč’.

⇨ srlat. *cloc(c)a* ‘zvon’ (Bezljaj ESSJ: II, 46; Battisti-Alessio: 904) oz. bolj verjetno stfurl. **cloca*; kulturna izposojenka iz krščanske terminologije.

Ⓣ Srlat. *cloc(c)a* je bilo prek hiberno lat. *clocca* ‘zvon’ (7. st. – Adomnán) najverjetneje od irskih misijonarjev izposojeno iz zgodnje stir. *clocc* ‘zvon’ (L. Repanšek, ustno), srkimr. *cloch* ‘zvon’ (Bezljaj l.c.; Walde-Hofmann³: I, 227) onomatopejskega izvora (Matasović 2009: 209).

V rom. jeziki se je izposojenka začela uporabljati kot metaforično poimenovanje cerkvenih lestencev.

Navadno se iz iste kelt. predloge izvaja stvn. *glocka* ‘zvon’, *klocke* ‘isto’, srvn. *glocke*, nvn. *Glocke* ‘zvon’, stagl. *glogga* (Kluge²³: 328), a L. Repanšek, ustno, opozarja na

možnost, da je bil leksem v germ. jezike zaradi uvrstitve med nazalne osnove ženskega spola izposojen iz srlat.

Na širši areal te izposojenke v slovenščini kaže *koka* f 'lestenec'.

Ⓣ^{BD}

Srlat. *cloc(c)a* (⇒ stir. *clocc* 'zvon')

> stfurl. **cloca* 'cerkveni lesteneč v obliki zvona'

> furl. *clòcie* 'lesteneč'

> ben. it. *chioca* 'lesteneč'

⇒ sln. *kloka* 'cerkveni lesteneč';

> *koka* 'lesteneč';

⇒ sln. *kloča* 'cerkveni lesteneč';

⇒ sln. *čoka* 'cerkveni lesteneč'.

⇒ *koka* ⇒ *čoka* ⇒ *kloča*

kojnati

ESSJ 0

kòjnat impf 'dražiti, imeti za norca' (goriš. – Štrekelj 1887: 486), v Istri *'kuejnat* 'prevarati', *so ga kuejnale* 'so ga prevarali', *se je kuejno san* 'sam se je uštel' (Sveti Anton – Jakomin 1995), *kojenal* ptc 'zafirnil', *Pazi, da te ne bo kdo kojenaui!* (v romanu Šavrinke, M. Tomšič, Ljubljana 1991, 304).

Ⓣ Kraš. *skojnati* pf 'skupiti jo', *Ga bom že skojnala* 'Ga bom že premamila, prevarala' (Mavhinje – Legiša, Razgledi 6, 1951, 572),

Isln. **kojonät* impf 'norčevati se iz koga';

po preglasu **kojenät*, po redukciji **kojnät* > po akc umiku **kójnat*.

⇐ rom., prim. it. trž. *coionar* 'šaliti se s kom, norčevati se iz koga' (Doria 1987), it. kopr. *coionâr* 'norčevati se iz koga' (Manzini-Rocchi 1995), furl. *cojonâ* 'zasmehovati, za norca imeti' (NP), it. knjiž. *coglionare* 'isto'.

Istega izvora je tudi hrv. čak. *kojenät ân* 'goljufati, zavajati' (Orbanići – Kalsbeek 1998), *kojinät* 'isto' (Istra – ČDL: III, 534).

ⓔ Rom. glagol je denom iz subst *coglione* m v metaforičnem pomenu 'bedak, tepec' ob 'modo' (Battisti-Alessio: 1003s.), prvotno torej 'delati koga za bedaka, tepca'.

Sln. glagol je Koštiál SEB, rkp. izvajal iz furl. predloge. V sln. je ta rom. glagol lahko prišel prek dveh posrednikov, v Istro prek ben. it. predloge, na Goriško pa prek furl. Rom. subst, iz katerega je bil tvorjen denom, se ohranja v sln. mladih izposojenkah *kajôn* m 'schlechter Kerl, ein Schelm' (Pleteršnik) in *kujôn* m 'grdoba, porednež' (SSKJ), 'Schurke, Cujon' (Pleteršnik).

► **kujon**

koka

ESSJ 0

kûoka f 'lesteneč' (istr. (Tatre) – SLA), istr. *kûaka* 'isto' (Trnovo – SLA), notr. *kûoka* (Dolnja Košana – SLA).

Isln. **'ko:ka* f 'lesteneč' < sln. **klòka* 'isto'.

Na območju z razvojem *-ò- > sln. dial. -uø- in po **l* > *u* je prišlo do asimilacije zaporedja -*uu-* > -*u-*: sln. **klòka* > **kûuøka* > *kuøka*.

► **kloka**

komeč

ESSJ 0

'kumeč adv 'komaj', *kumič* 'isto', *kumeč je revo* 'komaj je utegnili' (primor. riž. (Sveti Anton) – Jakomin 1995), *'komč kej* 'komaj kaj' (Brje na Vipavskem – M. Furlan, ustno), nad. *kùmič* 'stežka, komaj' (Špehonja 2003).

Ⓜ 17. st.: *comech* 'folamente, tmuch', *Sant Tomas ie ne veriem biu, Se ie comech tega dobiu, Da ie Iefus od fmerti vftau* (Alasia 1607) 'Sveti Tomaž je bil nejeveren, zato je težko/komaj verjel, da je Jezus od mrtvih vstal'.

Psln. **kōmat*' adv 'težko, komaj' (Z);

nato v sln. z dial. redukcijo *-a- > -ə-/-e-*, pri čemer je refleks *-i-* analoški pod vplivom dial. refleksa besedotvorno variantnega sin *kōmaj*, prim. nad. *kūmi* 'komaj' (Špehonja 2003), črnovr. *kūmi* 'isto' poleg *kūmeḡi* (Tominec 1964).

- = hrv. dial. *kōmač* 'komaj' (Istra, Gradišćanska – ARj), *kōmač* 'isto', *kōmoč* (Vodice – Ribarić, SDZb 9, 1940, 158), *kōmoč* 'komaj, le' (Orbanići – Kalsbeek 1998), *kōmač* 'komaj' (Bejska Tramuntana – Velčić 2003);

< **jslov.** (sln.-hrv.) **kōma-t'b* adv 'komaj' ← **koma* adv 'isto'.

Izhodno **kōmat'b* je tako kot sln. sin *kōmaj* < **kōma-īb* podaljšano iz istopomenskega **koma* = hrv. dial. *kōma* adv 'komaj' (Skok: II, 131; Bezljaj EESJ: II, 59–60; Furlan, MegPlet 2008: 153 z op. 12).

Identifikacijo zapiralnega suf *-t'b* ob znanem **-īb* (npr. sln. *zdāj* adv 'sedaj' < **sb-dā-īb*, sln. *nocój* adv 'hac nocte' < **not'bcō-īb* ← dem **not'bcā*) narekuje gradivo, čeprav drugi domači adverbi nanj ne kažejo (Skok l.c.). Enak morphem je bil do sedaj potrjen le v deadverbialnem adj *domāč*, f *āca* 'domesticus', hrv. *dōmāci* 'isto', srb. *dōmāci* < psl. **doma-t'b* (SP: 4, 87–88), zato je verjetno, da je izglasni zlog jslov. adv **kōma-t'b* analoškega izvora.

► komaj

korizma

ESSJ korizma

korizma f 'štiridesetdnevni post', *korizem* m, g *zma* 'isto' (Pleteršnik z oznako, da je beseda znana na Primorskem); v narečjih: primor. šavr. *ko'rizām/ko'rizām/ko'rizom* 'štiridesetdnevni post' (Giljanović Diss. 2011: 530), riž. *ko'rizem* 'postni čas (pred veliko nočjo)' (Sveti Anton – Jakomin 1995), jnotr. *korizēm* 'štiridesetdanski post' (Rigler 1963: 35); bkr. *kōrizma* 'isto' (Šašelj: I, 265) (⇔ hrv. *kōrizma*).

Ⓜ 17. st.: *corifma* 'quadragēfima; *poft*' (Alasia 1607).

Psln. **korizma* f 'štiridesetdnevni post pred veliko nočjo' (Z);

pod vplivom sin *pōst* kasneje ponekod maskulinizirano.

- = hrv. *kōrizma* 'štiridesetdnevni post', čak. *korizma* 'postni čas, post', adj *korizmeni* 'postni' (ČDL), *korizma* (Orlec na Cresu – Houtzagers 1985), *korizma*, g *zmi* (Bejska Tramuntana – Velčić 2003), *korizma* (Orbanići – Kalsbeek 1998);

< **jslov.** (sln.-hrv.) **koriz'zma* f 'štiridesetdnevni post'.

⇔ rom. **ka're:zīma* < lat. *quadragēsima*.

Ⓜ Lat. *quadragēsima* (*dies*) 'štirideset (dni)', tj. 'predvelikonočni postni čas'.

Zaradi areala in alternacije sln.-hrv. **o* : rom. **a* je krščanski termin možno izvajati iz rom. lenirane oblike **ka're:zīma* 'štiridesetdnevni post (kot priprava na veliko noč)', fonetičnega refleksa lat. *quadragēsima* (*dies*) 'štirideset (dni)', it. knjiž. *quaresima* 'štiridesetdnevni post', it. ben. *quaresima*, *quaresema* (Boerio 1867), furl. *crēsime*, *quarēsime* (NP), na Krku *coresma* (Bartoli 1906: II, 198), istr. rom. *kuarizma* (Vodnjan – Rosamani 1990), *kuarežma* (Šišan – Rosamani o.c.), it. trž. *carēfima* (Rosamani o.c.), frc. *carēme*. Skok II: 154, dopušča možnost izposoje iz rom. predloge s področja oglejskega patriarhata z realiziranim ojevskim vokalom

qua- > *ko-* (prim. *coresma* (Krk); furl. tpn *Codroip* ← *quadruvium* 'križišče'). Starejši avtorji (Miklošič 1886: 130; Berneker: 571; Mende 1956: 82; Bezljaj ESSJ: II, 68) rom. predloge tega sln.-hrv. romanizma niso posebej iskali, ampak so le navajali gradivo, kot je it. knjiž. *quaresima* ipd. Podrobno obravnavo podaja Šega Diss. 2006: 219s.

kozomorESSJ s.v. *kóza*

kozomòr m, g *kozomóra* 'sodrag, babje pšeno' (Pleteršnik po Erjavcu in Štreklju); v narečjih: tolm. *kozomòr* 'isto' (Stopec – Erjavec, LMS 1879, 142), *kozomòr*, g *óra* 'sneg v kroglicah, srež' (Temljine – Štrekelj, LMS 1892, 16); *kozomòr*, g *óra* 'drobna toča' (Kal nad Kanalom, Most na Soči, Kred, Čepovan, Lokve, Stopec, Temljine – SLA), v Goriških brdih *kazòm'ar* 'močna poletna ploha' (Erzetič 2007), nad. *kazòmàr* m, g *ja* 'drobna toča', *kazòmèr*, g *ja* 'isto' (Špehonja 2003), *kazòmèr* 'snežni metež', *kozomòr* 'isto' (Rigoni-Salvino 1999).

☉ Verjetno kot spomin na pomor koz ob slabem vremenu onimizirano v oron *Kozamor* 'ime vzpetine ob meji s Hrvaško v o. Ilirska Bistrica' (AS 1986).

Psln. **kozomòr* m 'slabo vreme, zaradi katerega kože poginjajo' (Z).

- = hrv. dial. *kozòmor* 'vlažno in vetrovno vreme, ko piha močan veter z vzhoda in istočasno dežuje in pada toča ali sneg', avgm *kozòmorina* (Dubrovnik), *kozomor* m 'burja, tj. severovzhodni mrzel veter' (Mikalja, Della Bella – ARj), srb. *kozomor* 'slabo, zlasti pomladansko vreme, ko kože poginjajo' (Karadžić – Rečnik SANU), od tod verjetno oron *Kozomor* 'ime planine v užiškem območju zahodne Srbije' (ARj), č. *kozomor* 'severni veter' (Jungmann);

< **psl.** dial. **kozo-mòrǔ* m (ap B) je bil meteorološki termin za označevanje zelo slabega vremena.

☉ Deverbativni kompoz **kozo-mòrǔ* '(vreme), ki mori kože' je verjetno nastal na podlagi besednih zvez tipa **uerme mòritǔ kozy* in je prvotno označeval takšno slabo vreme, ki je povzročalo tudi pogin koz, hkrati pa kaže, da je koren **mor-* 'moriti' v slov. leksiki lahko nastopal tudi v meteoroloških terminih (Erjavec l.c.; Štrekelj l.c.; Furlan, SEB 6, 2009, 102ss.).

Pomen srb. dial. *kozòmor* m 'težko prehodno kamnito področje; zemljišče, na katerem rastline slabo uspevajo, goličava' (Rečnik SANU) nakazuje, da se je prvotni meteorološki termin začel uporabljati tudi za označevanje nerodovitnih kamnitih območij, kjer celo kože niso mogle preživeti.

Podobno kot **kozo-mòrǔ* sta motivirana termina v srb. *kozòder* 'slabo vreme, posebno spomladi' in hrv. čak. *kòzja bèr* 'imber grandineus' (Štrekelj l.c.).

► **moriti** ► **koza** ►^{sin} morski sneg²

krgišče

ESSJ 0

kər'yi:šče n 'kraj, kjer se križata dve poti = križišče' (Komen – Gradivo OLA).

☉ Onimizirano v mtpn *Krgišče* 'ime zaselka Orehovalj pri Novi Gorici' (KLS: I, 220), 'ime dela Dolnje Vrtojbe' (KLS: I, 234), 'ime zaselka Gornjega Cerovega' (KLS: I, 204), *Krgišče/Križišče* n 'ime zaselka v Števerjanu', it. *Bivio* (Merkù 1999) = it. *bivio* 'razpotje, križišče', *Dolnje Krgišče* n 'ime zaselka v Števerjanu', *Gornje Krgišče* 'isto' (Klemše 1993: 89).

Isln. **kr(i)ʹgi:šče* n ‘križišče/razpotje’.

Iz sln. nomena loci *križišče* n ‘razpotje’ (← sln. *križ* m ‘cruce’) nastalo po regresivni disimilaciji po zapornosti *ž : š(č) → g : š(č)*, prim. enak fonetični razvoj v kraš. *feylišče* ‘fizolov strok’ ob *fežlišče* ‘isto’ (Štrekelj 1887: 420) < sln. **fažolišče*, v Istri tudi *pojr’ešna* adj ‘požrešna’ (Gažon – Cossutta 2002: 222), *pojr’ešna* ‘isto’ (Trebeše – Cossutta l.c.) in k temu *pogrešnost* f ‘požrešnost, lakomnost’ v verzju *pogrešnost prav vse, kar je lep’ga, pokvari* pesmi Počasno življenje goriškega kantavtorja I. Mlakarja (Furlan, JZ 9/2, 2003, 51–58; identifikacija primera pri Mlakarju K. Kenda-Jež, ustno).

► **križ**

lajati³

ESSJ s.v. *lâjati II*

lajót impf ‘brati’ (rez. – Steenwijk 1992), *lajat* ‘isto’, *lâjât*, *lajât*, npr. *v’in pa lajât pu laškin* ‘znam brati tudi po laško’ (Baudouin RS).

Isln. **lejät* impf ‘brati’;

po razvoju nenaglašene *e > a* rez. *lajót*, prim. rez. *tarénj* m ‘travnik’ ⇔ furl. *terèn* ‘zemljišče’ (Furlan ESSJ: IV, 154).

⇔ furl. *lèi* ‘brati’, it. *leggere* ‘isto’, lat. *legere*, tudi ‘zbirati’ (Matičeto – Gradivo ESSJ). V Bezljaj 2003: I, 461 navedeno sln. rez. *lâjati* ‘brati’ predstavlja minimalno poknjizen rez. refleks, v ESSJ: II, 120 s.v. *lâjati* ‘latrare’ naveden rez. pomen ‘pridigati’ je verjetno nerodno povzet po rez. *lajót* ‘brati’ (Furlan, Slavia 79/1, 2010, 43, op. 11).

lajen

ESSJ 0

lajén m ‘jelen’ (rez. – Baudouin 1875: 111) = *lajèn* (Ramovš 1924: 316).

Psln. **jelèn* m ‘cervus’ (= knjiž. *jelèn*);

po sistemskem razvoju rez. **jalén*, po interno rez. premetu *j : l → l : j* pa **lajén* = *lajén* (Ramovš l.c.; Koštiál SEB, rkp.).

K sistemski fonetiki prim. rez. *zalén* ‘zelen’ (Steenwijk 1992) < sln. *zelèn*.

► **jelen**

lapica

ESSJ 0

lapìca f ‘dekla’ (pkm. (Grad) – SLA), pkm. *lapìcã* ‘isto’ (Križevci – SLA), *lapìca* (Markovci – SLA), *lapìca* (Gornji Senik – Mukič 2005), stpkm. *hlapìca* ‘dekla, služkinja’ (Novak 2006); pkm. *hlapìca* ‘dekla’ (Pleteršnik po Valjavcu).

Psln. **hlapìca* f ‘dekla, služkinja’ (Prekmurje).

- = slš. gemer. *chlapica* ‘možaca’ (Orlovský 1982);

< **psl.** dial. (sln.-slš.) **holpìca* ‘dekla, služkinja’;

bolj verjetno feminativna tvorba tipa **porsìca* k **porsòcb* (sln. *prasic* ← *prasec*) iz psl. **holpòcb* m ‘sluga’ kot pa feminativ k psl. **holpò* m ‘fant’, ‘sluga’, kot se domneva v SLA 1.2: 301.

► **hlapec¹**

ledik

ESSJ 0

lédik adj indecl ‘neporočen, samski’, tudi *lédig* ‘isto’ (oboje nižje pogovorno – SSKJ); v narečjih: kor. rož. *lédəq* ‘samski’ (Šašel 1957), primor. riž. *ljedeh* ‘isto’ (Sveti Anton – Jakomin 1995), nad. *lèjdih stàn* m, g *lejdiha stanú* ‘samski stan’ (Špehonja 2003), v

Goriških brdih *lájdih* 'isto' (Erzetič 2007), bovš. *lé:jđek* 'neporočen, samski' (Ivančič Kutin 2007), polj. *lějdi* 'neozenjen' (Škrlep 1999), črnovr. *lějtk* 'neporočen' (Tominec 1964), dol. *lā:đek* 'isto' (Smole Diss. 1994); v Čabru *l'ejdek*, *l'ejdok* 'neozenjen' (Malnar 2008).

Ⓣ Adj *lědāčēn stān* 'samski stan' (kor. rož. – Šašel 1957), pkm. *lědičen*, f *čna* 'samski' (Porabje – Mukič 2005), *lědičen*, f *čna* 'isto' (Beltinci – Novak 1996), stpkm. *lědičen* (Novak 2006). Ⓣ^H 18. st.: *ledizhna* 'ehelos, neoshenjen, neomoshena' (Gutsman).

Ⓜ 16. st.: *ledig* 'ledig, liber' (Megiser 1592); 17. st.: *ledic* 'efente' (Alasia 1607) [ledik] 'prost', *ledig* 'neoshenjen, preš šhene, ali preš mošha', *leidig* 'liber' (Kastelec-Vorenc); 18. st.: *ledik* 'ehelos' (Gutsman).

Isln. **lědik* adj indecl 'neporočen, samski; prost';

po dial. interkalaciji prehodnega *i* v naglašenem zlogu **lějdi*, na kar kažejo nadiški, briški, bovški, poljanski, črnovrški in dolenski refleksi (tu sovpad z refleksom jata) ter Kastelec-Vorencjevo gradivo; prvotni adj indecl **lědik* je bil prestrukturiran v **lědičen*, f *čna* (< *-bnъ).

⇨ srvn. *ledic* adj 'neporočen, samski, prost, neoviran, nezavezan', po redukciji *ledec* 'isto', nvn. *ledig* 'samski, neporočen, prost' (Striedter-Temps 1963: 167).

Prim. iz iste n. predloge hrv. kajk. *l'edik* adj indecl 'neporočen', *l'edičen*, f *čna* 'isto' (Lipljin 2002).

ⓔ Srvn. *ledic* je najverjetneje izsamostalniška izpeljanka iz stvn. *lid* 'sluga', ki je prvotno pomenila '*takšen, ki ima slugo' in je zato prost, svoboden (Kluge²³: 509).

Domač denom *lejtcati se* 'rešiti se koga, znebiti se koga' je bil iz adj *lědik* tvorjen, preden se je pomensko specializiral v 'samski, neporočen'.

Ⓛ^{BD}

Srvn. *ledic* 'neporočen, samski, prost, neoviran, nezavezan'

⇨ sln. *ledik* 'neporočen itd.';

→ sln. **lejdikati se* > *lejtcati se* 'rešiti se koga'.

⇒ *lejtcati se*

ledvica → letev

ESSJ 0

lejtcati se

ESSJ 0

lejtcat se am se pf 'rešiti se koga, znebiti se koga', npr. *Kumi sn se ga lejtkaui, pa j že druč nazáj* 'Komaj sem se ga rešil, pa je ponovno tu', *lejtkuat* 'rešiti, otrestiti' (cerklj. – Razpet 2006) < **lejtkovati*, črnovr. *lějtkat am* 'razvozlati, rešiti', npr. *je takú zqawazlān de nā mūarm lějtkat* 'je tako zavozlano, da ne morem razvozlati' (Tominec 1964 s.v. **ledkati*).

Ⓣ *adlějtkat (se)* 'odlepiti (se)' (Hudajužna – Torkar, Traditiones 28/1, 1999, 306) < *'rešiti (se)', *poletkati se koga/česa* pf 'rešiti se koga/česa' (Z. Grahek, ustno brez lokacije).

Ⓜ 17. st.: *ledicat* 'liberare' (Alasia 1607) [ledikat] 'osvoboditi'.

Isln. **lě(i)dikati (se)* pf 'osvoboditi (se), rešiti (se) (spon) ipd.'; po redukciji **le(i)tkati (se)*.

⇨^K n. *sich entledigen* 'znebiti se', srvn. *entlědigen* 'osvoboditi se spon, vezi'.

ⓔ Zaradi *-k-*, ki se pri Alasii še pojavlja v medvokalni legi, je glagol kalk po n. *sich entledigen* 'znebiti se' oz. srvn. *entlědigen* 'osvoboditi se spon, vezi', ki je bil narejen z izposojenim adj *lědik* v pomenu 'svoboden, prost' (⇨ srvn. *ledic* adj 'neporočen, sam-

ski, prost, neoviran, nezavezan'), ko se v sln. še ni pomensko popolnoma specializiral v 'samski, neporočen'.

Korensko razmerje *-ej-* : *-e-* odraža različna denom iz dveh sln. predlog, tj. iz *lějdik* z domačim interkaliranim *-j-* v naglašnem zlogu in iz *lědik*.

V 17. st. pri Kastelec-Vorencu izpričani domači denom *lédegovati* 'abjungere, *fe fkleniti, s'jarma se fnèti, resvèsati*', *lédogovati* 'extricare, *rejšhiti, rešplešti*' z *-e-/o-*, ki je po redukciji lahko nastal iz sln. *-i-*, kaže na obstoj sinonimnega sln. denom **ledigati* iz mlajše nvn. izposojenke *ledig*.

► **ledik**

lek²ESSJ *lěk* II

lěk m, g a 'troha, majhna količina', npr. *zlata ni v njem niti za lek* (Pleteršnik po Erjavcu), primor. riž. *deme an ljek* 'daj mi malo' (Sveti Anton – Jakomin 1995), v Goriških brdih *ənli'ək* 'košček, malo' (Erzetič 2007) < **en lek*, v adverbialni rabi za *lek prekratek* 'za malo prekratek', za *lek poprimi* 'za malo/za kratek čas poprimi' (SSKJ).

Psln. **lěk* m 'majhna/nezatna količina' (Z).

- Prim. hrv. *lijècak* m, g *čka* 'zelo malo', npr. *spavao sam liječak* 'zelo malo sem spal' (ARj), srb. dial. *lěk* 'malo, zelo malo, troha', za *lěčka što nije dete palo u bunar* (Elezović) 'malo je manjkalo, da otrok ni padel v vodnjak', *lěk* 'česar je zelo malo, premalo' (Timok – Dinić 2008), črnogor. *zàlijek* adv 'malo' (Proščenje – Vujičić 1995), blg. *lěčək* 'malo', *zàleka* adv 'malo';

< **jslov.** **lěkь* m (ap C) 'majhna/nezatna količina', dem **lěčьkь*.

ⓔ Subst **lěkь* m 'majhna/nezatna količina' je verjetno po metafori nastal iz **lěkь* m 'zdravilo' na podlagi predložnih zvez z negacijo tipa hrv. *nema ni za ljek* 'ni dovolj niti za zdravilo', srb. *Pa, toj što si donel, nema ni za lek, a kamoli za edenje* (Timok – Dinić 2008) 'To, kar si prinesel, ne zadostuje niti za zdravilo, kaj šele za hrano'. Tako Skok, *Filologija* 1, 1957, 15; isti: II, 296 (kasneje enako BER: 3, 352; ÈSSJa: 14, 192ss.), ki opozarja na izposojjo tega južnoslavizma v romun. *lea'că* 'malo'.

Manj verjetno Bezljaj ESSJ: II, 132, ki pri tem pomenu jslov. **lěkь* izhaja iz prvotnega pomena 'ostanek', prim. csl. *otьlěkь* 'ostanek', in leksem povezuje s pide. besedno družino iz **lejkь*- 'pustiti, ostati', kamor spada csl. primeru enako sti. *ati-reka-* m 'ostanek'.

► **lek¹**

lesteneč

ESSJ *lesténeč*

lesténeč m, g *nca* 'svetilo z več lučmi, viseče s stropa' (SSKJ; Pleteršnik); v narečjih: na Krasu *lesténc* m 'Luster in der Kirche' ob *lesténci* m pl 'Gostosevci' (Štrekelj 1887: 399), *lesténeč* m, g *nca* 'Luster' (Kras, Vipavska dolina – Erjavec, LMS 1879, 143) ob *lesténi* m pl 'neko ozvezdje, menda Plejade', npr. *lesténi zahajajo* (Šempas – Erjavec l.c.; Pleteršnik).

Ⓣ Denom *lestenčen* adj, f *čna* (SSKJ).

Ⓜ Najstarejši zapis je verjetno pri Cigaletu 1860 *lesteneč* 'Kronleuchter' z oznako, da je beseda znana v Istri in na Kranjskem.

Psln./isln. ?

⊕ Nejasno.

Besedotvorno drugačno *lastjēnu* 'lestenec' ob *lastjēnc* 'isto' (Goče – SLA), *lestjēnu* (Štjak – SLA), *lestjēn* ob *lastjēnc* (Štanjel – SLA) in *les'tje:n* ob *les'tje:nc* (Opčine – SLA) kaže na izglasje *-enò poleg *-enòcb. Tvorbi bi bili tako kot **studenò* ob **studenòcb* lahko substantivizirana ptc pret pas tematskega neizpričanega glagola **l̥st̥ěšb* 'sijati, lesketati, bleščati', ki je bil sinonimen z **l̥ščěšb*/*l̥skǎješb* 'sijati, lesketati, bleščati', na katerega ob **l̥sk̥b* m 'lesk' lahko kaže tudi ptc pret pas **l̥ščēnb(jb)* v č. *leštěný* 'poliran' (in k temu *leštěnc* 'blesk, sijaj (o mineralih, kovinah)'), hrv. *lǎšten* 'gladek, zglajen; blesteč' (ESSJa: 16, 254s.). K variantnosti deverbativnih sufiksov *-st-: -sk- prim. **ri-sta-ti* : **ri-ska-ti*, **dri-sta-ti* : **dri-ska-ti* (SP: 1, 53).

Ker sln. sinonimni besedotvorni varianti **l̥stēnò*/*l̥stēnòcb* kažeta na izglagolski izvor, je manj verjetno Bezlajevo izvajanje iz **l̥sk̥b̥t-enòcb* k **l̥sk̥b̥t* = sln. *leskēt* (s sekundarnim g *leskēta*) 'lesk, lesketanje', stč. *lesket* 'blesk, lesk, sijaj', ukr. dial. *lóskit* 'luna' (Bezljaj ESSJ: II, 135), ko popravlja Bernekerja: 150, ki je izhajal iz **l̥sk̥b̥t* = sln. *lěsk* 'blesk, sij' in ni pojasnil konzonanta *t* v tem sln. leksemu.

Možnost, da bi se sln. leksema izvajala iz glagolske predloge **l̥sk̥b̥t-ati*, torej iz ***l̥sk̥b̥tēnò*/*l̥sk̥b̥tēnòcb*, ni verjetna, ker bi bil ptc pret pas jotiran **l̥sk̥b̥t-en̥b*, kar bi dalo sln. **leščēno*/*leščēnec*.

Pri vseh prikazanih možnostih se izhaja iz nenaglašenege vzglasja **l̥s-*, pri katerem bi v sln. pričakovali refleks zlogotvornega **l̥* > *ol* > *ou*, zato bi bilo treba predpostaviti, da je na ohranitev dvofonemskega zaporedja **l̥b-* > sln. *le-* [l̥-] vplivala ali neznan glagolska predloga ali pa je na preoblikovanje **l̥stēnòcb* > sln. ***oustēnec* >> sln. **lustēnec* > po redukciji **lastēnec* vplival sin *lúster*.

Izglasje dial. refleksov *-eno* in *-enec* je pri *lesteno* in *lestenec* enako izglasju dial. refleksov za *studēnec* < **studenòcb*. Pleteršnikovo poknjiženje, ki verjetno temelji na Erjavčevih zapisih in je bilo sprejeto v SSKJ, odraža variantne naglasne razmere, ki se potrjujejo tudi v sln. *studēnec* : *studēnec* (Šekli 2008: 112, op. 132).

Samo v Črnem Vrhu nad Idrijo je bila izpričana oblika *vstjēnc* m 'lestenec' (Tominec 1964; evidentirano tudi v SLA), v kateri je vzglasje *v-* morda sekundarno, nastalo po naslonitvi na sln. glagol *visěti*, ker *lestenec* visi s stropa.

► **lesk**

lesteno → **lestenec**

ESSJ 0

letev

ESSJ s.v. *láta*

lětev f, g *tve* 'podolgovat kos lesa ali kovine, navadno pravokotnega prereza' (SSKJ), *lêtev*, g *tve* 'letev' (dol. (Ig, Lašče) – Pleteršnik); tudi *lětva* f 'isto' (SSKJ), *lětva* (po Pleteršniku je variantni g *letvê* znan na Dolenjskem).

Ⓣ Dem *lětvice*; denom *lětviti im* impf 'pritjevati letve', *letviti im* 'isto'; denom adj *lětven*, f a, *lětvan*, f a 'orbit z letvami', *lětvast*, f a; *lětvenik/letvenik* 'ogrodje za vinsko trto', 'gozd, v katerem imajo drevesa debelino letev' (SSKJ); dem *letvica* (Pleteršnik).

Ⓜ 16. st.: *našhīh hišh trami šo Cedrovi, našhe Letve šo Cypreshove* (Dalmatin 1584); 17. st.: *letva* 'latta' (Kastelec-Vorenc).

Psln. **lětva* f in **letvǎ* f (na slednjo varianto kaže dol. Gsg *letvê*).

- = hrv. *lětva* 'letev' z dem *lětvice*, kajk. *l'ětva* f 'ozka in dolga deska' z dem *l'ětvice*

(Lipljin 2002), čak. *le lètvica* 'lesni trakovi' (Orbanići – Kalsbeek 1998), srb. *lètva* 'letev' z dem *lètvica*, mak. *letva* 'isto', blg. *lètva*;

< **jslov.** **lètva/letvā* f 'letev';

<< **psl.** NApl **letvā/lètva* << psl. **letvō* n.

ⓔ Miklošič 1867: 32 je kljub razhajanju v korenskem vokalu sln. *letva* in *lātva* f 'letev' (► *latva*) izvajal iz stvn. *latta* 'letev' oz. srvn. *latte* (► *lata*), kar so sprejeli Bernerker: 694; Skok: II, 290s.; Bezljaj ESSJ: II, 127. Skok l.c. je vokal *e* namesto pričakovanega *a* skušal pojasniti z opozorilom na enak pojav pri hrv. *drètva* 'dreta' (tudi čak. *drìtva* 'isto', sln. *drêtev*) ob č. *dratev* 'dreta', p. *dratwa* 'dreta' ⇐ stvn. *drât* m 'žica'. Tu bi na nastanek sekundarnega vokala lahko vplival *r*, prim. hrv. *vrábac* m 'passer' ob dial. *vrébac* 'isto'. V BER: III, 373 se blg. *lètva* proglašča za izposojenko iz srb.

Ker jslov. **lètva/letvā* pogoja za nastanek razvoj *rā* > *rě* ne izpolnjuje in ker tudi mlajši refleksi stvn. *latta* ne potrjujejo morebitne preglashene n. oblike, se razlaga o izposoji ne zdi verjetna.

Na podlagi pomenskega razmerja med hrv. *lèto* 'žrelo pri panju', v Liki *léto* 'vhod v panj, iz katerega čebele izletavajo' (Čuljat 2009), čak. *letō* 'isto' (ČDL) in kajk. *l'eto* 'deščica na vhodu panja, s katere odletavajo čebele' (Lipljin 2002), srb. *lèto* 'majhna odprtina pri panju, skozi katero letajo čebele' (Rečnik SANU) < **let(u)ò* (← **let-ti* 'volare'), bi bilo jslov. **lètva/letvā* f 'letev' mogoče povezati z r. dial. *lètva* 'odprtina v čebeljem panju', ukr. dial. *l'otvá* 'delo čebel pri nabiranju medu' in br. dial. *l'jatvó* 'žrelo pri panju' (ESSJa: 14, 150), tudi r. *letók*, g *tká* 'žrelo pri panju', ukr. dial. *l'otok*, g *tká* 'isto', br. *l'jatók* (ESSJa: 14, 152) in sklepati na psl. čebelarški termin **let-uò* (← **let-ti* 'volare'), ki je prvotno označeval izletavanje čebel iz panja, nato odprtino pri panju, iz katere so čebele izletavale, kasneje pa podolgovato deščico, s katero so čebelarji pokrili umetno narejeno odprtino v naravnem panju. Izhodni subst **let-uò* n 'letenje; kar leti' je verjetno spadal med psl. deverbativna nomina actionis na *-*uo* (Furlan, v tisku) tipa **pi-uo* n 'pitje; kar se pije', **meluo* 'mletje; kar se melje', prim. srb. dial. *mlêvo* 'mletje', hrv. čak. *mlîvo* 'žito za mletje', blg. dial. *mlevò*, *mlêvo* 'žito za mletje', r. pskov. *mólovo* 'isto', p. *mlewo* 'kar se melje' (ESSJa l.c.; Vaillant: IV, 709). Medtem ko se je odraz psl. **let-uò* ohranil le v sln. *lètvo* n 'palica, vtaknjena skozi odprtino v peči' (Pleteršnik) in blg. dial. *l'jatvó* 'žrelo pri panju', je bila tvorba **let-uò* z Npl **letvā/lètva* analoško preoblikovana v sln. *letev* pod vplivom subst tipa *cerkev* : *cerkva*.

Verjetno bi bilo v to sln. besedno družino treba vključiti glede zvencega zapornika osamljeno dol. *ledvíca* f 'neka šiba, palica' (Dobrepolje – Pleteršnik). K alternaciji po zvenu prim. sln. *ledvice* 'renes', hrv. dial. *lèdvica* 'isto' (Istra – Skok: II, 285), toda v Vodicach *lètvica* 'lumbi' (Ribarić, SDZb 9, 1940, 164).

► leteti

Ljuljka

ESSJ ljúljka

ljúljka f 'med žitom rastoči plevel s strupenimi plodovi' (SSKJ), *ljúljka* 'Lolch' (Pleteršnik); v narečjih: kor. obir. *lù:lqa* 'omotna ljuljka (v žitu)' (Karničar 1990), nad. *jùjka* 'ljuljka' (Špehonja 2003), v Istri *'lulka* 'isto' (Črni Kal – SDLA-SI: I, 128), *'lylkā* (Potok – l.c.), *'lylka* (Pomjan – l.c.).

Ⓣ Adj *ljúljčen*, f *čna* 'ki je v zvezi z ljuljko; od ljuljke omotičen' (Pleteršnik).

Ⓜ 16. st.: *ljuljka* (BSKJ); 17. st.: *lulka, lolka* 'lolium' (Svetokriški), *lulka, lulika* 'lolium' (Kastelec-Vorenc); 18. st.: *lulèka* 'Trespe, Post, zizanium' (Pohlin), *lulka* 'Unkraut', 'Unkraut, Trespe', *luleka* 'Unkraut, Trespe' (Gutsman).

Psln. ftn **l'úl'ka* f 'Lolium' (< **l'úl'-bka* < **l'úl'-bka*);

manj verjetno **l'ul'-ika* s psl. ftn sufiksom **-yka*.

- Prim. hrv. *ljûlj* m 'Lolium temulentum', *ljuljak* m, g *ljuljka* 'isto' (Stulić), čak. *jûj* m, g *jûjâ* 'Lolium perenne' (Šimunović 2006), v Istri *ljûlj* m, g *ljûljâ* 'vrsta plevela v pšenici' (Orbanići – Kalsbeek 1998), srb. *ljûlj* 'Lolium temulentum', blg. *ljùlja* 'Convolvulus sepium', č. *lilek* 'Solanum nigrum, Lolium', slš. *l'ul'ok* 'Solanum', p. *lulek*, g *lulka* 'Hyoscyamus';

< **psl.** (pozno) ftn **l'úl'b* m (ap B) 'Lolium'.

⇨ rom. **l'ɔ:l'u* 'ljuljka';

z regresivno palataliziranim rom. vzglasnim **l-*, ki se odraža v it. refleksu *glioglio* 'ljuljka' ob *loglio* 'isto', razvito iz lat. *lolium* 'ljuljka'; iz lat. predloge je bilo izposojeno stvn. *lollī* 'Lolium', srvn. *lul(i)ch, lulche* 'isto' (z razvojem srvn. *ch* iz *j* – Kluge²³: 525), nvn. *Lolch* (Berneker: 758; Machek 1968: 333; Bezljaj ESSJ: I, 146; Snoj 2003²: 361; Skok: II, 330; Sławski: IV, 378; BER: III, 579).

Skok l.c. je menil, da je vzglasni palatalni **l'*- interno slov. nastanka.

Ⓜ Brez pojasnjene etimologije (de Vaan 2008: 348).

Ker gre za strupeno rastlino, ni verjetno, da bi bilo lat. *lolium* povezano z bask. *olo, olho* 'oves' in zato mediteranskega izvora, kot se sklepa v Battisti-Alessio: 2262. Korensko povezovanje s sti. *lólati* 'sem in tja se premikati' (Rozwadowski pri Walde-Hofmann³: I, 319) ni bilo sprejeto (de Vaan l.c.).

Le v Medvedovem rokopisu iz 19. st. zabeležen ftn *ljûlj* m 'Bromus tectorum' se ne potrjuje v nobeni od slovenskih leksikalnih zbirk, zato je bil verjetno prevzet iz hrv.

Ⓜ^{BD}

Rom. dial. **l'ɔ:l'u* 'ljuljka' (<< lat. *lolium* 'ljuljka')

⇨ pozno psl. **l'úl'b* → psln. **l'úl'ka*

> sln. *ljuljka*;

→^{disim} sln. *lunka*;

→^{disim} sln. *julka*.

⇒julka ⇒ lunka

lopa²

ESSJ 0

lôpa f 'dekle' (rez. (Bila) – SLA), rez. *lôpa* 'isto' (Bila – Steenwijk 1992), *lôpa* (Njiva – SLA), *lôpa/lôpa* (Osojane – SLA), *lôpa/lôpa* (Solbica – SLA); *lôpa* 'hči' (Solbica – Jakop, SLA 1.1: 240).

Psln. verjetno **hlapa* f 'dekle' (→ 'hči') (Rezija).

- < **psl.** dial. **holpa* f 'dekle'.

Ⓜ Verjetno feminativ na **-a* k psl. **holpъ* m iz pomenske stopnje '(za delo dorasli) fant', kasneje 'hlapec, sluga ipd.', prim. hrv. kajk. *hlâp* 'deček' (Lipljin 2002), p. *chlop* 'zaročenec' poleg 'kmet, odrasel moški, sluga', č. *chlap* 'podložnik, možak', gl. *chlop* 'možak', *khlop* 'isto'.

Izpad sln. vzglasnega *h-* se v rezijanščini potrjuje tudi pri refleksu za *hlêbec* << psln. **hlëbæc*, prim. v Bili *libäc* (SLA), na Solbici *libec* (SLA), ojevski vokal namesto

pričakovanega ajevskega pa je posledica pozicijsko pogojenega razvoja $a > o$ levo ali desno od l , m ali n , prim. *klônec* 'klanec' (Njiva – SLA), *môte* 'mati', *slômo* 'slamo' (Solbica – SLA).

► **hlapec**¹

lunka

ESSJ s.v. *ljúljka*

lúnka f 'ljuljka' (Pleteršnik po Erjavcu): *lúnka* 'isto' (goriš. okolica, Kras, Lašče, Povir – Erjavec, LMS 1879, 123); v Istri *lunka* (Malija, Gažon, Movraž, Belvedur – SDLA-SI: I, 128), *lunka* (Padna, Šmarje, Krkavče, Koštabona, Boršt, Hrastovlje, Trebeše, Sočerga, Pregara – l.c.).

⊕ 17. st.: *lunca* 'loglio' (Alasia 1607) [lunka].

Isln. ftn **lu:nka* f 'Lolium temulentum'.

Po disimilaciji $l : l \rightarrow l : n$ nastalo iz sln. dial. **lu:lka* (Ramovš 1924: 78; Šega Diss. 2006: 162) z depalataliziranimi obema **l* iz prvotnega *ljúljka* 'Lolium temulentum' (< **l'úl'ьka*).

► **ljuljka**

malinica

ESSJ 0

mal:nca f 'Erithacus rubecula = taščica' (kor. obir. – Karničar 1990).

Psln. **malinnica* f 'Erithacus rubecula' (Koroška) (> **malinnica*).

- < **psl.** dial. **malin-ьn-ica* f 'Erithacus rubecula'.

⊕ Poimenovanje je najbolj verjetno tvorjeno iz ftn *malina* f 'Rubus idaeus' < psl. **malína* zaradi podobnosti po značilni rdeči barvi, prim. hrv. *crvendāc* 'taščica', srb. *crvendāc* 'isto', n. *Rotkelchen*, it. *pettirosso*. Korensko sorodni slov. sinonimi v r. *malínovka* 'taščica' (ĚSSJa: 17, 162, brez sln. gradiva), ukr. *malýnivka* 'isto', br. *malínaŭka* (ESUM: III, 372, brez sln. gradiva) < **malin-ou-ьka* kažejo na tvorbo iz adj, zato je verjetno treba izhajati iz **malin-ьn-ica* 'ptica malinine barve (tj. ki ima enako barvo kot malina)'. Sodeč po kor. obir. refleksu *mà:čka* 'mačka' < psl. **máčьka*, bi pri *mal:nca* pričakovali cirkumflektirani tonem, refleks staroakutiranega je zato lahko sekundarni, povzet po regularnem refleksu za psl. **malína* na podlagi še živega občutka o medsebojni genetični povezanosti.

Rekonstrukcija psln. oblike z geminato je narejena na podlagi znanja iz BS, kjer je Gpl refleksa psl. **zakonьnikъ* zapisan še *zaconnic* (III, 17–18), prim. stesl. *zakonьnikъ* 'sacerdos', r. *zakónnik* 'poznavalec zakonov'.

► **malina**

maljica

ESSJ 0

mà:ljca f 'jagnje, mlada ovca' (bovš. – Ivančič Kutin 2007).

Isln. **mâl'ica* f 'mlada ovca'.

- Prim. pomensko podobno r. dial. *malič* 'vrsta krimskih ovc', ukr. kol *malъ* f 'mlade ovce' (Vasmer: II, 563 brez sln. gradiva).

⊕ Verjetno podobno pomensko motivirano kot sln. *drobnica* 'ovce in kože' ← adj *dróben*, f *bna* 'parvus' in korensko povezano s psl. adj **mâlъ* 'parvus' (Vasmer l.c.), pri čemer je sln. subst na *-ica* lahko singulariziran iz kol **mâlъ* f 'mlade ovce' (← adj **mâlъ* 'parvus'): **mâl'-ica*.

► **mali**

milo

ESSJ *milo*

milo n 'sredstvo za umivanje, narejeno iz maščob in luga = sapo' (SSKJ), *milo* 'isto' (Pleteršnik).

⊕ Denom *militi*, *mīlim* impf 'z mazanjem, drgnjenjem nanašati milo na kaj', pf *na-militi*, *na-mīlim*; denom adj *mīlen*, f *lna* (od tod *mīlnica* f 'raztopina mila v vodi'), *mīlnat*, f *a* (SSKJ; Pleteršnik). ⊕^H 19. st.: *mjilar* 'Seifenfieder', *mjilovár* m, g *rja* 'Seifenfieder', *mjliti im* 'feifen', adj *mjlnàt* 'feifig, voll Seife' (Murko 1833¹).

⊕ 19. st.: prvič zabeleženo v Vodnikovem rkp. slovarju kot *mjilo*; *mjilo* 'Seife' (Murko 1833¹ z oznako, da je beseda malo uporabljana ali skoraj ni v rabi; *mjilo* 'Seife' (Janežič 1851); *mjilo kuhati*, *delati* (Cigale 1860 s.v. *Seife*).

Isln. *mjilo* n 'sapo', po letu 1860 *milo*.

⇔ č. *mýdlo* n 'sapo', *mydliti*, *mydlář*, *mýdlovar* (Koštiál SEB, rkp.). Č. besedna družina je bila ob prevzemu v slovenščino fonetično adaptirana (č. *dl* ⇔ sln. *l*).

Prim. s č. sorodno in enako csl. *mylo* 'sabanum, sapo', hrv. zastar. *mīlo* 'isto', srb. zastar. *mīlo*, blg. dial. *milu* 'milo', r. *mýlo*, ukr. *mýlo*, br. *mýla*, p. *mydlo*, slš. *mydlo*, gl., dl. *mydlo*;

< **psl.** **mý-dlo* n (ap A) 'sredstvo za umivanje'.

⊕ Psl. **mý-dlo* n je nomen instrumenti na **-dlo* iz **mý-ti mý-je-šb* impf 'lavare' (Bezljaj ESSJ: II, 184; ÈSSJa: 21, 27s.).

Domače poimenovanje sredstva za umivanje je že med 8. in 10. st. začela izpodrivati izposojenka *žefa* f (Gutsman) ⇔ stvn. *seif(f)a* 'milo', kasneje in že pred letom 1200 pa *žâjfa* f ⇔ zgornje sravn. bav. *žaiſe* 'milo'. Izposojenka *sopun* m 'milo', ki jo v 18. st. navaja Gutsman: *sopun* 'Seife', *sopunati* 'seifen', *sopunar* 'Seifensieder', *sopunaria* 'Seifensiederei', *sopunaft* 'Seificht' (⇔ hrv., srb. *sâpūn* m 'milo'), se v sln. ni uveljavila.

► **miti**

mlezga → mlezivo

ESSJ ∅

mlezivo

ESSJ *mlézivo*

mlezivo n 'kravje mleko prve dni po otelitvi' (SSKJ), *mlézivo* 'Biestmilch' (Pleteršnik); v narečjih: primor. *m'lezya* 'prvo mleko' (istr. (Boršt) – Cossutta 2002: 250), *mlézivo* n 'prvo mleko, colostrum' (Soška dolina – Erjavec, LMS 1879, 145), tolm. *m'li:əzwa* f 'mlezivo' (Čujec Stres 2010), črnopr. *mlīəzγa* 'isto' (Tominec 1964), polj. *mlezga*, *mlezva* 'mlezivo, prvo mleko po otelitvi' (Škrlep 1999).

⊕ 18. st.: *mleſva* 'erfte Milch, coloftra' (Pohlin); 19. st.: *mlésva* 'erfte Milch' (Jarnik 1832: 183).

Psln. **mlěziuo* n 'colostrum' (splošno?).

- = csl. *mlézivo* 'colostrum', hrv. *mljězivo* 'isto', čak. *mlīzivo* (ČDL: III, 537), srb. *mlězivo*, blg. *mlezivo*, str. *molozivo*, r. *molózivo*, ukr. *molózyvo*, br. *malódziva* n, stč. *mleziva*, *mlezivo*, č. *mleziva*, *mlezivo*, slš. *mledzivo*, gemer. *mlezivo*, stp. *mleziwo*, p. *mlodziwo*, dial. *mleziwa* (ÈSSJa: 18, 94s.);

< **psl.** **mělziuo* n (ap A) 'kar se (prvič) namolze'.

⊕ Psl. **mělziuo* je glagolska izpeljanka na **-iūo* tipa sln. *pec-ivo* k *péči péčem* iz zgodnje psl. prez osnove **mělz-* 'molsti' = lit. *mélž-* 'isto' = gr. ἀμέλγ- < pide. **mélg-* (Bezljaj ESSJ: II, 189; ÈSSJa I.c.), preden je bila nadomeščena z **mьlzěšb* (ap C).

Podatek o nekdanji staroakutirani prez osnovi se še ohranja tudi v redkih drugih tvorjenkah, kot je npr. hrv. čak. deverbativ *mlīza* ‘mlezivo’ z *mlīzina* ‘isto’ (ČDL).

Sln. oblike z zaporedjem *-zv-* so lahko nastale po redukciji nenaglašenege *-i-*, čeprav bi bilo možno, da odražajo starejši sin deverbativ **mēlz-uo* tipa psl. **meluo* ‘mletje; kar se melje’, prim. srb. dial. *mlēvo* ‘mletje’, hrv. čak. *mlīvo* ‘žito za mletje’, r. pskov. *mólovo* ‘isto’, p. *mlewo* ‘kar se melje’ (ESSJa l.c.; Vaillant: IV, 709).

K fonetiki *-zv-* [-zʷ-] > *-zg-* prim. sln. dial. reflekse tipa *zgon* < *zvon*,

Naglas na sredinskem zlogu sodobne knjižne oblike je kot pri *kladivo* (<< *kládivo*) sekundaren.

► mlesti

moren

ESSJ *móren*

mōren adj, f *rna* ‘mlačen’, *morna voda* ‘mlačna voda’ (dial. zahodno – SSKJ), *móren* adj, f *rna* ‘mlačen (o vodi)’ (Pleteršnik po Cigaletu, Erjavcu, Štreklju in Janežiču); *morna voda* ‘mlačna voda’ (Cigale 1860 s.v. *lau*), *moren*, f *morna* ‘lau’ (Janežič 1893); v narečjih: *mórna voda* ‘mlačna voda’ (Soška dolina – Erjavec, LMS 1879, 10), notr. *‘mu:orən*, f *rna*, n *u* ‘mlačen’ (Velike Žablje – Jejčič DN 2010: 77), goriš. *mórn* ‘lau’ (Štrekelj 1887: 451), nad. *moràn*, f *mornà*, n *mornùà* ‘mlačen’ (Dreka/Drenchia, Marsin/Mersino, Srednje/Stregna – Rigoni-Salvino 1999 s.v. *tiépido*), *mljèko je mornùà* ‘mleko je mlačno’ (Sovodnja/Savogna – Rigoni-Salvino l.c.), *meràn*, f *mernà*, n *mernùà* ‘mlačen’ (Barnas/Vernasso – Rigoni-Salvino l.c.).

Psln. **morân*, f *mornà*, n *mornô* ‘mlačen’ (Z).

- = r. dial. *mórno* ‘vroče, toplo’ (citirano po ESSJa: 19, 253);

< **psl.** dial. (sln.-r.) **mōrъnъ*, f *morъnǎ*, n *mōrъno* adj (ap C) ‘vroč, topel, mlačen’.

ⓔ Ker se pomenski razvoj ‘palus’ → ‘tepidus’ potrjuje v jslov. adj **mōlčъnъ* ‘tepidus’ (= sln. *mláčen*, f *čna* ‘isto’, hrv. *mláčan*, f *čna*, čak. *mlōčan*, f *šna*) k **mōlka* f ‘mlaka, blato ipd.’ (ESSJa: 19, 150), pa tudi v sln. nad. *kauàn* adj, f *kaunà*, n *kaunuà* ‘mlačen’ (Črni Vrh/Montefosca – Rigoni-Salvino 1999 s.v. *tiépido*), ter. *káuna wóda* ‘acqua tiepida’ k psl. **kálъ* f ‘palus’ (► kalen), je možno, da je bil psl. adj **mōrъnъ* ‘tepidus’ iz psl. **mōr’e* n tvorjen še iz prvotne pomenske stopnje ‘stoječa voda = mlaka’, ki se ohranja še v r. pskov. in tver. *móre* ‘mlaka na polju’ < **mōr’e*.

Drugi slov. leksemi s podaljšano stopnjo **mar-* in s primerljivim pomenom so znani v blg. *máren* ‘mlačen’, r. *márnyj* ‘vroč’, hrv. *ōmara* ‘vročina, sopara’ (Lika – Čuljat 2009), srb. *ōmara* ‘isto’ (Rečnik SANU) in s psl. **mōrъnъ* lahko niso genetično povezani ter vsebujejo isti pide. koren kot sti. *márīci-* f ‘žarek’, gr. μαρμαίρω ‘svetiti se, lesketati se, žareti, iskriti’ (Bezljaj ESSJ: II, 195; Furlan, SEB 6, 2009: 107s.). V ESSJa l.c. je r. adj povezan s pomensko oddaljenim r. dial. *mórnój* ‘mračen; deževen’, *mórnaja nočъ* ‘temna noč’.

► morje¹

morska kost

ESSJ s.v. *nâvje*

morska kost f ‘nadkost, divja kost, mrtva kost, osteofit’ (Cigale 1860 s.v. *Ueberbein*), beseda je bila znana na Kranjskem in Štajerskem (Pleteršnik); v narečjih: kor. obir. *mú:rsqa qò:st* ‘nadkost’ (Karničar 1990), bovš. *mà:rska kùost* ‘hrustanec; divja ali mrtva kost, grčast koščen izrastek, navadno na kosteh gležnja ali roke’ (Ivančič

Kutin 2007), tolm. *mrska kost* (*mu raste*) ‘divja kost (mu raste)’ (Temljine – Kenda 1926).

Psln. **mòrskā kōst* f ‘mrtva kost, tj. izrastek na kosti, ki povzroča močne bolečine’ (SZ).

- < **psl.** dial. **mòrskaja kōstʹ* f ‘mrtva kost’.

⊕ Zaradi sinonimov, kot so slš. *mrtvá kost* ‘trda oteklina’, ukr. *kístka mértva* ‘bolezen, izrastek na telesu’ (Grinčenko), p. dial. *martwica* ‘izrastek na kolenu (za konje)’ (Karłowicz SGP), blg. dial. *martvák* ‘trdi izrastek, divja kost’ (ESSJa: 21, 141) ter č. *návní kost*, r. *navʹja kóstočka* (← adj **navʹnʹjʹb/naʹvʹjʹb* ← **navʹ* m ‘umrli = mrtvec’), se v sln. sintagmi lahko ohranja ista pomenska motivacija, zato je mogoče izhajati iz adj **mòrʹskʹjʹb* z rezultativnim pomenom ‘mrtev’ iz ‘morilski, uničujoč ipd.’, prim. sln. dial. *muōrski sniēχ* ‘drobna toča’ (Kozana v Brdih – SLA) < **mòrʹskʹjʹb sniēgʹb* ‘morilski, uničujoči sneg’ (Furlan, SEB 6, 2009: 104s.).

Manj verjetno Bezljaj ESSJ: II, 216, ki je sklepal, da naj bi sintagma po naslonitvi »na *mora* ali na *morʹ*« nastala iz prvotnega sln. **navska kost*, kar bi ustrezalo č. *návní kost* oz. r. *navʹja kóstočka*.

Vprašanje, zakaj je osteofit v ljudski govorici označen kot mrtva kost oz. mrtvečeva kost, ostaja nerešeno.

► **morski**

morski sneg¹

ESSJ 0

mórski snēg m ‘mikroskopsko majhni lebdeči delci organskih snovi, ki se nakopičijo na morski gladini’ (slovarsko še neevidentirano).

↔^K agl. *marine snow* ‘morski sneg’.

⊕ Isl. *mórski snēg* je tako kot istopomensko n. *Meeresschnee* kalk po agl. ekološkem neologističnem terminu *marine snow* (← *marine* adj ‘morski’ + *snow* ‘sneg’) metaforičnega izvora, ker na gladini morja nakopičeni delci organskih snovi vzbujajo vtis, da je morsko gladino pobelil sneg.

► **morje** ► **sneg**

mrtvoud

ESSJ mrtvoud

mrtvōūd m, g a ‘možganska kap’, *mrtvoud ga je zadel v roko* ‘ima ohromelo roko zaradi možganske kapi’ (starinsko – SSKJ), *mrtvōūd*, g *ūda* ‘možganska kap’, *mrtūd* ‘isto’ (Pleteršnik); tolm. *‘mærtwa’uđ* (Čujec Stres 2010).

⊕ Denom *mrtvōūden* adj, f *dna* ‘ohromel, hrom’ (starinsko – SSKJ); tolm. *‘mærtwa’u:đan* ‘hrom’ (Čujec Stres o.c.). ⊕^H 19. st.: *mert-údniza* ‘Schlagfluss’ (Murko 1833¹), *mert-údnica* ‘Schlagfluss’ (Janežič 1851), *mertudnica* ‘Schlagfluss’ (Cigale 1860).

⊕ 19. st.: *mert-úd* ‘Schlagfluss’ (Murko 1833¹), *mert-úd* ‘Schlagfluss’ (Janežič 1851), *mertud* ‘Schlagfluss’ (Cigale 1860), *mrtūd* ‘Lähme, Lähmung, Lethargie’ (Janežič 1893).

Psln. **mrtvōūd* (?) m ‘(bolezen), ki mrtviči/hromi’.

- < **psl.** dial. **mьrtvōūdʹ* (?) m ‘(bolezen), ki mrtviči/hromi’.

⊕ Zaradi starejših zapisov tipa *mrtūd* je Koštiál, ČJKZ 4, 1924, 12, sklepal, da to ni kompoz **mrtvo-ud* iz *mrtev* adj ‘mortuus’ + *ūd* m ‘pars corporis’, ki jo nakazujejo zapisi po letu 1860, ampak da spada beseda v starejšo plast kompoz z drugim členom

*-d̥ < pide. *-d^hH₁-o- iz ničtostenjskega korena *d^heH₁- v sekundarnem pomenu 'delati' (ob primarnem 'položiti'), ki tako kot v sln. *svilod* m 'sviloprejka' (► *svilod*) nastopa v funkciji nomena agentis *m̥rtuo-d̥ (bolezen), ki dela mrtvo, ki (ude) mrtviči. Morfemizacija v *mrtvo-ud* je zato verjetno mlada in ljudskoetimološka.

Kompoz iz *m̥rtev* adj 'mortuus' in *ûd* m 'pars corporis' bi bil pridevniški tipa *gologlav*, *bosonog* (Koštiál l.c.) in ne samostalniški, kot je izpričano.

Možno je, da se je refleks kompoz *m̥rtuo-d^hH₁-ó-s > psl. *m̥rtuòd̥ > sln. *m̥rtuòd̥ v slovenščini zaradi izoliranosti v drugem delu naslonil na sln. *ûd* 'membrum'. Ob sln. izhodišču *m̥rtuòd̥ fonetičnega razvoja zaporedja -u- iz -vo- tipa *tûr* < *tvôr* < psl. *t̥uòr̥b, ki ga je predpostavil Koštiál l.c., namreč ne pričakujemo.

Podobno motivirano s semom 'mrtev' je poimenovanje za možgansko kap v č. *mrtvice* 'mrtvoud'.

V ESSJ: II, 204; IV, 41 navedeno *inrtud* je tiskarska napaka za *mrtud*.

► **mrtev**

neca

ESSJ *néca*

'*njeca* f 'nečakinja' (primor. riž. (Sveti Anton) – Jakomin 1995), *néca* 'Nichte' (Štrekelj, LMS 1896, 157), v Istri tudi *neca* 'bratova/sestrina hči' (Šalež, Dekani, Jurati – Ravnik 1996: 263).

Isln. *'ne:ca f 'bratova/sestrina hči'.

⇨ it. ben. *nezza* 'nečakinja, vnukinja' (Boerio 1867), it. trž. *neza* 'isto' (Doria 1987) ob *nèsa* (Koper – Manzini-Rocchi 1995), *nèsa* (Izola – Vascotto 1987), it. biz. *neza* (VFDB).

Tako kot furl. *gnèzze* 'nečakinja, vnukinja' (⇨ sln. rez. *njéča* 'nečakinja, vnukinja') in frc. *nièce*, fonetično regularno razvito iz lat. *neptia* 'nečakinja, vnukinja', mlajšega feminativa k *nepōs* m, g *ōtis* 'vnuk, potomec'.

Lekše, DiS 6, 1893, 76 je sklepal, da predstavlja sln. dial. *néca* enako kot csl. *netij* 'nečak', str. *netii* 'filius fratris, sororis', stp. *niec* 'isto' < psl. **netjь* m 'sestrin/bratov sin' slov. dediščino. Na fonetično nevzdržnost tega izvajanja je opozoril Štrekelj l.c., po njem sprejema Bezljaj ESSJ: II, 217.

Svetoantonska oblika '*njeca* odraža regularni refleks dolgega naglašenege ejevskega vokala, prim. *ljep* 'lep' < **lěpь*, *ljed* 'led' < **lědь*.

► **nečak**

nečak

ESSJ *nečák*

nečák m, g a 'sin brata ali sestre' (SSKJ), *nečák* (bkr. – Pleteršnik), *netják* m 'nečak' (Pleteršnik); ponekod v Istri *nečak* 'bratov ali sestrin sin' (Ravnik 1996: 263).

Ⓣ Fem *nečákinja* 'hči brata ali sestre' (SSKJ), *netjákinja* 'nečakinja' (Pleteršnik); ponekod v Istri *nečákinja* 'bratova ali sestrina hči' (Ravnik l.c.).

Ⓜ ∅.

⇨ hrv. *něčák* m 'sestrin ali bratov sin', *nečákinja* f 'sestrina ali bratova hči' (Pleteršnik) oz. iz hrv. fonetične variante z dial. realizacijo tipa *listje* ob *lišće* < **listjje* *nětjāk* (Lika – Skok: II, 513), tj. iz *nětjak* m, fem *netjákinja* (Lika – Čuljat 2009). V sln. se je ustalila in uveljavila prva varianta.

Čeprav je Bezljaj ESSJ: II, 217 sklepal, da je samo v Beli krajini *nečák* domača bese-

da, tega ne potrjuje noben dialektični ali historični leksikalni vir, ponekod v Istri upo-
rabljano *nečak* oz. *nečakinja* pa je lahko import iz notranjega, hrvaškega dela Istre.

Prim. še hrv. kajk. *nečak*, *nečakinja* (Tornow 1989), čak. *nečák*, g a 'ex sorore nepos' (Nemanić: 1883:43), *netjāk*, *netjakinja* (Orlec na Cresu – Houtzagers 1985), srb. *něčāk* 'sestrin ali bratov sin';

< **jslov.** **nětyĭ-akъ/netyĭ-ákъ* m 'sestrin/bratov sin' (→ fem **netyĭ-ak-ŷn'a*) je izpeljanka na *-akъ iz psl. **netyĭb* m 'sestrin/bratov sin'.

Prim. csl. *netij* 'nečak', str. *netii* 'filius fratris, sororis', stp. *nieć* 'isto';

< **psl.** **netyĭb* m 'sestrin/bratov sin' in morda še adj.

- ◆ = **pide.** **nept-iĭo-* adj 'pripadajoč potomcem = nemočnim', tj. sinom, vnukom ipd.

ⓔ Psl. **netyĭb* je tako kot sti. ved. *naptya-* m 'sin' (Normier, IF 85, 1980, 51, op. 31), gr. ἄ-νεψιός m 'nečak' (→ ἄ-νεψιά f 'sestrična') substantivizirano iz pide. dial. adj **nept-iĭo-*, ki se še ohranja v stav. *naptiia-* adj 'pripadajoč potomstvu' (Normier l.c.; NIL: 521) in je bil tvorjen iz pide. **ne-pot-* 'potomec' z nikalnico **ne-* in **pot-* 'samostojen, močen; gospod, soprog' (prim. v lit. *pàts* 'sam', 'soprog', sti. *pàti-* m 'soprog', av. *paiti-* m 'gospod, soprog', gr. πῶσις m 'soprog, gospod'); leksem je prvotno označeval nesamostojne, pomoči potrebne potomce bližnjih sorodnikov (Pokorny: 764; Furlan, SR 39/2, 1991, 257; drugače de Vaan 2008: 405s.).

Pide. adj **neptiĭo-* ni treba izvajati iz pide. *(H₂)*neptiH₂ó-* (Normier l.c.), tvorjenega iz feminativa **neptiH₂-* (Szemerényi pri Peters 1980: 136, op. 87), ampak je sekvenca **iĭo-* lahko Sievers-Edgertonova varianta pide. adjektivnega suf **-iĭo-*.

Iz pide. **ne-pot-* z Nsg **népōt* izvirajo tudi stlit. *nepuotis* m 'vnuk, nečak', lat. *nepōs* m, g *ōtis* 'vnuk, potomec', *neptis* f 'vnukinja', stvn. *nevo* 'vnuk, nečak', srvn. *neve*, nvn. *Neffe*, stvn. *nift(a)* 'nečakinja', srvn. *nichte*, nvn. *Nichte*, stir. *necht* 'vnukinja', sti. *nápāt-* m 'potomec, vnuk', *náptar-* m 'isto', *naptĭ-* f 'hči, vnukinja' (Bezljaj ESSJ: II, 218; Trubačev 1959: 76s.; ESJS: 9, 538; Derksen 2008: 350s.; Mayrhofer: II, 11s.; NIL l.c.; Beekes 2010: I, 102; de Vaan l.c.).

V slov. svetu osamljena izpeljanka iz psl. **netyĭb* je hrv. čak. *nečác*, g a 'nečak' (Nemanić: 1883:38) < **netyĭ-ьcb*. Ker sta **netyĭb* m in **netyĭ-akъ* m sinonima in ker ob **netyĭ-akъ* obstaja tudi sinonim **netyĭ-ьcb*, je možno, da imata sufiksa *-akъ in *-ьcb tu substantivizirajočo vlogo in da je psl. tvorba **netyĭb* v času izpeljave tako kot stav. *naptiia-* imela še primarno adjektivno vlogo.

Lekše, DiS 6, 1893, 76 je fonetično povsem neutemeljeno domneval, da se v sln. dial. *neta* f 'nečakinja' ohranja psl. **netyĭb* m.

ⓓ^{BD}

Pide. **népōt/nept-* m 'potomec; nečak, vnuk'

>> lat. *nepōs* m, g *nepōtis* 'vnuk, potomec'

>> rom. **ne'po:te* > **ne'po:de* >> it. ben. *nevodo*

> furl. *nevòut*

⇒ sln. *nevod*;

⇒ sln. *navovd*;

→^{disim} *navold*;

lat. *neptis* f 'nečakinja, vnukinja' >> rom. **nepte* >> istr. rom. *neto*

⇒ sln. *neta*;

lat. *neptia* f 'nečakinja, vnukinja' > it. ben. *nezza*

⇒ sln. *neca*;

> furl. *gnèzze*

⇒ sln. *nječa*;

→ pide. dial. **nept-iĭo-* adj

> psl. **netyĭb* (adj?)

→ slov. **netyĭakъ* > hrv. *netjak/nečak*

⇒ sln. *nečak*.

⇒ nječa ⇒ neca ⇒ neta ⇒ nevod ⇒ navovd ⇒ navold

nječa

ESSJ 0

njěča f 'nečakinja, vnukinja' (rez. (Bila) – Steenwijk 1992), nad. *nìeča* 'isto' (Špehonja 2003), ter. *neča* 'nečakinja' (Spinozzi Monai 2009: 126).

Isln. **n'eča* f 'nečakinja, vnukinja'.

⇨ furl. *gnèzze* 'nečakinja, vnukinja' (NP).

Furl. *gnèzze* je tako kot it. ben. *nezza* 'nečakinja, vnukinja' fonetično regularno razvito iz lat. *neptia* 'nečakinja, vnukinja', feminativa k *nepōs* m, g *ōtis* 'vnuk, potomec'.

Pomen 'nečak' oz. 'nečakinja' je v odnosu do 'vnuk' sekundaren in se v lat. pojavi šele po letu 150 (de Vaan 2008: 406).

Hrv. čak. *něča* 'nečakinja' (Dane v Istri – Ribarić, SDZb 9, 1940, 171) lahko ni hipokoristik iz hrv. dial. *nečàka* 'nečakinja', kot sta menila Ribarić l.c. in Skok: II, 513, ampak je zaradi -č- v Istri tako kot tpn *Poreč* (< **Poręčb* ← lat. *Parentium*) ostanek istr. rom. refleksa lat. *neptia* 'neptis'.

► **nečak**

oslice

ESSJ 0

oslíce f pl 'ledvice (za živali)' (nad. (Črni Vrh/Montefosca, Sovodnja/Savogna, Ušivica/Ussivizza, Barnas/Vernasso) – Rigoni-Salvino 1999 s.v. *rene*), po SLA je leksem v nadiškem narečju znan le v kraju Ošnje/Osgnetto.

Isln. **oslice* f pl 'ledvice'.

⊕ Verjetno le v nadiškem mikrosistemu nastalo na podlagi razmerja *glàdeži* m pl 'ledvice' : *glàdež* m 'brusni kamen' (Špehonja 2003), kar je sprožilo, da se je ob nad. *oslà* f 'brusni kamen' (Špehonja o.c.) tvoril neologizem *oslíce* f pl 'ledvice'. Ker poimenovanja za ledvice ne potrjujejo razvoja iz pomena 'brusni kamen', je manj verjetno, da bi nad. razmerje *oslice* : *osla* odražalo pomenski razvoj znotraj izhodiščnega leksema *osla* f 'brusni kamen', tudi *oslíca* 'isto', kakor je razumeti korensko povezovanje v Kenda-Jež, SLA 1.2: 141.

► **osla**

oškrba

ESSJ 0

oškrba f 'kladivce za klepanje mlinskih kamnov' (Rižana – Filipi, NarP 2011: 102), '*uoškə:rba* 'isto' (Miši pri Dekanah – l.c. z dvomljivo dolžino v nenaglašeni poziciji).

Psln. **oskrba* f 'mlinarsko kladivce' (Istra).

- Prim. p. dial. *oskarb* 'obojesečno kladivce za klesanje kamna pri žrmljah' (Karłowicz SGP; Bezljaj ESSJ: II, 256; Borys 2005: 399) ⇨ ukr. *óskarb* 'koničasto kladivo za klesanje mlinskih kamnov' (Miklošič 1886: 228; ESUM: 4, 222); < **psl.** dial. (sln.-p.) **oskr̥ba/oskr̥rb̥* 'mlinarsko kladivce' << **psl.** **oskr̥da/oskr̥rd̥* 'isto'.

⊕ Zaradi sln. sin *osk̆da* (Goriška brda – Pleteršnik) in *oškr̆d* (Pleteršnik po Janežiču 1893), ki tako kot stsl. *oskr̥db̥* 'instrumentum lapidiae', hrv. dial. *škrt* 'kladivce za klepanje kamnov' (območje reke Mirne – Starec 2002: 65) z aferezo vzglasnega *o-*, r. dial. *osk̆rd* 'orodje za klesanje kamnov pri žrmljah', stslš. *oškr̆da* 'večje kladivo za grobo klesanje kamna', p. dial. *oskard* 'obojesečno kladivce za klesanje kamna pri žrmljah' odražata psl. **oskr̥da* 'kladivo' in **oskr̥rd̥* 'isto' (Bezljaj ESSJ: II, 256s.; ÈSSJa: 29, 199), sln. in p. leksem z *-b-* lahko kažeta, da sta se psl.

termina **oskvrda* in **oskvrdb* verjetno že v psl. pod vplivom ljudskoetimološke naslonitve na besedno družino **skvrb-* preoblikovala v psl. dial. **oskvrba/oskvrbb* 'mlinarsko kladivo', preden se je iz pomena 'rezati, praskati' (prim. sln. *škřba* 'raza, razpoka, luknja (v zobeh)', bkr. *oškrba* 'oškrbljen lonec, vrč', sorodno lit. *skerbti*, *skerbiù* 'globoko vrezovati') skoraj na vsem slov. območju specializirala na označevanje skrbi, tj. občutka, ko nas kaj pretirano razdvaja, reže, gloda, grize ipd. (Furlan, TESDL 2012, 84–86).

Zaradi popolne pomenske in precejšnje fonetične prekrivnosti s sln. *oskrda* in sorodnim ni verjetno, da bi sln. *oškrba* in p. *oskarb* bili samostojni tvorbi besedne družine **skvrb-* 'rezati ipd.', kot se za p. leksem sklepa v ÈSSJa: 29, 196.

► **oskrda**

ovca²

ESSJ Ø

óvca f 'osa' (pkm. (Porabje) – Mukič 2005), pkm. *ðfca*, pl *ðfce* 'isto' (Gornji Senik – SLA), *ðfca* (Markovci – SLA), *ðfca*, pl *ðfcē* (Gornji Petrovci – SLA), '*o:fca* (Šalovci – SLA), *ðfca*, pl *ðfcēi* (Križevci – SLA).

Brez afrikatizacije spiranta v soseščini *u* je pkm. *ðfsa*, pl *ðfsē* 'osa' (Grad – SLA) < sln. **óvsa*.

Psln. **ousà* f 'osa' (Prekmurje).

- = črnogor. *ōvsà* 'osa' (Prčanj – Rešetar 1907: 152), *ðvsa* 'isto' (Đurići – Rešetar l.c.); < **jslov.** (sln.-črnogor.) **ousà* f 'osa'; po premetu *us* ← *su* nastalo iz psl. **osuā* f 'osa', prim. r. dial. *osvá* 'isto', tudi *ósva* (SRNG: 23, 353, 354), br. *asvá*, *ósva*, *vósva* (ŽS 1999: 81); < **psl.** **uosuā* f (verjetno ap C) 'osa' (po disim *u* : *u* → *∅* : *u* psl. **osuā*).
- ◆ = lit. *vapsvā* 'osa'.

Ob dominantnem psl. **uosā* f 'osa' je obstajala tudi besedotvorna dubleta **uosuā* 'isto', v kateri je prišlo do disimilacije *u* : *u* → *∅* : *u*, rezultat **osuā* pa je verjetno vplival, da je vzglasni **u-* izgubila tudi dubleta **uosā* → **osā* f 'osa' (Furlan SC III/1, 2010, 205s.), zato je manj sprejemljiva Meilletova razlaga, da je psl. subst **uosā* izgubil vzglasni konzonant pod vplivom adj **ostrb* 'acutus' (Meillet, IF 5, 1895, 333). Izhodno psl. **uosuā* 'osa' je enako lit. *vapsvā* 'osa' ob *vapsā* 'isto' (Ramovš 1924: 158; Vasmer: III, 156; ÈSBM: I, 160; Fraenkel: 1196s.).

K afrikatizaciji spiranta *s* v soseščini *u* Ramovš 1924: 292; prim. še sln. dial. *cvīdar* 'sveder' (Žiče – SLA), *c'vè:dār* 'isto' (Spodnje Kraše – Weiss, JZ 7/1–2, 2001, 337).

► **osa**

ovec

ESSJ Ø

Ⓜ 18. st.: *ovez* 'Schöps, *kafhtrun*' (Gutsman) [ovec].

Ⓜ Nastalo po mladem narečnem koroškem pomenskem razvoju 'oven' → 'koštrun', prim. sln. kor. *óven* m, g *vna* 'koštrun' (Koprivna – SLA).

Psln. **ouðc* m 'oven' (S);

- = r. arhang. *ovéc*, g *ovcá* 'ovca/oven' (SRNG), pomor. *uovc*, g *a* 'oven' (Lorentz), gl. *uouc* 'oven', *řézany uouc* 'koštrun' (SS: II, 76, 78); < **psl. dial.** **oubc* m, g *oubcá* (ap B) 'oven/ovca'.
- ◆ < **pide. dial.** **H₂éui-ko-s* m/f 'ovca/oven' je s suf **-ko-* v ojevsko deklinacijo prestruk-

turirani prvotno akrostatično deklinirani pide. **H₂éui-* m/f ‘ovca/oven’ (Furlan, SEB 1 2000: 163–171).

Zaradi pomena r. arhang. leksema, ki nakazuje, da je bilo prvotno poimenovanje še generično in je označevalo tako ovco kot ovna, ni verjetno, da bi bilo psl. dial. **ou̯bcb* retrogradna tvorba iz psl. subst **ou̯bcā* f ‘ovis’ = sti. *avikā-* f ‘isto’ oziroma njegovih mlajših slov. fonetičnih ustreznikov.

Iz iste psln. predloge se je razvilo rez. *úbac* m ‘oven’ (► *ubac*).

► **ovca**

pajati

ESSJ Ø

pà:jętę impf ‘padati’, npr. *pà:ja dǎš ku bé:je* ‘močno dežuje’ < *‘dež pada kot veje’ (bovš. – Ivančič Kutin 2007); v govoru uporabljano tudi v povsem nevtralnem pome-
nu npr. za človeka, sadje, sneg ipd. (B. Ivančič Kutin, ustno).

Psln. **pājati pājāš* impf ‘padati’;

po posplošitvi tonema **-ā-* inf **pājati* (Bovško).

- = mak. *paǵa* ‘padati’, blg. dial. *pāzdam* ‘padati’ (JZ govori – BER: 5, 4);
< **psl.** dial. (sln.-mak.-blg.) **pād’ati pād’ajēšb*, kar je iter na **-ja-* k pf **pāsti padēšb* (ap C) ‘cadere’.

V sln. je to do sedaj edini znani primer iter na *-ja-* k *pāsti*, *pādem* pf ‘cadere’. V slov. svetu in tudi v sln. je arealno širši iter **pādati pādajēšb* (> **pādāšb* > **pādāšb*), prim. sln. *pādati*, *pādam*, hrv. *pādati*, *pādām* itd.

► **pasti**²

parkelj¹

ESSJ *párkelj*

párkelj m, g *klja* ‘ročena tvorba na koncu prstov nekaterih sesalcev’, pogovorno ‘roka’ (pejor. – SSKJ), *párkelj*, g *klja* ‘parkelj’ (Pleteršnik), ‘prsti na roki’ (jvzh. štaj. – Pleteršnik), ‘kopito’ (rez. – Pleteršnik po Cafu); v narečjih: nad. *párki* m ‘noht/krempelj’ (Špehonja 2003), ter. *párki* ‘krempelj’, *dwá párkja* (Spinozzi Monai 2009: 347, 272), bovš. *pá:rkęlj* m, g na ‘spodnji del svinjske noge’ (Ivančič Kutin 2007), gor. *pá:rkəl*, g na ‘parkelj’ (Kropa – Škofic Diss. 1996), dol. *pá:rkęl* ‘isto’ (Šentrupert – Smole Diss. 1994), pkm. *špárkeu*, g *kla* (Beltinci – Novak 1996).

Ⓣ Dem *párkeljc*, *párkeljček*; denom adj *párkljast*, *párkljev*; *párkljevka* f ‘nalezljiva virusna bolezen z mehurjastimi izpuščaji na gobcu, parkljih in vimenu’ (SSKJ). Ⓣ^H 17. st.: *parkelz* ‘ungviculus’ (Kastelec-Vorenc).

Ⓣ 17. st.: *kir na dvá deila resklane parkle ima* ‘bisulcus’, *goveški parkel* ‘ungula, koinšku kopitu’, *parkel* ‘ungvis, nohát’ (Kastelec-Vorenc); 18. st.: *parkl* ‘der Huf, die Klaue; ungula’ (Pohlin).

Psln. **pār̥kəl’* m ‘ungula’ (splošno).

- = hrv. kajk. *pār̥kl* m, g a ‘krempelj, prst’ z dem *pār̥klęc* (Lipljin 2002), *parkelj*, g *klja* ‘ungula’ (Belostenec, Stulić) s *parkljec* ‘isto’ (Belostenec);
< **jslov.** (sln.-hrv.) **pār̥kəl’b* m ‘ungula’ << **pōrl’bkb*.
Ⓣ Zaradi hrv. čak. sin *pār̥ljak* ‘ungula’ (Nemanić: 1883:30) in *pār̥jak* ‘razcepljeno kopito’ (Kastav – ČDL: III, 543) < **pār̥ljak* je možno, da je sln.-kajk. **pār̥kəl’b* nastalo po dvojnem premetu, tj. *-ra-* → *-ar-*: **pār̥kəl’b* (prim. hrv. čak. *pār̥ljak*) in *-l’bkb* → *-kəl’b*: **pār̥l’bkb*, iz predloge, ki se ohranja v hrv. čak. *pār̥jak* ‘razcepljeno kopito’ ter je razen

v vzglasnem š- in korenskem tonemu identično s hrv. čak. *šprāljàk*, g *šprāljkà* ‘ungula’ (Nemanić: 1883:26). Ker sta kopito in parkelj lahko označena z enakim leksemom, kot ponazarja lat. *ungula*, in ker je pomenski razvoj ‘razpoka’ → ‘kopito/parkelj’ lahko motiviran po razpoki trikotnega videza na spodnji strani kopita, kot ponazarja razmerje dl. *spara* ‘razpoka na pragu’: gl. *spara* ‘parkelj’, je mogoče izhajati iz jslov. *(čb-)pōrl’bkb m ‘kopito’, v katerem se tako kot v sln. *práliska* f ‘razpoka’ ohranja ptc pret akt *pōrlb ‘razparan, raztrgan ipd.’ psl. *pōrti/pòr’ešb = r. *porótb pórešb* ‘parati’, ukr. karp. *poróti pór’u póre* ‘isto’, ptc *porów*, f *poróla* (Furlan, SC IV/2, 2011, 38).

Na možnost genetične povezanosti med hrv. čak. *šprāljàk*, *pàrljak* in kajk. *parkelj* ter sln. *párkelj* je opozoril že Skok: III, 410, Miklošič 1862–1865: 1128 pa je sln. *parkelj* povezoval s prav tako korensko sorodnim srb. csl. *čbparogb* ‘ungula’, kar tako kot stsrb. *čbparoga* ‘ungula’ (Daničić) in č. *čpár* ‘krepelj, parkelj, noga’ (Jungmann) kaže na deverbativno tvorjenje iz psl. dial. *čb-parati ‘parati’ ob širše znanem iter *parati ‘parati’ ← psl. *pór-ti ‘trgati, parati ipd.’ (Holub-Kopečný 1952: 346; ESSJa: 4, 147). Drugače o sln.-hrv.kajk. *parkelj* Kurkina 1992: 191, ki izhaja iz *paz-kvľb. Podobna možnost je navedena v Snoju 2003²: 493.

► prati²

pavijan

ESSJ 0

pāvijan m ‘afriška, v skupinah živeča opica s podaljšanim gobcem’, tudi *pavijân* ‘isto’ (SSKJ), *pāvijan/pavijân* ‘Pavian’ (Pleteršnik).

Ⓜ 18. st.: *pařian* ‘Pavian, *velkorepa merkouza*’ (Gutsmann).

Isln. **pāvija/paviján* m ‘Papio cynocephalus’.

⇔ n. *Pavian* ‘pavijan’ (Verbinc 1974⁴: 532; Snoj 2003²: 499), kar je bilo pred 16. st. izposojeno iz niz. *baviaan* ‘pavijan’, to pa tako kot agl. *baboon* ‘isto’ iz frc. *babouin* ‘pavijan’ poleg ‘bedak; groteskna majhna žival’ (Kluge²³: 618; Onions: 67), prim. še it. *babuino* ‘pavijan’ (14. st.), ‘bedak, nerodnež’ (16. st.), it. tržaš. *babuin* ‘bedak, nerodnež’ (Kosovitz 1968; Doria 1987; LEI: IV, 67s.), port. *baboyonos* ‘pavijan; bedak, nerodnež’, srlat. *babewynus* ‘simiae species’, *baboynus* ‘idem’ (du Cange), denom *babuinare* ‘inicialke rokopisa okrasiti s spakami, pavijani ipd.’ (LEI: IV, 68, op. 18).

Ⓜ Rom. leksem je tvorjenka iz rom. onomatopejskega korena **bab(b)-/pap-* v pomenski stopnji ‘bedast, neumen’ (Battisti-Alessio: 390; LEI: IV, 67ss.). Izhodiščni pomen je torej ‘bedast, neumen’ in nakazuje, da opica v Evropi nikoli ni slovela po inteligentnosti (Doria l.c.).

Ⓜ^{BD}

N. *Pavian* (⇔ niz. *baviān* ‘pavijan’ ⇔ frc. *babouin* ‘isto’):

it. *babuino* ‘pavijan’/frc. *babouin* ‘isto’

it. *babbione* ‘bedak, butec’, dial. ‘opica’

⇒ sln. **pavijan**;

⇒ sln. **babuín**;

⇒ sln. **babion** (?).

⇒ **babion** ⇒ **babuin**

peščaj¹

ESSJ 0

peščáj m, g a ‘mišična blazinica na palčni in mezinčni strani dlani’ (SSKJ), Pleteršnik normira *peščáj* in pomen povzema po Murku 1833¹ in Janežiču 1851: *peščáj* ‘flache Hand’ ter Janežiču 1893: *peščáj* ‘Handballen’, ‘flache Hand’ (poleg ‘Morserkeule’).

Ⓜ 18. st.: *peřhzhai* 'Ball an der Hand oder Fuß, *dlan*', 'Flache Hand, *dlan*' (Gutsman); 19. st.: *peřhzháj* 'flache Hand' (Murko o.c.).

Psln. **pěščāi* m 'dlan'.

- = hrv. dial. *pěščāj* m 'dlan, kosti dlani' (ARj);

< **jslov.** (sln.-hrv.) **pěst'ajb* m (< **pěst'ějib*) 'dlan'.

Ⓜ Zaradi sln. -šč- oz. hrv. -šč- je **pěst'ajb* 'kar je v zvezi s pestjo, tj. dlan' bodisi izpeljanka na *-ějib iz akrostatično dekliniranega psl. subst **pěstb* f 'pugnum' bodisi pa v besedi nastopa iz suf *-ějib sekundarno nastali sinonimni *-iajb < *-ějib (Furlan, JZ 14/1, 2008, 13s.; o sufiksu SP: I, 86).

► **pest**¹

pijandura

ESSJ 0

pijandūra f 'pijanec' (pejor. – SSKJ); *pijandura* 'hud pijanec' (Glonar 1936).

Ⓜ *pijandúrski* adj, f a 'pijanski' (pejor. – SSKJ).

Isln. **pijandūra* f 'pijanec'.

- ⇒ hrv. *pijàndura* m, f 'pijanec' (Jurančič 1986), kar je v kontinentalno hrv. prišlo iz čak. *pijandūra* m, f 'pijanec', *pijandōra* f 'pijanka' (Hvar – ČDL), *pijandūra* 'pijanec' (Orlec na Cresu – Houtzagers 1985), v Splitu *pijàndora* 'pijanka' (Magner-Jutronic 2006), v Liki *pijàndūra* 'pijanec, pijanka' (Čuljat 2009).

Na hrv. obalnem območju iz adj *pijan* 'ebrius' k *piti* 'bibere' narejeno s suf *-dora* (<< lat. *-atorius*) ben. it. izvora (Vinja: III, 47s.).

► **pijan**

pirnik

ESSJ 0

pîrnek m 'svat' (Pomjan (Istra) – SLA), '*pirneke* 'poročni sprevod' (Krkavče (Istra) – Giljanović Diss. 2011: 151) < '*pirniki* Npl *'svatje', bkr. *pîrnik* 'gost na ženitnini' (Šašelj: I, 286).

Psln. **pirnik* m 'svat' (J);

kasneje s sekundarnim mestom naglasa po sln. *pîr*.

- = hrv. dial. *pîrnik* m, g *pirnika* 'svatovalec' s fem *pîrnica*, kajk. *pîrnik* 'nevestin svat' (Ozalj – Težak 1981: 387), čak. *pîrnik*, g *pirnikà* 'gost na poroki' s fem *pîrnica* (ČDL), r. *pîrnik* 'udeleženec gostije' (Dalb);

< **psl.** **pirnikъ* m (ap B) 'udeleženec gostije = gost'.

Ⓜ Izhodno **pîrnikъ* je nomen agentis k **pîrъ* m, g *pîru* 'gostija; ženitovanje' < 'pitje' k **pîti* 'bibere', prim. sln. bkr. *pîr* m 'ženitnina' (Šašelj l.c.), v Istri *pîr* m 'isto' (Pomjan – SLA).

► **pir**¹

pisati se³

ESSJ 0

se piše impf 'zoreti (o grozdju)' (Črni Kal – SDLA-SI: II, 258), *je pisano* 'je zrelo (o grozdju)' (Šmarje – l.c.).

Isln. **pisati se* impf 'zoreti (o grozdju)'.

Ⓜ Internoslovensko pomensko specializirano iz *pisati se* 'barvo dobivati', prim. v zgornji Soški dolini *črešnje se uže pišejo* 'češnje že dobivajo barvo' (Erjavec, LMS 1880, 168), tj. 'zorijo'.

► **pisati se**²

piskalo

ESSJ 0

piskalo n 'lulček pri dečkih' (Goriška brda – Erzetič 2007 z oznako prostaško).

Psln. **pískadlo* n 's čimer se urinira' (Z).

- = hrv. *pìškalo* n 'otrok, ki pogosto urinira'; prim. še hrv. *pìško* m 'otrok moškega spola, ki pogosto urinira', *pìška* f 'otrok ženskega spola, ki pogosto urinira', *pìškati*, *pìškām* impf 'urinirati' (Lika – ARj), *pìša* 'deklica', *pìša* 'spolni organ pri dečkih' (Lika – Čuljat 2009);

< **jslov.** (sln.-hrv.) verjetno **pískadlo* n 'lulček = deček, ki urinira'.

ⓔ Čeprav je v istem sln. govoru leksem homonimen s *piskalo* 'piščal' (Erzetič o.c.) < **pískadlo* ← **pìškati* impf 'tibia canere', se zaradi neizpričanega pomenskega razvoja 'piščal' → 'moški spolni organ' ne zdi verjetno, da bi bila homonima medsebojno sorodna, ampak je sln.-hrv. nomen instrumenti **pískadlo* 'ud, s katerim se urinira' soroden s sln. dial. *pìščiti* impf 'cureti' (bkr. – Šašelj: I, 286), hrv. *pìštati*, *pìštīm* 'brizgati' (Della Bella, Stulić – ARj), čak. *pìščāt*, *pìščī* 'isto' (ČDL), *pìščāt*, *pìščō* (Šimunović 2006), ki kaže, da je ob tranz **pìškati*, ki ga posredno lahko potrjuje slš. *piskor* 'cev, iz katere brizga voda' (Kálal) < **pisk-orv*, obstajal tudi intr **pìščāti* (< **piskēti*).

► **pìščiti**

pišoča

ESSJ 0

pišoča f 'vagina' (rez. (Bila) – Steenwijk 1992).

Isln. **pišoča* f 'vagina'.

⇔ furl. **pissòzze* (?).

ⓔ Zaradi furl. *pissàzze* f 'poscanka' (NP) in *pissòte* 'isto' (NP), *pissote* 'polulanka; deklica' (Faggin 1985) je možno, da je bil rez. leksem izposojen iz furl. **pissòce* 'ženski spolni organ', tj. hibrida iz sin *pissàzze* in *pissòte*, še preden sta po principu pars pro toto (prim. hrv. *cùra* 'punca' < *'ženski spolni organ') začela označevati žensko osebo in pa tudi urin, kot je razvidno iz it. *pisciazza* 'urin' (⇔ hrv. kajk. *piš'lača* 'isto' (Lipljin 2002), čak. *piš'lača* 'isto' (ČDL)). Izhodišče furl. besedne družine je rom. glagol onomatopejskega izvora, prim. furl. *pissâ* 'scati', it. *pisciare* 'isto'.

plazast

ESSJ 0

plázast adj 'hiter in površen' (polj. – Škrlep 1999).

ⓔ Adj na *-ast* je bil verjetno izpeljan iz subst *plâz* m 'terrae labes' na podlagi rabe v zvezah tipa tolm. *prineslo ga je, kakor po plazu* 'prineslo ga je naglo, hitro' (Pleteršnik), torej *'hitro kot plaz'. Prvotni pomen adj je bil torej 'hiter', sekundarno tudi 'površen'.

► **plaz**¹

poberin

ESSJ 0

poberin m 'majhen deček' (nad. – Špehonja 2012¹), nad. *pùoberin* 'isto' (Špehonja 2012²).

Isln. **poberin* m 'majhen deček'.

ⓔ Z dem suf *-in* italijanskega oz. furlanskega izvora izpeljano iz nad. *pùober* m, g ja 'deček' (Špehonja 2012²), prim. po domačem besedotvorju narejeni nad. dem *pùobič*

m 'majhen deček' (Špehonja 2012¹; Rigoni-Salvino 1999 s.v. *ragazzino*), kar je kot *pôbič* 'fantek, fantič' znano tudi v pogovornem jeziku osrednje slovenščine (SSKJ). Ista nad. predloga je bila verjetno pod vplivom it. dial. [ragač] = it. knjiž. *ragazzo* 'deček' prenarejena v nad. *poberáč* f 'deček' (Špehonja 2012¹).

► **pob**

pohištvo

ESSJ s.v. *hiša*

pohištvo n 'predmeti, namenjeni bivalni opremi v stanovanjskih ali poslovnih prostorih' (SSKJ), *pohištvo* 'stanovanjska oprema' (Pleteršnik); v Čabru *poh'ištvo* 'pokučstvo, namještaj' (Malnar 2002).

Ⓣ Denom *pohištven* adj, f a (SSKJ).

Ⓜ Sodobni knjižni pomen leksema je izpričan od 16. st. dalje pri Trubarju, Kastelec-Vorencu, Pohlinu in Murku 1833¹.

Isln. kol **pohištvo* n 'kar je v/ob/pri hiši';

- = hrv. kajk. *pōištvo* 'Möbel' (Žumberak – Skok, ASPH 33, 1912, 367);

< **jslov.** (sln.-hrv.) *¹*pō-hyš/ž-bstvo* n kol 'premični predmeti v hiši'.

↔^K n. *Gehäus(e)* kol.

ⓔ Tako kot hrv. *pōkučstvo* 'Möbel', srb. *pōkučstvo* 'isto' (← hrv. *kūća* 'hiša', srb. *kūća* 'isto') kalk po n. kol *Gehäus(e)* iz *Haus* n 'hiša', ki je v n. označeval posamezne stvari v hiši ali zunaj nje (Grimm).

V zvezi s tem je zanimiv zapis iz 17. st. *pohištvo v'eni hišhi, kar šhebel, ali zhaul ne daršhy* 'ruta casa' (Kastelec-Vorenc) = 'ruta et caesa' = 'premičnine', ki kaže, da je bila beseda v sln. uporabljana za označevanje vseh premičnih predmetov v hiši.

Toda v dveh kor. govorih izpričan pomen 'kmetija, grunt', prim. *pušištvu* (Hodiše/Keutschach – SLA), *poχištvo* (Čahorče/Tschachoritsch – SLA) je – sodeč po izposojenki *havžinga* f 'kmetija, grunt' (Kostanje/Köstenberg, Škocjan, Globasnica/Globasnitz, Rinkole/Rinkolach, Vidra vas/Wiederndorf, Zgornja Kapla – SLA) – kalk po n. *Hausung* f 'prebivališče, stanovanje' (Grimm: 10, 694), sravn. *hūsunge* 'stanovanje, hiša, kompleks hiš' (Lexer), ki je v sln. prvotno označeval osrednje stanovanjsko poslopje, nato pa se je pomen razširil na celotno imetje s stanovanjskim poslopljem vred.

K posameznim pomenom tega pomenskega niza prim. *pohištvo* 'Behaufung, Haus', 'Gehäul' (18. st. – Gutsman) = 'prebivališče, hiša', *pohištvo* 'aedificium' (17. st. – Kastelec-Vorenc) = 'zgradba', stpkm. *poištvo* 'premoženje, imetje' (Novak 2006).

Sinonimni kalk *pohišje* n 'Hauseinrichtung' (Murko 1833¹) = 'stanovanjska oprema' se ni uveljavil.

► **hiša**

pojertek

ESSJ 0

pq̄iartk adj 'požrešen' (črnovr. – Tominec 1964).

Isln. **pe'gi:rdik* adj 'poželjiv, željan';

po naslonitvi na sln. predpono **po-* in dial. sekundarni palatalizaciji velarov **po'ji:rtik*, po redukciji **po'ji:rtk*, po akanju črnovr. **pa'ji:rtk*.

⇨ srvn. bav. **pegirdic* za nvn. *begierdig* ‘poželjiv, željan’, srvn. *begirdec* ‘isto’, kar je izsamostalniški adj iz abstr *Begierde* ‘želja, poželenje’, srvn. *begirde* ‘isto’.

⊕ Izposojenka se je v sln. iz pomena ‘poželjiv, željan’ specializirala na označevanje lastnosti prekomerne želje po hrani, tj. požrešnosti.

Podobno reinterpretacijo vzglasnega zloga tujega izvora *pe-* je doživel isln. **pegerati* ‘želeti’ ⇨ bav. n. **pegehren*, nvn. *begehren* ‘želeti’, ki ima prvotno vzglasje še ohranjeno v *pegerovati* ‘begere’ (Bohorič 1584), *pegervati* ‘begere’ (Megiser 1592) < **peger-ov-ati*, toda v 18. st. *pogerati* ‘begehren’ (Gutsman), pri Murko 1833¹: *pogérati* ‘begehren’, *pogérvati* ‘begehren’ (Furlan, JZ 16/1, 2010, 25–31).

Povezovanje tega črnovr. adj s sln. besedno družino *jésti* (Nartnik, DiahSin 2006: 387) fonetično ni sprejemljivo.

Delovanje sln. dial. palatalizacije velarov, kot jo izkazuje *pǵǵǵrtk*, se v črnovr. narečju ne potrjuje, zato je primer lahko ostanek substratne plasti na tem območju (Furlan l.c.).

pomišljati se

ESSJ 0

pomišljati se impf ‘goniti se (o kravi)’ (SSKJ; Pleteršnik); *kráva se pamišle* ‘krava se goni’ (Spodnja Idrija – Štrekelj, LZ 9, 1889, 230), *se pamišle* ‘se goni (o kravi)’ (Horjul – OLA L 2, 2000: karta 67), *pomišljati se* ‘brunsten (von Kühen)’ (Cigale 1860).

⊕ Nomina actionis *pomišljanje* n ‘pojanje krav’ (Pleteršnik) in *pomišljaj* m ‘isto’ (Pleteršnik po Miklošiču), nomen agentis *pomišljavka* f ‘pojavnica (o kravi)’ (Velika planina – Kopač, Traditiones 25, 1996, 91–102); nomen actionis *zamišljaj* m ‘pojanje krave’ (Miklošič 1886: 208).

Isln. **po-/za-mýšl’ati se* impf ‘goniti se (o kravi)’.

⊕ Pomenski odtенок besedne družine **mysl-* ‘misliti’ (Miklošič l.c.), ki se je v re-fleksivih **po-/za-mýšl’ati se* verjetno le v slovenščini realiziral iz pomenske stopnje ‘loviti se’, prim. sln. *loviti se* ‘pojati se (o kravi)’ (Cigale 1860 s.v. *brunsten*) k *loviti* ‘capere = venari’. V areal pomenske stopnje **mysl-* ‘loviti’ (← ‘misliti’), ki je bila do sedaj znana v r. arhang. *promyšl’e’nik* ‘lovec’ (OLA L 8, 2003: 144), ukr. dial. *myslývec* ‘isto’, č. *myslivec*, p. *myśliwiec*, *myśliwy* m, bi bilo torej treba prišteti tudi (zahodni?) del slovenskega jezikovnega območja (Furlan, JZ 15/1–2, 2009, 7ss.).

► **misлити**

posanica

ESSJ *posanica*

posanica f ‘kozarec’ (pkm. – Pleteršnik po Cafu); pkm. *pósanca* ‘isto’ (Porabje – Mukič 2005).

Isln. **pòsanica* f ‘kozarec’.

⊕ Verjetno iz **pò-sъsan-ica* ‘posrkana/posrebana (čša)’, kar je bilo prek besednih zvez tipa **pòsъsana čša* substantivizirano iz ptc pret pas **pò-sъsanъ* k **sъsāti* ‘sesati, srkati, srebati’ (Furlan ESSJ: III, 90); glede naglasnih razmer prim. sln. *posesāti*, *posesâm*, na Bovškem *pusá:te -à:m* (Ivančič Kutin 2007), toda hrv. *pòsati*, *pòsēm*, črnogor. *posàt*, *pòsē* (Crmnica – Skok: III, 244) < **pò-sъse-* < **po-sъse-* z novoakurirano predpono v prez kot v sln. subst.

► **sesati**

potica²

ESSJ 0

potica f 'cvetnonedeljska butara' (štaj. (Ljubno ob Savinji) – Bezovšek 2006: 17), po SLA štaj. *potica* 'isto' (Ljubno ob Savinji, Meliše), *pučica* (Rečica ob Paki).

Psln. **po-uitica* f 'povit/ovit = zavit predmet = zvitek'.

⊕ Za leksem je treba prepostaviti isto izhodišče kot za sln. *potica* f 'pecivo iz kvašenega razvaljanega in zvitega testa z različnimi nadevi' (SSKJ) < psl. **po-uit-ica*, le da se je sln. **povitica*, ko je bila korenska povezanost s ptc pret pas **pōuit* še živa, začelo uporabljati tudi za označevanje butare, za cvetno nedeljo pripravljenega posebej okrašenega snopa (= zvitka) ozelenelih vej.

► **potica¹**

potica³

ESSJ 0

potica f 'steza' (rez. (Bila, Osojane) – SLA), pkm. *poutica* 'isto' (Velika Polana, Gomilica, Beltinci, Turnišče – SLA).

⊙ Onimizirano v mtpn *Potica* 'ime ledine v naselju Mačkovec pri Dvoru v o. Žužemberk' (LiAK).

Psln. **potica* f 'steza' < 'majhna pot'.

⊕ Tvorjenka na *-ica* v dem funkciji, ki je sprožila pomenski razvoj 'majhna pot' > 'steza'. Tvorba se je v sln. refleksu psl. **pōt* m 'via' realizirala šele, ko je postal ženskega spola, prim. sln. *pōt/pōt* f 'via'.

Pkm. naglasno mesto je sekundarno pod vplivom pkm. *pout* f, g i 'pot' < **pōt*.

► **pot²**

pozreESSJ *pózre*

pozrè n, g *éta* 'mlado dekle', npr. *čedna pozreta*, tudi *pózre* 'isto' (štaj. – SSKJ), *pózre*, g *eta* 'dekle med 10. in 12. letom' (zaničljivo – Pleteršnik z oznako, da je beseda vzhodnoštajerska in znana tudi v Poljanski dolini); v SLA in Jakop, SLA 1.1: 304–305 štaj. *pôzre* 'dekle med 13. in 14. letom' (Šoštanj), *pàzre* 'dekle' (Kasaze), *puôzre* 'dekle' (zaničljivo – Vojnik), *pôzre* (zaničljivo – Podgrad pri Celju).

Isln. **pozrè* n 'dekle' (V).

⊕ Na podlagi enako tvorjenega sln. *pósre* n, g *eta* 'otročje', ki ima kot izsamostalniška izpeljanka na *-ēt- (SP: 2, 11s.) ob sebi besedotvorno predlogo *pósra* f 'posranka' (Pleteršnik), je pri isln. **pozrè* n < **po-zbr-ě* treba prepostaviti obstoj deverbativa **po-zbra* f v pasivnem pomenu 'tista, ki je deležna pogleda/ki je pogledana' → 'odraščajoče dekle' iz psl. **po-zbrěti po-zbre-šb* pf 'pogledati', prim. sln. *pozrěti*, *pozrēm* 'pogledati', hrv. zastar. *pòzreti*, *pòzrēm* 'zagledati, uzreti' (Juranič 1986).

Bezljaj ESSJ: III, 99 je za *pózre* podal korensko povezavo z deverbativom *pozòr* in omenil povezavo s *pósre*, s katero je Pleteršnik opozoril na enako tvorjenost leksemov.

► **zreti¹**

pušenšank

ESSJ 0

pušenšank m 'začasni vinotoč na Štajerskem' (SEL: 676), tudi *púšelšank* 'isto' (SEL: l.c.); dol. *pú:šəłšəŋk* m (Šentrupert – Smole Diss. 1994: 196); na Štajerskem in na Dolenjskem je bolj pogosta druga varianta, beseda pa se vse bolj uveljavlja kot ime prireditev (H. Dobrovoljc, ustno).

Isln. **púšənšánk* m ‘s šopkom svežih zelenih vej ali cvetja označen začasni vinotoč, v katerem so kmetje za določen čas smeli prodajati vino, druge pijače in tople jedi lastne pridelave’.

⇨ bav. avstr. *Buschenschank* ‘vinotoč na prostem’, tudi *Buschenschenke* ‘isto’ (ÖWb³⁰), po kraitvi tirol. n. *Buschn* ‘vinotoč z izveskom šopka iz jelkinih vejic’, npr. *In den Wirtshaisern und puschen ist Wein zu schenken verboten worden* (Schöpf).

⊕ Bav. avstr. *Buschenschank/Buschenschenke* je kompoz iz dem *Buschen* ‘šopek cvetja, vejic ipd.’ in *Schank* m ‘točilnica’, *Schenke* f ‘isto’ k *schenken* ‘točiti’, torej ‘točilnica s šopkom (kot izveskom)’.

Pravica do pušenšankov, za kar se na Primorskem uporablja izraz *osmíca*, je bila kmetom v Avstro-Ogrski dodeljena za časa Jožefa II.

Sln. varianta *púšelšánk* je nastala internoslovensko iz prvotnega *púšenšánk*, ker je bil prvi del kompoz zamenjan z bolj znanim sln. dial. sin *púšelj* m, g *šlja* ‘šopek’ iz bav. avstr. *Puschel* ‘šopek’, nvn. *Büschel* ‘šop’, dem k *Busch* ‘gram’. Manj verjetno je, da bi sln. *púšelšánk* iz *púšenšánk* nastalo po disimilaciji $n : n \rightarrow l : n$ tipa *aplenica* iz *apnenica* (Ramovš 1924: 314).

rajsnedelj

ESSJ Ø

‘rajsné:dəl m, g na ‘risalni žebliček’ (gor. (Kropa) – Škofic Diss. 1996), cerklj. *rajs-níedl*, *resníedl* ‘isto’ (Razpet 2006), štaj. zgsav. *‘ra:jsk’ne:d’l* (Spodnje Kraše – Weiss, JZ 7/1–2, 2001, 338).

Beseda je v sln. pogovornem jeziku širše znana, a v slovarskih zbirkah redko zabeležena.

Isln. **‘ra:js’ne:dəl* m, g na ‘risalni žebliček’.

⇨ avstr. n. **Reißnädel* ‘risalni žebliček’, dial. refleksa za avstr. *Reißnägel* ‘isto’ ob nepreglašeni varianti *Reißnagel* (ÖWb³⁰).

⊕ Avstr. n. *Reißnägel/Reißnagel* ‘risalni žebliček’ je kompoz iz *reissen* ‘trgati’ in *Nagel* m ‘žebelj’, ker označuje žebliček, ki se je sprva le v risarski stroki uporabljal za pripenjanje papirja na podlago, pri čemer se je papir z risalnim žebličkom preluknjalo, tj. pretrgalo.

Ker je v sln. govorih razvoj *gl > dl* lahko le analoški na podlagi soobstoja dvojnic tipa *dláka/glaka* (< sln. *dláka* < psl. **dolka*) v istem mikrosistemu, ni verjetno, da bi konzonantna skupina *dl* iz prvotne *gl* nastala šele internoslovensko oz. v posameznih sln. govorih, kot za štaj. leksem predpostavlja Weiss l.c., ko navaja predlogo izposoje v n. *Reißnagel*.

svilod

ESSJ s.v. *svíla*

svilod m ‘sviloprejka’ (Pleteršnik po Cigaletu 1860 in Novicah).

⊕ Prvič v Novicah zapisal Bleiweis leta 1851 (Koštiál, ČJKZ 4, 1924, 120).

Psln. **ṣvīlod* m ‘sviloprejka’.

• < psl. dial. **ṣvīlo-dv* m.

⊕ Psl. dial. nomen agentis **ṣvīlo-dv* m ‘kdor dela svilo’ k *svíla* f ‘sericum’ in suf **-dv* iz ničtostenjske oblike **-d^hH₁-o-* pide. korena **d^heH₁-* v pomenu ‘delati’ iz prvotnega ‘položiti’, prim. sln. *zlōdej* ‘hudič’ < **zvlo-dē-īb* ‘kdor dela zlo’ (Koštiál l.c.; Debeljak, SR 5–7, 1954, 173; Furlan, Zb Bezlaj 2012: 96). Besedotvorno podobno

je sln. *prîd* m 'dobiček, korist' < **pri-dv* 'kar je dodano', *sôd* m 'sod' < **sq-dv* 'kar je sestavljeno, skupaj dano'. Gosenica tega nočnega metulja namreč izloča svilene niti, iz katerih se naredi zapredek.

Možno je, da so psl. nomina agentis tipa **ṣḃũilo-dv* v slov. jeziki redka, ker so bila posodobljena v tip **zḃlo-dějḃ* iz **zḃlo-dv* 'kdor dela zlo', prim. sln. dial. *zludič* 'hudič' < **zḃlo-d-it'ḃ* (Furlan l.c.). K psl. suf **-dv* za tvorbo nomina agentis prim. še r. *šved* m 'krojač' < **s'ḃue-dv* ← **s'ḃue-* 'šivati', slš. dial. *žvendoš* m 'slab jedec' << **z'ḃue-dv* 'kdor žveči' ← **z'ḃue-* 'žvečiti' (Furlan, SED 2007: 428).

Ker je svilogojstvo mlada dejavnost, saj so v Evropo svilo prinesli šele beneški trgovci, je verjetno, da so arhaična nomina agentis tipa sln. *svilod* nastajala tudi še v slovenščini.

► **svila**

ščajba → ščajpula

ESSJ 0

ščajpula

ESSJ 0

ščájpula f 'kletka' (briš. (Goriška brda) – Erzetič 2007), rez. *ščájpula* 'isto' (Šturm, ČJKZ 6, 1927, 54).

⊕ 17. st.: *chiaipola* 'gabbia' (Alasia 1607) [čajpola] 'kletka'.

Isln. **š'čá:ipula* f 'kletka'.

⇨ furl. *s'ciàipule* 'kletka (pretežno za ptiče)' (NP), kar je dem iz *s'ciàipie* 'isto' (NP).

Furl. *s'ciàipule* in *s'ciàipie* je zaradi medglasnega *-p-* mogoče izvajati iz lat. *cavea* f 'kletka' (Šturm l.c.) oz. bolje **ex-cavea* 'isto' le, če se predpostavi, da se je sistemsko pričakovani furl. refleks **s'ciàibule/s'ciàibie* preoblikoval v *s'ciàipule/s'ciàipie* pod vplivom ljudskoetimološke naslonitve, morda na furl. *s'ciàp* 'jata ptic' (NP), ker se je leksem pretežno uporabljal za označevanje ptičjih kletk.

Šavli Diss. 1960/61: 98 za kraško območje omenja *ščájba* f 'kletka', kar posredno nakazuje na furl. regularni refleks predpostavljene lat. **ex-cavea*, tj. furl. **s'ciàibie*. Alasijev zapis leksema brez vzglasnega *š-* je lahko avtorjeva napaka.

► **gajba** ►^{sin} čajba ►^{sin} kajba

ševol

ESSJ 0

ševol m, g a 'cipelj' (Istra).

⇨ it. kopr. *sièvolo* 'cipelj' (Manzini-Rocchi 1995), it. izol. *sièvolo* 'isto' (Vascotto 1987), it. trž. *sièvolo* (Doria 1987), v Gradežu *sievolo* (Bottin 2003), kar je fonetična varianta iz it. ben. *cièvolo* 'cipelj' (► čovelj²).

► **cipelj**

tatvina

ESSJ 0

tatvina f 'kraja' (SSKJ), *tatvina* 'kraja; nakradene stvari' (Pleteršnik).

⊕ 16. st.: *živo tatvino pri kom najti* 'nakradene stvari' (Dalmatin – Pleteršnik), *tatvina* 'furtum' (Megiser 1592), *tatvina* (BSKJ); 17. st.: *pri katerem ta tatvina se najde, on ima umreti* 'nakradene stvari' (Svetokriški), *tatvina* 'furtum' (Kastelec-Vorenc); 18. st.: *tatvina* 'furtum, ablatum' (Pohlin), *tatvina* 'Dieberey, kradenje, tatinftvu; Schelmerey, tatnia, tatinftvu' (Gutsmann).

Toda v BS *vtatbinah* (III,34) ‘v krajah’ z *-b-* kot v stpkm. *tatbina* ‘tatvina’ (Novak 2006).

Psln. **tatuina* f ‘kraja; nakradene stvari’ < **tatbina*.

- = hrv. kajk. *tadb'ina* ‘kraja, lopovščina’ (Lipljin 2002), *tadbina* ‘kraja’ (Ozalj – Težak 1981: 408);

< **jslov.** (sln.-hrv.) **tatbina* f ‘kraja’.

ⓔ Prvotno **tatbina* je verjetno avgm izpeljanka iz nomena actionis **tatbā* f ‘furtum’ k psl. nomenu agentis **tāt* m ‘fur’, prim. v BS že *tatva* ob starejšem *tatba: tatbe* (Lsg; I,15), *tatua* (Nsg; II,22), stcsl. *tatba* ‘furtum’.

O fonetičnem razvoju **tatbā* → **tatbā* kot posledici izgovorjave [tatba] Furlan, JZ 18/1, 2012, 47–69.

► **tat**

valjer

ESSJ 0

'val'ər m ‘zrak’ v besedni zvezi *'xitət u 'val'ər z bə'dilon* ‘metati z lopato = badiljem v zrak’ (primor. šavr. (Koštabona) – Cossutta 2002: 120).

Isln. **u'a:jer* Asg ‘v zrak’;

po univerbizaciji **uajer* m ‘v zrak’ in dial. razvoju *i > l* **ual'er* ‘zrak’.

Enaka univerbizirana predložna zveza je izpričana v hrv. čak. *vajerù* adv ‘v zraku’ (< Lsg), npr. *Pogijèdaj koliko jeroplñni je vajerù* (Bejska Tramuntana – Velčić 2003) in k temu *vajerice* adv ‘v zrak, kvišku’ (Reka – Vinja: I, 15). K pojavu prim. še sln. tpn *Ájdvovščina*, toda lokalno *Uâjdušna* (SLA) s sklopljenim predlogom *v* < **u*. K fonetiki prim. sln. dial. *pâljek* m ‘pajek’ (Istra, Goriška, Notranjska, spodnja Dolenjska) iz *pâjek* ‘isto’, kraš. *lesien* m ‘jesen’ (Ramovš 1924: 169s.), v Istri *l'sien* ‘isto’ (Kukanja 1987/88; Cossutta 2002: 213), *l'sien* ‘mali jesen’ (Korošci – Cossutta 1987) iz dnd *jésen* m ‘Fraxinus’ (Furlan, Annales 15, 2005/2, 408s.; o sln. dial. *i > l* Ramovš 1924: 169s.).

► **ajer**

vangati se

ESSJ 0

vângət se ‘gugati se’, npr. *se jə vângou na veji* ‘se je gugal na veji’ (notr. – Žéle 1996: 201).

ⓧ *vâŋgalca* f ‘gugalnica’ (notr. (Petelinje) – SLA).

Isln. **va:ngati se* ‘gugati se’.

- = hrv. čak. *vângāt se* ‘zibati se’, npr. *Navangali smo se va kajici po onom jugu više nego bi se bili na ringešpilu!* (Turčić 2002);

< **jslov.** (sln.-hrv.) **va-n-gati se* ‘majati se’ ← **vagati se* ‘isto’.

ⓔ Izhodišče sln.-hrv. paralelno razvite besedne družine je ekspresivno nazalizirani glagol **vangati se* iz arealno širšega slov. **vagati se* ‘nihati se, majati se, zibati se, gugati se ipd.’, prim. sln. pkm. *vâgati se vâgan se* ‘zibati se’ (Porabje – Mukič 2005).

► **vagati se**

videž m ‘Asphodelus albus’ (Tuma, Studi Goriziani 2, 1924, 163).

⊕ Obstoje tega ftn je vprašljiv, saj ga potrjuje le Tumova navedba takoj za ftn *lotka* ‘Asphodelus albus’, ki ga je prvi zapisal Erjavec, LMS 1878, 123, ker ga je slišal v kraju »Videž v Istri«. Iz tega bi bilo mogoče sklepati, da je ftn *videž* v Tumovo zbirko zašel na podlagi slabega razumevanja ekscerpta iz Erjavčevega vira.

və'seǰəvnca f ‘leskova mačica’ (istr. (Pomjan) – Kukanja 1987/88).

Psln. **uǝsǝlnica* f ‘gosenica’, po metafori ‘leskova mačica’ (Istra).

- < **psl.** dial. **uǝsǝlnica* f ‘gosenica’, prim. le akcentsko drugačno ukr. *viśelʹnycja* ‘gosenica’ (Grinčenko).

⊕ Ker so leskove mačice po dlakavosti in obliki podobne gosenicam, je treba izhajati iz dial. neologizma, ki je po metafori nastal iz leksema za gosenico, prim. v Pomjanu *u'seǰəvnca* ‘gosenica smrtoglavca’ (Kukanja o.c.), ‘gosenica’ (SLA), *o'sǰəvnca* ‘isto’ (Sveti Anton – Jakomin 1995), jnotr. *osǰəvnca* (Hrušica – Rigler 1963: 133) < **uǝsǝlnica* (po disim) ← **uǝsǝn-ǝn-ica* ‘gosenica’.

Pomjanski leksem za leskovo mačico je treba izvajati iz oblike z vzglasnim **u-*, sln. dial. refleksi brez **u-*, kot je npr. jnotr. *osǰəvnca*, pa so verjetno nastali po interno sln. disimilaciji *u* : *u* → *θ* : *u*: sln. dial. **uǝseunicā* → **oseunicā*.

V slovenščini tako kot v sosednjih neslovanskih jezikih za ta pojem prevladujejo metaforična poimenovanja po mački, prim. sln. knjiž. *máčica*, it. *gattice del nocciolo*, n. *Kätzchen* (Furlan, Annales 15/2, 2005, 407).

► **osevnica**

vrtlec m, g *a* ‘vrtec’ (bkr. – Šašelj: I, 317), štaj. *vārtlec* ‘vrt za zelenjavo in rože’ (jpoh. (Miklavž na Dravskem polju) – SLA; Horvat, 46. SSJLK, 2010: 170).

⊙ Onimizirano v mtpn *Vrtlec* ‘ime parcele v naselju Miklavž na Dravskem polju’ (LiAK), *Vrtlec* ‘ime parcele v naselju Zilje v o. Črnomelj’ (LiAK), *Vrtleci* ‘ime parcele v naselju Loka v o. Starše’ (LiAK), *Sagadinovi vrtleci* ‘ime parcele v naselju Loka v o. Starše’ (LiAK).

Psln. **uǝrtəl* m ‘(majhen) vrt’;

v sln. okrepljeno z domačim dem sufiksom *-*bcv* > sln. -*əc*: **uǝrtləc*.

- = hrv. *vrtal* m, g *tla* ‘vrt’ (leta 1460 v Istri) z nomenom agentis *vrtlār* m ‘vrtnar’, fem *vrtlarica*, čak. *vrtal* m, g *tla* ‘vrt’, *vārtol*, g *vārtla* ‘isto’ (Brač – Šimunović 2006), *vrtlac* ‘vrtiček’ (leta 1279 v Zadru), *vřtā*, g *vřtla* ‘vrt’ (Vrgada – Jurišić 1973), *vāltar*, va *vāltru* ‘isto’ z dem *vāltrič* (Susak – HDZb: I, 180) in s premetom *r* : *l* → *l* : *r*, kajk. *vřtlar* ‘vrtnar’ (Lipljin 2002), hrv. gradišć. *vrtal*, g *tla* ‘vrt’, *vrtlič* m ‘zelenjavni vrt’ (Tornow 1989);

< **jslov.** (sln.-hrv.) **u-ǝrtvľ* m (ap A) ‘majhen vrt’.

⇔ rom. **ortulu* m ‘majhen vrt’ < lat. *hortulus* ‘isto’.

Jslow. **u-ǝrtvľ* je bilo sočasno z jslov. **u-ǝrtv* m ‘vrt’ izposojeno iz rom. dvočlenske

predloge **ortulus* m 'vrtiček' : **ortus* m 'vrt' iz lat. dem *hortulus* in *hortus* 'vrt' (Skok: III, 631; Matasović, TaT 2007: 110; Holzer 2007: 139 brez sln. gradiva).

Ker je bkr. *vrtljar* m 'vrtnar' (Šašelj: II, 263) zaradi hrv. *vrtljar* 'vrtnar' (Belostenec, Jambrešić) ob širše znanem hrv. *vřtlār* 'vrtnar' lahko import iz hrv., sta bkr. *vřtlec* in jpoh. *vřtlec* za sedaj edina zanesljiva apelativna ostanka rom. deminutiva iz lat. *hortulus* 'vrtiček' v slovenščini.

Zaradi areala in akutirane intonacije ni verjetno, da bi oba člena odražala domači tvorbi in da bi bilo **uřrtb* 'vrt' izvorno ptc tvorba iz psl. **uer-ti uřrešb* 'zapreti' (v novejšem času Vlajić-Popović, Zb Sławski 2002: 493ss. s starejšo literaturo), ki vsebuje pide. anit bazo, prim. psl. **uortā* n pl 'vrata'.

► **vrt**

zatlje

ESSJ 0

⊕ 18. st.: *fativje* 'Hinterlist, astus, fallacia' (Pohlin), *satiuje* 'Hinterlist' (Gutsmann); 19. st.: *sativje* 'Hinterlist' (Jarnik 1832: 106), *sativje* 'Hinterlist' (Murko 1833²).

Isln. **zatlje* n 'zahrbtost'.

⊕ Sln. *zatlje* n < **za-tyl-bje* je podobno pomensko motivirano kot sodobno knjiž. *zahrbtost* f ← *hrbet* m in tvorjeno iz predložne zveze **za tilom*, kjer sln. *til* m nastopa v pomenu 'zadnja stran telesa = hrbet', prim. po metafori *tíl* m 'hrbta stran sekire', tudi 'nožev hrbet' (Furlan, JZ 11, 2005, 118, op. 2).

Ker v sln. subst tega tipa na *-je* < **-bje* praviloma ostajajo nomina loci, prim. *zapestje*, *zaplečje*, *zapršje*, *zaglavje* in tudi *zatlje* n 'zadnji del glave in vratu; zatilnik' (SSKJ), je razumljivo, da se ta po vsej verjetnosti Pohlinov neologizem ni uveljavil.

► **til**

zero

ESSJ 0

zêro 'malo' (bkr. (Adlešiči) – SLA 1.1: 116; SLA) kot dial. odgovor na vprašanje 'ščepec'.

Isln. **'ze:ra* f 'mrvica'.

⇐ hrv. dial. *zèra* f 'mrvica', npr. *Odlomi de mi zèru kruva!* 'Odlomi mi mrvico kruha!' (ARj), *zèra* f 'malo, majhna količina, majhna stvar' (Lika – Čuljat 2009), čak. *zèra* f 'majhna količina, malenkost; malo', *Stàv jòš zèru sòli i ùja u zèje* 'Daj še malo soli in olja v zelje', dem *zèrica* (ČDL), srb. dial. *zèra* f 'košček, zrnce, troha', *zèhra* 'isto'. Balkanski turcizem iz tur. *zerre* 'majhen delček'.

⊕ Tur. *zerre* izvira iz arab. *därrä* 'zelo majhna, drobcena mravlja' (Škaljić 1989: 650; S. Petrović, ustno) oz. iz arab. *därre* 'zrno prosa' (HER; Klajn-Šipka 2010: 484). Drugače o izvoru tur. *zerre* Skok: III, 651, ki zanj predpostavlja isto arab. izhodišče *šifr* 'prazen' kot za evropska arabizma v it. *zero* 'nič, ničla', frc. *zéro* 'isto' oz. srlat. *cifra* 'ničla' (► *cifra*, ► *šifra*).

Ta balkanski turcizem je v sln. verjetno prišel kot uskoški import.

Zaradi pretežne rabe akuzativa z genitivom tipa **zero soli/kruha* se je ta izposojenka kot hapax legomenon pri nas ohranila le v tem sklonu.

žabarok

ESSJ 0

žabarók m, g *óka* 'lisasti močerad' (rez. (Bila) – Steenwijk 1992), rez. *žabaròk* 'močerad' (Bila – SLA), *žabaròk* 'isto' (Solbica, Njiva – SLA).

Isln. morda **žaborok* m 'močerad'.

⊕ Nejasno.

Brez znanih ustreznikov v drugih slov. jezikih. Ker ima enako izglasje tudi sin *črneròk* (dol. (Cerknica) – SLA), bi bilo mogoče izhajati iz substantiviziranega adj **žabo-rokò* 'takšen, ki ima roke (tj. noge) kot žaba, tj. podobne žabjim' iz **žába* 'rana' in **roká* 'manus'.

V dol. *črneròk* 'močerad' se zato v prvem delu kompoz lahko ohranja v sln. neevidentirani subst **črnja* f 'žaba'.

Rez. ajevski refleksi prvotnega *o* odraža sporadično akanje v soseščini labialnega konzonanta, prim. *waginj* 'ogelj', *patók* 'potok' (Bila – Steenwijk 1992).

► **žaba** ► **roka**

žaken

ESSJ 0

⊕ 17. st.: *facne* 'zago, sluga' (Alasia 1607) Npl m [žakne].

⊙ Od tod verjetno oron *Žaknovec* m 'ime vzpetine v o. Ilirska Bistrica' (AS 1986) < **žakn-ov-ec* 'diakonovo imetje' in mtpn *Žakuno* 'ime parcele v naselju Gradno v o. Brda pri Novi Gorici' (LiAK), *Žakono* n 'ime kraja pod Gradnem (kjer je pokopališče)' (Erzetič 2007), *Žakno* 'isto' (E. Erzetič, ustno) < sln. **Žaklno* < pred disim **Žaklno* < **žakn-ono* adj 'diakonovo (imetje, pridobljeno kot beneficij za cerkveno služenje)' (Furlan, SR 57, 2009, 418–421). Imeni kažeta, da je apelativ *žaken* v onomastično gradivo vstopil prek sln. svojilnih pridevnikov **žaknov* in **žakeln*.

Psln. **žakn* m, g *žakna* 'diakon' (Z);

pri Alasiu sporočeno v reducirani obliki iz Npl m **žakni*.

- = hrv. dial. *žakan* m, g *kna*, tudi *žakan*, g *kna* 'učenec bogoslužja = diakon, clericus' (ARj; Rečnik SANU), čak. *žakn*, g *knà* 'pripravnik za duhovnika' (Vrgada – Jurišić 1973), *žakanj*, g *knja* 'isto' (Bejska Tramuntana na Cresu – Velčić 2003), *žakn* (Cres na Cresu – Tentor, ASPH 30, 1909, 201), *žakanj*, g *knja* 'ministrant' (Pučišće na Braču – ČDL);

< **jslov.** (sln.-hrv.) **žakn* m (ap A – Holzer 2007: 141; Matasović, TaT 2007: 110), a tudi **žakn* (ap B).

⇔ rom. **dža:kõnũ* < lat. *diāconus* 'cerkvenik; diakon' ⇔ gr. *diákonos* m 'sluga, služabnik, strežnik, diakon' (Skok: III, 670; Holzer l.c.; Matasović l.c.; Furlan l.c.).

⊕ Gr. *diákonos* je brez znane etimologije (Frisk: I, 384–385).

Iz gr. retrogradne tvorbe *diákonos* m 'služabnik, sluga' se izvaja srg. *diákos* m 'isto', ki je bilo izposojeno v rom. jezike in se v lenirani varianti ohranja v it. dial. *zago* 'cerkveni sluga = oseba, ki varuje cerkev in skrbi za red v njej' (Battisti-Alessio: 1274; Doria 1987; Manzini-Rocchi 1995), furl. *zàgo* 'duhovnik, ki je bil dodeljen fari; ministrant' (NP).

Srg. *diákos* se z rom. posredovanjem iz nelenirane rom. predloge **dža:kũ* ohranja v č. *žák* 'dijak' ⇔ p. *žak* 'isto' (Machek 1968: 721).

Mlajša kulturna izposojenka iz srlat. *diacus* je sln. *diják* m 'srednješolski učenec'.

► **dijak**

žoga³

ESSJ 0

žóga f 'gož = usnjeni obroček pri cepu' (gor. (Valburga) – SLA).

Psln. *góža f 'gož = usnjeni obroček pri cepu', po dial. premetu *žóga.

Ker je v govoru Valburge izpričano tudi istopomensko γóža (SLA), ki je v sln. znano tudi širše, npr. kor. γóžà (Rikarja vas/Rückersdorf – SLA), rovt. γυόžę (Črni Vrh – SLA), je varianta žóga v istem govoru gotovo nastala po premetu *g : ž → ž : g* iz γóža (Furlan, TESDL 2012: 80).

► **goža**

VIRI IN LITERATURA*

- Alasia 1607 Gregorij Alasia da Sommaripa, *Slovar italijansko-slovenski, druga slovensko-italijanska in slovenska besedila. Videm 1607*. Ljubljana, Devin-Nabrežina, Trst 1979: Založba Mladinska knjiga in Založništvo tržaškega tiska.
- Anikin A. E. Anikin, *Russkij ètimologičeskij slovar' 1–*. Moskva 2007–: Rukopisnye pamjatniki drevnej Rusi.
- Annales *Annales*. Anali za istrske in mediteranske študije/Annali di Studi istriani e mediterranei/Annals for Istrian and Mediterranean Studies. Series historia et sociologia. Koper 1994–.
- Antič 2009 Olga Antič – Ostrčeva, *Honga, hon, hrmoka*. Slovar prleške govornice. Križevci pri Ljutomeru 2009: Samozaložba.
- Arens 1955 Hans Arens, *Sprachwissenschaft. Der Gang ihrer Entwicklung von der Antike bis zur Gegenwart. Mit Schemazeichnungen im Text*. Freiburg – München 1955: K. Alber.
- ARj *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika 1–23*. Zagreb 1880–1976: JAZU.
- AS 1986 *Atlas Slovenije*. Ljubljana 1986: Mladinska knjiga, Geodetski zavod SR Slovenije.
- ASPh *Archiv für slavische Philologie*. Herausgegeben von Vatroslav Jagić. Berlin 1876–1929.
- Bajzek Lukač 2009 Marija Bajzek Lukač, *Slovar Gornjega Senika A–L (= Zora 66)*. Biel-sko-Biala, Budapest, Kansas, Maribor, Praha 2009.
- Bartoli 1906 Matteo Giulio Bartoli, *Romanische Dialektstudien I–II*. Wien 1906: Alfred Hödler.
- Battisti-Alessio Carlo Battisti, Giovanni Alessio, *Dizionario etimologico italiano I–V*. Firenze 1950–1957: G. Barbera editore.
- Baudouin 1875 Jan N. Baudouin de Courtenay, *Opyt fonetiki rez'janskih govorov*. Varšava, Peterburg 1875: È. Vende i K^o, D. E. Kožančikov.
- Baudouin RS Jan N. Baudouin de Courtenay, *Rezijanski slovar*. Računalniška datoteka. Hrani Dialektološka sekcija Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani.
- Beekes 2010 Robert S. P. Beekes, *Etymological Dictionary of Greek 1–2*. Leiden – Boston 2010: Brill.
- Belostenec Ivan Belostenec, *Gazophylacium I–II*. Zagreb 1972: Liber, Mladost. [Reprint latinsko-hrvaškega in hrvaško-latinskega slovarja iz leta 1740.]

* Seznam vključuje tudi vire in literaturo v poskusnih geselskih člankih.

- Belović-Blažeka 2009 Stjepan Belović, Đuro Blažeka, *Rječnik govora svetog Đurđa*. Rječnik đurđevačke Podravine. Zagreb 2009: Učiteljski fakultet.
- BER *Bälgarski etimologičen rečnik I–*. Sofija 1971–: Izdatelstvo na Bälgarskata akademija na naukite.
- Berneker Erich Berneker, *Slavisches etymologisches Wörterbuch. Erster Band*. Heidelberg 1908–1913: Carl Winter's Universitätsbuchhandlung.
- Bezljaj 1956–1961 France Bezljaj, *Slovenska vodna imena I–II*. Ljubljana 1956–1961: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Bezljaj 1963 France Bezljaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika*. Poskusni zvezek. Ljubljana 1963: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Bezljaj 1975 → ZSSP
- Bezljaj 2003 France Bezljaj, *Zbrani jezikoslovni spisi I–II*. Uredila Metka Furlan. Ljubljana 2003: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Bezljaj ESSJ France Bezljaj, *Etimološki slovar slovenskega jezika I* (1976), *Etimološki slovar slovenskega jezika II* (1982), *Etimološki slovar slovenskega jezika III* (1995), *Dopolnila in uredila Marko Snoj in Metka Furlan, Etimološki slovar slovenskega jezika IV* (2005). Avtorji gesel France Bezljaj, Marko Snoj in Metka Furlan. Uredila Marko Snoj in Metka Furlan. *Etimološki slovar slovenskega jezika V = Kazala* (2007). Izdelala Marko Snoj in Simona Klemenčič. Ljubljana 1976–2007: Mladinska knjiga, Založba ZRC.
- Bezovšek 2006 Marija Bezovšek, *Od širnice do ajdneka*. Prehranske navade Zgornje-savinjčanov. Gornji Grad 2006: Samozaložba.
- Bjeletić 2006 Marta Bjeletić, *Iskovrnuti glagoli*. Beograd 2006: Institut za srpski jezik SANU.
- BLin *Belaruskaja lingvistyka I–*. Minsk 1972–.
- Boerio 1867 Giuseppe Boerio, *Dizionario del dialetto veneziano*. Terza edizione aumentata e corretta. Venezia 1867: Reale tipografia di Giovanni Cecchini.
- Bohorič 1584 Adam Bohorizh, *Arcticae horulae succisivae/Zimske urice proste* (1584). Prevedel in spremno študijo napisal Jože Toporišič. Maribor 1987: Založba Obzorja.
- Boryś 2005 Wiesław Boryś, *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Kraków 2005: Wydawnictwo Literackie.
- Bottin 2003 Renzo Bottin, *Al graisan*. Vocabolario e grammatica del dialetto parlato nell'isola di Grado. Udine 2003: Litografia Ponte.
- Brückner 1927 Aleksander Brückner, *Słownik etymologiczny języka polskiego*. Warszawa 1927.
- BS *Brižinski spomeniki*. Znanstvenokritična izdaja. Ljubljana 1993: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- BSJ 2007 *Besedje slovenskega jezika* (= Zora 50). Uredil Marko Jesenšek. Maribor 2007: Slavistično društvo Maribor.
- BSKJ Majda Merše et alii, *Besedje slovenskega knjižnega jezika 16. stoletja*. Ljubljana 2011: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Cigale 1860 *Deutsch-slovenisches Wörterbuch I–II*. Herausgegeben auf Kosten des

- Hochwürdigsten Herrn fürstbischofes von Laibach Anton Alois Wolf. Laibach 1860.
- Cigale 1880 Matej Cigale, *Znanstvena terminologija s posebnim ozirom na srednja učilišča*. Ljubljana 1880: Založila in na svetlo dala Matica slovenska.
- Cossutta 1987 Rada Cossutta, *Slovenski dialektološki leksikalni atlas tržaške pokrajine*. Trst 1987: Università degli studi di Trieste.
- Cossutta 2000 Rada Cossutta, *Poljedelsko in vinogradniško izrazje v Slovenski Istri* (= Knjižnica Annales 26). Koper 2002: Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije.
- Curtius Georg Curtius, *Grundzüge der griechischen Etymologie*. Leipzig 1858–1862.
- ČDL *Čakavisch-deutsches Lexikon I–III*. Von Mate Hraste und Petar Šimunović. Unter Mitarbeit und Redaktion von Reinhold Olesch. Köln – Wien 1979–1983: Böhlau Verlag.
- ČJKZ *Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino*. Ljubljana 1918–1931.
- Čop Diss. 1983 Dušan Čop, *Imenoslovje zgornjesavskih dolin*. Disertacija. Ljubljana 1983.
- Čujec Stres 2010 Helena Čujec Stres, *Slovar zatolminskega govora 1 (A–O)*. Zatolmin 2010.
- Čuljat 2009 Marko Čuljat, *Ričnik ličke ikavice*. Gospić 2009: Lika press.
- ČZN *Časopis za zgodovino in narodopisje*. Maribor 1904–1940: Obzorja.
- DABM *Dyjalektalagičny atlas belaruskaj movy*. Minsk 1963.
- Dalmatin 1584 Jurij Dalmatin, *Biblia*. Wittenberg 1584.
- Dalʼ Vladimir Dalʼ, *Tolkovyj slovarʼ živogo velikoruskogo jazyka I–IV*. Moskva 1981: Russkij jazyk.
- Daničić Đura Daničić, *Rječnik iz književnih starina srpskih I–III*. Beograd 1863–1864.
- De Vaan 2008 Michiel de Vaan, *Etymological Dictionary of Latin and other Italic Languages*. Leiden – Boston 2008: Brill.
- Della Bella *Dizionario italiano, latino, illirico, cui si permettono alcuni avvertimenti per iscrivere, e con facilità maggiore leggere le voci illiriche, scritte con caratteri italiani*. Ed anche una breve grammatica per apprendere con proprietà la lingua illirica. Con in fine l'indice latino-italicus. Opera del P. Ardelio della Bella. In Venezia 1728.
- Derksen 2008 Rick Derksen, *Etymological Dictionary of the Slavic Inherited Lexicon*. Leiden – Boston 2008: Brill.
- DiahSin 2006 *Diahronija in sinhronija v dialektoloških raziskavah* (= Zora 41). Uredili Mihaela Koletnik, Vera Smole. Maribor 2006: Slavistično društvo Maribor.
- Dinić 2008 Jakša Dinić, *Timočki dijalekatski rečnik*. Beograd 2008: Institut za srpski jezik SANU.
- DiS *Dom in svet 1–56*. Ljubljana 1888–1944: Katoliško tiskovno društvo.
- Dobrovský 1813 Joseph Dobrovský, *Entwurf zu einem allgemeinen Etymologikon der slawischen Sprachen*. Praha 1813.

- Dobrovský 1832 Joseph Dobrowsky, *Institutiones linguae Slavicae dialecti veteris quae quā apud Russos, Serbos aliosque ritus Graeci, tum apud Dalmatas glagolitas ritus Latini Slavos in libris sacris obtinet*. Vindobonae 1832.
- Doria 1987 Mario Doria, *Grande dizionario del dialetto veneto*. Storico, etimologico, fraseologico. Con la collaborazione di Claudio Noliani. Trieste 1987: Edizioni Il Meridiano Trieste.
- DTZ 1993 *Dolini Tolminke in Zadlašce*. Zbornik. Zbral in uredil Radovan Lipušček. Tolmin 1993: Triglavski narodni park, Republiški koordinacijski odbor gibanja »Znanost mladini« pri Zvezi organizacij za tehnično kulturo Slovenije.
- Du Cange Domino Du Cange, *Glossarium mediæ et infimæ Latinitatis I–VIII*. Unveränderter Nachdruck der Ausgabe von 1883–1887. Graz 1954.
- Dybo 1981 Vladimir A. Dybo, *Slavjanskaja akcentologija*. Opyt rekonstrukcii sistemy akcentnyh paradigm v praslavjanskom. Moskva 1981.
- Eckert 1983 Rainer Eckert, *Die Nominalstämme auf -i im Baltischen unter besonderer Berücksichtigung des Slawischen*. Berlin 1983: Akademie der Wissenschaften der DDR.
- Elezović Gliša Elezović, *Rečnik kosovsko-metohiskog dijalekta I–II*. Beograd 1932–1935: Srpska kraljevska akademija.
- ERSJ *Etimološki rečnik srpskog jezika I–*. Uredio Aleksandar Loma. Beograd 2003–: Institut za srpski jezik SANU.
- ERSJ OS Marta Bjeletić, Jasna Vlajić-Popović, Pavle Ivić, Aleksandar Loma, Snežana Petrović, Biljana Sikimić, *Ogledna sveska*. Beograd 1998: Institut za srpski jezik SANU.
- Erzetič 2007 Edvard Erzetič, *Slovar narečnih, etimoloških in toponomastičnih izrazov vasi Gradno in Višnjevik v Brdih*. 2. izdaja. Škofja Loka 2007.
- ÈSBM *Ètymalagičnyj slovník belaruskaj movy I–*. Minsk 1978–: Navuka i tehnik. ESJS *Ètymologický slovník jazyka staroslověnského I–*. Praha 1989–: Nakladatelství Československé akademie věd.
- ESSJ → Bezljaj ESSJ
- ÈSSJa *Ètymologičeskij slovar' slavjanskijh jazykov I–*. Moskva 1974–: Nauka.
- ESUM *Ètymologičnyj slovník ukrajins'koji movy I–*. Kyjiv 1982–. Naukova dumka.
- Ètimologija *Ètimologija*. Moskva 1963–.
- EWSS → Miklošič 1886
- EWU *Ètymologisches Wörterbuch des Ungarischen I–II*. Herausgeber Loránd Benkő. Budapest 1992–1994: Akadémiai Kiadó.
- Faggin 1985 Giorgio Faggin, *Vocabolario della lingua friulana I–II*. Udine 1985: Del Bianco.
- Filologija *Filologija I–*. Zagreb 1957–.
- FO 1981 *Fonološki opisi srpskohrvatskih/hrvatskosrpskih, slovenačkih i makedonskih govora obuhvaćenih opšteslovenskim lingvističkim atlasom*. Sarajevo 1981: Akademija nauka i umjetnosti Bosne i Hercegovine.
- Fraenkel Ernst Fraenkel, *Litauisches etymologisches Wörterbuch I–II*. Heidelberg 1962–1965: Carl Winter Universitätsverlag.

- Frisk Hjalmar Frisk, *Griechisches etymologisches Wörterbuch I–II*. Zweite, unveränderte Auflage. Heidelberg 1973.
- Fulda 1776 Friedrich Karl Fulda, *Sammlung und Abstammung germanischer Wurzelwörter*. Halle 1776.
- Gagović 2004 Svetožar Gagović, *Iz leksike Pive (selo Bezuje)* = Srpski dijalektološki zbornik LI, Beograd 2004.
- Giljanović Diss. 2011 Suzana Giljanović, *Leksikološko-etimološka razčlemba izbranih romanizmov v šavrinskih govorih*. Doktorska disertacija. Univerza v Ljubljani. Filozofska fakulteta. Ljubljana 2011.
- Glonar 1936 Joža Glonar, *Slovar slovenskega jezika*. Ljubljana 1936: Umetniška propaganda.
- Gorjaev 1896 Nikolaj Vasiljevič Gorjajev, *Sravnitel'nyj ètimologičeskij slovar' ruskago jazyka*. Tiflis 1896.
- Gradivo ESSJ *Gradivo za Etimološki slovar slovenskega jezika*. Hrani Etimološko-onomastična sekcija Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani.
- Gradivo OLA *Slovensko gradivo za Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas*. Dialektološka sekcija Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani.
- Gradivo SSKJ *Listkovno gradivo za Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani.
- Greenberg 2002 Marc L. Greenberg, *Zgodovinsko glasoslovje slovenskega jezika*. Maribor 2002: Aristej.
- Gregorič Jože Gregorič, *Gradivo za kostelski slovar*. Računalniška datoteka. Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU.
- GrH 1991 Nikolaus Bencsics et alii, *Gradišćanskohrvatsko-hrvatsko-nimški rječnik*. Zagreb – Eisenstadt 1991: Kommission für kulturelle Auslandsbeziehungen der R Kroatien, Institut für kroatische Sprache.
- Grimm Jakob Grimm, Wilhelm Grimm, *Deutsches Wörterbuch I–33*. Nachdruck. München 1984: Deutscher Taschenbuch Verlag.
- Grinčenko Borys Grinčenko, *Slovar' ukrajins'koji movy I–IV*. Kyjiv 1907–1909.
- Gutsman Oswald Gutsman, *Deutsch=windisches Wörterbuch mit einer Sammlung der verdeutschten windischen Stammwörter, und einiger vorzüglichern abstammenden Wörter*. Klagenfurt 1789. [Obrnjeno izdajo slovarja je izdelal Ludwig Karničar in je leta 1999 v Gradcu izšla kot 3. zvezek serije Slowenistische Forschungsberichte.]
- Habelić *Dictionar, ili Réchi Szlovenfzke zvezega ukup zebrane, u red poftztaulyene, i Diachkemi zlahkotene Trudom Jurja Habelichica*. Stampano u Nemskom Gradczu, pri Odvetku Widmanftadiuffa 1670.
- HDZb *Hrvatski dijalektološki zbornik 1–*. Zagreb 1956–: JAZU.
- HER *Hrvatski enciklopedijski rječnik*. Glavna urednika Liljana Jojić, Ranko Matasović. Zagreb 2003: Novi Liber.
- Hipolit Hipolit Novomeški, *Dictionarium trilingue ex tribus nobilissimis Europae linguis compositum*. In anteriori parte Latino-Germanico-Sclavonicum in posteriori parte Germanico-Sclavonico-Latinum 1711/12. Hrani Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani.

- Holub-Kopečný 1952 Josef Holub, František Kopečný, *Etymologický slovník jazyka českého*. Praha 1952: Státní nakladatelství učebnic v Praze.
- Holzer 2007 Georg Holzer, *Historische Grammatik des Kroatischen*. Einleitung und Lautgeschichte der Standardsprache. Frankfurt am Main 2007: Peter Lang GmbH.
- Houtzagers 1985 H. Peter Houtzagers, *The Čakavian dialect of Orlec on the island of Cres* (= Studies in Slavic and General Linguistics 5). Amsterdam 1985: Rodopi.
- IF *Indogermanische Forschungen 1*–. Zeitschrift für Indogermanistik und allgemeine Sprachwissenschaft. Berlin – New York 1891–: Walter de Gruyter.
- Ivančič Kutin 2007 Barbara Ivančič Kutin, *Slovar bovškega govora*. Ljubljana 2007: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Jakomin 1995 Dušan Jakomin, *Narečni slovar Sv. Antona pri Kopru*. Trst 1995: Škedenjski etnografski muzej.
- Jakubowicz 2010 Mariola Jakubowicz, *Drogi słów na przestrzeni wieków*. Warszawa 2010: Slawistyczny Ośrodek Wydawniczy.
- Jambrešić *Lexicon Latinum interpretatione Illyrica, Germanica, et Hungarica locuples, in usum potissimum studiosae juventutis digestum, ab Andrea Jambressich, Societatis Jesu sacerdote, Croata Zagoriensi*. Zagrabiae 1742. [Faksimile iz leta 1922 je izšel v Zagrebu: Zavod za hrvatski jezik Hrvatskoga filološkog inštituta.]
- Janežič 1851 Anton Janežič, *Popolni ročni slovar slovenskega in nemškega jezika. Slovensko-nemški del*. Celovec 1851: V založbi J. Sigmundove knjigar-nice.
- Janežič 1893 Anton Janežič, *Slovensko-nemški slovar*. Tretji natis. Predelal in pomnožil France Hubad. Celovec 1893: Družba svetega Mohorja.
- Jarnik 1822 Urban Jarnik, *Kleine Sammlung solcher altslavischen Wörter, welche im heutigen windischen Dialecte noch kräftig fortleben. Ein Beitrag zur Kenntniß der alten hochslovenischen Büchersprache*. Klagenfurt 1822: gedruckt und verlegt bei Anton Gelb.
- Jarnik 1832 Urban Jarnik, *Verfuch eines Etymologikons der Slowenifchen Mundart in Inner=Oesterreich*. Klagenfurt 1832: Gedruckt und verlegt von Ferdinand Edlen von Kleinmayr.
- Jejčič DN 2010 Irena Jejčič, *Slovar govora vasi Velike Žablje*. Besedje s tematiko sadovnjak, vinograd, vrt, polje, živali. Diplomsko delo. Univerza v Novi Gorici. Nova Gorica 2010.
- JiS *Jezik in slovstvo 1*–. Ljubljana 1955–: Slavistično društvo Slovenije.
- Jungmann Josef Jungmann, *Slovník česko-německý I–IV*. V Praze 1835–1839.
- Jurančič 1986 Janko Jurančič, *Srbskohrvatsko-slovenski slovar*. Tretja, znatno razširjena izdaja. Ljubljana 1986: Državna založba Slovenije.
- Jurišić 1973 Blaž Jurišić, *Rječnik govora otoka Vrgade*. II dio: Rječnik: Zagreb 1973: JAZU.
- JZ *Jezikoslovni zapiski 1*–. Glasilo Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU. Ljubljana 1991–.

- Kalsbeek 1998 Janneke Kalsbeek, *The Čakavian Dialect of Orbaníci near Žminj in Istria* (= Studies in Slavic and General Linguistics 25). Amsterdam – Atlanta: Rodopi 1998.
- Karadžić Vuk Stefanović Karadžić, *Srpski rječnik*. U Beču 1818.
- Karłowicz SGP Jan Karłowicz, *Słownik gwar polskich I–VI*. Kraków 1900–1911: Nakładem Akademii Umiejętności.
- Karničar 1990 Ludvik Karničar, *Der Obir-Dialekt in Kärnten*. Die Mundart von Ebriach/Obirsko. Wien 1990: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Kastelec-Vorenc Jože Stabej, *Slovensko-latinski slovar*. Po: Matija Kastelec – Gregor Vorenc, *Dictionarium Latino-Carniolicum (1680–1710)*. Ljubljana 1997: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Kenda 1926 Josip Kenda, *Slovarsko gradivo s Tolminskega*. Rokopis 1926. Hrani Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani.
- Kenda-Jež Diss. 2002 Karmen Kenda-Jež, *Cerkljansko narečje*. Teoretični model dialektološkega raziskovanja na zgledu besedišča in glasoslovja. Doktorska disertacija. Univerza v Ljubljani. Filozofska fakulteta. Ljubljana 2002.
- Kidrič 1930 France Kidrič, *Dobrovský in slovenski prepород njegove dobe*. Ljubljana 1930: Znanstveno društvo.
- Klajn-Šipka 2010 Ivan Klajn, Milan Šipka, *Veliki rečnik stranih reči i izraza*. Peto dopunjeno i ispravljeno izdanje. Novi Sad 2010: Prometej.
- Klemše 1993 Vlado Klemše, *Krajevna, ledinska in vodna imena v Števerjanu*. Gorica 1993: Slovensko planinsko društvo.
- KLS *Krajevni leksikon Slovenije I–IV*. Repertorij z uradnimi, topografskimi, zemljepisnimi, zgodovinskimi, kulturnimi, gospodarskimi in turističnimi podatki vseh krajev Slovenije. S sodelovanjem Franceta Planine in Živka Šifrerja pripravil in uredil Roman Savnik. Ljubljana 1968–1980: Državna založba Slovenije.
- Kluge²³ Kluge, *Etymologisches Wörterbuch der deutschen Sprache*. Bearbeitet von Elmar Seebold. 23., erweiterte Auflage. Berlin – New York 1995: Walter de Gruyter.
- KNBSJ *Knjižno in narečno besedoslovje slovenskega jezika* (= Zora 32). Uredil Marko Jesenšek. Maribor 2005: Slavistično društvo Maribor.
- Knobloch 1986 *Sprachwissenschaftliches Wörterbuch*. Lieferung 10. Herausgegeben von Johann Knobloch. Heidelberg 1986: Carl Winter Universitätsverlag.
- Kos 1948 Milko Kos, *Srednjeveški urbarji za Slovenijo*. Zvezek drugi. Urbarji Slovenskega Primorja. Ljubljana 1948: Akademija znanosti in umetnosti.
- Kosovitz 1968 Ernesto Kosovitz, *Dizionario-vocabolario del dialetto triestino e della lingua italiana*. Con introduzione di Mario Doria. Trieste 1968: Libreria internazionale Italo Svevo.
- Koštiál SEB, rkp. Ivan Koštiál, *Slovenski etimološki besednjak*. Rokopis. Hrani Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani.
- Koštiál SES Ivan Koštiál, *Slovenski etimološki slovarček od »a« do »krik« in (zadaj) od macelj do morka (po Bernekerju)*. Rokopis. Hrani Narodna in univerzitetna knjižnica v Ljubljani.

- Kranzmayer-Lessiak *Wörterbuch der deutschen Sprachinselmundart von Zarz/Sorica und Deutschrut/Rut in Jugoslawien*. Von Eberhard Kranzmayer und Primus Lessiak. Herausgegeben von Maria Hornung und Alfred Ogris. Klagenfurt 1983: Verlag des Geschichtsvereins für Kärnten.
- Kratil → Platon
- Kukanja 1987/88 Vera Kukanja, *Slovenski dialektološki leksikalni atlas koprške pokrajine SDLA – KP (1)*. Tesi di laurea. Università degli studi di Trieste. Trieste 1987/1988.
- Kurkina 1992 Ljubov' V. Kurkina, *Dijalektnaja struktura praslavjanskogo jazyka po dannym južnoslavjanskoi leksiki*. Ljubljana 1992: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Kurkina 2011 Ljubov' V. Kurkina, *Kul'tura podsečno-ognevo zemledelija v zerkale jazyka*. Moskva 2011: Izdatel'skij centr Azbukovnik.
- LEI Max Pfister, *Lessico etimologico italiano I–*. Wiesbaden 1984–: Dr. Ludwig Reichert Verlag.
- Lenček 1996 Rado L. Lenček, *Izbrane razprave in eseji*. Uredila Marta Pirnat-Greenberg. Ljubljana 1996: Slovenska matica v Ljubljani.
- Lexer Matthias Lexer, *Mittelhochdeutsches Handwörterbuch I–III*. Leipzig 1872–1878: Verlag von S. Hirzel.
- LF/FPh *Listy filologické/Folia philologica I–*. Praha 1874–: Academia.
- LiAK *Datoteka ledinskih imen Agencije RS za kmetijske trge in razvoj podeželja* (stanje 2003). Hrani Etimološko-onomastična sekcija Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani.
- Lindner Thomas Lindner, *Indogermanische Grammatik*. Band IV/1. Komposition. Lieferung 1, 2. Heidelberg 2011, 2012: Universitätsverlag Winter.
- Lipljin 2002 Tomislav Lipljin, *Rječnik varaždinskoga kajkavskog govora*. Varaždin 2002: Garestin.
- LIV² *Lexikon der indogermanischen Verben*. Die Wurzeln und ihre Primärstammbildungen. Unter Leitung von Helmut Rix. Zweite, erweiterte und verbesserte Auflage bearbeitet von Martin Kümmel und Helmut Rix. Wiesbaden 2001: Dr. Ludwig Reichert Verlag.
- LMS *Letopis Matice slovenske*. Ljubljana 1867–1912. [V njem je bil v štirih nadaljevanjih v letih 1875, 1879, 1880 in 1883 objavljen za slovensko narečno leksiko v gradivnem in interpretativnem oziru bogat in pomemben članek Frana Erjavca *Iz pótno torbe*.]
- Logar 1990 Tine Logar, *Slovenska narečja*. V: *Slovenija*. Karta slovenskih narečij 1 : 500.000. Ljubljana 1990: Geodetski zavod Slovenije.
- Logar 1996 Tine Logar, *Dialektološke in jezikovnozgodovinske razprave*. Uredila Karmen Kenda-Jež. Ljubljana 1996: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Lorentz Friedrich Lorentz, *Pomoranisches Wörterbuch I–III*. Berlin 1958–1971: Akademie Verlag.
- LuE 1980 *Lautgeschichte und Etymologie*. Akten der VI. Fachtagung der Indogermanischen Gesellschaft Wien, 24.–29. September 1978. Herausgegeben von Manfred Mayrhofer, Martin Peters, Oskar E. Pfeiffer. Wiesbaden 1980: Dr. Ludwig Reichert Verlag.

- Machek 1954 Václav Machek, *Česká a slovenská jména rostlin*. Praha 1954: Nakladatelství Československé akademie věd.
- Machek 1957 Václav Machek, *Etymologický slovník jazyka českého a slovenského*. Praha 1957.
- Machek 1968 Václav Machek, *Etymologický slovník jazyka českého*. Druhé, opravené a doplněné vydání. Praha 1968: Nakladatelství Československé akademie věd.
- Magner-Jutronić 2006 Thomas F. Magner, Dunja Jutronić, *Rječnik splitskog govora/A Dictionary of Split Dialect*. Zagreb, Dubrovnik 2006: Dubrovnik University Press.
- Malnar 2002 Slavko Malnar, *Pamejnek*. Čabar – Rijeka 2002: Matica hrvatska Čabar, Adamić.
- Malnar 2008 Slavko Malnar, *Rječnik govora čabarskog kraja*. Čabar 2008: Matica hrvatska – Ogranak u Čabru.
- Manzini-Rocchi 1995 Giulio Manzini, Luciano Rocchi, *Dizionario storico fraseologico etimologico del dialetto di Capodistria*. Trieste – Rovigno 1995.
- Marešić-Miholek 2001 Jela Marešić, Vladimir Miholek, *Opis i rječnik đurđevačkoga govora*. Đurđevac 2001: Gradska knjižnica Đurđevac.
- Marzell *Wörterbuch der deutschen Pflanzennamen I–V*. Mit Unterstützung der Preussischen Akademie der Wissenschaften bearbeitet von Heinrich Marzell unter Mitwirkung von Wilhelm Wissmann. Leipzig 1943–1958: Verlag von S. Hirzel.
- Matasović 2009 Ranko Matasović, *Etymological Dictionary of Proto-Celtic*. Leiden – Boston 2009: Brill.
- Mayrhofer Manfred Mayrhofer, *Etymologisches Wörterbuch der Altindoarischen I–III*. Heidelberg 1986–2001: Universitätsverlag C. Winter.
- Megiser 1592 Hieronymus Megiser, *Slovenisch-deutsch-lateinisches Wörterbuch*. Neugestaltung und Faksimile der ersten Ausgabe aus dem Jahre 1592. Bearbeitet von Annelies Läg Reid/Slovensko-nemški-latinski slovar. Preureditev in posnetek prve izdaje iz leta 1592. Priredila Annelies Läg Reid. Wiesbaden 1967: Otto Harrassowitz.
- Megiser 1603 Hieronymus Megiser, *Thesaurus polyglottus*. Iz njega je slovensko besedje z latinskimi in nemškimi pomeni za Slovensko-latinsko-nemški slovar izpisal in uredil Jože Stabéj. Ljubljana 1977: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- MegPlet 2008 *Od Megiserja do elektronske izdaje Pleteršnikovega slovarja* (= Zora 56). Uredil Marko Jesenšek. Maribor 2008.
- Mende 1956 Manfred Mende, *Romanische Lehnwörter im Slowenischen*. Inaugural-Dissertation. Philosophische Fakultät der Freien Universität Berlin. Fak: N° 263. Berlin 1956. [Tipkopis.]
- MEP *Methods of Etymological Practice* (= SEB 14). Edited by Bohumil Vykypěl and Vít Boček. Praha 2012: Nakladatelství Lidové noviny.
- Merkù 1999 Pavle Merkù, *Slovenska krajevna imena v Italiji*. Priročnik/Toponimi Sloveni in Italia. Manuale. Trst 1999: Mladika.
- Merkù 2006 Pavle Merkù, *Krajevno imenoslovje na slovenskem zahodu*. Uredila

- Metka Furlan in Silvo Torkar. Ljubljana 2006: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Metelko 1825 Franz Seraph. Metelko, *Lehrgebäude der Slowenischen Sprache im Königreiche Illyrien und in den benachbarten Provinzen*. Nach dem Lehrgebäude der böhm. Sprache des Hrn. Abbé Dobrowsky. Laibach 1825: Gedrückt bey Leopold Eger, Gubernialbuchdrucker.
- Meyer-Lübke Wilhelm Meyer-Lübke, *Romanisches etymologisches Wörterbuch*. Heidelberg 1911: Carl Winter's Universitätsbuchhandlung.
- Mikalja Jakov Mikalja, *Blago jezika slovinskoga ili slovník, u komu izgovaraju se riječi slovinske latinski in djački*. Thesaurus linguae Illyricae sive dictionarium Illyricum labore Jacobi Micalia societ. Jesu collectum. Lavreti 1649.
- Miklošič 1862–1865 Franz Miklosich, *Lexicon Palaeoslovenico-Graeco-Latinum*. Vindobonae 1862–1865: Guilelmus Braumüller.
- Miklošič 1867 Franz Miklosich, *Die fremdwörter in den slavischen sprachen*. Wien 1867: Aus der kaiserlich-königlichen hof- und staatsdruckerei.
- Miklošič 1872–1874 Franz Miklosich, *Slavischen Ortsnamen aus Appellativen I–II*. Wien 1872–1874.
- Miklošič 1886 Franz Miklosich, *Etymologisches Wörterbuch der slavischen Sprachen*. Wien 1886: Wilhelm Braumüller.
- Milevoj 2006 Marijan Milevoj, *Gonan po nase*. Rječnik labinske cakavice. II. izmjenjeno i dopunjeno izdanje. Labin 2006: Mathias Flacius.
- Mladenov Stefan Mladenov, *Etimologički i pravopisen rečnik na bālgarskija knižoven ezik*. Sofija 1941: Knigoizdatelstvo Hristo G. Danov.
- Mukič 2005 Francek Mukič, *Porabsko-knjižnoslovensko-madžarski slovar*. Szombathely 2005: Zveza Slovencev na Madžarskem.
- Murko 1833¹ Anton Janez Murko, *Slovensko nemški in nemško-slovenski ročni besednik. Kakor se slovenščina govori na Štajerskim, Koroškim, Krajskim in v zahodnih straneh na Vogerskem. Slovensko-nemški Del*. V Gradci 1833: V zalogi in na prodaj per Franci Ferstli.
- Murko 1833² Anton Johann Murko, *Deutsch-slowenisches und slowenisch-deutsches Handwörterbuch. Nach den Volkssprecharten der Slowenen in Steiermark, Kärnten, Krain und Ungarn's westlichen Distrikten. Deutsch-Slowenischer Theil*. Grätz 1833: Verlag der Franz Ferstl'schen Buchhandlung.
- NarP *Narečna prepletanja*. Zbral in uredil Goran Filipi. Koper 2011: Univerzitetna založba Annales.
- NBD *Narysy pa belaruskaj dyjalektalogii*. Pad redakcyjaj R. I. Avanesava. Minsk 1964.
- Nemanić Đ. Nemančić, *Čakavisch-kroatische Studien*. Akzentlehre. Wien 1883, 1884, 1885: In Commission dei Carl Gerold's Sohn.
- NIL Dagmar S. Wodtko, Britta Sofie Irslinger, Carolin Schneider, *Nomina im indogermanischen Lexikon*. Heidelberg 2008: C. Winter Verlag.
- Nogradnik 1965 Christa Nogradnik, *Die deutschen Lehnwörter in der windischen Mundart von Möchling im Jauntale*. Dissertation zur Erlangung des Doktorgrades an der philosophische Fakultät der Universität Wien. Wien 1964.

- Nosovič Ivan I. Nosovič, *Slovar' belorusskago narečija*. Sanktpeterburg 1870: Tipografija Imperatorskoj Akademiji Nauk.
- Novak 1985 Franc Novak, *Slovar beltinskega prekmurskega govora*. Murska Sobota 1985: Pomurska založba.
- Novak 1996 Franc Novak, *Slovar beltinskega prekmurskega govora*. Drugo, popravljeno in dopolnjeno izdajo priredil in uredil Vilko Novak. Murska Sobota 1996: Pomurska založba.
- Novak 2006 Vilko Novak, *Slovar stare knjižne prekmurščine*. Ljubljana 2006: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- NP *Il nuovo Pirona*. Vocabolario friulano. Aggiunte e correzioni riordinate da Giovanni Frau per la seconda edizione (1922). Udine 2004.
- OLA L 1, 1988 *Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas*. Serija leksiko-slovoobrazovatel'naja 1. Životnyj mir. Moskva 1988: Nauka.
- OLA L 2, 2000 *Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas*. Serija leksiko-slovoobrazovatel'naja 2. Životnovodstvo. Warszawa 2000.
- OLA L 3, 2000 *Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas*. Serija leksiko-slovoobrazovatel'naja 3. Rastitel'nyj mir. Minsk 2000: Nacional'naja akademija nauk Belarusi, Institut jazykoznanija imeni Jakuba Kolasa.
- OLA L 8, 2003 *Obščeslavjanskij lingvističeskij atlas*. Serija leksiko-slovoobrazovatel'naja 8. Profesiji i obščestvennaja žizn'. Warszawa 2003.
- Onions *The Oxford Dictionary of English Etymology*. Edited by C. T. Onions with the assistance of G. W. S. Friedrichsen and R. W. Burchfield. Oxford 1967: Oxford University Press.
- OPr *Onomatološki prilozi 1–*. Beograd 1979–: Srpska akademija nauka i umetnosti.
- Orlovský 1982 Jozef Orlovský, *Gemerský nářečový slovník*. Rimavská Sobota 1982: Vydavatel'stvo Osveta.
- ÖWb³⁰ *Österreichisches Wörterbuch*. Mittlere Ausgabe. 30., durchgesehene Auflage. Wien 1968: Jugend & Volk.
- Pedersen 1909 Holger Pedersen, *Vergleichende Grammatik der keltischen Sprachen I*. Einleitung und Lautlehre. Göttingen 1909: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Peters 1980 Martin Peters, *Untersuchungen zur Vertretung der indogermanischen Laryngale im Griechischen*. Wien 1980: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Pfeifer⁵ *Etymologisches Wörterbuch des Deutschen*. Erarbeitet unter der Leitung von Wolfgang Pfeifer. 5. Auflage der Taschenbuchausgabe. München 2000: Deutscher Taschenbuch Verlag GmbH & Co. KG.
- Platon Platon, *Zbrana dela I–II*. Prevod in spremna besedila Gorazd Kocijančič. Celje 2006: Mohorjeva družba.
- Pleteršnik Maks Pleteršnik, *Slovensko-nemški slovar 1894–1895*. Elektronsko izdajo iz leta 2006 uredile Metka Furlan, Helena Dobrovoljc in Helena Jazbec. Ljubljana 2006: Založba ZRC.
- Pohlin Marko Pohlin, *Tu malu besedishe treh jesikov 1781*. Faksimile prve izdaje. München 1972: Dr. Dr. Rudolf Trofenik.

- Pohlin 1792 Marko Pohlin, *Glossarium Slavicum 1792*. Faksimile der ersten Ausgabe/Faksimile prve izdaje. München 1973: Dr. Dr. Rudolf Trofenik.
- Pokorny Julius Pokorny, *Indogermanisches etymologisches Wörterbuch I–II*. Bern – München 1951–1969: Francke.
- Popovič 2007 Janez Žiga Valentin Popovič, *Glossarium Vindicum*. Osnutek slovenskega slovarja iz druge polovice 18. stoletja. Uredil Richard Reutner v sodelovanju s Petrom Weissom. Ljubljana 2007: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Pucer 2000 Alberto Pucer, *Istrska kuhinja*. Pr nes kuhemo po naše. Ljubljana 2000: ČZD Kmečki glas.
- Rajh 2010 Bernard Rajh, *Gúčati po antùjoško*. Gradivo za narečni slovar severozahodnoprleškega govora (= Zora 73). Bielsko-Biala, Budapest, Kansas, Maribor, Praha 2010.
- Ramovš 1924 Fran Ramovš, *Historična gramatika slovenskega jezika*. II. Konzonantizem. Ljubljana 1924: Založila Učiteljska tiskarna.
- Ramovš 1935 Fran Ramovš, *Historična gramatika slovenskega jezika*. VII. Dialekti. Ljubljana 1935: Založila Učiteljska tiskarna.
- Ramovš 1943 Fran Ramovš, Komisija za Etimološki slovar slovenskega jezika. V: *Letopis Akademije znanosti in umetnosti v Ljubljani*. Prva knjiga: 1938–1942. Uredil Fran Ramovš. V Ljubljani 1943: Založila Akademija znanosti in umetnosti. Str. 352–359.
- Ramovš 1997 Fran Ramovš, *Zbrano delo*. Druga knjiga. Uredil Jože Toporišič. Ljubljana 1997: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Rasprave IHJJ *Rasprave Instituta za hrvatski jezik i jezikoslovlje 1–*. Zagreb 1979–: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- Ravnik 1996 Mojca Ravnik, *Bratje, sestre, strniči, zermani*. Družina in sorodstvo v vaseh v Slovenski Istri. Ljubljana, Koper 1996: Znanstvenoraziskovalni center SAZU, Lipa.
- Razgledi *Razgledi*. Trst 1946–1955: Založništvo tržaškega tiska.
- Razpet 2006 Marko Razpet, *Kako se reče po cerkljansko*. Cerklno, Ljubljana 2006: Občina Cerklno, Založništvo Jutro.
- Razprave SAZU/II *Razprave*. Razred za filološke in literarne vede. Ljubljana 1950–: Izdaja Slovenska akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani.
- Razprave ZDHV *Razprave Znanstvenega društva za humanistične vede v Ljubljani*. Ljubljana 1923–1940.
- Rečnik MS *Rečnik srpskohrvatskoga književnog jezika I–VI*. Novi Sad – Zagreb 1967–1976: Matica srpska, Matica hrvatska.
- Rečnik SANU *Rečnik srpskohrvatskog književnog i narodnog jezika 1–*. Beograd 1959–: Srpska akademija nauka i umetnosti.
- Rešetar 1907 Milan Rešetar, *Der štokavische Dialekt*. Wien 1907: Alfred Hölder.
- Rigler 1963 Jakob Rigler, *Južnonotranjski govori*. Akcent in glasoslovje govorov med Snežnikom in Slavnikom. Ljubljana 1963: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Rigler 2001 Jakob Rigler, *Zbrani spisi 1*. Jezikovnozgodovinske in dialektološke razprave. Uredila Vera Smole. Ljubljana 2001: Založba ZRC, ZRC SAZU.

- Rigoni-Salvino 1999 Simona Rigoni, Stefania Salvino, *Vocabolario italiano – natisonia-no*. San Leonardo 1999: Editore Comitato Pro Clastra O.N.L.U.S.
- Rosamani 1990 Enrico Rosamani, *Vocabolario giuliano*. Trieste 1990: Edizioni Lint.
- RS *Rocznik Slawistyczny 1–*. Kraków 1908–, Wrocław 1956–.
- RSGV *Rečnik srpskih govora Vojvodine 1–10*. Redaktor Dragoljub Petrović. Novi Sad 2000–2010: Matica srpska.
- Sarup 1967 Lakshman Sarup, *The Nighanṭu and the Nirukta*. The oldest Indian treatise on etymology, philology and semantics. Second reprint. Delhi 1967: Motilal Banarsidas.
- SBL *Slovenski biografski leksikon*. Prva knjiga. Uredila Izidor Cankar in Franc Ksaver Lukman s sodelovanjem uredniškega odbora. Ljubljana 1925–1932: Založila Zadržna gospodarska banka.
- SC *Slavia centralis 1–*. Maribor 2008–: Filozofska fakulteta. Oddelek za slovanske jezike in književnosti.
- Schrijver 1991 Peter Schrijver, *The Reflexes of the Proto-Indo-European Laryngeals in Latin*. Amsterdam – Atlanta 1991: Rodopi.
- Schöpf J. B. Schöpf, *Tirolisches Idiotikon von J. B. Schöpf*. Nach dessen Tode vollendet von Anton J. Hofer. Neudruck der Ausgabe 1866. Schaan/Lichtenstein 1982: Sändig Reprint Verlag.
- Schuster-Šewc Heinz Schuster-Šewc, *Historisch-etymologisches Wörterbuch der ober- und niedersorbischen Sprache 1–5*. Bautzen 1983–1996: VEB Domowina-Verlag.
- Schütz 1957 Joseph Schütz, *Die geographische Terminologie des Serbokroatischen*. Berlin 1957: Akademie Verlag.
- Scopolia *Scopolia 1–*. Glasilo Prirodoslovnega muzeja Slovenije. Ljubljana 1978–: Prirodoslovni muzej Slovenije.
- SDLA-SI Rada Cossutta, Franco Crevatin, *Slovenski dialektološki leksikalni atlas Slovenske Istre I–II*. Koper 2005–2006: Založba Annales.
- SDZb *Srpski dijalektološki zbornik 1–*. Rasprave i građa. Beograd 1905–: Institut za srpskohrvatski jezik/Srpska akademija nauka i umetnosti, Institut za srpski jezik.
- SEB *Studia etymologica Brunensia 1–*. Editorke Ilona Janyšková, Helena Karlíková. Praha 2000–.
- SEB 1 2000 *Studia etymologica Brunensia 1*. Sbornik příspěvků z mezinárodní vědecké konference. Editorke Ilona Janyšková, Helena Karlíková. Praha 2000: Euroslavica.
- SEB 6 2009 *Studia etymologica Brunensia 6*. Sbornik příspěvků z mezinárodní vědecké konference. Editorke Ilona Janyšková, Helena Karlíková. Praha 2009: Nakladatelství Lidové noviny.
- SED 2007 *Slovenska etimologija danas*. Zbornik simpozijuma održanog od 5. do 7. septembra 2006. godine. Urednik Aleksandar Loma. Beograd 2007: Institut za srpski jezik SANU.
- SEK Wiesław Boryś, Hanna Popowska-Taborska, *Słownik etymologiczny kaszubszczyzny I–VI*. Warszawa 1994–2010: Polska Akademia Nauk.

- SEL *Slovenski etnološki leksikon*. Uredil Angelos Baš s sodelovanjem uredniških odborov. Ljubljana 2004: Mladinska knjiga.
- SJ/SLS *Slovenski jezik/Slovene Linguistic Studies I–*. Ljubljana – Lawrence 1997–: Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU – The Joyce and Elizabeth Hall Center for the Humanities, University of Kansas.
- SKI *Slovenska krajevna imena*. Ljubljana 1985: Cankarjeva založba.
- Skok Petar Skok, *Etimologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika I–IV*. Zagreb 1971–1974: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- Skubic 1997 Mitja Skubic, *Romanske jezikovne prvine na zahodni slovenski jezikovni meji*. Ljubljana 1997: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- SLA *Gradivo za Slovenski lingvistični atlas*. Hrani Dialektološka sekcija Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani.
- SLA 1.1 Jožica Škofic et alii, *Slovenski lingvistični atlas 1.1 = Atlas*. Ljubljana 2011: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- SLA 1.2 Jožica Škofic et alii, *Slovenski lingvistični atlas 1.2 = Komentarji*. Ljubljana 2011: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Slavia *Slavia I–*. Časopis pro slovanskou filologii. Praha 1922–: Slovanský ústav AV ČR.
- Sławski Franciszek Sławski, *Słownik etymologiczny języka polskiego I–*. Kraków 1952–: Nakładem Towarzystwa miłośników języka polskiego.
- Slovanka *Slovanka*. Zur Kenntniss der alten und neuen slawischen Literatur, der Sprachkunde nach allen Mundarte, der Geschichte und Altertümer 1–2. Praga 1814–1815: In der Herrlichen Buchhandlung.
- Smoczyński 2003 Wojciech Smoczyński, *Hiat laryngalny v jazykách balto-słowiańskich*. Kraków 2003: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Smole Diss. 1994 Vera Smole, *Oblikoglasje in oblikoslovje šentruperskega govora*. Univerza v Ljubljani. Filozofska fakulteta. Doktorsko delo. Ljubljana 1994.
- SNB *Slovar novejšega besedja slovenskega jezika*. Uredila Aleksandra Bizjak Končar, Marko Snoj. Ljubljana 2013: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Snoj 1997 Marko Snoj, *Slovenski etimološki slovar*. Ljubljana 1997: Mladinska knjiga.
- Snoj 2003² Marko Snoj, *Slovenski etimološki slovar*. Druga, predelana in dopolnjena izdaja. Ljubljana 2003: Modrijan, Založba ZRC SAZU.
- Snoj 2006 → Svetokriški
- Snoj 2009 Marko Snoj, *Etimološki slovar slovenskih zemljepisnih imen*. Ljubljana 2009: Modrijan, Založba ZRC.
- SNSR 2009 *Slovenska narečja med sistemom in rabo* (= Obdobja, Metode in zvrsti, 26). Uredila Vera Smole, Ljubljana 2009: Znanstvena založba Filozofske fakultete.
- SP *Słownik prasłowiański I–*. Wrocław – Warszawa – Kraków – Gdańsk 1974–: Wydawnictwo Polskiej Akademii Nauk.
- SP 1962 *Slovenski pravopis*. Ljubljana 1962: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.

- SP 2001 *Slovenski pravopis*. Uredniški odbor Jože Toporišič et alii. Ljubljana 2001: Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Znanstvenoraziskovalni center SAZU.
- Spinozzi Monai 2009 Liliana Spinozzi Monai, *Il Glossario del dialetto del Torre di Jan Baudouin de Courtenay*. Udine 2009: Consorzio Universitario del Friuli.
- SR *Slavistična revija 1–*. Časopis za jezikoslovje in literarne vede. Ljubljana 1948–: Slavistično društvo Slovenije.
- SRNG *Slovar' russkih narodnyh govorov 1–*, Leningrad (Moskva – Sankt-Peterburg) 1965–.
- SS *Sorbischer Sprachatlas I–XV*. Bearbeitet von M. Fasske, H. Jentsch und S. Michalk. Bautzen 1965–1996: Domowina.
- SSJLK *Seminar slovenskega jezika, kulture in literature 1–*. Zbornik. Ljubljana 1965–: Filozofska fakulteta.
- SSKJ *Slovar slovenskega knjižnega jezika I–V*. Ljubljana 1970–1991: Državna založba Slovenije.
- SSS 2011 Aleš Guček et alii, *Slovenski smučarski slovar*. Uredila Ljudmila Bokal. Ljubljana 2011: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Stankovska 2002 Ljubica Stankovska, *Sufiksiti -jb, -bjb, -b vo makedonskata toponimija*. Prilep 2002: Institut za staroslovenska kultura.
- Starec 2002 Roberto Starec, *Speljati vodo na svoj mlin*. Vodni mlini v Istri. Koper 2002: Zgodovinsko društvo za južno Primorsko, Znanstveno-raziskovalno središče Republike Slovenije.
- Steenwijk 1992 Han Steenwijk, *The Slovene Dialect of Resia*. San Giorgio (= Studies in Slavic and General Linguistics 18). Amsterdam – Atlanta 1992: Rodopi.
- Striedter-Temps 1963 Hildegard Striedter-Temps, *Deutsche Lehnwörter im Slovenischen*. Wiesbaden 1963: Otto Harrassowitz.
- Studi Goriziani *Studi Goriziani 1–*. Rivista della Biblioteca Statale Isontina di Gorizia. Gorizia 1923–: Biblioteca Statale Isontina di Gorizia.
- Svetokriški Marko Snoj, *Slovar jezika Janeza Svetokriškega 1–2*. Ljubljana 2006: Založba ZRC.
- Šafařík 1864 Pavel Jozef Šafařík, *Geschichte der südslawischen Literatur I*. Slowenisches und glagolitisches Schriftthum. Aus dessen handschriftlichem Nachlasse herausgegeben von Josef Jireček. Prag 1964: Verlag Friedrich Tempsky.
- Šašel 1957 Jaro Šašel, *Rožanski narečni besednjak*. Rokopis 1957. Hrani Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani.
- Šašelj *Bisernice iz belokranjskega narodnega zaklada I–II*. V Adlešičih nabral Ivan Šašelj. Ljubljana 1906–1909: Katoliško tisk. društvo v Ljubljani.
- Šavli Diss. 1960/61 Giovanni Šavli, *Contributi alla conoscenza del Vocabolario italiano e schiavo di Alasia da Sommaripa*. Tesi di laurea. Università degli studi di Roma. Roma 1960/1961.
- Šega Diss. 2006 Agata Šega, *Starejši latinizmi in romanizmi v slovenščini*. Doktorska disertacija. Univerza v Ljubljani. Filozofska fakulteta. Ljubljana 2006.

- Šekli 2008 Matej Šekli, *Zemljepisna in osebna lastna imena v kraju Livek in njegovi okolici*. Ljubljana 2008: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Šimunović 2006 Petar Šimunović, *Rječnik bračkih čakavskih govora*. Supetar 2006: Brevijar.
- Šivic-Dular 1999 Alenka Šivic-Dular, *Besedna družina iz korena *god- v slovanskih jezikih*. Pomenoslovna razčlemba v kulturološkem kontekstu. Ljubljana 1999: Založba ZRC.
- Škaljić 1989 Abdulah Škaljić, *Turcizmi u srpskohrvatskom jeziku*. Šesto izdanje. Sarajevo 1989: Svjetlost.
- Škofic Diss. 1996 Jožica Škofic, *Glasoslovje, oblikoslovje in besedišče govora Kroke na Gorenjskem*. Disertacija. Univerza v Ljubljani. Filozofska fakulteta. Ljubljana 1996.
- Škrabec P. Stanislav Škrabec, *Jezikoslovna dela 1–4*. Uredil Jože Toporišič. Nova Gorica 1994–1998: Frančiškanski samostan Kostanjevica.
- Škrlep 1999 Dušan Škrlep, *Slovar poljanskega narečja*. Gorenja vas 1999: Gostilna Poni.
- Špehonja 2003 Nino Špehonja, *Vocabolario del Nediško*. [Uporabljena je bila leta 2003 na http://www.lintver.it/pdf/vocabolario_nationiano-italiano.pdf dostopna datoteka.]
- Špehonja 2012¹ Nino Špehonja, *Besednjak Nediško-Taljansko*. Cormons 2012: Poligrafiche San Marco.
- Špehonja 2012² Nino Špehonja, *Vocabolario Italiano-Nediško*. Cormons 2012: Poligrafiche San Marco.
- Štrekelj 1887 Karl Štrekelj, *Morphologie des Görzer Mittelkarstidialektes mit besonderer Berücksichtigung der Betonungsverhältnisse*. Wien 1887: In Commission bei Carl Gerold's Sohn.
- Šulek 1879 Bogoslav Šulek, *Jugoslavenski imenik bilja*. U Zagrebu 1879: Jugoslavenska akademija znanosti i umjetnosti.
- TaT *Tones and Theories*. Proceedings of the International Workshop on Balto-Slavic Accentology. Zagreb, 1 – 3 July 2005. Edited by Mate Kapović and Ranko Matasović. Zagreb 2007: Institut za hrvatski jezik i jezikoslovlje.
- TESDL 2012 *Theory and Empiricism in Slavonic Diachronic Linguistics* (= SEB 15). Edited by Ilona Janyšková & Helena Karlíková. Praha 2012: Nakladatelství Lidové noviny.
- Težak 1981 Stjepko Težak, *Ozaljski govor – Hrvatski dialektološki zbornik V*, 1981, 203–427.
- Tiktin Heymann Tiktin, *Dicționar român-german I–III*. Bucuresci 1903–1925: Imprimeria statuluî.
- Tominec 1964 Ivan Tominec, *Črnovrški dialekt*. Kratka monografija in slovar. Ljubljana 1964: Slovenska akademija znanosti in umetnosti.
- Toporišič 1992 Jože Toporišič, *Enciklopedija slovenskega jezika*. Ljubljana 1992: Cankarjeva založba v Ljubljani.
- Tornow 1989 Siegfried Tornow, *Burgenlandkroatisches Dialektwörterbuch*. Die vlahischen Ortschaften. Berlin 1989: Otto Harrassowitz.

- TOU *Toponimija otoka Ugljana*. Glavi urednik Vladimir Skračić. Zadar 2007: Sveučilište u Zadru. Centar za jadranska onomastična istraživanja.
- Traditiones *Traditiones I–*. Zbornik Inštituta za slovensko narodopisje ZRC SAZU. Ljubljana 1972–: SAZU.
- Trautmann 1923 Reinhold Trautmann, *Baltisch-slavisches Wörterbuch*. Göttingen 1923: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Trubačev 1959 Oleg Nikolajevič Trubačov, *Istorija slavjanskih terminov rodstva*. Moskva 1959: Izdatel'stvo Akademiji nauk SSSR.
- Trubar 1595 Primož Trubar, *Hišna postila*. Tübingen 1595.
- TSVK *Thesaurus der slowenischen Volkssprache in Kärnten I–*. Herausgegeben von Stanislav Hafner und Erich Prunč. Wien 1982–: Verlag der Österreichischen Akademie der Wissenschaften.
- Turčić 2002 Branko Turčić, *Sedmoškjani*. Prvi čakavski rječnik. Rijeka 2002: Adamić.
- Vaillant André Vaillant, *Grammaire comparée des langues slaves I–IV*. Lyon, Paris 1950–1974.
- Valjavec 1883 Matija Valjavec, *Prinosi k naglasu u novoslovenskem jeziku*. U Zagrebu 1883: Tisak Dioničke tiskare.
- Valvasor 1689 Janez Vajkard Valvasor, *Die Ehre dess Hertzogtums Crain 1–4*. Laybach 1689.
- Vascotto 1987 Antonio Vascotto, *Voci della parlata Isolana nella prima metà di questo secolo*. Imola 1987.
- Vasmer Maks Fasmer, *Ètimologičeskij slovar' ruskogo jazyka I–IV*. Pervod s nemeckogo i dopolnenija člana-korrespondenta AN SSSR O. N. Trubačeva. Izdanije vtoroje, stereotipnoje. Moskva 1986: Progress.
- Večerka 2006 Radoslav Večerka a kolektiv, *K pramenùm slov*. Uvedeni do etimologije. Praha 2006: Nakladatelství Lidové noviny.
- Velčić 2003 Nikola Velčić, *Besedar Bejske Tramuntane*. Mali Lošinj, Beli, Rijeka 2003: Adamić.
- Verbinc 1974⁴ France Verbinc, *Slovar tujk*. Četrta izdaja. Ljubljana 1974: Cankarjeva založba.
- VFDB Silvio Domini, Aldo Fulizi, Aldo Miniussi, Giordano Vittori, *Vocabolario fraseologico del dialetto »bisiàc«*. Bologna 1985: Capelli editore.
- Vidoeski Božidar Vidoeski, *Geografskata terminologija vo dijalektite na makedonski jazik*. Skopje 1999: Makedonska akademija na naukite i umetnostite.
- Vinja Vojmir Vinja, *Jadranske etimologije I–III*. Jadranske dopune Skokovu etimologijskom rječniku. Zagreb 1998–2004: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, Školska knjiga.
- Vinja 1986 Vojmir Vinja, *Jadranska fauna I–II*. Etimologija i struktura naziva. Split 1986: JAZU, Logos.
- VJa *Voprosy jazykoznanija 1–*. Moskva 1952–.
- Vlajić-Popović 2001 Jasna Vlajić-Popović, *Istorijska semantika glagola udaranja u srpskom jeziku*. Preko etimologije do modela semasiološkog rečnika. Beograd 2002: Institut za srpski jezik SANU.

- Vondrák² Wenzel Vondrák, *Vergleichende slavische Grammatik I–II*. Zweite stark vermehrte und verbesserte Auflage. Göttingen 1924–1928: Vandenhoeck & Ruprecht.
- Vujaklija Milan Vujaklija, *Leksikon stranih reči i izraza*. Redaktor IV izdanja Snežana Brajović. Beograd 2002: Prosveta.
- Vujičić 1995 Miloš Vujičić, *Rječnik govora Prošćenja (kod Mojkovca)*. Podgorica 1995: Crnogorska akademija nauka i umjetnosti.
- Wahrig 1975 Gerhard Wahrig, *Deutsches Wörterbuch*. Mit einem Lexikon der deutschen Sprachlehre. Gütersloh – Berlin – München – Wien 1975: Verlagsgruppe Bertelsmann GMBH.
- Walde-Hofmann³ *Lateinisches etymologisches Wörterbuch I–II*. Von A. Walde. 3., neu bearbeitete Auflage von J. B. Hofmann. Heidelberg 1938–1954: Carl Winter Universitätsverlag.
- Wehle 1980 Peter Wehle, *Sprechen Sie Wienerisch?* Erweiterte und bearbeitete Neuauflage. Wien, Heidelberg 1980: Verlag Carl Ueberreuter.
- Weiss 1999 Peter Weiss, *Slovar govorov Zadrečke doline med Gornjim Gradom in Nazarjami*. Poskusni zvezek A–H. Ljubljana 1999: Založba ZRC.
- Zb Bezljaj 2012 *Praslovanska dialektizacija v luči etimoloških raziskav*. Ob stoti obletnici rojstva akademika Franceta Bezljaja. Zbornik referatov z mednarodnega znanstvenega simpozija v Ljubljani, 16.–18. septembra 2010. Uredili Metka Furlan in Alenka Šivic-Dular. Ljubljana 2012: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Zb Miklošič 1992 *Miklošičev zbornik*. Mednarodni simpozij v Ljubljani od 26. do 28. junija 1991. Uredili Jože Toporišič, Tine Logar in Franc Jakopin. Ljubljana 1992: SAZU, FF v Ljubljani, Znanstveni inštitut v Mariboru.
- Zb Orožen 2011 *Globinska moč besede*. Red. prof. dr. Martini Orožen ob 80-letnici (= Zora 80). Uredil Marko Jesenšek. Bielsko-Biala, Budapest, Kansas, Maribor, Praha 2011.
- Zb Sławski 2002 *Dzieje Słowian w świetle leksyki*. Pamięci Profesora Franciszka Sławskiego. Pod redakcją Jerzego Ruska, Wiesława Borysia, Leszka Bednarczuka. Kraków 2002: Wydawnictwo Uniwersytetu Jagiellońskiego.
- Zbirka SM *Zbirka ledinskih imen v Sloveniji*. Listkovni katalog Slovenske Matice. Rokopis. Hrani Etimološko-onomastična sekcija Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU v Ljubljani.
- ZSI *Zeitschrift für Slawistik 1–*. Berlin 1956–: Akademie Verlag.
- ZSSP *Začasni slovar slovenskih priimkov*. Odgovorni redaktor akademik France Bezljaj. Ljubljana 1975: Slovenska akademija znanosti in umetnosti. [Ciklostirano]
- Žéle 1996 Andreja Žéle, *Kaku so živejli in si dejlali kratek cejt* (= Glasovi 12). Ljubljana 1996: Izdala in založila ČZD Kmečki glas
- ŽM 2007 *Živeti mejo* (= Zbornik Slavističnega društva Slovenije 18). Uredil Miran Košuta. Trst 2007: Slavistično društvo Slovenije.
- ŽS 1999 *Жывёл'ны свет*. Тэматычны слоўнік. Minsk 1999: Belaruskaja navuka.

KRAJŠAVE*

abl	ablativ, ločilnik
abstr	abstraktum, pojmovni samostalnik
adj	adjektiv, pridevnik
adj indecl	adjektiv indeklinabile, nepregibni pridevnik
adv	adverb, prislov
agl.	angleški
akc	akcentski, naglasni
alb.	albanski
aor	aorist, dovršni preteklik
ap	akcentska paradigma, naglasni vzorec
arab.	arabski
arhang.	arhangelski
Asg	akuzativ singulara, tožilnik ednine
av.	avestiški
avgm	avgmentativ, večalnica
avstr. n.	avstrijskonemški
bask.	baskovski
bav.	bavarski
bav. avstr.	bavarskoavstrijski
bav. n.	bavarskonemški
bkr.	belokranjski
blg.	bolgarski
bosan.	bosanski
bovš.	bovški
br.	beloruski
briš.	briški
bsl.	baltsko-slovanski
c	genus commune, splošni spol
cerklj.	cerkljanski
cgn	kognomen, priimek
csl.	cerkvenoslovanski
č.	češki

* Krajšave, ki označujejo jezike in druge pojavnosti, so razložene v nevtralni pridevniški obliki ednine moškega spola ali samostalnika v imenovalniku ednine, četudi so v besedilu uporabljene v drugačnih slovničnih realizacijah, tudi izsamostalniški.

čak.	čakavski
črnogor.	črnogorski
črnovr.	črnovrški
dalm. rom.	dalmatoromanski
dem	deminutiv, manjšalnica
denom	denominativ, izpridevniška/izsamostalniška tvorjenka
deverb	deverbativ, izglagolska tvorjenka
dial.	dialektični
disim	disimilacija, različenje
dl.	dolnjelužiški
dnd	dendronim, drevesno ime
dol.	dolenjski
etn	etnonim, prebivalsko/stanovniško ime
f	feminin, ženski spol
fem	feminativ, samostalnik, ki predstavlja ženski par k samostalniku moškega spola
frc.	francoski
ftn	fitonim, rastlinsko ime
furl.	furlanski
g	genitiv, rodilnik
germ.	germanski
gl.	gornjelužiški
gor.	gorenjski
goriš.	goriški
gr.	grški
Gsg	genitiv singulara, rodilnik ednine
hdn	hidronim, vodno ime
het.	hetitski
hrv.	hrvaški
hrv. čak.	hrvaškočakavski
hrv. gradišč.	hrvaškogradiščanski
hrv. kajk.	hrvaškokajkavski
hrv. štok.	hrvaškoštokavski
ide.	indoevropski
ihtn	ihtionim, ribje ime
impf	imperfektiv, nedovršnik
imper	imperativ, velelnik
inf	infinitiv, nedoločnik
interj	interjekcija, medmet
isl.	izhodiščnoslovenski
istr.	istrski
istr. rom.	istrskoromanski
it.	italijanski
it. ben.	italijanskobeneški
it. biz.	italijanskobizjaški
it. izol.	italijanskoizolski

it. kopr.	italijanskokoprski
it. lomb.	italijanskolombardski
it. pulj.	italijanskopuljski
it. trž.	italijanskotržaški
iter	iterativ, ponavljalnik
jnotr.	južnonotranjski
jpoh.	južnopohorski
jslov.	južnoslovanski
jvzh.	jugovzhodni
kajk.	kajkavski
kaš.	kašubski
kavz	kavzativ, vzročnik
kelt.	keltski
knjiž.	knjižni
kompoz	kompozitum, zloženka
kor.	koroški
kor. obir.	koroškoobirski
kor. podjun.	koroškopodjunski
kor. rož.	koroškorožanski
kor. zilj.	koroškoziljski
kost.	kostelski
kraš.	kraški
l.c.	loco citato, na navedenem mestu
lap.	laponski
lat.	latinski
let.	letonski
lingv.	lingvistični, jezikoslovni
lit.	litovski
Lsg	lokativ singulara, mestnik ednine
m	maskulin, moški spol
m/f	pide. kategorija živosti
madž.	madžarski
mak.	makedonski
mik.	mikenski
mtpn	mikrotoponim, ledinsko ime
n	neuter, srednji spol
n.	nemški
nad.	nadiški
NApl	nominativ-akuzativ plurala, imenovalnik-tožilnik množine
notr.	notranjski
Npl	nominativ plurala, imenovalnik množine
Nsg	nominativ singulara, imenovalnik ednine
nvn.	novovisokonemški
o.	občina
o.c.	opus citatum, navedeno delo

oron	oronim, gorsko ime
os	oseba
p.	poljski
part	partikula, členek
pas	pasiv, trpnik
pejor.	pejorativni, slabšalni
pf	perfektiv, dovršnik
pide.	praindoevropski
pkm.	prekmurski
pl	plural, množina
pog.	pogovorni
polj.	poljanski
pomor.	pomorjanski
predrom.	predromanski
pret	preterit, preteklik
prez	prezent, sedanjik
prleš.	prleški
psl.	praslovanski
psln.	praslovenski
ptc	particip, deležnik
ptc pret	particip preterita, deležnik preteklila
ptc pret pas	particip preterita pasiva, trpni deležnik preteklila
r.	ruski
r. arhang.	ruskoarhangeljski
r. csl.	ruskocerkvenoslovanski
r. pskov.	ruskopskovski
r. tver.	ruskotverski
refl	refleksiv, povratni glagol
rez.	rezijanski
riž.	rižanski
rkp.	rokopis
rom.	romanski
romun.	romunski
rovt.	rovtarski
s.	in naslednja stran
s.v.	sub voce, v geselskem članku
s.vv.	sub vocibus, v geselskih člankih
sg	singular, ednina
sin	sinonim, sopomenka
sln.	slovenski
slov.	slovanski
slš.	slovaški
sor. n.	soriškonemški
srb.	srbski
srb. csl.	srbskocerkvenoslovanski

srgr.	srednjegrški
srlat.	srednjelatinski
srvn.	srednjevisokonemški
ss.	in naslednje strani
st.	stoletje
stagl.	staroangleški
stcsl.	starocerkvenoslovanski
sti.	staroindijski
stir.	staroirski
stlit.	starolitovski
stnord.	staronordijski
stp.	staropoljski
stperz.	staroperzijski
stpkm.	staroprekumurski
stpr.	staropruski
str.	staroruski
stslš.	staroslovaški
stsrb.	starosrbski
sttur.	staroturški
stvn.	starovisokonemški
subst	substantiv, samostalnik
suf	sufiks, pripona
šavr.	šavrinski
štaj.	štajerski
štaj. zgsav.	štajerskozgodnjegorski
ter.	terski
toh.	toharski
tolm.	tolminski
tpn	toponim, krajevno ime
tranz	tranzitivni, prehodni
ukr.	ukrajinski
ukr. karp.	ukrajinskokarpatski
vb	verbum, glagol
ved.	vedski
vzh.	vzhodni
zastar.	zastareli
zoon	zoonim, živalsko ime

SIMBOLI

- C kateri koli konzontan, soglasnik
V kateri koli vokal, samoglasnik
* na osnovi komparativne evidence na starejšo jezikovno stopnjo projicirana, rekonstruirana jezikovna enota/rekonstruiran pomen, ki je na tej jezikovni stopnji tudi resnično obstajala, realna rekonstrukcija, npr. psl. **uosuǎ* ‘osa’
** hipotetična rekonstruirana jezikovna enota, ki v jezikovnem in jezikoslovnem oziru ni upravičena
*T transponat, na starejšo jezikovno stopnjo pretvorjena jezikovna enota, ki na njej ni obstajala in v primerjalnem jezikoslovju služi za ponazoritev fonetične, besedotvorne in/ali oblikotvorne značilnosti leksema, npr. psl. dial. **Tsvilodъ* za sln. *svilod* ‘sviloprejka’
- morfemska meja
· med dvema vokaloma ponazarja hiat, zev
[] fonetična ponazoritev jezikovne enote
> po regularnem fonetičnem razvoju razvito v
< po regularnem fonetičnem razvoju razvito iz
>> po analogiji razvito v
<< po analogiji razvito iz
= v diahronem oziru isti leksem, npr. psl. **uosuǎ* f ‘osa’ = lit. *vapsvā* ‘osa’
x medsebojni vpliv besed = križanje
izglasje
→ v geselskih člankih ponazarja jezikovno spremembo v; v kazalčnih geselskih člankih usmerja na geselski članek, v katerem je leksem obravnavan
→^{disim} v besednodružinskem delu geselskega članka ponazarja nesistemski disimilativni fonetični razvoj v
→^{premet} v besednodružinskem delu geselskega članka ponazarja nesistemski fonetični razvoj premeta v
→^{prist} v besednodružinskem delu geselskega članka ponazarja nesistemski fonetični razvoj pristopa v
← v geselskih člankih ponazarja jezikovno spremembo iz
↔ obojesmerni jezikovni razvoj
↶ izposojeno iz
↷ izposojeno v
↶^K kalk po
⇒ glej tudi (na koncu geselskega članka povezava s hierarhično nižjim geselskim člankom)

- ▶ dalje glej (na koncu geselskega članka povezava s hierarhično višjim geselskim člankom); v geselskem članku usmerja na geselski članek, v katerem je beseda podrobneje obravnavana
- ▶^{sin} glej tudi sorodni sinonim, ki v diahronem pogledu vsebuje isti koren ali osnovo
- izstop iz slovenskega jezikovnega sistema
- ◆ izstop iz slovanskega jezikovnega sistema
- ∅ ni izpričano, ni obravnavano
- Ⓜ uvaja razdelek geselskega članka s slovenskimi historičnimi zapisi
- Ⓣ uvaja razdelek geselskega članka s slovenskimi tvorjenkami
- Ⓣ^H uvaja razdelek geselskega članka s slovenskimi historičnimi zapisi tvorjenk
- © uvaja lastnoimensko gnezdo, tj. razdelek geselskega članka s slovenskim lastnoimenskim gradivom
- Ⓔ uvaja razdelek geselskega članka z etimološko razlago/etimološkimi razlagami
- Ⓧ^{BD} uvaja razdelek geselskega članka s podatki o slovenskih členih diahrono besedne družine

BESEDNO KAZALO*

- adráš, 53, 54, 86
adrîca, 54, 55, 86
aj-, 38
aj-c, 38
ajec, 33
ajer ('a:jər, ájer, âjer, ájer, ájer, âjer, jájer), 78,
93, 94, 96, 97, 98, 102, 104, 105, 106, 107,
109
Ajevica, 38
ajrengo, 92
akovnik, 92
âlber, 92
alce, 92
alkermeš, 92
altman, 92
áltroža, 90
amalgam, 64
amarak, 92
andróga (andròga), 54, 86
antula, 92
antvelja, 92
Ardra, 86
Ádro, 86
avber, 92
Avber, 93
bakati¹, 95
bakati², 95
bankovec, 51
bedriti se (bedriti se), 12
bédro (bédro), 12
beljakovina, 51
besed-, 33, 44
beseda, 39
bič, 71
Bilje, 57
Bistrica, 30
bístrica, 30
bistru, 30
bîvši, 92
blagar, 108
bog, 27
bogat, 55
bogatáš, 55
bógovec, 46, 92
bolezn, 30
bolí, 30
bolnišnica, 51
boun, 30
božič, 27
brâter, 78
brez, 105
breza (bréza), 51, 53, 58, 65, 69, 92
brezje (*brězje), 69, 100
Brišče, 57
brizna, 92
brošč, 108
bùjti, 41
carpaccio, 64
cěsta, 51
cíntor, 93
cipelj, 107
Čatež, 57
čebúla, 46, 92
Čedad, 57
čediti, 46, 92
Čéplez, 66
čëpljec, 66
Čeren, 57
četrtek, 27
číl, 51

* V vsa tri kazala ni vključeno gradivo iz geselskih člankov in shem v osrednjem delu knjige ter iz razdelka Poskusni geselski članki. Latinični zapisi jezikovnega gradiva so abecedno razvrščeni.

- čoka (č̣o:ka), 69, 77
 čonkelj, 108
 črtati, 16, 83
 déblo (ḍéblo), 94
 déte, 38
 dojíti, 38
 Drava, 57
 dvanajstlja, 46, 92
 'ordra 'roža, 16, 86
 fiškáliš, 93
 gáltroža, 90
 gártroža, 90
 gater¹, 95
 gater², 95
 gatrouža, 90
 gáutroža, 90
 gládeži, 64
 glagol, 92
 γo'vânâ, 16, 70
 gove (γo've), 16, 70, 71, 74
 govédo (govédo), 12, 70, 71, 76
 govénski, 16, 70
 govenšček, 16, 70
 govo (góvo), 12, 16, 70, 74, 76
 govor, 44
 govêd, 70
 grdáš, 55
 grísti, 76
 grst, 95
 Grulja, 66
 grusti, 76
 gvíšno, 41
 gvüşno, 41
 hlap, 69
 hlapec¹, 69
 hlapec², 69
 i-, 37
 ig-, 36
 ig-o, 36
 is, 30
 jájce, 33
 javor, 33
 ječa, 68
 jéd-, 36
 jedro, 54
 Jemc, 68
 Jemec, 68
 jesen, 89
 jésti, 58
 jéti, 68
 jétika, 46, 92
 jugno, 95
 julka, 95
 jun-, 36
 jun-ak, 36
 jun-akov, 36
 kajba, 108
 kapus, 51
 karpačo (karpâčo), 64
 kîp, 81
 kloča (k'lo:ča), 69, 77
 kloka (klóka), 69, 77
 klorid, 64
 kockavnik, 24
 kordiâlen, 20
 korêñ, 70
 kozomor, 65
 krgišče, 78, 98, 102, 104, 108
 kri, 64
 križišče, 78
 kùmp, 93
 lák-ota, 37
 lakotánje, 37
 lakotáti, 37
 lapica, 69
 lédik, 16
 *!e:jdikati se koga, 76
 lejtcati se, 64, 76
 lesen, 89
 ličinka, 51
 listina, 51
 livada, 51
 ljubav, 51
 Ljubljana, 65
 lopa¹, 95
 lopa² (lópa), 16, 64, 69, 95
 máčeha, 79
 máčka, 100
 mâlati, 84
 malínica, 64
 mar-, 37
 maroga, 37
 máti, 71
 mávroh, 46, 92

- medved (médvęd), 36, 51, 58, 59
 meglä (męgla), 94
 *milo, 71
 miš, 51
 mišica, 51
 mōjškra, 71
 môrati, 46, 92
 morska kost, 71, 72
 mújvati, 41
 nem, 38
 Němec, 38
 nemškúta, 46, 92
 nobêdān, 46, 92
 ob-u-ti, 37
 ob-u-t-je, 37
 odreči, 22
 oreh, 33
 orim, 30
 osa, 51
 oslíce, 64
 oster, 36
 *ostric, 36
 otrok, 22
 ovca (óvca), 73, 74, 78, 79, 107
 óvca², 64
 ovec, 71, 73, 74, 78, 79, 108
 oven (óven), 71, 72, 73, 74, 75, 79
 ovink, 35
 pagadûr, 29
 pajati, 64
 pajek, 89
 pajshtuva, 29
 paljek, 89
 pasji (pásji), 68, 69, 79, 80, 85
 *páster (*pástər), 76, 80
 patoka, 29
 peč, 38
 *pe'gi:rdik, 76
 pejti, 29
 pes (pēs), 23, 68, 69, 79, 80
 pesk, 38
 pēsmar, 93
 pester, 69, 76, 79, 80, 85
 petek, 27
 petelin, 29
 písa, 83
 pisalo (pisálo), 69, 72
 pisan, 79, 80
 písana máti, 79
 pisanica¹ (písanica), 72, 79, 80, 83
 pisanica², 79
 pisanica³, 79
 písánje, 72
 pisanka¹ (písanka), 79, 80
 pisanka², 79
 pisar (pisár), 69, 71, 72, 75, 79, 80, 81
 pisarna, 79, 80, 81
 pisatelj (pisátelj, pisàtel, pisàteu) 79, 80, 96
 pisati (pisáti, písati) 68, 69, 71, 72, 75, 78, 79, 81, 94, 96, 97, 98, 102, 103, 105, 106
 pisati se¹ (pisáti se), 72, 79, 82, 85, 95, 97, 98, 102, 104, 109
 pisati se², 67, 79, 82, 85, 95, 96
 pisati se³, 67, 72, 79, 82, 85, 96, 105
 pisec, 79, 80
 písmen, 81
 pismeni izpit, 81
 pismeni ljudje, 81
 pismo¹ (písmo), 69, 79, 80, 81, 85
 pismo², 79, 85
 *piščák, 65, 66
 Pišece (Pišéce), 65, 66
 planína (plānina), 94
 planišče, 94
 plānšar, 94
 plemenitáš, 55
 pljúča, 51
 po, 25, 29
 po-, 76
 podim se, 30
 pod-iž, 36
 podpisati¹, 82
 podpisati², 16, 79, 83, 85
 pōjam se, 30
 pojertek, 64, 76
 pokal (pokāl), 21
 poletkati se, 16
 poljana, 65
 polje (pōlje, poljê), 27, 94
 ponúdigā, 46, 92
 Poréče, 38
 pósanca (posanica), 16
 posrbéti, 37
 postōjna, 27

- Postojna, 27
 postrv (postřv, *pǫstřv), 69, 76, 79, 80, 85
 potica (potica), 29, 35, 38, 40
 potiti, 29
 povijača, 35, 40
 povitica, 35, 38, 40
 povoj, 35
 povojak, 35
 povojčič, 35
 povojnik, 35
 povtiza, 29
 prašiti, 83
 pravda, 30
 pre-b-u-ti, 37
 prèdeno, 41
 Prem, 68
 prerok, 30
 presūčnica, 46, 92
 Pré-val-e, 38
 prijeti, 68
 Prim, 68
 Primčič, 68
 Primek, 68
 Primic, 68
 Primskovo, 68
 primščina, 68
 prižana mati, 79
 prižast, 79
 prižati, 79
 prov, 30
 rai, 30
 raini, 30
 rakita, 44
 ranjki, 51
 rdeč, 54, 71
 rder, 71, 87, 102
 rdrič, 86
 re- (ré-), 38
 réčan, 38
 réči, 92
 reka (réka), 38
 Réka, 38
 rekše, 92
 režhem, 30
 rička, 86
 rída, 77
 rídz, 86
 rí sati, 84
 r'jávã 'ruožã, 87
 rokovad, 68
 ruda, 54
 rus, 102
 Sava, 57
 sedim, 30
 sèn, 68
 senēn, 68
 séstra, 58
 skedēnj, 46, 92
 skópec, 73
 slakotati, 37
 slan, 39
 slôn, 30
 slonim, 30
 snáha (snéha), 51, 69, 71, 72
 sol, 39
 sopíti, 13
 sopsti, 71
 sošed, 30
 sovoj (sovòj), 35, 38
 spajati, 13, 64
 spatí (spáti), 13, 68, 71
 sraga, 38, 39
 *sragišče, 38
 srajca (srájca), 38, 39, 46, 47, 57, 92
 *srajišče, 38
 srajšče, 38
 srb-, 37
 srb-éti, 37
 srcê, 20
 s-ré-j-šče, 38
 star (stãr), 21, 35, 52, 59, 67
 star-, 35
 staranje, 36
 starati se, 36
 stãrši, 46, 47, 92
 stekel pes, 73
 stéklo, 73
 stričoka, 36
 strok, 33
 Stupan, 57
 sūh, 76
 suhev, 76
 svi-, 35
 sviba (svíba), 35, 38

- svibovje, 35
 svîla, 13
 svilod, 13, 21, 64
 svinčen, 35
 svinec (svíneć, s-vi-n'-c), 35, 38
 svítati (se), 35
 svitice, 35
 svrbéti, 37
 svêť, 35
 sêver, 63
 sôlza, 73
 forim, 30
 šarenka, 76
 'šarit, 82
 šíti, 72
 šivilja, 71, 72
 škavec, 28
 škínja, 71, 72
 škorjáda, 71
 škúrja, 71
 šnajder (šnâjder, šnâjdar), 16, 69, 77
 špranja, 98, 102, 104, 106
 *švec, 71
 švéilja, 72
 švêlo, 72
 ta písana máma, 79
 tábor, 46, 92
 tamnizza, 27
 tatvína, 64
 tə pi:san hà:ti, 79
 teča, 63
 tele, 70
 telečji, 70
 testenína, 46, 92
 topír, 31
 tôzhem, 29
 trd, 37
 tresk, 33
 Trst, 57
 tvrd-, 37
 ubac (úbac/wùbac), 73, 74, 79, 102
 u-bití, 41
 učitelj, 74
 učiti, 74
 u-mivati, 41
 usinjast, 37
 usinje, 37
 usm-, 37
 usmar, 37
 usnjar, 37
 uvijati, 41
 uzmovič, 68
 val-, 38
 val-íti, 38
 valjer, 78, 109
 vedro (vêdro), 24, 67
 velikaš, 55
 verjeti, 68
 vêťer (vêťar), 52, 77, 78
 véti, 77
 vetrnica, 38
 vi-, 34, 35, 38, 41
 vidra (vídra) 36, 37, 68, 78
 vijati, 41
 vin-ica, 38
 vink, 35
 vis-ok, 37
 vitel, 35, 41
 viti (vítí), 41, 77, 78
 vitra (vítira), 35, 41, 52, 77, 78
 vitva, 41
 vòd-, 36, 37
 vóda, 68
 vódica, 68
 vodêñ, 68
 vohati, 52
 voj-, 35
 Vruja, 66
 vujati (vùjati, vùjati), 41
 vzeti, 68
 zabava, 52
 zál, 46, 52, 92
 Zála, 52
 Záli log, 52
 zasípíti, 13
 zasopsti, 13
 zaspívati, 13
 zatilje, 64
 zavít, 35
 zavitnost, 35
 zbedren, 12
 zbedriti se, 12
 zje, 73
 známenje, 81

zolja, 46, 92
 zviĵáča, 35
 zvitok, 35
 žájfa, 71
 žájgla, 71
 žaken (žáken), 65, 98, 102, 104, 105, 106
 *Žakĵno, 65
 Žákno, 65
 Žaknovec, 65
 Žákono, 65
 Žakuno, 65
 žélič, 46, 92
 žélo, 46, 92
 žena (žéna), 94, 95, 102
 žgánje, 81
 živalda, 64
 žláp, 77
 *žlĕjĵb, 77
 žnĕjĵder, 16, 77
 žnidar (žnĕdar, *žnĕder), 16, 69, 71, 77
 žnidarica (žnĕdarica), 69, 71
 žnindar, 69

Praslovensko

*bĕl, 100
 *bĵ:hă, 101
 *brăt, 100, 101
 *brĕg, 100
 *brĕgă, 101
 *brĕza, 101
 *darŭ, 100, 101
 *ďân, 100, 101
 *domă, 101
 *ďuh, 100
 *du:šă, 100
 *göba, 101
 *hlapa, 16
 *ĵelĕn, 101
 *ĵŭžina, 100, 101
 *korĕn, 100
 *král', 100, 101
 *krăĵa, 101
 *ĵ'ul', 100
 *ĵ'ul'ka, 100

*malĭna, 101
 *mălina, 99
 *măti, 101
 *mĕd, 100, 101
 *medŭ, 100
 *măglă, 101
 *mĭr, 100
 *mor'ĕ, 101
 *nogă, 101
 *nogăt, 101
 *okŏ, 99, 100
 *otrök, 100, 101
 *oĵcă, 74, 100
 *oĵăc, 74, 99, 102
 *oĵăn, 74, 101
 *oĵđl, 101
 *pepĕl, 101
 *pĕš, 100, 101
 *pĕšĵi, 101
 *pĕ:săk, 100
 *pe:tă, 101
 *pe:tăk, 101
 *pi:săti/pi:săt pĕšeš, 100
 *pĵž, 101
 *polĕno, 101
 *pŏt, 101
 *pŏt, 101
 *prasĕ, 101
 *prŏsiš, 100, 101
 *pĵst, 101
 *pĵst, 101
 *pĵstĭ, 100, 101
 *pustĭn'i, 101
 *rĕd, 101
 *rĭ:ĵă, 101
 *rŏ:kă, 101
 *rŏkŏ, 101
 *rŭs, 99
 *săd, 101
 *sĕdəm, 101
 *sĕnŏ, 100
 *srăka, 99
 *težák, 101
 *težăk, 101
 *tra:ĵă, 101

*učica, 101
 *učk, 101
 *učna, 101
 *zčt, 101
 *zi:mä, 100
 *zlatô, 101
 *zqb, 100, 101
 *zqbâ, 100, 101
 *zřno, 101
 *zuč:zdä, 99, 100
 *ženä, 99, 100, 101, 102
 *žčja, 101
 *žito, 101
 *žlčb, 77

Starocerkvenoslovansko in cerkvenoslovansko

medvčď, 40
 гѣдѣгъ (r. csl.), 86
 гѣдгъ, 86
 гѣдѣ, 86
 sračica, 39
 viti, 41
 vitlъ, 41

Hrvaško

bèdriti se, 12
 erdéch, 87
 kànica¹, 21
 kànica², 21
 päs, 66
 pisan, 83
 pisanica, 80, 84
 pīsāt se, 82
 písati se, 82
 pīščäk, 66
 řdar, 86
 Redri Dol, 87
 rīčka, 86
 svànuti, 35
 vidro, 24
 vītrice, 78

Srbsko

bez sebe učiniti, 39
 písánica, 80, 83
 písati se, 82
 svànuti, 35
 vitao, 41
 viti, 41

Bolgarsko

ovén, 73, 74
 valmó, 80
 vezmó, 80
 vija, 41
 vitlo, 41

Rusko

marat', 37
 ovéc, 74
 písátъ, 83
 písъмó, 80
 řédryj, 86
 slezá, 73
 snohá, 69, 72
 vitъ, 41

Ukrajinsko

čysmó, 80
 pysáty rjadký, 83
 vyty, 41

Belorusko

písanka, 80
 sópci, 13

Poljsko

pisac, 83
 pisac się, 82
 pisanka, 80
 starować, 44
 wić, 41
 witwa, 41

Kašubsko

piskac, 17, 83

pořisk, 83

pořiskac, 83

Pomorjansko

поуц, 74

Češko

je bez sebe, 39

písaná jablka, 84

psáti se, 82

rudný, 88

vidra, 78

víti, 41

vitra, 78

vyrudlý, 87

Slovaško

písat' sa, 82

ryzka, 86

vedro, 24

Gornjelужиško

pisac', 83

vić, 41

поуц, 74

Dolnjelужиško

pisaś, 83

viś, 41

Praslovansko in slovansko

alk-, 37

*агьмо, 80

ber-, 44

*bērga, 101

*bērgъ, 100

*bērza, 58, 101

*bērzyje, 100

*besēda, 39

*bez-, 39

*bez-sēda, 39

*běльмо, 80

*běль, 100

*blъhǎ, 101

*borzdǎ, 83

*borzda/iti, 83

*brǎtrъ, 77, 78

*brǎtъ, 78, 100, 101

*byкъ, 70

*bŷti, 92

*bŷ-ŷъs'-i, 92

*čepelъ, 66

*čersti, 83

*čŷrtati, 16

*dǎru, 100, 101

*děнь, 100, 101

*dōma, 101

*dŷhъ, 100

*dušǎ, 100

*-dъ, 13

*god-, 72

*gospodit'ъ, 73

*gospodit'ъna, 73

*gouε (*gouεĕ), 12, 16, 70, 74

*gouεeđъ (*gōuεeđъ), 16

*gouεedo (*gouεĕdo), 12, 16, 70

*gŷba, 101

*holpъ, 16

*jelěнь, 101

*ĭz-bedr'-eнь, 12

*ĭŷina, 100, 101

*kōrěнь, 100

*korĕ, 70

*kōrl'ъ, 100, 101

*korŷa (*kōrŷa), 70, 101

*Ŧubъ, 80

*Ŧuby, 80

*Ŧŷl'ъ, 100

madežъ, 44

*mǎčъka, 100

*mal'na, 101

*mǎti, 101

*mēdu, 100

*medъ (*mēdъ), 58, 100, 101

melz-, 44

*mĭrъ, 100

- *mьglǎ, 101
 *mòr'e, 101
 *nogǎ, 101
 *nògъtь, 101
 noštъ, 44
 *òko, 100
 opoka, 44
 *ormo, 80
 *ot-ret'i, 22
 *otròkъ, 100, 101
 *oцъcǎ, 74, 99
 *oцъnъ, 72, 101
 *ògъlъ, 101
 *rasmo, 80
 *rečurъka, 44
 rečurka, 44
 rekêlī, 44
 rektī, 44
 *rèrelъ, 101
 *règa, 82
 *rěšъkъ, 100
 *reťǎ, 101
 *reťъkъ, 101
 *risanъ, 83
 *risati (se), 83
 *rismò (*risъmò, *ris(ъ)mo), 79, 80, 81, 85
 *ris-ka-tī, 17
 *ris'ešъ, 94, 100
 *rišc-ъkъ, 66
 *rǐlz'ъ, 101
 *rǐrsti, 100, 101
 *rǐrstъ, 101
 *rǐrstъ, 101
 *rǐsǎti ris'ešъ, 79, 82, 83, 84, 85, 99
 *rǐsǎti se, 82
 *rǐšъjъ-jъ, 101
 *rǐstra(ja) ryba, 76
 *rǐstrъ, 21, 76, 83, 85
 *rǐstrъcъ, 76
 *rǐstry (*rǐstry), 76, 83
 *rǐšъ, 23, 66, 83, 85, 100, 101
 *rolěno, 101
 *ròl'e, 94
 *ròrse, 101
 *poršiti, 83
 *ròtъ, 101
 *ròtъ, 101
 *pražъmo, 80
 *pròsišъ, 100, 101
 *rustýni, 101
 *rъtǎkъ, 68
 *rъtǐca, 68
 *rêdъ, 101
 *ròkǎ, 101
 *rudǎ, 85
 *rudъnъ, 85
 *rudlъ, 85
 *rûdъ, 85
 *rume/ě/enъ, 85
 *rûsъ, 85, 88
 *rûsъ, 85, 88
 *rûděti (*rûděti, 54, 85)
 *rûdět'ъ, 87
 *rûdr-ašъ, 86
 *rûdr-ǐca, 86
 *rûdr-ít'ъ, 86
 *rûdr-òga, 86
 *rûdrъ, 85, 86
 *rûd'ǎ, 85, 101
 *rûd'ǎnъ, 85, 87
 *ròkq, 101
 *ryd'ъ, 86
 *sǎdъ, 101
 *sèdmъ, 101
 *sêno, 100
 *slъzǎ, 73
 snègъ, 44
 *snъhǎ, 69, 72
 sokolъ, 44
 solъ, 44
 *sor-tǐ, 13
 *sòrkǎ, 57
 somъ, 44
 sta, 44
 *stǎrati se, 36
 *stǎrosta, 59
 *starъ (*stǎrъ), 21, 22, 36, 43, 44
 *stor-ti, 36
 *stryjъ, 73
 *stryjъna, 73
 *suhъ (*sûhъ), 68, 76
 *suhy (*suhý), 76
 *sъrǎti, 13
 *sûjъ-ti, 35

*sυ̇b̄n̄q̄ti, 35
 *s'í-, 72
 *s'ь̄-, 72
 tel-, 44
 *težákъ, 101
 *težьkъ, 101
 *trau̇á, 101
 u-, 37
 *u̇ь̄, 73
 *u̇ь̄na, 73
 var-, 44
 *u̇ēt̄xъ, 22
 *u̇ēdro, 23
 *u̇ētr̄gъ, 77
 ví-, 40, 42, 44
 *u̇í̄ti, 77, 78
 *u̇í̄tra, 78
 *u̇yl̄č'ca, 68, 101
 *u̇yl̄č'ь̄, 80
 *u̇yl̄kъ (*u̇yl̄kъ), 68, 80, 101
 *u̇ь̄l̄na, 101
 *u̇ь̄g-úl'a, 66
 vod-a, 37
 voj-, 44
 wydra, 37
 *z̄ēt̄ь, 101
 *z̄im̄á, 100
 *z̄ь̄rno, 101
 *z̄ōlto, 101
 *z̄ōba, 100, 101
 *z̄ōbъ, 100, 101
 *z̄u̇ēzdá, 100
 *z̄ēlbъ, 77
 *z̄en̄á, 95, 100, 101
 *z̄ēd'a, 101
 *z̄í̄to, 101

Litovsko

āvinas, 74
 naktis, 44
 piešimas, 81
 piēšti, 82
 raumuō, 85
 skriēbti, 82
 starinti, 36
 stērti, 44

stīyras (stīras), 44
 storas (stóras), 21, 22, 44
 storavoti, 44
 švinas, 35
 vētušas, 22
 v̄yti (vīti), 41, 78
 vītułas, 41

Letonsko

āuns, 74
 nakts, 44
 sāls, 44
 starigs (starīgs), 36, 44
 svins, 35
 vīt, 41
 vītra, 78

Staropruskoo

awins, 74
 witwo, 41

Baltsko-slovansko

*āuinas (*āuina-s), 72, 74

Staroindijsko

avikā-, 74
 dīrghá-, 19
 drāgh-, 19
 mádhū-, 76
 mádhū-, 76
 nakti, 44
 nir-uk-ta-, 19
 piṁśáti, 82
 piśá-, 83
 ṣkṣa-, 58
 rudhi-krā-, 86
 rudhirá-, 85, 86
 *rudhra-, 86
 snuṣā-, 69, 72
 sthirá- (sthira), 22, 44
 śilpá-, 21, 83
 varṇa-
 vāti, 77
 vṛ-, 19

Staroperzijsko

ni-piš-ta-, 82

Grško

ἄημι, 77

ἄλς, 44

άνήρ, 19

άνθρωπος, 19

άρκτος, 58

έρυθρός (mik. e-ru-ta-ra) , 54, 85, 86

εστι, 25

έτυμολογέω, 20

έτυμολογία, 19

έτυμος, 20

ιάτήρ, 77

ιάτρός, 77

λύκειος, 80

νυός, 72

πικρός, 21, 82, 83

ποικίλος, 83

ρέω, 25

στερεός, 22

hydra, 37

hyd-or, 37

στερεός, 22

Latinsko

cloca (srlat.), 77

clocca (srlat.), 77

cor, 20

dominus, 73

domus, 25

est, 25

exuo (ex-u-o), 25, 37

induo (in-d-u-o), 25, 37

i-re, 37

i-tu, 37

i-tum, 37

jug-um, 36

jun-ior, 36

juvenis, 36

lux, 25

mare, 25

nasus, 25

obscuritas, 27

ovis, 25, 75

paupertas, 27

pingere, 82

Poloni, 27

rōbur, 86

ruber, 85, 86

sal, 25, 44

scribere, 82

semen, 25

sub-scribere, 82

ursus, 58

vidua, 25

Italijansko

chioca a cristal (ben.), 77

cioca (biz.), 77

ciòca (ben.), 77

clocia (trž.), 77

la ciòca in piàsa grànda (ben.), 77

lume a cioca (ben.), 77

natale, 27

pagare, 29

prigione, 27

Furlansko

clòcie, 77

Starovisokonemško

mâlôn, 84

Srednjevisokonemško

begirdec, 76

entlëdigen (ent-lëdigen), 16, 76

ledic, 16

rîzen, 84

snîdære (*sneidære), 16, 77

Novonemško

Badftube, 29

entledigen sich, 16, 76

Gartenrose (bav. avstr.), 90

Herz, 20

jung, 36

Klagenfurt, 27

Pörschach, 38
 Preulitz, 38
 sich schreiben, 82
 unter-schreiben, 82

Staronordijsko

stórr, 21, 22

Staroirsko

art, 58

Hetitsko

ḫartagga-, 58
 uātar, 23
 uitt-, 22

Toharsko

pinkäm (B), 82
 ratre (B), 86
 rtär (A), 86

Praindoevropsko in indoevropsko

*b^hrēH₂-ter-, 77
 *b^hrēH₂tr-o-, 77

*domo-, 73
 *domo-no-s, 73
 *-d^hH₁-o-s, 13
 *d^hugH₂-tér-, 69
 *g^uou-, 16, 69, 70, 74
 *(H₁)reud^h-, 85
 *H₂éui-, 69, 72, 73, 75
 *H₂éui-no-, 72, 74, 75
 *H₂rk'to-s, 58
 *H₂uéH₁-mi, 77
 *H₂uéH₁-ter-, 77
 *H₂uéH₁-tr-o-, 77
 *k'erd-, 20
 *k'uej-, 35
 *k'uej-t-, 35
 *peig-, 82
 *peik'-, 82, 83
 *pH₂-tér-, 69
 *pik'-ó-s, 23, 83
 *pik'-ó-s (k'(u)uón), 23
 *pik'-ró-s, 21, 83
 *poj'k'-i-ló-s, 83
 *sjuH_(1/3?)-, 72
 *snuséH₂, 72
 *snusó-s, 72
 *steH₂-, 21, 44, 67
 *stéH₂-ro-, 21
 *st₈H₁-ó-s, 22
 *st₈H₁-uo-s, 22

STVARNO KAZALO

- adjektivizacija**, 75, 80
Akademija znanosti in umetnosti, 11, 46, 49
akcentska paradigma, 103
analogija, 24
areal, 15, 57, 64, 65, 66, 79, 82, 94, 95, 102
arealna distribucija, 67, 68, 76, 98, 102
arealna oznaka, 102
arealni podatek, 56
arealni vidik, 60, 62
arhaični ostanek v slovenščini, 76
asimilacija, 24
besedna družina: arealno ozka ~, 12; člени diahrona ~, 76; diahrona ~, 69, 75; diahrona ~ AJER v sln., 89; diahrona ~ GARTRO-ŽA v sln., 90; diahrona ~ GOVEDO v sln., 88; diahrona ~ in etimologem, 72; diahrona ~ in izposojenke, 76; diahrona ~ KLOKA v sln., 89; diahrona ~ LJULJKA v sln., 89; diahrona ~ OVCA v sln., 89; diahrona ~ PISATI v sln., 79; diahrona ~ RDER v sln., 87; diahrona ~ RDETI v sln., 85; diahrona ~ ŽNIDAR v sln., 90; diahrona in sinhrona ~, 75; dominantni pomen, 84; dopustna meja variabilnosti pomenskega polja ~, 75; etimologemi ~ RDER, 87; in besedotvorni vzorci, 68; jedrni del diahrona ~, 79; novi pomen, 12; predstavitev diahrona ~ v geselskih člankih, 78; psl. *sr̥pāti, 13; razpad ~, 75; relativnost termina diahrona ~, 75; slovanske ~, 39, 44; sodobna ~, 69; stratigrafija diahrona ~, 71; v etimološkem slovarju, 68; vstop leksema v diahrono ~, 69; združevanje besed po horizontalni liniji, 68; združevanje besed po vertikalni liniji, 68
besedna geografija, 56
besednodružinski podatek v ÈSSJa in SP, 68
besedotvorje, 21
besedotvorna analiza, 21, 39, 50, 51, 52, 59
besedotvorna podstava, 12, 68
besedotvorna produktivnost, 67, 68, 72, 76, 78
besedotvorna veriga: povednost, 69
besedotvorna vez, 74, 75, 76, 77
besedotvorni vzorec, 21, 25, 80, 86: aktivno delujoči ~, 75; različno stari ~ v slovenskem izraznem fondu, 75; sodobni aktivni ~, 72
besedotvorno jedro, 85
besedotvorno razmerje: sinhrono ~, 75
Brugmannov zakon, 74
čakavizmi v slovenščini, 65
disimilacija, 24
Dobrovskega teorija, 33
ekspresivnost, 24
etimologem, 69, 71, 72, 73, 78, 85; besedotvorno jedro ~, 85; čas nastanka ~ v diahroni besedni družini PISATI, 85; etimologemsko jedro, 85; nastanek novega ~, 85; v diahroni besedni družini PISATI, 85
etimologija: beseda kot nosilka sporočil, 22; beseda kot temeljna enota etimološkega raziskovanja, 44; del diahrona jezikoslovja, 19; do 19. stoletja, 30; dodatni vidiki preverjanja, 60; in besedotvorje, 21; izrazni del besede, 23; Jarnikova metoda gnezdenja, 37; Jarnikovo razumevanje ~, 36; jezikoslovna argumentiranost pri Jarniku, 39; jezikovna motiviranost izraznega dela besede, 24; končni cilj ~, 21; kot etimološka razlaga, 21; kot interdisciplinarna veda, 67; metodologija, 59; Miklošičev prispevek, 44; Miklošičevo razumevanje ~, 40; mlada znanstvena veda v Evropi, 19; morfemiziranje besed, 25, 44; naloga ~, 13; narečna leksika, 41; onomastična ~ pri Jarniku, 38; pogoji uspešnosti ~, 60; pojasnjevanje slovnične-

ga razmerja med členi besedne družine, 71; pomen termina, 20; pomenski del besede, 23; pri starih Grkih, 19, 20; prvotni besedni pomen, 20; raba termina, 19; raziskovalni cilj, 59; razporejanje besed po besedotvorni strukturi osnov, 33; razporejanje besedja pod osnovne zloge, 36; romanska ~, 68; sémi pomena, 23; slovanska ~, 14, 25, 68; sodobna ~, 26; temeljna teoretična postavka, 59; v Evropi pred 19. st., 25; variabilnost pomenskega dela besede, 23; zanesljivost ~, 56; znanstvena ~, 26, 32

Ětimologija, 61

etimologiziranje: gramatična metoda ~, 25; Jarnikovo ~, 36; pred 19. st., 26

etimološka analiza, 14, 22: kot vir jezikovnih in jezikoslovnih podatkov, 13; uporabnost podatkov ~, 13

etimološka opazka: Valvasorjeve ~, 27

etimološka razlaga, 12, 20, 21, 23, 60: Alasi-jeve ~, 27; Bohoričeva ~, 27; eksplicitna ~, 51, 55, 59; etimološka razvrstitev, 40; Jarnikove ~, 36, 45; Pohlinove ~, 29; Popovičeve ~, 29; prva ~ na našem etničnem prostoru, 27; prve ~ v sln. kulturnem prostoru, 27; sémi sodobnega leksikalnega pomena, 22

etimološka razvrstitev slovenskega besedja, 39

etimološki centri, 61

etimološki postopek, 21: etimološka razlaga, 67; izhodišče, 67; pojasnjevanje razvojne poti, 67; tridelnost ~, 20, 67

etimološki slovar: abecedna proti besednodružinski/gnezdni ureditvi, 67; Bernekerjev ~, 45; Bezlaj o Miklošičevem ~, 41; Bezlajev ~ in gnezdna urejenost, 68; gnezdno urejeni ~, 31; historično gradivo, 51; izbor besedja, 47, 50; Jarnikov ~ kvantitativno, 31; Jarnikov gnezdno urejeni ~, 31; kulturna identiteta, 13; kvantitativni izziv, 63; lastnoimensko gradivo, 38, 57, 65; Miklošičev ~ slovanskih jezikov, 39; Miklošičev gnezdno urejen ~, 39; nacionalni ~, 61; narečno gradivo, 51; nastajajoči italijanski ~, 68; podatek o diahroni besedni družini, 78; podatek o etimologemu, 78; Pohlinov ~, 28; Popovičev rokopisni ~, 28; praslovanska ~,

61; praslovanske leksike, 42; prvi poskus pri Čehih, 28; prvi poskus pri Slovencih, 28; rezultat kolektivnega dela, 61; Skokov ~, 45; Skokov gnezdno urejeni ~, 68; slovanski nacionalni ~, 45; slovenistična razvojna dokumentacija, 48; temeljna vodila pri pripravi ~, 62; Trautmannov ~, 45; trojni izziv, 63; usmerjevalniki, 68

Ětimološki slovar slovenskega jezika: etimološka komisija, 47; kvantitativno, 11, 63; nova izdaja, 15; ponatis, 14; Ramovšev koncept, 46; uresničitev, 11; zamenjava generacij, 11

etimološko raziskovanje slovenskega jezika: pomen, 13

Ětimološko-onomastična sekcija, 15: perspektiva, 17

etimon, 20, 23, 60: besedotvorni predhodnik, 23, 67; pomenski predhodnik, 23, 67

feminativ, 16

fitonim: južnoslovanski, 66

fonemski sestav besede: iztirjenje ~, 24

funkcionalna analiza, 26

furlanizmi: v slovenščini, 62

geselska iztočnica: enakoglasne ~, 95; funkcija ~ v etimološkem slovarju, 95; lastnoimenska ~, 65; tonemsko onaglašena ~ v ESSJ, 92; umetno onaglašena ~, 33; v Jarnikovem etimološkem slovarju, 33; v Miklošičevem etimološkem slovarju, 44; vprašanje onaglašeniosti ~, 92

geselski članek: besednodružinski podatek, 106; besedotvorje, 55; besedotvorna analiza, 51; besedotvorni ~, 78; Bezlajev ~ adraš, 53; eksplicitno podana etimološka razlaga, 51, 55; enote ~, 91; etimologem, 72; etimološka razlaga, 105; etimološki ~, 78; etimološko-besedotvorni ~, 78; fonetični ~, 78, 79; fonetično-besedotvorni ~, 78; gnezdno urejeni ~, 12; historično gradivo, 97; historično gradivo tvorjenk, 97; in etimologem, 71; informativnost, 12; Jarnikov ~ glagolskega korena vi-, 34; Jarnikov ~ imenskega korena star-, 35; kazalčni ~, 92; Koštialov ~ breza, 53; Koštialovi ~, 51; lastnoimensko gnezdo v ~, 65, 98; Miklošičev ~ slovanskega glagolskega korena vi-, 42; Miklošičev ~

- slovanskega pridevnika star, 43; Miklošičev ~ stesl. glagola viti, 43; navajanje neslovanškega ide. gradiiva, 56; navajanje tvorjenk, 96; ponazarjalno knjižno in narečno gradiivo, 95; praslovanska rekonstrukcija, 103; preglednost, 12; Ramovšev ~ srajca, 48; Ramovšev ~ starši, 48; različna informativnost ~, 75, 78; slovanski besedni ustrezniki v ~, 103; v Jarnikovem etimološkem slovarju, 33; zaporedje navajanja slov. jezikov, 103; zaporedje navajanje narečnega gradiiva, 96
- hapax legomenon**, 16, 83
- indoevropsko primerjalno jezikoslovje**, 19, 24, 25, 38, 59
- izolirana beseda**: dovzetnost za nesistemske jezikovni vpliv, 76
- izpeljanka**: drugostopenjska ~, 80; izglagol-ska ~ na *-ka-, 83; starost, 80
- izposojenka**, 67: fond slovanskih ~ v slovenščini, 80; naglas v nemških ~, 62; nemška ~ v sln., 16; nesočasne nemške ~ v sln., 16; nestična ~, 14; romanska ~ v sln., 33; stična ~, 14; trisopenjska nemška ~, 77
- izvor**: prve stopnje, 105; zadnje stopnje, 105
- jezikovna identiteta**, 71
- jezikovni dejavniki razvoja**, 24
- jezikovni občutek**, 30, 75, 76, 77, 78: o genetični povezanosti leksemov, 26
- kalk**, 82: po nemški predlogi, 16
- kolektiv**, 70
- kolikostna vokalna opozicija v slovenščini**: prevedba, 100
- koncept**: Bezljaj o možnosti realizacije Ramovševega ~, 53; Bezljajev ~, 11, 12, 53; Bezljajev in Koštialov ~, 55; Bezljajev in Ramovšev ~, 55; eksplicitno navajanje etimoloških razlag, 58; gnezdo urejenih etimološki slovarjev, 40; Jarnikov ~, 37; Koštialov ~, 48; naglas in Bezljajev koncept, 57; naglas in Ramovšev ~, 57; naglasna problematika, 58; novodobnega slovarja, 25; odmik od Bezljajevega ~, 11; Ramovšev ~, 11, 46; Ramovšev in Koštialov ~, 52
- koren**: alomorfni ~, 72; alomorfno razmerje, 72
- kulturna identiteta**, 13, 71
- lastnoimenski fond**: funkcija ~ v etimološkem slovarju, 65
- leksem**: besedna družina, 68; diahrona pojasnitev ~, 20; kot morfo-semantična enota, 20; pojasnjevanje razvojne poti in etimološkega nastanka ~, 67; položajna zamenjava ~, 22; razvojna pot ~, 59, 66, 67; realija, 22; sinhrona predstavitev ~, 20; starost, 41; status neologizma, 67; vstop v jezikovni sistem, 67; zamenjava, 71
- leksika**: prikaz slovanske ~ v Miklošičevem slovarju, 68; zgodovinskost slovenske ~, 41
- leksikalizacija**, 22, 74, 82
- leksikalni korpus**: slovenščine – kvantitativno, 63
- leksikalni pomen**, 20, 21, 22
- leksikalni sistem**: izhodnoslovenski ~, 74
- leksikon**: jezika, 41
- ljudska etimologija**, 24
- madžarizmi**: v slovenščini, 62
- merilo**: o jezikoslovni vrednosti besede, 64; o kulturnozgodovinski vrednosti besede, 64
- metoda eksterne rekonstrukcije**, 37, 44
- metoda rekonstrukcije**, 59
- motivacija**, 36
- nacionalni leksikon**, 14
- naglasna znamenja v rekonstrukcijah**, 100
- narečna palatalizacija velarov v črnovrškem narečju**, 76
- neologizem**, 22, 67, 69, 71, 76, 79, 80, 99
- onomatopejskost**, 24
- petrefakt**, 70, 75, 76
- Pleteršnikov slovar**: kvantitativno, 63; umetno standardizirani tonemi, 93; verodostojnost, 16
- poimenovalni vzorec**, 21, 22, 27, 68
- poimenovanja pars pro toto**, 22
- polisemija**, 84
- pomen**: generični, 70; hierarhija pomenov, 83
- pomenska motivacija**, 21, 38, 59, 82
- pomenska specializacija**, 72, 76, 82
- pomenski razvoj**, 12, 21, 44, 47, 72: 'oven' → 'koštrun', 73; glagoli udarjanja, 23; pri Jarniku, 36; kot »zakonitostni« pojav, 23; obojesmerni ~ 'oven' ↔ 'koštrun', 73; 'pisanost' → 'postrv', 76; predvidljivost ~, 23; slovanski pridevniki, 23; tipologija ~, 23; v besedni družini, 23; vzorci ~, 23
- pomensko polje**, 22, 23

praslovenski, 100

praslovenski leksemi: območje rabe, 102

praslovenščina, 99

predloga jezika dajalca, 91, 103

primerjalna metoda, 24, 45, 59

pripona: pide. *-men-, 80; pide. *-no-, 73; pide. *-ro-, 21; psl. feminativna *-ьna, 73; sln. -aš, 55; tvornost pide. *-no-, 75; variantnost psl. *-(ь)mo, 80; vršilec dejanja na *-дъ, 13

razvoj: fonetični $\sim i > l'$, 89; fonetični $\sim u > g$, 66

razvojne zakonitosti, 24: fonetične \sim , 23; pomenke \sim , 23

realija, 20, 21, 22

rekonstrukcija, 24: akcentološkega in pomenkega dela besede, 60; fonetična \sim , 60; Jarnikova fonetična \sim , 37; onaglašena \sim , 50, 58; praslovanska \sim v geselskem članku, 103; praslovanskega besedja, 45; praslovanskega leksema v geselskem članku, 103; praslovenske oblike, 99; uporaba naglasnih znamenj v \sim , 100

romanizmi: starejši \sim v Istri, 62; starejši \sim v slovenščini, 62; v Istri, 62

sém, 23, 55, 74, 82, 83: jezikovno motiviran \sim , 23; nejezikovno motiviran \sim , 23; relativna kronologija nastanka \sim , 23; sémi leksikalnega pomena, 22; v etimološki analizi, 22; z etimološkim nastankom besede določeni \sim , 22, 23; zloženske, 22

semantem, 12

semem, 20, 22

singulativ, 70

Slovanka, 25, 33

slovanska etimologija, 23

slovanski jeziki: adstratna problematika, 62

slovansko etimološko slovaropisje, 68

slovar: navodila o \sim nove dobe, 25; pomenških razvojov, 23

Slovar slovenskega knjižnega jezika, 13: kvantitativno, 63; tonemizacija narečnega besedja iz netonemskih območij, 93

slovarski pomen, 20

slovenska leksika: dragocene posebnosti, 12; evidenca, 14

slovenski novi cirkumfleks, 78

Slovenski pravopis 2001: kvantitativno, 63

slovenščina, 13, 75, 76: fonem f, 100; informativnost za druga jezikoslovja, 64; izhodni fonemski sestav, 100; madžarske jezikovne prvine v \sim , 62; narečna diferenciranost, 73; nemške jezikovne prvine v \sim , 62; obravnava romanskih jezikovnih prvin v \sim , 62; pomen \sim za akcentološke raziskave, 57; v jezikoslovnem oziru, 64

slovnična funkcija, 81

slovnični razvoj, 81

slovnični spol: v pide. in zgodnji psl., 74

stratifikacija: slovenskega leksikalnega korpusa, 99

strukturalni pomen, 21

Studia etymologica Brunensia, 61

substantivizacija pridevnika, 23

substantivizacijski vzorec, 80

tematizacija: konzonantne osnove, 77

terminologija: poljedelska \sim , 16, 83

terminologizacija, 23

tonemska variantnost, 78

tonemskost slovenščine, 92, 101

toponomastični fond: Valvasorjev \sim , 28

transponat, 80, 103

univerbizacija, 89

usmerjevalnik 79, 106, 107, 108

ustreznik: baltski \sim , 45; besedni \sim , 25, 41, 67; besedotvorni \sim , 13; bližnji slovanski in daljni indoevropski \sim , 50; funkcija slovanskih besednih \sim v etimološkem slovarju, 56; slovanski besedni fonetični \sim v etimološkem slovarju, 45; slovanski \sim pri Jarniku, 37; tematski \sim , 77; v drugih slovanskih jezikih, 41

vrddhi, 23

vršilec dejanja, 75, 77, 78

zgodovinskost slovenske leksike, 45

znaki v geselskem članku 91, 97, 98, 102, 103, 104, 105

KAZALO OSEB

- Adelung, J., 24
Ahačič, K., 20, 31
Alasia da Sommaripa, G., 27, 65, 175
Alessio, Gi., 175
Anikin, A. E., 175
Antič – Ostrčeva, O., 175
Arens, H., 24, 175
Avanesav, R. I., 184
Bajzek Lukač, M., 62, 175
Bartoli, M. Gi., 175
Baš, A., 188
Battisti, C., 175
Baudouin de Courtenay, J. N., 93, 175, 189
Bednarczuk, L., 192
Beekes, R. S. P., 175
Belostenec, I., 12, 87, 175
Belović, S., 176
Bencsics, N., 179
Benkő, L., 178
Berneker, E., 16, 39, 45, 48, 49, 176, 181
Bezljaj, F., 11, 12, 14, 15, 16, 22, 23, 27, 28,
29, 30, 32, 33, 39, 41, 48, 53–58, 61, 62, 65,
68, 82, 86, 87, 88, 92, 100, 176, 178, 192
Bezovšek, M., 176
Bizjak Končar, A., 188
Bjeletić, M., 176, 178
Blažeka, Đ., 176
Boček, V., 183
Boerio, Gi., 77, 176
Bogorodickij, V. A., 47
Bohorič, A., 19, 27, 176
Bokal, L., 189
Bopp, F., 24
Boryś, W., 36, 176, 187, 192
Bottin, R., 176
Brajović, S., 192
Breznik, A., 12, 29, 47
Brückner, A., 45, 176
Brugmann, K., 74
Burchfield, R. W., 185
Caf, O., 46
Cankar, I., 187
Cicero, M. T., 19
Cigale, M., 20, 24, 76, 176, 177
Cossutta, R., 16, 62, 177, 187
Crevatin, F., 187
Curtius, G., 43, 177
Cvetko Orešnik, V., 62
Čop, B., 62
Čop, D., 62, 177
Čujec Stres, H., 93, 177
Čuljat, M., 177
Dajnko, P., 31, 34, 43
Dalmatin, J., 47, 82, 177
Dal', V., 177
Daničić, Đ., 177
De Vaan, M., 82, 177
Deanović, M., 45
Della Bella, A., 12, 83, 177
Derksen, R., 103, 177
Dinić, J., 177
Dobrovoljc, H., 185
Dobrovský, J., 25, 28, 31, 33, 37, 38, 39, 44,
177, 178, 181
Domini, S., 191
Doria, M., 178, 181
Du Cange, D., 77, 178
Dybo, V. A., 103, 178
Eckert, R., 178
Elezović, G., 178
Erjavec, F., 46, 81, 82, 92, 94, 182
Erzetič, E., 65, 94, 178
Faggini, Gi., 178
Fasske, M., 189

- Filipi, G., 10, 62, 184
 Fraenkel, E., 44, 178
 Frau, Gi., 185
 Freyer, H., 92
 Friedrichsen, G. W. S., 185
 Frisk, H., 179
 Fulda, F. K., 25, 179
 Fulizi, A., 191
 Furlan, M., 11, 12, 13, 15, 19, 21, 23, 24, 28, 32, 35, 36, 38, 42, 48, 49, 53, 62, 65, 66, 69, 70, 73, 74, 76, 78, 80, 88, 89, 100, 176, 184, 185, 192
 Gagović, S., 80, 83, 179
 Giljanović, S., 179
 Glonar, J., 179
 Gorjajev, N. V., 45, 179
 Grad, A., 62
 Grafenauer, I., 47, 62
 Grätz, O., 28
 Greenberg, M. L., 100, 179
 Gregorič, J., 179
 Grimm, J., 44, 179
 Grimm, W., 179
 Grinčenko, B., 83, 179
 Guček, A., 189
 Gutsman, O., 12, 21, 31, 33, 34, 54, 63, 73, 74, 86, 179
 Habelić, J., 179
 Hafner, S., 191
 Havlová, E., 23
 Hipolit Novomeški, 47, 179
 Hofer, A. J., 187
 Hofmann, J. B., 192
 Holub, J., 180
 Holzer, G., 180
 Hornung, M., 182
 Houtzagers, H. P., 180
 Hraste, M., 177
 Hrizip iz Solija, 20
 Hrubý z Jelení, Z., 28
 Hubad, F., 180
 Irslinger, B. S., 184
 Ivančić Kutin, B., 73, 94, 180
 Ivić, P., 178
 Jagić, V., 175
 Jakomin, D., 180
 Jakopin, F., 192
 Jakubowicz, M., 23, 180
 Jambrešić, A., 180
 Janežič, A., 33, 86, 180
 Janko, A., 62
 Janyšková, I., 28, 61, 187, 190
 Jarnik, U., 31–39, 40, 43, 44, 45, 54, 58, 60, 61, 86, 180
 Jazbec, H., 62, 185
 Jejičič, I., 180
 Jentsch, H., 189
 Jesenšek, M., 176, 181, 183, 192
 Johannes civis Veglae, 65
 Jojić, L., 179
 Jones, W., 24
 Jonke, Lj., 45
 Jungmann, J., 86, 180
 Jurančič, J., 180
 Jurišić, B., 180
 Jutronić, D., 183
 Kalsbeek, J., 181
 Kapović, M., 190
 Karadžić, V. S., 181
 Karlíková, H., 61, 187, 190
 Karłowicz, J., 83, 181
 Karničar, L., 79, 181, 179
 Kastelec, M., 12, 13, 16, 24, 82, 83, 181
 Kelemina, J., 33, 47, 62, 92
 Kenda, J., 181
 Kenda-Jež, K., 10, 181, 182
 Kidrič, F., 25, 31, 181
 Kiss, L., 62
 Klajn, I., 181
 Kleinmayr, I. A., 31
 Klemenčič, S., 176
 Klemše, V., 66, 181
 Kluge, F., 181
 Knobloch, J., 19, 20, 181
 Kocijančič, G., 19, 185
 Koletnik, M., 177
 Kopečný, F., 180
 Kopitar, J., 20, 31
 Kos, M., 181
 Kosovitz, E., 77, 181
 Koštiál, I., 13, 16, 21, 48–53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 61, 62, 99, 181

- Košuta, M., 192
 Kranzmayer, E., 182
 Krek, G., 46
 Kukanja, V., 182
 Kumerdej, B., 25
 Kümmel, M., 182
 Kurkina, L. V., 42, 61, 76, 83, 182
 Küzmič, Š., 47
 Kvintilijan, M. F., 19
 Läg Reid, A., 183
 Leeming, H., 28
 Lenček, R. L., 65, 182
 Lessiak, P., 182
 Levstik, F., 46, 93
 Lexer, M., 182
 Lindner, Th., 80, 182
 Lipljin, T., 182
 Lipušček, R., 178
 Logar, T., 94, 96, 99, 100, 101, 182, 192
 Lokar, D., 93
 Loma, A., 178, 187
 Lorentz, F., 182
 Ludvik, D., 62
 Lukman, F. K., 187
 Machek, V., 23, 39, 45, 84, 87, 88, 183
 Magner, Th. F., 183
 Malnar, S., 183
 Manzini, Gi., 77, 183
 Marešič, J., 183
 Marzell, H., 183
 Matasović, R., 179, 183, 190
 Mayrhofer, M., 21, 22, 82, 83, 182, 183
 Medved, J., 54, 86
 Megiser, H., 47, 183
 Meillet, A., 53, 54
 Mende, M., 62, 183
 Merku, P., 183
 Merše, M., 176
 Metelko, F. S., 31, 33, 37, 184
 Meyer-Lübke, W., 68, 184
 Michalk, S., 189
 Mihanović, A., 43
 Miholek, V., 183
 Mikalja, J., 12, 83, 184
 Miklošič, F., 31, 32, 35, 39–45, 48, 54, 58, 61, 62, 68, 79, 94, 178, 184, 192
 Milevoj, M., 184
 Miniussi, A., 191
 Mladenov, S., 45, 184
 Mlinar, J., 27
 Mukič, F., 16, 41, 93, 94, 184
 Murko, A., 34, 41, 54, 86, 184
 Murko, M., 46
 Nahtigal, R., 47, 61
 Nemanić, Đ., 42, 86, 184
 Niederle, L., 48
 Nogradnik, Ch., 184
 Nosovič, I. I., 80, 185
 Novak, F., 41, 62, 78, 86, 93, 185
 Novak, V., 62, 185
 Oblak, V., 46
 Ogris, A., 182
 Olesch, R., 177
 Onions, C. T., 185
 Orlovský, J., 24, 185
 Oštir, K., 62
 Pajini, 19, 26
 Pedersen, H., 72, 185
 Peters, M., 182, 185
 Petrović, D., 187
 Petrović, S., 178
 Pfeifer, W., 185
 Pfeiffer, O. E., 182
 Pfister, M., 68, 182
 Pirnat-Greenberg, M., 182
 Pirona, Gi. A., 185
 Planina, F., 181
 Platon, 19, 185
 Pleteršnik, M., 12, 16, 20, 41, 54, 55, 63, 70, 77, 79, 81, 82, 83, 86, 92, 93, 94, 95, 96, 185
 Pohlin, M., 12, 28–30, 31, 33, 35, 54, 61, 63, 86, 185, 186
 Pokorny, J., 186
 Popovič, J. Ž. V., 28, 29, 30, 186
 Popowska-Taborska, H., 83, 187
 Pronk, T., 80
 Prunč, E., 191
 Pucer, A., 186
 Putanec, V., 45
 Radics, P., 27
 Rajh, B., 186

- Ramovš, F., 11, 14, 41, 46–48, 49, 50, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 61, 76, 92, 99, 100, 186
- Rask, R., 24
- Ravnik, M., 186
- Ravnikar, M., 76
- Razpet, M., 186
- Repanšek, L., 77
- Rešetar, M., 186
- Reutner, R., 28, 186
- Rigler, J., 92, 100, 186
- Rigoni, S., 80, 187,
- Rix, H., 182
- Rocchi, L., 77, 183
- Rogerij Ljubljanski, 48
- Rosamani, E., 77, 187
- Rusek, J., 192
- Salvino, S., 80, 187
- Samec, D., 49
- Sarup, L., 19, 187
- Savnik, R., 181
- Schlötzer, A., 25
- Schneider, C., 184
- Schneider, F., 27
- Schöpf, J. B., 187
- Schrijver, P., 82, 187
- Schuster-Šewc, H., 39, 83, 187
- Schütz, J., 187
- Seebold, E., 181
- Sikimić, B., 178
- Skok, P., 39, 45, 87, 188
- Skračić, V., 191
- Skubic, M., 62, 188
- Ślawski, F., 61, 188
- Smoczyński, W., 72, 188
- Smole, V., 77, 84, 94, 177, 186, 188
- Snoj, M., 11, 14, 15, 38, 62, 65, 83, 86, 176, 188, 189
- Sobolevskij, A., 53, 54
- Sokrat, 19
- Spinozzi Monai, L., 93, 189
- Stabéj, J., 181, 183
- Stang, Ch., 103
- Stankovska, L., 189
- Starec, R., 189
- Steenwijk, H., 93, 189
- Striedter-Temps, H., 62, 77, 189
- Stulić, J., 12, 83
- Svetokriški, J., 188
- Šafařík, P. J., 28, 189
- Šašel, J., 189
- Šašelj, I., 189
- Šavli, Gi., 189
- Šega, A., 62, 189
- Šekli, M., 77, 94, 100, 190
- Šifrer, Ž., 181
- Šimunović, P., 177, 190
- Šipka, M., 181
- Šivic-Dular, A., 10, 23, 32, 38, 42, 46, 62, 72, 190, 192
- Škaljić, A., 190
- Škofic, J., 84, 94, 188, 190
- Škrabec, S., 46, 48, 190
- Škrlep, D., 190
- Šmalc, M., 47
- Špehonja, N., 80, 190
- Štrekelj, K., 46, 62, 93, 190
- Šturm, F., 62
- Šulek, B., 92, 190
- Težak, S., 190
- Thieme, P., 21, 26
- Tiktin, H., 190
- Tominec, I., 93, 94, 190
- Toporišič, J., 20, 176, 186, 189, 190, 192
- Torkar, S., 10, 65, 66, 184
- Tornow, S., 190
- Trautmann, R., 45, 191
- Trubačov, O. N., 45, 61, 191
- Trubar, P., 48, 82, 191
- Turčič, B., 191
- Vaillant, A., 16, 191
- Valjavec, M., 41, 191
- Valvasor, J. V., 27–28, 29, 191
- Varro, M. T., 19
- Vascotto, A., 77, 191
- Vasmer, M., 39, 45, 191
- Večerka, R., 28, 191
- Velčič, N., 191
- Verbinc, F., 191
- Vetrinjski, J., 27
- Vidoeski, B., 191
- Vinja, V., 191

Vittori, Gi., 191
Vlajić-Popović, J., 23, 178, 191
Vondrák, W., 192
Vorenc, G., 12, 13, 16, 24, 82, 83, 181
Vrančić, F., 83
Vujaklija, M., 192
Vujičić, M., 192
Vykypěl, B., 183

Wahrig, G., 192
Walde, A., 192
Wehle, P., 192
Weiss, P., 10, 24, 28, 29, 186, 192
Wissmann, W., 183
Wodtko, D. S., 184
Yāska, 19
Žéle, A., 192

Temeljni namen monografije je teoretično in praktično odgovoriti na vprašanje, kako v okviru sodobnega stanja raziskav v etimološki stroki in širše, v diahronem jezikoslovju nasploh, oblikovati sodoben znanstveno zasnovan etimološki slovar slovenskega jezika, ki bi čim bolj jasno, nazorno in argumentirano prikazoval življenje in nastanek slovenskih besed, njihovo etimologijo.

Ker je formalno leksikografsko vprašanje v tesni odvisnosti od razumevanja, kaj etimologija je oziroma kaj je njen temeljni cilj in na katera vprašanja o razvoju besedja mora odgovoriti, če želi zadostiti potrebi po znanstveni argumentiranosti, je najprej prikazan razvoj etimologije iz večšine ugibanja v posebno znanstveno disciplino v Evropi, ki je na začetku 19. stoletja prek del Josefa Dobrovskega prodrla tudi na slovenska tla. Sledi prikaz razvoja slovenske etimološke misli, ki jo zrcalijo etimološki slovarji od Marka Pohlina prek Urbana Jarnika, Franca Miklošiča, nedokončanega Koštiálovega do Bezlajevskega Etimološkega slovarja slovenskega jezika. V analizi se zasleduje kvalitativna rast naše etimologije, da bi se prepoznalo, katere vidike etimološkega prikazovanja, ki so danes še aktualni, so posamezni avtorji že aplicirali in bi jih bilo smiselno nadgrajene treba upoštevati pri zasnovi novega etimološkega slovarja.

Delo se zaključuje z geselskimi članki, v katerih je ponazorjena predhodno predstavljena in vsebinsko utemeljena leksikografska rešitev.